ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה׳, כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר:
ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב
לֹא מָצָאוּ: ה רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם: ז וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשָׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא־טוּב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ
וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֹנִי וּבַרְזֶל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ: יב וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם
כָּשָׁלוּ וְאֵין עֹזֵר: יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ
וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת
נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדָּע: יז אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: יח כָּל־אֹכֶל תִּתְעַב
נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מָוֶת: יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח
דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וְיִזְבְּחוּ
זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים: כד הֵמָּה
רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו: כו יַעֲלוּ
שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג: כז יָחוֹגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע:
כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם:
ל וַיִּשְׂמְחוּ כִּי־יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
לב וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ: לג יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם
לְצִמָּאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
לְמֹצָאֵי מָיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ
פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט: לט וַיִּמְעַטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה
וְיָגוֹן: מ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ: מא וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן
מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ
חַסְדֵּי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי: ג עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר
אָעִירָה שָׁחַר: ד אוֹדְךָ בָעַמִּים ׀ יְהוָה וַאֲזַמֶּרְךָּ בַּלְאֻמִּים: ה כִּי־גָדֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ
וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ: ו רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ
הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים ׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעֱלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד:
ט לִי גִלְעָד ׀ לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי: י מוֹאָב ׀ סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם
אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת אֶתְרוֹעָע: יא מִי יֹבִלֵנִי עִיר מִבְצָר מִי נָחָנִי עַד־אֱדוֹם:
יב הֲלֹא־אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ: יג הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת
אָדָם: יד בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ:

בחסות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

מפתח כללי

א) מזמורי תהלים ק״ז ק״ח ..... ב

ב) מאמר ד״ה בשעה שהקדימו ליל א׳ דחג השבועות ה׳תשי״ד ..... ה

ג) משיחת יום ב׳ דחג השבועות ה׳תנש״א בענין תורה חדשה מאתי תצא ..... יב

ד) לקוטי שיחות פרשת נשא (בלה״ק) ..... כג

ה) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת נשא ..... ל

ו) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת נשא ..... לט

ז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... מא

שיעורי רמב״ם – ע״פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ח) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת נשא ..... מג

ט) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת נשא ..... נח

י) – ספר המצוות לשבוע פרשת נשא ..... סד

יא) ביאורים לפרקי אבות פרק ו משנה א ..... סז

יב) מסכת סוטה ..... סט

יג) ביאורים למסכת סוטה מתוך ״פירוש הבהיר״ של ״ש״ס לובלין״ בהוצאת מכון המאור ..... סח

יד) נביאים וכתובים יהושע פרק י, דברי הימים-א פרק ט ..... קג

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

טו) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו״ר הזקן ..... קז

טז) שולחן ערוך הלכות תפילין - אדמו״ר הזקן ..... קח

יז) תורה אור מבואר - ד״ה בחודש השלישי - אדמו״ר הזקן ..... קח

יח) מאמרים קונטרסים - אדמו״ר האמצעי ..... קיג

יט) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קיד

כ) המשך והחרים תרל״א - אדמו״ר מוהר״ש ..... קיד

כא) קונטרס ומעין - אדמו״ר מוהרש״ב ..... קטו

כב) ספר המאמרים תש״ט - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קטז

כג) לקוטי דיבורים - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קיח

כד) אגרות קודש – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קיט

כה) חומש, רש״י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת נשא ..... קכ

כו) לוח זמנים לשבוע פרשת נשא ..... קמג

בס"ד ליל א' דחג השבועות (לפנות־בוקר), ה'תשי"ד

(הנחה בלתי מוגהה)

בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע[1]. ואיתא במדרש תהלים[2] שבשלשה מקומות היו המלאכים מדיינים כנגד הקב"ה, בענין בריאת האדם, בענין מתן תורה (שזהו מה שנוגע לענינו), ובענין עשיית המשכן, והיינו, שכאשר בא הקב"ה ליתן תורה לישראל, טענו המלאכים תנה הודך על השמים[3], ועי"ז שהקדימו ישראל נעשה לנשמע הסירו את טענת המלאכים, עד שהמלאכים בעצמם קשרו להם ב' כתרים, והודו שצריך לתת את התורה למטה בארץ, שנאמר[4] ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ. וצריך להבין מהו ענין הקדמת נעשה לנשמע שעי"ז הסירו את טענת המלאכים תנה הודך על השמים. ועוד צריך להבין בענין הקדמת נעשה לנשמע, דמזה שקשרו להם ב' כתרים, לא רק כנגד נעשה אלא גם כנגד נשמע, משמע, שהקדמת נעשה לנשמע פעלה המשכה ותוספת גם בהענין דנשמע, וצריך להבין איך נעשה עילוי גם בהנשמע ע"י הקדמת נעשה לנשמע.

ב) **ויובן** בהקדם הביאור בטענת המלאכים תנה הודך על השמים[5], דלכאורה אינו מובן, הרי נשמות הם למעלה מהמלאכים, ומהי טענתם תנה הודך על השמים. דהנה[6], מצינו בנביאים ששמעו שירת המלאכים, כמ"ש[7] ואשמע קול מדבר, וכתיב[8] והאופנים גו' ברעש גדול גו' ברוך כבוד הוי' ממקומו, שזהו שירת המלאכים. ואף שגם בנשמות יש ענין השירה, שהרי כתיב[9] ילכו מחיל אל חיל, שהם תמיד בעליות, ובפרט בשבת ור"ח, כמ"ש[10] והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו, שאז הם עולים מגעה"ת לגעה"ע, ואח"כ בימי החול הם יורדים מגעה"ע לגעה"ת, והרי כל הילוך ועלי' היינו ע"י שיר דוקא, כמארז"ל[11] כל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר, וא"כ יש גם בנשמות ענין השיר. ומ"מ, מה שמצינו בנביאים הוא רק שירת המלאכים, ולא שירת הנשמות. והיינו לפי ששירת המלאכים נשמעת באזני הנביא, משא"כ שירת הנשמות שהיא למעלה משירת המלאכים, ולכן אינה נתפסת בחוש השמיעה של הנביאים. וטעם הדבר הוא, לפי שהמלאכים יש להם גופים שהם מב' יסודות הדקים, אש ורוח, כמ"ש[12] עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט, וכתב הרמב"ן[13] שגופי המלאכים הם מרוחניות יסודות הדקים, שזהו שיש מלאכים שהם במדת

---

1) שבת פח, א.

2) עה"פ ח, ב.

3) תהלים שם.

4) שם, יו"ד. וראה שבת פט, א.

5) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה כל שמעשיו מרובין תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' רנג ואילך). שמיוסד על ד"ה הנ"ל תרל"ג (סה"מ תרל"ג ח"א ע' רסט ואילך). ועם הוספות כו' – ד"ה הנ"ל תרנ"ג (סה"מ תרנ"ג ע' ריח ואילך). וראה ד"ה בשעה שעלה משה למרום תשכ"א (סה"מ תשכ"א ע' קפו ואילך).

6) ראה לקו"ת ברכה צח, א. סידור (עם דא"ח) ערה, ד.

7) יחזקאל א, כח.

8) ברכות ק"ש.

9) תהלים פד, ח.

10) ישעי' סו, כג.

11) שבת נא, ב.

12) תהלים קד, ד.

13) הובא במקומות שצויינו בהערות 5-6. ובכ"מ. וראה לקו"ש ח"ט ע' 405 בהערה.

החסד, מחנה מיכאל, שגופותיהם מרוחניות יסוד הדק דרוח, ויש מלאכים שהם במדת הגבורה, מחנה גבריאל, שגופותיהם מרוחניות יסוד הדק דאש. וכיון שיש להם גופים שהם מב׳ היסודות הדקים עכ״פ, לכן הם בהגבלת המקום, כפי שמצינו שיש מלאך בשליש עולם עומד[14] ויש מלאך גדול מהלך ת״ק שנה[15]. וכיון שהמקום והזמן הם נבראים בבחינה אחת, הרי כמו שהם בהגבלת המקום הרי זה גם בהגבלת הזמן, וזהו מה שהמלאכים אומרים רק ג״פ קדוש בכל יום, שכל פעם מספיק להם על שליש היום[16], ואח״כ הרי זה נפסק ונכלה[17]. ולהיות שהמלאכים הם בהגבלת המקום והזמן, לכן נתפסת שירתם בחוש השמיעה של הנביאים. וכמו כן מצינו שהמלאכים נתפסים בחוש הראי׳, כדאיתא בזהר[18] ע״פ[19] וירא והנה שלשה אנשים נצבים גו׳, דלהיות שהמלאכים הם בעלי גוף מב׳ היסודות, לכן שייך שיותפסו בחוש הראי׳ של זכי הראות. משא״כ הנשמות שהם מופשטים גם מגופים שהם מרוחניות של ב׳ יסודות הדקים, ולכן אינם בהגבלת המקום, ובמילא גם לא בהגבלת הזמן, וזהו מ״ש[20] וקדושים בכל יום יהללוך סלה, דכל מקום שנאמר נס״ו אין לו הפסק[21], היינו, שאומרים שירה בכל יום ובתמידות, ולכן שירתם של הנשמות אינה נתפסת בחוש השמיעה של הנביאים, כיון שהיא למעלה משירת המלאכים. וכן הוא בסדר התפלה, שהוא סדר עלי׳ מלמטלמ״ע, שבברכת יוצר דברכות ק״ש אומרים והאופנים כו׳ ברעש גדול, שזוהי שירת המלאכים, ואח״כ בשמו״ע אומרים וקדושים בכל יום יהללוך סלה, שהו״ע שירת הנשמות. ומאחר שהנשמות הם למעלה מהמלאכים, וגם המלאכים צריכים לידע מעלת הנשמות, אינו מובן מהי טענת המלאכים תנה הודך על השמים.

ג) **וביותר** אינו מובן טענת המלאכים מצד החילוק שבין מלאכים לנשמות כמו שהם בשרשם. וביאור הענין, דהנה, שרש המלאכים הוא משם אלקים[22], שלכן נקראים מלאכים בשם אלקים, כמ״ש ויבואו בני האלקים[23], הודו לאלקי האלקים[24], ושרש הנשמות הוא משם הוי׳[22], כמ״ש[25] כי חלק הוי׳ עמו, והרי שם אלקים הוא מדת הדין[26], צמצום והגבלה, ושם הוי׳ הוא הי׳ הוה ויהי׳ כאחד[27], למעלה מהגבלה. וכידוע ששם הוי׳ הוא מקור האורות, ושם אלקים הוא מקור הכלים, דכלים ענינם הוא הגבלה, ואור הוא למעלה מהגבלה. ומצד החילוק שבין מלאכים ונשמות בשרשם בהשמות הוי׳ ואלקים, חלוקים הם גם בהמשכתם למטה, שמלאכים הם בהגבלה דזמן ומקום, משא״כ הנשמות, כנ״ל. ולפי מ״ש במק״א[28] שגם הנשמות שרשם מהכלים, הרי ידוע[29] שבכלים גופא יש חילוק

14) ראה ב״ר פס״ח, יב. חולין צא, ב.
15) ראה חגיגה יג, א.
16) ראה תדבא״ר פ״ו. פי״ז. פל״א. תדא״ז פי״ב.
17) ראה לקו״ת שה״ש כט, ב.
18) ראה זח״א צח, ב ואילך.
19) וירא יח, ב.
20) בתפלת העמידה.
21) עירובין נד, א.
22) ראה תניא אגה״ת פ״ד (צד, א).
23) איוב א, ו. מצו״ד ומצו״צ עה״פ.
24) תהלים קלו, ב. ראב״ע ומצו״ד עה״פ.
25) האזינו לב, ט.
26) ראה ב״ר פל״ג, ג. זח״ג לט, ב. סה א. ועוד.
27) זח״ג רנז, סע״ב (ברע״מ). פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ״ט. תניא שער היחוד והאמונה פ״ז (פב, א).
28) ראה תו״א יתרו סט, ד. לקו״ת בלק עג, ב. ובכ״מ.
29) ראה עץ חיים שער כח (שער העיבורים) פ״א. שער מ (שער פנימיות וחיצוניות) דרוש יו״ד. פע״ח הקדמה לשער

בין פנימיות הכלים לחיצוניות הכלים, ונשמות שרשם מפנימיות הכלים, משא״כ המלאכים שרשם מחיצוניות הכלים. והענין בזה, כפי שמצינו עד״מ בגשמיות שיש הפרש בין כלים פשוטים לכלים מקבלים, דכלים פשוטים אינם לקבל לעצמם, כי אם שעל ידם באה פעולת היד לדבר הזולת, וכמו הסכין שענינו הוא רק לחתוך ולפרד את הדבר, ונמצא שהוא רק בשביל הזולת, והיינו דכאשר ישנו זולת שאינו יכול לקבל את הדבר כמו שהוא כי אם כמו שהוא מחותך לחלקים דוקא, הנה לזה צ״ל פעולת הסכין שחותך ומחלק את הדבר. ויש כלים מקבלים, שמקבלים בעצמם את הדבר הניתן בהם, כמו הכוס שמקבל בתוכו את המשקה. וכמו כן בכלים מקבלים גופא יש הפרש בין פנימיות הכלי לחיצוניות הכלי, דפנימיות הכלי הוא מה שהוא מקבל את הדבר הניתן בו כמו שהוא, והוא בסמיכות מקום להדבר הניתן בו, ומאוחד עמו, משא״כ חיצוניות הכלי שענינו הוא בשביל האדם השותה שיוכל לאחוז בידו, והיינו שהוא בשביל הזולת. ויובן זה ביותר בענין השכל, שהכלי לשכל הוא המוח, ויש בו פנימיות וחיצוניות, דחיצוניות כלי המוח הוא מה שמשכיל השכלות ועי״ז נעשית השפעת השכל מהרב להתלמיד, שהסדר בזה הוא שכאשר הרב מקבל את השכל בכלי מוחו, הנה מזה הוא משפיע להתלמיד, ומשפיע לו חיצוניות השכל בלבד. והיינו, דלבד זאת שאינו משפיע לו את עצם השכל שלמעלה מהשפעה לגמרי, אלא עוד זאת, שגם מה ששייך להשפעה הרי הוא משפיע לו רק חיצוניות בלבד, והיינו שההשפעה היא הארה בלבד ממה שנגלה ע״י חיצונית כלי מוחו. ולכן רק כאשר התלמיד הוא בר שכל אזי יוכל להשפיע לו את שכלו, אבל כאשר התלמיד אינו בר שכל בעצמו, לא יועיל לו ההשפעה, וכמאמר העולם אַ קאָפּ קען מען ניט אַרויף שטעלן[30], והיינו לפי שהוא חיצוניות ההארה בלבד. משא״כ פנימיות כלי המוח שממנו באה השפעת הטיפה, שהשפעה זו היא מהלחלוחית הרוחניות שבמוח, והיא השפעה עצמית שעל ידה מוליד בדומה לו (להמשפיע), והיינו שלא זו בלבד שמשפיע לו ההארה במילואה (לא רק חיצוניות ההארה בלבד), אלא עוד זאת, שמשפיע לו גם את העצם[31]. ולכן אפשר להיות יפה כח הבן מכח האב[32], דפירוש הפשוט בזה הוא שגם מה שלא בא בכחות הגלויים של האב, נמשך ומתגלה בהבן, והרי גם השפעה זו באה מהאב, וכהדיוק השני במאמר יפה כח הבן מכח האב, שזה גופא שיפה כח הבן הוא מכח האב דוקא, והיינו, דאף שאצל האב לא נמשך ענין זה בכחות הגלויים אלא נשאר בהעלם, מ״מ, הרי זה נמצא בהעצם של האב, וכיון שהשפעת הטיפה היא השפעה עצמית, הרי הוא משפיע לו גם מה שנמצא בהעצם. וכל זה הוא בהשפעת הטיפה שהיא מפנימיות כלי המוח דוקא, שזהו שהשפעת הטיפה היא מרוחניות הלחלוחית שבמוח, שלכן הנה אף שיש בזה העצם מ״מ לא נחסר שום דבר ע״י ההשפעה, והיינו לפי שהוא רוחניות ופנימיות הכלי, ובפנימיות הכלי יש לא רק חיצוניות והארה,

---

השבת פ״ה. שער השבת פ״י. לקו״ת ראה כו, סע״ג ואילך. דרושים ליוה״כ ע, ג. ועוד.

30) ראה סהמ״צ להצ״צ ג, א. ביאורי הזהר להצ״צ ח״ב ע׳ תריג ואילך. סה״מ תרנ״ז ע׳ רסז ואילך. תרנ״ט ע׳ ג. ובכ״מ.

31) ראה סה״מ תרנ״ז ע׳ רסט ואילך.

32) ראה שבועות מח, סע״א. וראה לקו״ש חכ״ג ע׳ 222. וש״נ.

אלא גם עצם השכל, ולמעלה יותר גם עצם הנפש. וכמו״כ יובן ההפרש בין מלאכים לנשמות, שמלאכים שרשם מחיצוניות הכלים שהוא בשביל הזולת, וזהו שמלאך נקרא בשם שליח, דענין השליח הוא רק בשביל הזולת, והרי זולת הו״ע ההגבלה, ולכן גם כמו שהם בהמשכה הרי הם בהגבלה, שיש בהם ההגבלה דזמן ומקום כנ״ל. משא״כ הנשמות שרשם מפנימיות הכלים, דפנימיות הכלים מיוחדים עם עצם האור, ולמעלה יותר עם העצם, ולכן גם כמו שהם בהמשכה אינם בההגבלה דמקום וזמן. וע״פ המבואר החילוק בין מלאכים לנשמות בשרשם, אינו מובן ביותר טענת המלאכים תנה הודך על השמים, שהרי גם מלאכים יודעים מעלת הנשמות, וא״כ מהי טענתם תנה הודך על השמים.

ד) **אך** הענין הוא, דהנה כל הנ״ל הוא מצד עצם הנשמה, ומצד הנשמה לא היו טוענים שיתנו התורה להם, לפי שגם הם יודעים שהנשמות הן למעלה מהם. ומה שטענו שיתנו התורה להם הוא לפי שהמלאכים ידעו שהתורה ניתנת לנשמה כפי שקשורה עם גוף, ולזאת טענו שגם להם יש נפש וגוף, ומצד הגוף הרי הגוף שלהם נעלה יותר (זייער גוף איז אַ איידעלער). ועל זה השיב להם הקב״ה, שגם מצד הגוף יש מעלה בגוף האדם על גופות המלאכים.

ויובן זה ע״פ המבואר בנוגע לטענה השלישית של המלאכים בענין עשיית המשכן. דהנה כתיב[33] כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, אל המנוחה זה משכן שילה[34]. והיינו[35], דעם היות שמשכן שילה הי׳ באותה מדידה כמו המשכן שבמדבר, וההפרש ביניהם הוא רק שהמשכן שבמדבר הי׳ מצומח ומשכן שילה הי׳ מדומם, שגם הכתלים היו מאבנים, וא״כ הרי אדרבה יש מעלה במשכן שבמדבר על משכן שילה, מ״מ, הנה דוקא על משכן שילה שהוא מדומם כתיב אל המנוחה, ועד גם בחי׳ נחלה. וכמו״כ יובן בענין מלאכים ונשמות, שבשניהם יש ענין המשכן ומקדש, דהנה כתיב[36] ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ואמרו רז״ל[37] בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כאו״א מישראל, שכל אחד מישראל הוא מקדש, וכמו״כ במלאכים אמרו רז״ל[38] למטה עצי שטים עומדים, למעלה שרפים עומדים כמ״ש[39] שרפים עומדים ממעל לו. וההפרש בין מלאכים לנשמות הוא, שמלאכים הם בחי׳ צומח, כמ״ש[40] אז ירננו כל עצי יער, דקאי על המלאכים, וכמו״כ נקראים המלאכים בשם חיות ובהמות, כמ״ש במרכבת יחזקאל[41] פני ארי׳ ופני שור, ונשמות הן פני אדם. והנה, ידוע[42] שנשתנה יצירת גוף האדם משארי גופות הנבראים, דבכל הנבראים נברא הגוף ביחד עם הנפש, כמ״ש תדשא הארץ דשא[43], תוצא הארץ נפש חי׳[44], משא״כ ביצירת האדם כתיב[45] וייצר גו׳ עפר מן האדמה, וכתיב[46] גלמי ראו עיניך, ואח״כ

33) פ׳ ראה יב, ט.
34) ראה ספרי ופרש״י עה״פ. ובכ״מ.
35) ראה לקו״ת ברכה צט, ד.
36) תרומה כה, ח.
37) ראה של״ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב.
38) שמו״ר פל״ג, ד. פל״ה, וא״ו.
39) ישעי׳ ו, ב.
40) תהלים צו, יב.
41) יחזקאל א, י.
42) תו״א בראשית ג, ד ואילך.
43) בראשית א, יא.
44) שם, כד.
45) שם ב, ז.
46) תהלים קלט, טז.

כתיב[45] ויפח באפיו נשמת חיים, וא״כ הרי גוף האדם הוא למטה במדריגה משאר הגופות, דבכל הגופות שנבראו ביחד עם נפשם הרי מיד בתחילת בריאתם היו צומחים מקטנות לגדלות, והיינו שהם במדריגת צומח, משא״כ גוף האדם הוא במדריגת דומם, ולכאורה הרי זה גריעותא. אמנם, כל זה הוא כמו שהוא בגלוי ובשכל, אבל באמת יש מעלה בגוף האדם דוקא, וכדוגמת משכן שילה שהוא דומם, ובו דוקא כתיב אל המנוחה.

וביאור טעם הדבר שנשתנה יצירת גוף האדם שאינו נברא ביחד עם הנפש כמו שארי הגופות, דהנה מבואר בענין הד׳ מדריגות דצח״מ שהם כנגד הד׳ אותיות דשם הוי׳[47] מלמטה למעלה, וכיון שב׳ המדרגות דצומח וחי הם בסמיכות זל״ז, כמו הוא״ו והה״א שהם בסמיכות זל״ז, לכן בכל הנבראים הי׳ אפשר להבראות הגוף שהוא במדריגת צומח ביחד עם הנפש החי׳ שבו. משא״כ בנשמות שהם בבחי׳ מדבר, ולמעלה הם בבחי׳ היו״ד דשם הוי׳, ועד לבחי׳ קוצו של יו״ד, הנה גם אם הגוף הי׳ נברא ביחד עם הנפש שאז הי׳ הגוף במדריגת צומח, עדיין הי׳ בריחוק מהנפש שהיא במדריגת מדבר, ודוגמתו בשם הוי׳, שיש אות ה״א המפסיק בין הוא״ו להיו״ד, ולכן לא נברא גוף האדם ביחד עם הנפש. אמנם זהו ביאור על זה שאין הגוף במדריגת צומח, אך הביאור על זה שהגוף הוא במדריגת דומם דוקא, הנה הטעם הפשוט הוא, לפי שהאדם הוא הבריאה התיכונה שעל ידו צריכים לפעול בכל ההשתלשלות, ולזאת הי׳ צריך להיות ממדריגה הפחותה ביותר. וכמשל הבנין שרוצים להגביהו, הנה אם יגביהו אותו מאמצעיתו הרי המטה שבו ישאר למטה, ולכן צריכים להגביהו מתחתיתו דוקא, שעי״ז מגביהים את כל מה שבתוכו וגם את המטה (תחתיתו). וכמו״כ הוא גם בבריאת האדם, שלהיותו בריאה התיכונה שעל ידו צריכים לפעול בכל ההשתלשלות, צריך שגופו יהי׳ במדריגת דומם דוקא שהיא מדריגה הפחותה ביותר, וע״י עבודת האדם בגופו יפעל בכל ההשתלשלות. והטעם שבכח הגוף שהוא במדריגת דומם שעל ידו דוקא יפעלו בכל ההשתלשלות שלמעלה ממנו, הרי זה לפי שבשרשו הוא למעלה יותר מהצומח וחי, כמאמר[48] נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן.

ה) **ויובן** זה מהד׳ מדריגות דצח״מ כמו שהם בהאדם עצמו, דאותיות הם בחי׳ דומם, מדות הם בחי׳ צומח, ושכל הוא בחי׳ חי, הנה מדות ושכל הם בדרך עו״ע, דכאשר מתבונן בשכלו אזי בדרך ממילא נולדים המדות, אך האותיות כמו שהם נעשים לבוש וכלי להמדות, וכמו״כ כמו שהם נעשים לבוש וכלי להשכל, אינם באים מהמדות והשכל בדרך עו״ע. דהנה, במדות ושכל שהם בדרך עו״ע אנו רואים שהמדות מתאימים להשכל, דכאשר מתבונן בענין ששייך לאהבה אזי נולד אצלו מדת אהבה, וכאשר רוצה להתעורר במדת היראה בהכרח להתבונן בהתבוננות אחרת ששייכת ליראה, ונמצא שהמדות מתאימים לעילתם שהוא השכל. משא״כ באותיות כמו שנעשים לבוש וכלי להמדות או להשכל, הרי אותם האותיות שנעשים לבוש וכלי למדה זו ולשכל זה יכולים להיות לבוש וכלי למדה אחרת ולשכל אחר. ואף דאיתא בזהר[49] שיש אותיות של חסד ויש אותיות של

47) ראה עץ חיים שער מב (שער דרושי אבי״ע) פ״א.

48) ספר יצירה פ״א מ״ז.

49) ראה זח״א טז, ב ובמק״מ שם.

דין, מ״מ, אותם האותיות יכולים להיות בב׳ המדות, והשינוי הוא רק בהצירופים אבל לא בהאותיות עצמן, ונמצא שהאותיות מהמדות ואפילו מהשכל אינם בדרך עו״ע, והיינו שהאותיות אינם באים מהשכל, אלא שרשם הוא למעלה יותר, כידוע[50] ששרש האותיות הוא מקדמות השכל, ולמעלה יותר בעצם הנפש. וכמו שהוא בהד׳ מדריגות דצח״מ שבאדם גופא, שהאותיות שהם בחי׳ דומם שרשם הוא למעלה מהמדות והשכל שהם בחי׳ צומח וחי, כמו״כ יובן גם בכללות ענין דצח״מ שהדומם שרשו הוא למעלה מצומח וחי. וזהו ההפרש בין גוף האדם לשארי הגופות, דבכל הנבראים שייך הגוף להנפש, ומצד ההתבוננות שיש בהנפש הרי זה פועל בדרך ממילא על הגוף (כמו בשכל ומדות שהמדות הם באים במילא מהשכל בדרך עו״ע), וזהו מ״ש[51] וצבא השמים לך משתחווים, שמסבבים למערב לפי שהשכינה במערב[52], והיינו, שמשתחווים בגופם מצד השירה שאומרת נפשם. וזהו מה שאמר יהושע[53] שמש בגבעון דום, ואיתא במדרש תנחומא[54] דום מלומר שירה, ומבואר בחסידות[55] שלא הוצרך לומר עמוד, כי ע״י שאמר דום מלומר שירה נפסק במילא הילוך השמש, והיינו לפי שהגוף שייך להנפש, ומצד אמירת השירה של נפש השמש נעשה הילוך גוף השמש, ולכן כאשר אמר דום מלומר שירה, ונפסק אמירת השירה של הנפש, אזי נפסק במילא הילוך הגוף. אבל בהאדם, הרי אף שמתבונן בנפשו, אין זה פועל בהגוף, לפי שאין זה בדרך עו״ע. אמנם בשרשו הוא למעלה יותר דנעוץ תחלתן בסופן, ולכן דוקא ע״י העבודה בגוף האדם לעבדה ולשמרה[56] פועלים בכל ההשתלשלות.

ו) **והנה** הענין שצריכים לפעול בכל ההשתלשלות הוא כמ״ש[57] לעשות לתקן, שהוא ביטול היש לאין, שהו״ע התכללות הכלים בהאורות. דהנה, הכלים הם בבחי׳ יש, וגם הכלים דאצילות דאיהו וגרמוהי חד[58] הרי הם בבחי׳ יש, ולכן מחלק לב׳ פתגמים ואומר איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד, ואינו אומר ביחד איהו וחיוהי וגרמוהי חד, לפי שיחוד הכלים אינו דומה ליחוד האורות[59], דכלים הם בחי׳ יש, והאור הוא בחי׳ אין, והיינו, שגם כמו שהאור בא בבי״ע (כדאיתא באגה״ק[60] שהארת הקו בקע הפרסא עמהם ומאיר בהם בבי״ע) הוא בחי׳ אין. וענין ביטול היש לאין היינו שיהי׳ יחוד האורות עם הכלים. ובכדי שיהי׳ יחוד האורות עם הכלים הרי זה דוקא כאשר האורות והכלים הם בערך זל״ז. דהנה, בעולם התהו שהאורות לא היו בערך הכלים, הרי זה בא׳ משתי הפנים, או שהכלי הי׳ נשאר על עמדו או שהאור פועל שבירה בהכלי. אך לא לתהו בראה[61], אלא הכוונה היא לשבת יצרה[61], שתהי׳ התיישבות אורות בכלים, שזהו בעולם התיקון דוקא, דזהו מ״ש לתקן, שבעולם התיקון האורות הם בערך הכלים, ולכן נעשה שם יחוד האורות עם הכלים, שזהו״ע ביטול היש אל האין. וכל

50) תניא אגה״ק סימן ה.
51) נחמי׳ ט, ו.
52) ב״ב כה, א.
53) יהושע י, יב.
54) אחרי — ט.
55) ראה סידור (עם דא״ח) קמב, א ואילך. סהמ״צ להצ״צ ה, א. אוה״ת במדבר (שבועות) ע׳ קט ואילך. נ״ך ח״ב ע׳ תשלח ואילך.
56) בראשית ב, טו.
57) שם, ג. ב״ר פי״א, ו ובפרש״י שם.
58) תקו״ז בהקדמה (ג, ב).
59) ראה סה״מ תרכ״ט ע׳ רד. ע׳ שעח. ובכ״מ.
60) ס״כ.
61) ראה ישעי׳ מה, יח.

זה נעשה ע״י עבודת האדם, לעבדה ולשמרה[56], בעבודתו בגוף דוקא, ששרשו הוא למעלה יותר כנ״ל, והיינו, שע״י עבודתו בהגוף, בבירור ההעלם וההסתר, הרי הוא פועל בכל ההשתלשלות. וזהו מה שהסביר הקב״ה להמלאכים שמעלת האדם היא לא רק מצד נשמתו אלא גם מצד גופו, דלהיות שגופו הוא במדריגת הדומם, יש בזה ב׳ המעלות, שרק ע״י מדריגה פחותה אפשר להגבי׳ את כל ההשתלשלות, וגם ששרשו הוא למעלה יותר, שלכן הנה דוקא בבירור העלם והסתר הגוף יש ביכולתו לפעול בכל ההשתלשלות.

וזהו גם מ״ש[62] צחוק עשה לי אלקים, ואמרו רז״ל[63] דשרה הוסיפה על המאורות, ואיתא בשל״ה[64] דהמאורות הם מאורות הגדולים דתלמוד גדול ומעשה גדול, דלעתיד יהי׳ מעשה גדול[65], וגם עכשיו שתלמוד גדול, הרי נמנו וגמרו דגדול תלמוד שמביא לידי מעשה דוקא[66], והיינו שעיקר המעלה הוא במעשה, דמעשה פועל גם בתלמוד, וכמו שאנו רואים שכאשר ישנה שאלה בהלכה למעשה, הנה אז דוקא מתעורר השכל שמעיין בעומק ועומקא לעומקא, ולולי שהי׳ זה הלכה למעשה לא הי׳ מתעורר כ״כ[67], והיינו שמעשה גדול פועל גם בתלמוד גדול. וזהו מ״ש צחוק עשה לי אלקים, דע״י שם אלקים דוקא שהוא העלם והסתר, הנה ע״י בירור ההעלם והסתר, נעשה צחוק ותענוג למעלה, וזה פועל גם בתלמוד, דזהו ששרה הוסיפה על המאורות לשון רבים, שנעשה צחוק ותענוג גם בתלמוד גדול. וכמו״כ הוא במעלת גוף האדם דוקא, שע״י בירור העלם והסתר הגוף שהוא במדריגת דומם, הנה עי״ז פועלים תוספות גם למעלה.

ז) **וזהו** שאמרו בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, שזה הי׳ קודם מ״ת, שאז גילו את המעלה שבענין המעשה שהמעשה פועל גם בהנשמע, ועי״ז הסירו את טענת המלאכים תנה הודך על השמים, ולא זו בלבד שהסירו את טענתם, אלא עוד זאת, שהמלאכים בעצמם ירדו וקשרו להם ב׳ כתרים, כתר גם כנגד הנשמע, ועי״ז קבלו אז את התורה למטה דוקא, ובזה יש כל הענינים הנעלים. והעיקר מזה יהי׳ בביאת המשיח, כמ״ש בתניא[68] שכבר הי׳ לעולמים מעין זה בשעת מ״ת, והעיקר יהי׳ בביאת המשיח ובאלף השביעי, והיינו שהגילוי מזה יהי׳ לעתיד, דגם עכשיו, משעת מ״ת וגם בזמן הגלות, פועלים ענינים נעלים ביותר ע״י קיום התומ״צ, אלא שעכשיו הוא בהעלם, ויתגלה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, שאז יהי׳ בגילוי הגבהת המטה מטה למעלה מעלה.

---

62) וירא כא, ו.

63) ב״ר פנ״ג, ח. וראה אוה״ת בראשית לו, א ואילך.

64) שעה, א־ב. וראה אוה״ת שם לז, רע״א. אוה״ת ואתחנן ס״ע רעט ואילך.

65) ראה מאמרי אדה״ז תקס״ז ע׳ שט. ע׳ שיז. אוה״ת בראשית מ, סע״ב. ואתחנן ס״ע רמז ואילך. ע׳ רעו ואילך. ע׳ רפ. ע׳ שב ואילך. ובכ״מ.

66) קדושין מ, ב.

67) ראה המשך תרס״ו ע׳ שצ ואילך. ע׳ תכ.

68) פל״ו (מו, א).

בס"ד. משיחת יום ב' דחג השבועות* ה'תנש"א.

- בענין תורה חדשה מאתי תצא –

א. מהחידושים העיקריים בימות המשיח – כפס"ד הרמב"ם ש"באותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת . . שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד (המלך המשיח) בעל חכמה יהי' יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'"[1], "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם"[2].

ובלשון חז"ל - מיוסד על הפסוק[3] "כי תורה מאתי תצא" שנאמר ביעודי הגאולה – "תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא"[4], "עתיד[5] הקב"ה להיות יושב . . ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח"[6].

ויש לומר, שענין זה מרומז בדברי הרמב"ם שמלך המשיח "בעל חכמה יהי' יתר משלמה ונביא גדול הוא . . ולפיכך ילמד כל העם" – שכיון ש"נביא גדול הוא" לכן תתגלה אליו ה"תורה חדשה (ש)מאתי תצא", וילמדה לכל העם.

ב. ובביאור הענין ד"תורה חדשה" דלעתיד לבוא – ב' פירושים־אופנים:

א) החידוש הוא בהתגלות טעמי וסודות התורה – כדאיתא בירושלמי[7] "יש דברים שמשיקין עליהם את הפה (משיקין השפתים עליהם וסותמין את הפה ואין לגלותן[8]) כד"א[9] ישקני מנשיקות פיהו", וענינים אלו יתגלו ב"תורה חדשה" דלעתיד לבוא, ש"מובטחים[10] מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי' ומסתר צפונותי'"[11], וכפי שמצינו בכ"מ[12] שמשיח ילמד פנימיות התורה את כל העם.

ב) חידוש (גם) בהלכות התורה – כדאיתא במדרש[4] בנוגע ללויתן ושור הבר, "כיצד הם נשחטים, בהמות נותץ ללויתן בקרניו וקורעו ולויתן נותץ לבהמות בסנפיריו ונוחרו . . זו היא שחיטה כשירה (בתמי'), ולא כך תנינן[13] הכל שוחטין ובכל שוחטין ולעולם שוחטין חוץ ממגל קציר והמגרה והשנים מפני שהן חונקין . . אמר הקב"ה תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא" – חידוש בהלכות התורה ששחיטה כזו תהי' כשירה.

ג. וצריך להבין:

"דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר[14] את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ונאמר[15] והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר[16] חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר[17] לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה"[18].

ועפ"ז צריך ביאור בהענין ד"תורה חדשה מאתי תצא", "ע"י משיח" ש"נביא גדול הוא" – הרי כלל ש"לא בשמים היא", ו"אין נביא ראי לחדש דבר"?

ובפרטיות יותר – הן בנוגע להתגלות טעמי וסודות התורה, והן (ועאכו"כ) בנוגע לחידוש בהלכות התורה:

בנוגע להתגלות טעמי וסודות התורה – כיון שטעמים וסודות אלו אינם מתגלים ע"י הלימוד והיגיעה בפרד"ס שבתורה[19], כי אם, עי"ז ש"תורה חדשה מאתי תצא", "ע"י משיח" ש"נביא גדול הוא", ה"ז לכאורה גדר של "נבואה", ולא גדר של "תורה[20]?

---

*) בתור השתתפות ב"כינוס תורה" מתקיים באסרו־חג (וראה לקמן סי"ד).

1) הל' תשובה פ"ט ה"ב.
2) סוף הל' מלכים.
3) ישעי' נא, ד.
4) ויק"ר פי"ג, ג.
5) יל"ש ישעי' רמז תכט.
6) וראה גם פי' הרד"ק ומצו"ד עה"פ: "כי המלך המשיח יורה כו'".
7) ע"ז פ"ב סוף ה"ז.
8) פי' פני משה.
9) שה"ש א, ב.
10) פרש"י עה"פ.
11) ראה תניא אגה"ק סי"ט: "טעמי מצוות לא נתגלו . . וגם באיזהו מקומן שנתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו לכאורה, אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו, אלא בתוכו מלובש פנימיות ותעלומות חכמה כו'".
12) ראה לקו"ת צו יז, א ואילך. שער האמונה פנ"ו ואילך. ועוד.
13) חולין טו, ב – במשנה.
14) פ' ראה יג, א.
15) נצבים כט, כח.
16) אמור כג, כד.
17) נצבים ל, יב.
18) רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט.
19) כמו בפנימיות התורה שנתגלתה בזמן הזה – ש"רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזים באגדות" (הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ג), "דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות" (שם פ"א ה"ד). וראה בארוכה שומר אמונים (להר"י אירגס) וויכוח ראשון.
20) בביאור החילוק שביניהם – ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 177 ואילך. וש"נ.

ובנוגע לחידוש בהלכות התורה — כיון שמפורש בתורה ששחיטה בסכין פגומה אינה כשרה, איך יתכן שלעתיד לבוא תהי׳ שחיטה זו מותרת, היפך הכלל שהתורה ״אין לה לא שינוי כו׳, כל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא״?

ד. ויובן בהקדם הביאור בחידושי תורה בזמן הזה, כמארז״ל[21] ״כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש[22] הכל ניתן למשה מסיני״ — ״לחדש״ דייקא, חידוש של התלמיד ותיק, וביחד עם זה ״ניתן למשה מסיני״:

במתן־תורה ניתנו למשה כללי התורה[23] שעל ידם יודעים ״לסבור סברות בהלכות ולפלפל בהן בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולחדש חידושי הלכות . . וכן בדרשות ההגדות להתבונן מתוכם מוסר השכל לידע את ה׳ . . כי רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה׳ גנוזים באגדות״[24]. ולכן: מצד זה שהתלמיד ותיק התייגע בשכלו למצוא ולגלות דבר זה (ע״פ כללי התורה), ה״ז חידוש שלו; ומצד זה שמציאות וגילוי ה״חידוש״ נעשית ע״פ כללי התורה שניתנו למשה בסיני, ה״ז כלול (בהעלם) בתורה וניתן למשה מסיני.

ועד״ז יש לומר בנוגע ל״תורה חדשה״ שתתגלה לעתיד לבוא - שבמתן תורה (שהו״ע חד־פעמי, שהרי לא יהי׳ עוד הפעם מתן־תורה[25]) ניתנו כל עניני התורה כולה, גם הענינים ד״תורה חדשה מאתי תצא״ שיתגלו ע״י משיח, טעמי וסודות התורה שניתנה כולה (יחד עם ״סוד טעמי׳ ומסתר צפונותי׳״) למשה מסיני, וכלולים בהעלם בתורה שניתנה למשה מסיני, אלא שיש חילוק יסודי ועיקרי בין החידושים שמתגלים ע״י תלמיד ותיק בזמן הזה ל״תורה חדשה״ שתתגלה לעתיד לבוא:

החידושים בתורה שמתגלים בזמן הזה — כיון שהתגלותם היא ע״י היגיעה בשכלו (המוגבל) של תלמיד ותיק, מובן, שגם קודם התגלותם (בהיותם בהעלם) ה״ה כלולים בתורה באופן שיש ביכולת האדם למוצאם ולגלותם (העלם שישנו במציאות) מן ההעלם אל הגילוי.

משא״כ ה״תורה חדשה״ שתתגלה לעתיד לבוא — כיון שאין ביכולת האדם (תלמיד ותיק) לגלותם, כי אם ע״י הקב״ה בעצמו, ״תורה חדשה מאתי תצא״, מובן, שהתכללותם בתורה היא באופן של העלם לגמרי שאינו שייך לגילוי (העלם שאינו במציאות), ולכן ״התגלותם״ לעתיד לבוא ע״י הקב״ה הו״ע של חידוש, ״תורה חדשה״, באין־ערוך לגמרי לתורה שבזמן הזה, כמארז״ל[26] ״תורה שאדם למד בעוה״ז הבל היא לפני תורתו של משיח״.

ה. ועפ״ז מובן שההתגלות ד״תורה חדשה מאתי תצא״, ״ע״י משיח״ ש״נביא גדול הוא״, היא חלק ובכלל התורה שניתנה למשה מסיני, ש״אין לה לא שינוי כו׳ לא בשמים היא״, ו״אין נביא רשאי לחדש דבר״:

א) בנוגע להתגלות טעמי וסודות התורה ע״י הקב״ה, ״מאתי תצא״ — אף שדרגת התורה שאינה יכולה להתגלות ע״י האדם אלא ע״י הקב״ה בעצמו (״מאתי״) היא שלא בערך כלל לשכלו של האדם למטה, והתורה ״לא בשמים היא״[27], הרי עז״נ ״תורה חדשה מאתי תצא״ (״תצא״ דייקא, ולא ״תנתן״ וכיו״ב), שתצא מן השמים (״מאתי״) ותבוא למטה בארץ, בהבנה והשגה דשכל האדם.

ויש לומר, שהיציאה מן השמים (״מאתי תצא״) לבוא למטה בארץ מודגשת בהתגלות ה״תורה חדשה״ ע״י מלך המשיח, שעם היותו ״נביא גדול הוא״, יהי׳ גם בעל חכמה . . יתר משלמה (״החכם מכל האדם״[28]). . ולפיכך ילמד כל העם״, היינו, שהתורה חדשה שתתגלה אצלו באופן של נבואה תומשך ותתלבש גם בחכמת בשר ודם, והוא ״ילמד כל העם״, ש״יהיו חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם״, היינו, שגם הענייינים הכי נעלים ד״תורה חדשה״ יהיו מושגים וחדורים בשכל האדם[29].

ב) ובנוגע להחידוש בהלכות התורה (היתר שחיטת שור הבר בסנפיריו של הלוייתן) — אולי יש לומר, שהחידוש הוא שדיני שחיטה שבתורה (שיהיו גם לעתיד לבוא[30]) לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה מיוחדת זו:

---

21) ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ״ב ה״ד. שמו״ר רפמ״ז. ויק״ר רפכ״ב. קה״ר פ״א, ט (ב). פ״ה, ח (ב). ועוד.

22) ולהעיר, ש״כל איש ישראל יכול לגלות תעלומות חכמה ולחדש כל חדש הן בהלכות הן באגדות הן בנגלה הן בנסתר . . ומחוייב בדבר״ (תניא אגה״ק סכ״ו (קמה, א). וראה הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ב ה״ב).

23) ראה שמו״ר פמ״א, ו: ״וכי כל התורה למדה משה כו׳ אלא כללים למדוהו כו׳״ (וראה בארוכה לקו״ש חי״ט ע׳ 252 ואילך. וש״נ).

24) לשון אדה״ז בהל׳ ת״ת שם.

25) סה״מ תרנ״ו ע׳ שנו. המשך תרס״ו ע׳ כג. תקמו. תער״ב ח״א ע׳ שסו. סה״מ עטר״ת ע׳ רצא. תרפ״ה ע׳ קצט. תש״ט ע׳ 57. ועוד.

26) קה״ר פי״א, ח. ועד״ז שם רפ״ב.

27) ראה ב״מ נט, ב.

28) ע״פ מ״א ה, יא.

29) ועפ״ז יומתק הצורך בהוספה ״כפי כח האדם״ (אף שעי״ז מתמעטת לכאורה ההפלאה דהשגת דעת בוראם) — כיון שבלאה״כ אין זה מתאים עם הכלל שהתורה ״לא בשמים היא״.

30) ראה גם תניא אגה״ק שם (קמג, א): ״איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר . . כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי׳ הפוסלים השחיטה

ובהקדם המבואר במפרשים[31] שהיתר שחיטה זו הוא באופן דהוראת שעה, אבל ענין זה אינו בגדר "תורה חדשה", שהרי "למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה . . שמע (חוץ מע"ז), והוא שיהי' הדבר לפי שעה"[32].

ויש לומר, שהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן אינו ככל הוראת שעה, כי אם "חידוש תורה" (ש"מאתי תצא") שדיני שחיטה שבתורה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה זו.

[ויש להוסיף, שמצינו דוגמתו גם בהוראת שעה – כמ"ש הרגצ'ובי[33] בנוגע להוראת שעה דאליהו בהר הכרמל שנלמדת ממ"ש[34] "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה", "אבל אתה מעלה בכל מקום שיאמר לך הנביא כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל" [דלכאורה מהו הצורך בלימוד מיוחד נוסף על כללות הלימוד דהוראת שעה ממ"ש[35] "אליו תשמעון", "אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה . . הכל לפי שעה שמע לו"[36]], שהחידוש בזה ש"אין עליו שם שחוטי חוץ כלל והוה קרבן", היינו, שאין זה היתר לעבור על האיסור דשחוטי חוץ, כי אם שבזה לא נאמר מלכתחילה האיסור דשחוטי חוץ[37]. וי"ל שעד"ז יהי' החידוש דהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן – שהקב"ה יגלה "חידוש תורה" (חידוש שאינו יכול להתגלות בזמן הזה ע"י תלמיד ותיק, כי אם ע"י הקב"ה) שדיני שחיטה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה זו].

ואף שחידוש זה שאינו יכול להתגלות ע"י תלמיד ותיק שלומד ע"פ כללי התורה, כי אם ע"י הקב"ה, אינו בכלל התורה ש"לא בשמים היא"[38] - יש לומר, שהמלך המשיח (ש"בעל חכמה יהי' יתר משלמה") יבאר וילמד ה"חידוש תורה" ב"בית דין הגדול שבירושלים" באופן שיתקבל אצלם בהבנה והשגה בשכלם של הסנהדרין (ע"פ כללי התורה), וכיון ש"הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל"[39], יהי' גם ה"חידוש תורה (ש)מאתי תצא" כ"דברים שלמדו אותם מפי השמועה . . דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא"[40].

ו. וכיון שב' ענינים אלו – החידוש בהתגלות טעמי וסודות התורה, והחידוש בהלכות התורה (היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן) – הם ב' פירושים ב"תורה חדשה", מסתבר לומר, שיש קשר ושייכות ביניהם[41], היינו, שהחידוש בהלכות התורה שייך ובא כתוצאה מהתגלות טעמי וסודות התורה.

וצריך ביאור:

מהי השייכות דה"חידוש תורה" שדיני שחיטה לא נאמרו בנוגע לשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן להתגלות הטעמים והסודות שבתורה, שלכן יתגלה חידוש זה לעתיד לבוא דוקא, כש"תורה חדשה מאתי תצא", כשיתגלו "סוד טעמי' ומסתר צפונותי'"?

ז. ויש לבאר זה בהקדמת דוגמא להנ"ל – שינוי בהלכות התורה לעתיד לבוא שקשור עם דרגא נעלית יותר בתורה – בנוגע לפלוגתות דב"ש וב"ה:

איתא בגמרא[42] "שלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים והלכה כב"ה".

ופגימת הסכין, וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועד".

31) חידושי הרד"ל לויק"ר שם. חידושי מהר"ץ חיות לחולין סז, ב. ולנדה סא, ב. וש"נ.

32) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ט ה"ג.

33) צפע"נ עה"ת עה"פ. וש"נ. וראה בארוכה לקו"ש חי"ד ע' 70 ואילך.

34) פ' ראה יב, יג.

35) שופטים יח, טו.

36) יבמות צ, ב. ספרי עה"פ.

37) דוגמא לדבר: החילוק בין היתר חילול שבת בפיקוח נפש, "אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כו'" (שבת קנא, ב. וש"נ), שלפי שעה התירה התורה לחלל השבת, להקרבת שני כבשים ביום השבת, שאין זה דחי' או היתר דחילול שבת, אלא שהדין ד"מחללי'" לא נאמר מלכתחילה בנוגע להקרבת שני כבשים (וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 237 ואילך. וש"נ).

38) ויתירה מזה: אפילו בענין שנחלקו חכמי ישראל (שב' הסברות הם בשכל האדם שלומד ע"פ כללי התורה) יש חילוקי דעות אם אפשר לסמוך על הודאה משמים (בת קול, וכיו"ב) שאומרת שהלכה כפלוני. וראה לקמן ס"ז.

ולהעיר מפלוגתת הפוסקים בהסוגיא ד"קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא כו'" (ב"מ פו, א) אם ההלכה היא כהקב"ה שאומר טהור – כמ"ש רבינו הזקן בלקו"ת ס"פ תזריע: "הרמב"ם ספ"ב מהט"צ פסק כהמתיבתא דספיקו טמא, וכתב הכ"מ משום דת"ק ור' יהושע פליגי בזה ספ"ד דנגעים, והלכה כת"ק, ואע"ג דקוב"ה אומר טהור, לא בשמים היא כו', אמנם בהר"ש ספ"ד דנגעים משמע דהלכה כר' יהושע משום דקוב"ה אמר טהור", ומבאר, שדרגתו של רבה בר נחמני שאמר "אני יחיד בנגעים", למעלה מרוב החכמים שבדורו, שייכת לדרגת התורה כפי שהיא אצל הקב"ה, וההלכה בתורה (ש"לא בשמים היא") כדעת הרוב, "אחרי רבים להטות", ולכן פסק הרמב"ם כת"ק, והר"ש פסק כר' יהושע, ד"י"ל דהכא שאני דאין זה דומה להא דאחרי רבים להטות, דהיינו דוקא בפלוגתא דחכמי המשנה זע"ז, אבל הכא שאני דקוב"ה אומר טהור". ואכ"מ.

39) רמב"ם ריש הל' ממזרים.

40) לשון הרמב"ם שם ה"ב.

41) כידוע הראי' מ"שעטנז" – ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. וש"נ.

42) עירובין יג, ב.

ואף ש״אין משגיחין בבת קול״, כיון שהתורה ״לא בשמים היא״[27] - הרי, ההלכה כב״ה היא מפני ש״ב״ה[43] הוו רובא, ולא הוצרכו בת קול אלא משום דב״ש הוו חריפי טפי״ (״מחددי טפי״[44]), כלומר, כשה״בת קול״ באה לחלוק על דברי תורה[45], ״אין משגיחין בבת קול״ כיון שהתורה ״לא בשמים היא״, אבל כשה״בת קול״ באה להכריע במקום של ספק, כבפלוגתא דב״ש וב״ה, שע״פ הכלל ד״אחרי רבים להטות״[46], צ״ל הלכה כב״ה שהם הרוב, אלא שנסתפקו בדבר מפני שב״ש היו חריפים יותר מב״ה, סומכים על ה״בת קול״ כיון שאין זה נגד כללי התורה[47].

ובהקדם כללות הביאור בהפלוגתות שבתורה — כדאיתא בגמרא[48] ״דברי חכמים כדרבונות גו׳ בעלי אסופות ניתנו מרועה אחד[49] . . אלו תלמידי חכמים שיושבים אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם איך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם ניתנו מרועה אחד א־ל אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפני אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב[50] וידבר אלקים את כל הדברים האלה״, וכדאיתא במדרש[51] ״על כל דבר ודבר . . הי׳ אומר לו (הקב״ה למשה) מ״ט פנים טמא ומ״ט פנים טהור, אמר משה רבש״ע מתי נעמוד על בירורן של דברים, א״ל הקב״ה אחרי רבים להטות, רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור״ — ש(כו״כ מ)עניני התורה כפי שהם מצד עצם (חכמתו של הקב״ה) יכולים להיות בב׳ אופנים הפכיים[52], ושניהם אמת, ״אלו ואלו דברי אלקים חיים״[42], וההכרעה בזה היא ע״פ דעתם ושכלם של חכמי ישראל[53], כדעת הרוב, כפי ראות עיניהם (״אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות״[54]) בכל דבר ודבר לפי ענינו[55].

וזוהי גם ההסברה בהפלוגתות דב״ש וב״ה, שבריבוי ההלכות שנחלקו בהם נוטים ב״ש לחומרא וב״ה לקולא — כיון שבאותם ענינים שבהם יש פנים לכאן ולכאן, לחומרא או לקולא, נטיית שכלם (בטבע בריאתם, שנעשית ע״פ שרש נשמתם למעלה) היא (בדרך כלל[56]) באופן שזה נוטה לחומרא וזה לקולא, וזהו הצד השוה והנקודה המשותפת בהפלוגתות שביניהם, וההכרעה בזה — כדעת הרוב, ״אחרי רבים להטות״, ובמקום שיש ספק בהכרעת הרוב משום שהמיעוט ״מחددי טפי״, סומכים על ה״בת קול״.

והנה, כלל זה ש״הלכה כב״ה״, ועד ש״ב״ש במקום ב״ה אינה משנה״[57], אינו אלא בזמן הזה, אבל לעתיד לבוא תהי׳ הלכה כב״ש[58].

ויש לומר הביאור זה — דלכאורה, כיון שנפסקה הלכה כב״ה, כדעת הרוב, איך יתכן שינוי שתהי׳ הלכה כב״ש, היפך הכלל ד״אחרי רבים להטות״ — שההלכה כב״ש תהי׳ לאחרי שב״ד הגדול שבירושלים יעמדו למנין ודעת הרוב תהי׳ כב״ש[59], ועי״ז (לא יבטל אלא) ישתנה הפס״ד הקודם שהלכה כב״ה, כיון שאז יהי׳ דעת הרוב כב״ש[60].

---

43) תוד״ה כאן — עירובין ו, סע״ב. וראה תוד״ה רבי יהושע — יבמות יד, א. תוד״ה לא בשמים — ב״מ נט, ב.

44) יבמות שם.

45) כבב״מ שם, בנוגע להפלוגתא דר׳ אליעזר וחכמים, שהבת קול אמרה שהלכה כדעת היחיד, היפך הכלל בתורה שהלכה כרבים.

46) משפטים כג, ב. רמב״ם הל׳ סנהדרין רפ״ח.

47) פרטי הדעות בזה — ראה אנציק׳ תלמודית ערך בת קול. וש״נ.

48) חגיגה ג, ב.

49) קהלת יב, יא.

50) יתרו כ, א.

51) ירושלמי סנהדרין פ״ד ה״ב. מדרש תהלים יב, ז. ועוד.

52) וכפי שרואים ששכל א׳ יכול להביא ב׳ מדות הפכיות, ולדוגמא: ״כל יצר מחשבות לבו רק רע וגו׳ אמחה את האדם גו׳״ (בראשית ו, ה־ז), ״כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולא אוסיף עוד להכות גו׳״ (נח ח, כא) — שאותו הטעם שהי׳ תחילה לחוב נתהפך לזכות.

53) ובדברים שבעיון וסברא אין נביא עדיף מחכם, ואלף נביאים כאליהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד, הלכה כחכמים, שנאמר אחרי רבים להטות (הקדמת הרמב״ם לפיה״מ ד״ה והחלק השני בסופו).

54) סנהדרין ו, סע״ב. וש״נ. רמב״ם הל׳ סנהדרין פכ״ג ה״ט.

55) וגם ע״פ המבואר בכ״מ (ביאוה״ז לאדהאמ״צ וישלח כ, ב) שתנאים ואמוראים הגדולים היו מביטים בהלכות התורה כפי שהם למעלה, ולפי זה היו פוסקים ההלכה — י״ל שזהו לאחרי שראייתם למעלה ירדה ונתלבשה בשכל האנושי, שלכן, אין זה בסתירה להכלל ש״לא בשמים היא״.

56) מלבד מיעוט דברים שהם מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה (עדיות פ״ד־ה), מצד ההתכללות שבכל עניני קדושה.

57) ברכות לו, ב. וש״נ.

58) ראה מד״ש לאבות פ״ה מי״ט. מק״מ לזח״א יז, ב. לקו״ת קרח נד, סע״ב ואילך. תוספות חדשים לאבות בתחלתו.

59) כמו בזמן הזה — בהדברים ש״נמנו ורבו ב״ש על ב״ה״, ״באו למנין ונמצאו של ב״ש מרובין״ (שבת יג, ב (במשנה) ובפרש״י), ועד״ז בהדברים ש״חזרו ב״ה להורות כדברי ב״ש״ (ראה לדוגמא עדיות פ״א מי״ב־יד. ועוד).

60) ובמכ״ש וק״ו מזה ש״ב״ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך (שבענינים כאלו פליגי ב״ש וב״ה) ודנו דין, ועמד אחריהם ב״ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר (שופטים יז, ט) אל השופט אשר יהי׳ בימים ההם, אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך״. ועאכו״כ כשהב״ד שעמד אחריהם ״גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין״*, שאז יכול לבטל גם גזירה או תקנה ומנהג** שפשט בכל ישראל (רמב״ם הל׳ ממרים פ״ב ה״א־ב).

ולהעיר מיומא פ, א: ״שמא יבוא בית דין אחר וירבה בשיעורין״, ״שמא יבנה בית המקדש בימיו ויתחדש בית דין ותתחדש הלכה כו׳״ (פרש״י שם).

*) **) עיין בהערות בעמוד הבא

ובטעם הדבר שלעתיד לבוא ישתנה שיקול הדעת דחכמי ישראל לנטות לדעת ב"ש – יש לומר, ע"פ דברי הגמרא ש"ב"ש מחדדי טפי", שמעלתם בחכמת התורה גדולה ממעלת ב"ה, אלא, שבזמן הזה אין הלכה כמותם כיון שרוב חכמי ישראל שמכריעים ההלכה ע"פ דעתם לא הגיעו למעלה זו, וע"ד מארז"ל[42] שלא קבעו הלכה כר"מ אף ש"אין בדורו . . כמותו", משום ש"לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו"[61], משא"כ לעת"ל ש"יהיו כל ישראל (ועאכו"כ אלו שיבחרו מכל ישראל לב"ד הגדול שבירושלים) חכמים גדולים", תהי' אצל רובם (ואולי אצל כולם) מעלת החכמה דב"ש ש"מחדדי טפי", ולכן יפסקו ע"פ כללי התורה כדעת ב"ש.

ונמצא, שלעתיד לבוא יהי' שינוי בהלכות התורה ע"פ טבע שכל האדם כתוצאה מדרגא נעלית יותר בלימוד התורה, וע"י זה במקום הלכה כב"ה תהי' הלכה כב"ש, בגלל וע"י שיתוסף בחכמת התורה כדרך ב"ש ש"מחדדי טפי" – ע"ד ובדוגמת היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן כש"תורה חדשה מאתי תצא".

ח. ובביאור הקשר והשייכות דב' הענינים הנ"ל שיתחדשו לעתיד לבוא – הלכה כב"ש (ש"מחדדי טפי"), והיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן (כיון ש"תורה חדשה מאתי תצא") – צריך להבין:

א) החידוש דהלכה כב"ש הוא לחומרא, לאסור את המותר, שדבר שהי' מותר בזמן הזה כדעת ב"ה המתירים, יהי' אסור לעתיד לבוא כדעת ב"ש המחמירים, ואילו בשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן החידוש הוא לקולא, שהקב"ה יתיר שחיטה זו שאינה כשירה בזמן הזה?

ב) איך יתכן שדוקא לעתיד לבוא יתחדשו כו"כ איסורים וחומרות דב"ש (במקום ההיתרים והקולות דב"ה בזמן הזה), בה בשעה שלעתיד לבוא לא יהי' צורך באיסורים וחומרות (ועאכו"כ לא יהי' צורך לחדש איסורים וחומרות) שענינים לשלול האפשרות ונתינת־מקום לענין בלתי־רצוי, כיון שלעתיד לבוא יתבטלו הענינים הבלתי־רצויים, כמ"ש[62] "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ" ולא יהי' אלא הוספה וחידוש בקדושה, החל מכללות הענין ד"תורה חדשה מאתי תצא"?

ג) בנוגע לסיבת החידוש דהלכה כב"ש, ששיקול הדעת אז דרוב חכמי ישראל יהי' כשיטת ב"ש שמחדדי טפי – מצינו דוגמתו בזמן הזה בהלכות שבהם "נמנו ורבו ב"ש על ב"ה", "באו למנין ונמצאו של ב"ש מרובין"[63], ומפורש בגמרא[64] ש"אותו היום[65] . . הי' קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל", דבר הכי חמור, והיפך בתכלית מהשלימות ד"תורה חדשה מאתי תצא" לעתיד לבוא?

ט. ויש לבאר תחילה המקור להוספה וחידוש במצוות התורה בימות המשיח בהלכה[66] - בהלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח[67] בספר הי"ד:

לאחרי שהרמב"ם[68] מבאר ש"התורה העידה" על המלך המשיח, "שנאמר[69] ושב ה' אלקיך את שבותך כו'", וממשיך "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא כו'" (ומאריך בפירוש הכתובים), מוסיף בהלכה שלאח"ז[70]

61) וזהו הטעם ש"קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא . . הקב"ה אומר כו' וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי כו'" (ראה לעיל הערה 38) – דלכאורה, כששומעים שהקב"ה אומר כך, איך אומרים דלא כהקב"ה - אלא שכיון שהפס"ד שלהם צ"ל ע"פ דעתם, לכן, כשלא השיגו בדעתם הטעם של הקב"ה, הוכרחו לפסוק כפי שמתקבל בדעתם (ראה לקו"ת תזריע כד, ב ואילך).

62) זכרי' יג, ב.

63) שבת שם.

64) שם יז, א.

65) יום שגזרו הי"ח דבר כשנמנו ורבו ב"ש על ב"ה – תוספתא שם פ"א ה"ח. ירושלמי שם פ"א ה"ד.

66) משא"כ ההיתר דשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן – מקורו במדרש (דרש שבתורה), והלכה כב"ש – שמקורו בספרי קבלה (סוד שבתורה).

67) כ"ה לשון הכותרת – בדפוס וינציאה רפד. שי.

68) פי"א ה"א.

69) נצבים ל, ג.

70) הלכה ב'.

*) ומסתבר לומר, שהב"ד גדול דלעתיד לבוא יהי' גדול מכל בתי דינים שבכל הדורות שלפנ"ז בחכמה ובמנין, דכיון שלעתיד לבוא "יהיו כל ישראל חכמים גדולים", יהי' מנין חכמי הדור שמסכימים ומקבלים דברי הב"ד (כדברי הרמב"ם (שם ה"ב) בפירוש "גדול במנין") גדול יותר ממנין חכמי הדור שקיבלו דברי הב"ד בכל הדורות שלפנ"ז, ואלו שיבחרו מכל ישראל (ש"יהיו חכמים גדולים") לב"ד הגדול בודאי יהיו חכמים הכי גדולים, יותר מהדורות שלפנ"ז, ועאכו"כ שראש הישיבה, אב בית דין, הנשיא שעומד תחת משה רבינו – מלך המשיח – יהי' מופלג בחכמה יותר מכל האב"ד בדורות שלפנ"ז (כדברי הרמב"ם בפיהמ"ש (עדיות פ"א מ"ה) בפירוש "גדול בחכמה"), כולל גם משה רבינו, שהרי משיח ילמד תורה גם עם התנאים ואמוראים כו' ומשה רבינו (ראה לקו"ת שבהערה 12. ובכ"מ).

**) מלבד דברים שראו ב"ד לגזור ולאסרם לעשות סיג (שם ה"ג), כדאיתא בגמרא (ע"ז לו, א) "בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חבירו חוץ משמונה עשר דבר (ב"ש וב"ה יחד נמנו וגזרו עליהם בפ"ק דשבת), שאפילו יבוא אליהו ובית דינו אין שומעין לו".

״אף בערי מקלט הוא אומר[71] אם ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו׳, ומעולם לא הי׳ דבר זה, ולא צוה הקב״ה לתוהו״, ועכצ״ל, שציווי זה יתקיים בימות המשיח, שאז תהי׳ הוספה (ושלימות) במצות ערי מקלט.

ונתבאר בארוכה במק״א[72] שבהוספת הראי׳ מערי מקלט מודגש שביאת המשיח הו״ע המוכרח גם מצד מצוות התורה (נוסף על כללות הענין ש״התורה העידה עליו״), שקיום מצות ערי מקלט בשלימות (״ויספת לך עוד שלש ערים״) תהי׳ כש״ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך״ בימות המשיח, וכיון שהבטחת הגאולה היא פרט וגדר במצוות התורה, נעשה בה תוקף הנצחיות דמצוות התורה, כמ״ש הרמב״ם בסיום הענין ״ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקי׳ ומשפטי׳ לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן״[73] (״מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת״, כנ״ל ס״ג).

ויש לומר, שבהדגשת ענין הגאולה כפרט וגדר במצוה שבתורה ש״אין לה . . הוספה״ ע״י הוספה בהמצוה בימות המשיח, כלשון הכתוב ״ויספת לך עוד שלש ערים גו׳״, מרומז שבכל מקום שמצינו שבימות המשיח יהי׳ שינוי גרעון והוספה בעניני תומ״צ [ולדוגמא: השינוי דהלכה כב״ש, הגרעון בדיני שחיטה ע״י היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן, וההוספה ד״תורה חדשה״], אין זה שינוי גרעון והוספה בתורה, אלא ע״ד ובדוגמת ההוספה דערי מקלט (המקור בהלכה להוספה בתומ״צ בימות המשיח), שהוספה זו היא חלק מהמצוה עתה (שגדר המצוה היא שבימות המשיח יוסיפו עוד שלש ערים), שעי״ז נעשית שלימות המצוה, כדלקמן.

י. ובהקדם הביאור בהוספת שלש ערי מקלט בימות המשיח — דלכאורה אינו מובן:

א) מהו הענין המיוחד שבהוספת שלש ערי מקלט בימות המשיח, עד כדי כך שבזה תלוי תוקף ונצחיות הבטחת ביאת המשיח שנעשית פרט וגדר במצות ערי מקלט?

ב) יתירה מזה: תוכן מצות ערי מקלט הוא בניגוד (לכאורה) לתוכן דביאת המשיח — כי, הצורך בערי מקלט הוא ״לנוס שמה כל רוצח״[74], ואילו בימות המשיח בודאי לא תהי׳ המציאות דהורג נפש, אפילו לא בשוגג[75] [וכידוע השקו״ט בביאור הצורך דערי מקלט (אפילו שש ערים, ועאכו״כ ״ויספת לך עוד שלש ערים״ תשע ערים) בימות המשיח[76]], ואעפ״כ, מודגשת הבטחת ביאת המשיח בהוספת שלש ערי מקלט דוקא?

יא. ויש לומר הביאור בהנ״ל:

בתורה ישנם (בכללות) ב׳ ענינים: (א) ״חמודה גנוזה שגנוזה לך״[77] - ענינה של התורה שהיא חכמתו של הקב״ה (שלמעלה מהעולם, אלא שירדה למטה בארץ), (ב) ״נתתי׳ לארץ״[78] - נתינתה למטה בארץ כדי לפעול שהעולם יהי׳ ע״פ הוראת התורה, הן ע״י פעולה חיובית, ״עשה טוב״, והן ע״י פעולה שלילית, ״סור מרע״.

ובפרטיות יותר — החילוק שבין תורה למצוות: תורה היא חכמתו של הקב״ה, ומצוות (עשה ולא תעשה) הם הוראות להאדם איך להתנהג בעולם. ועד״ז בתורה עצמה — לימוד חכמת התורה כשלעצמה שאינו נוגע למעשה בפועל, ״יגדיל תורה ויאדיר״[79], ״דרוש וקבל שכר״[80], והלימוד לידע את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תעשינה.

ובלימוד חכמת התורה כשלעצמה גופא — ה״ז החילוק שבין נגלה דתורה לנסתר דתורה[81]: בנגלה דתורה מודגשת בעיקר הפעולה דבירור העולם ע״י פרטי הדינים דאיסור והיתר טומאה וטהרה כשר ופסול, שלכן נקראת ״אילנא דטוב ורע״[82] (״עץ הדעת טוב ורע״[83]), ע״ש ההתלבשות לברר הטוב מהרע, להבדיל בין הפסול האסור והטמא להכשר המותר והטהור, וכן ההתלבשות בטענות של שקר (לברר האמת מן השקר) בדיני חיוב ופטור שבין אדם לחבירו[84];

71) שופטים יט, ח־ט.

72) לקו״ש חי״ח ע׳ 280. לקו״ש חלק לד ע׳ 114 ואילך.

73) כולל גם שתוקף הנצחיות הוא (לא רק בתוכנו הרוחני, אלא גם) כפשוטם של דברים — כהמשך דברי הרמב״ם (בדפוסים שלא שלטה בהם יד הצנזור): ״וכל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס״.

74) שופטים יט, ג.

75) הן מצד ההורג — שגם שוגג צריך כפרה (פרש״י נח ט, ה. פרש״י שבועות ב, א (ד״ה תולה)), וכידוע שגם שוגג הוא מהתגברות הרע כו׳ (ראה לקו״ת להאריז״ל פ׳ ויקרא. תניא אגה״ק סו״ס כח); והן מצד הנהרג — שהריגתו בשוגג היא מפני שנתחייב מיתה על הריגה במזיד ללא עדים (מכות יו״ד, ב. פרש״י משפטים כא, יג. וראה פרש״י נח שם).

76) ראה בארוכה בלקו״ש חכ״ד ע׳ 107 ואילך. וש״נ.

77) שבת פח, ב.

78) שם פט, א.

79) ישעי׳ מב, כא. חולין סו, ב.

80) סוטה מד, א. וש״נ.

81) בהבא לקמן — ראה תניא אגה״ק סכ״ו. ובארוכה — קונטרס עץ החיים פי״א ואילך. וראה גם לקו״ת שה״ש מח, א ואילך.

82) זח״ג קכד, ב — ברע״מ.

83) בראשית ב, יז.

84) וגם הלימוד באופן ד״יגדיל תורה ויאדיר״, ״דרוש וקבל שכר״, הוא בענינים הקשורים עם טוב ורע.

משא"כ נסתר דתורה נקראת "אילנא דחיי" ("עץ החיים"[85]), "דלית תמן . . מסטרא דרע . . מרוח הטומאה"[82], כיון שאינה עוסקת בבירור הטוב מהרע, אלא מדברת בעניני אלקות, "דע את אלקי אביך"[86].

ובענין זה מודגש כללות החילוק שבין זמן הזה לימות המשיח:

בזמן הזה – עיקר העבודה היא בבירור העולם, שנעשית בעיקר ע"י לימוד נגלה דתורה, ששה סדרי משנה (כולל הפלפול והשקו"ט בגמרא ובפוסקים, ראשונים ואחרונים) בעניני איסור והיתר טומאה וטהרה חיוב ופטור (אלא שגם בשביל עבודת הבירורים בנגלה דתורה יש צורך בלימוד נסתר שבתורה שעי"ז יאיר בנפשו האלקות שבתורה);

משא"כ בימות המשיח – לאחרי שלימות עבודת הבירורים, שיופרד הרע מן הטוב – "לא יהי' עסק התורה והמצוות לברר בירורין, כי אם לייחד יחודים עליונים יותר . . והכל ע"י פנימיות התורה לקיים המצוות בכוונות עליונות . . פנימיות המצוות וטעמיהם הנסתרים"[87] (אלא שגם אז "יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה"[88], "אבל הנגלות יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם"[89]).

יב. ויש לומר, שזהו גם תוכן החילוק שבין שש ערי מקלט שבזמן הזה ל"ויספת לך עוד שלש ערים" בימות המשיח:

מצות עיר מקלט קשורה עם תיקון חטא עה"ד (השורש לכל החטאים[90]), כדאיתא במדרש[91] "למה נתגרש (אדה"ר מג"ע לאחר חטא עה"ד) על שהביא מיתה על הדורות והי' חייב למות מיד אלא שרחמת עליו וגרשתו כדרך הרוצח בשגגה שגולה למקומו לערי מקלט".

ובפרטיות יותר ה"ז קשור עם התיקון דכל חטא ועון[92]:

ידוע שכל חטא ועון הוא מעין ודוגמת "מכה נפש (בשגגה)"[93], כמ"ש[94] "שופך דם האדם באדם", שהו"ע "שפיכת דם וחיות אדם דקדושה באדם דקליפה"[95], אלא שזהו באופן ד"(מכה נפש ב)שגגה", שלא ברצונו, כי, רצונו האמיתי של כאו"א מישראל הוא "לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות"[96] (אלא ש"יצרו הוא שתקפו"[96], כמו אונס), ומעשה החטא הוא "בבלי דעת"[97], כמארז"ל[98] "אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות", ועוד וג"ז עיקר – ש"האלקים אנה לידו"[99], כמ"ש[100] "נורא עלילה על בני אדם", "עלילה נתלה בו"[101].

והתיקון לזה הוא ע"י הגלות לעיר מקלט – שרומז על התורה, כמארז"ל[102] "דברי תורה קולטין"[103], היינו, שהתורה קולטת את האדם העוסק בה להגן עליו ולהצילו מפני גואל הדם, "הוא[104] שטן הוא יצה"ר"[105], ולא עוד אלא שעל ידה נעשה התיקון לשפיכת דם וחיות האדם דקדושה שנמשך מהתורה, חיות חדש מ"תורת חיים"[106].

ובימות המשיח לאחרי שלימות בירור העולם – יהי' הענין דערי מקלט באופן נעלה יותר:

ידוע[107] שגם בימות המשיח, כשתושלם עבודת בנ"י בבירור הטוב מן הרע ויגיעו לשלימות שהיתה לפני

85) שם ג, כב
86) דה"א כח, ט. וראה תניא קו, א קנו, ב.
87) אגה"ק שם (קמה, סע"א).
88) שם (קמג, א).
89) שם (קמה, ב). ובהמשך הענין: "וגם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית, כמו אברהם אבינו ע"ה, ולכן א"צ לעסוק בהם כלל".
90) ראה סה"מ קונטרסים ח"א קצא, ב ואילך. ועוד.
91) במדב"ר פכ"ג, יג.
92) בהבא לקמן – ראה אוה"ת מסעי ע' א'תיד ואילך. ד"ה דבר אל בנ"י וגו' כי אתם עוברים וגו' תרנ"א (סה"מ תרנ"א ע' קצז ואילך). ד"ה וידבר גו' והקריתם לכם ערים גו' תרס"ה (סה"מ תרס"ה ע' שכה ואילך). ד"ה הנ"ל תשי"ב (סה"מ תשי"ב ע' 261 ואילך). תשי"ז (סה"מ תשי"ז ע' 223 ואילך).
93) מסעי לה, יא.
94) נח טו, ו.
95) לקו"ת במדבר יג, ג.
96) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.
97) שופטים יט, ד.
98) סוטה ג, רע"א.
99) משפטים כא, יג.
100) תהלים סו, ה.
101) תנחומא וישב ד.
102) מכות יו"ד, א.
103) ופירוש "עיר מקלט": "עיר" – שנעשית מקיבוץ בתים, וכל בית נעשה מאבנים, שאבנים קאי על אותיות התורה (כדאיתא בספר יצירה (פ"ד מי"ב) "שתי אבנים בונות שתי בתים וכו'"), ומצירופם נעשים בתים, תיבות התורה, ובצירוף כולם יחד נעשית עיר, כל התורה כולה; ו"מקלט" – מלשון קליטה, שרומז על הקליטה דשכל האדם בתורה והקליטה דתורה בשכל האדם (כמבואר בתניא (פ"ה) שהשכל תופס ומקיף את המושכל, וגם מלובש ומוקף בו).
104) ב"ב טז, א.
105) ועד"ז אמרו חז"ל "בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין" (ב"ב שם. קידושין ל, ב), "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש כו'" (קידושין שם. סוכה נב, ב).
106) ולהעיר, שהתורה נמשלה לדם שהוא הנפש, שעל ידו נמשך חיות הנפש, וזהו מ"ש "זאת התורה אדם", אותיות א' דם (של"ה בהקדמת בית ישראל בית דוד (כא, א). לקו"ת שם, א).
107) ראה תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) סי"א ס"א.

חטא עה״ד — תהי׳ עדיין מציאות הרע בעולם[108], ולכן ישאר הצורך בערי מקלט[109] כדי לשלול אפשרות לענין בלתי־רצוי שיכול להיות כתוצאה ממציאות הרע בעולם (כמו שלפני חטא עה״ד היתה אפשרות לענין החטא ע״י מציאות הרע בעולם[110]).

וענין זה (שלילת האפשרות לענין בלתי־רצוי) נעשה עי״ז ש״ויספת לך עוד שלש ערים״, הוספת סוג חדש של ערי מקלט, התגלות חדשה ב״דברי תורה קולטין״ — שזהו״ע ד״תורה חדשה מאתי תצא״, התגלות טעמי תורה דפנימיות התורה, דכיון שפנימיות התורה היא למעלה משייכות לבירור טוב ורע, לכן קולטת את האדם באופן ששוללת גם האפשרות לענין בלתי־רצוי.

ויש לומר, שערי מקלט שבזמן הזה, שש ערים, הם כנגד ששה סדרי משנה (כולל פירושן בגמרא), שבהם נתבארו כל פרטי הדינים דאיסור והיתר טומאה וטהרה חיוב ופטור שעל ידם נעשה בירור העולם. וערי מקלט שיתוספו בימות המשיח, שלש ערים, הם כנגד ההוספה והחידוש בכללות התורה — ״אוריאן תליתאי״, שלש ערים — ע״י ההתגלות דפנימיות התורה[111].

ויומתק יותר — ששלש הערים שיתוספו בימות המשיח הם ״בערי הקיני והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן ועדיין לא נכבשו, ועליהן נאמר בתורה ואם ירחיב ה׳ את גבולך״[112], וידוע[113] שכיבוש ארץ ז׳ אומות בנפש הו״ע בירור המדות, שזוהי כללות העבודה בזמן הזה, וכיבוש ארץ ג׳ אומות (קיני קניזי וקדמוני) בנפש הו״ע בירור המוחין שיהי׳ בימות המשיח, שאז תהי׳ ההתגלות ד״תורה חדשה מאתי תצא״[114].

יג. עפ״ז יש לבאר גם החידוש שבימות המשיח תהי׳ הלכה כב״ש:

ובהקדם ביאור הפלוגתות דב״ש וב״ה, ב״ש אוסרים וב״ה מתירים — שהפלוגתא היא בנוגע לאופן פעולת התורה בבירור העולם:

בדברים שהם בודאי בלתי־רצויים, לכו״ע הבירור הוא באופן של דחי׳, ״שמאל דוחה״[115] - טמא אסור ופסול; בדברים שהם בודאי מותרים, עניני הרשות, לכו״ע הבירור הוא באופן של קירוב, ״ימין מקרבת״[115] - טהור מותר וכשר, ע״י ההשתמשות בהם לשם שמים, ״כל מעשיך יהיו לשם שמים״[116] ו״בכל דרכיך דעהו״[117], שעי״ז נעשה בהם בירור וזיכוך ועלי׳ לקדושה; ובדברים שיש ספק האם צריכים לדחותם או שיכולים (ובמילא צריכים) לקרבם ולהעלותם לקדושה, משום שהרע אינו ניכר ונראה בפועל ובגלוי, כי אם בכח ובהעלם בלבד, וכיו״ב — פליגי ב״ש וב״ה[118]:

ב״ש[119] (ששרש נשמתם מבחי׳ הגבורות) — נטיית שכלם היא להחמיר, לדחות ולאסור גם הענינים שהרע שבהם הוא בכח ובהעלם בלבד, וב״ה (ששרש נשמתם מבחי׳ החסדים) — נטיית שכלם היא להקל, לקרב ולהתיר הדברים שאין בהם רע בפועל ובגלוי.

וחילוק זה מרומז גם בשמותיהם[120]: ״שמאי״ — מלשון ״השם אורחותיו״[121], ששוקל דרכיו בתכלית הזהירות גם מענינים דרע הנעלם, וכשמוצא שיש בהם רע הנעלם דוחה ואוסר אותם. ו״הלל״ — מלשון ״בהלו נרו עלי ראשי״[122], שהו״ע של אור וגילוי, המשכת אור הקדושה גם במקום שיש רע בכח ובהעלם[123].

---

108) ורק לאח״ז, בעולם התחי׳, יבטל הקב״ה מציאות הרע מן העולם, כמ״ש ״את רוח הטומאה אעביר מן הארץ״, ועל תקופה זו אמרו חז״ל (נדה סא, ב) ש״מצוות בטלות לע״ל״* (ראה הגהות יעב״ץ ר״ה ל, א. אגה״ק סו״ס כו). — ועפ״ז צ״ל שהסעודה דלויתן ושור הבר (שבה יאכלו משחיטה זו שיתירה הקב״ה) תהי׳ בימות המשיח, לפני תחה״מ**, כי, לאחרי ש״מצוות בטלות״ אין מקום לשקו״ט אם ״זו היא שחיטה כשירה״, ואין צורך ב״חידוש תורה״.

109) וע״ד שגם בימות המשיח ״יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה״, אף שלא יצטרכו לעסוק בהם כיון ש״יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה״, כנ״ל סי״א.

110) ראה גם סה״מ עטר״ת ע׳ תטו.

111) ראה אוה״ת שם: ״ששה ערי מקלט י״ל עד״ז ששה סדרי משנה . . ג׳ ערי מקלט י״ל ע״ד אוריאן תליתאי . . כשירחיב ה׳ גבולנו צריך להוסיף ג׳ ערי מקלט והוא התגלות טעמי תורה לע״ל״.

112) רמב״ם הל׳ רוצח ושמירת נפש פ״ח ה״ד.

113) ראה בארוכה ד״ה אל תצר את מואב במאמרי אדהאמ״צ דברים בתחלתו.

114) ראה גם סה״מ עטר״ת ותש״ט שבהערה 25. ועוד.

115) סנהדרין קז, ב. וש״נ. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד הי״ז.

116) אבות פי״ב מי״ב. רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג.

117) משלי ג, ו. רמב״ם שם. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

118) ולהעיר מביאור הלשיטתייהו דב״ש וב״ה, שב״ש אזלי בתר בכח, וב״ה אזלי בתר בפועל (ראה בארוכה ״הדרן על ששה סדרי משנה״ (סה״ש תשמ״ח ח״ב ע׳ 645 ואילך)).

119) ראה זח״ג רמה, א. טעמי המצוות להאריז״ל פ׳ תצא. תניא בהקדמה. שם אגה״ק סי״ג. ובכ״מ.

120) להעיר ממארז״ל ״ר״מ הוה דייק בשמא״ (יומא פג, ב. וראה בארוכה (ע״ד הענין דמדרש שמות) תשובות וביאורים הנ״ל ס״א. וש״נ).

121) מו״ק ה, סע״א. וש״נ.

122) איוב כט, ג.

123) ראה לקו״ת שה״ש מח, סע״ב ואילך. ובכ״מ.

---

*) פרטי הדעות והשקו״ט במאמר זה – ראה בארוכה בספרים שהובאו בשדי חמד (כללים וד״ח) בענסק מצות אם בטלות. תשובות וביאורים שם (והערה 9).

**) פרטי הדעות והשקו״ט בזמנה של סעודה זו – ראה הנסמן בתשובות וביאורים שם סי״א בסופו (הערה 23).

ויש להוסיף, שהחילוק בין ב"ש וב"ה הוא גם בדרגת התורה שעל ידה נעשה בירור העולם:

"ב"ש מחדדי טפי" – דרגא נעלית יותר בלימוד התורה (ה"בכח" שבתורה, פנימיות התורה), שבכחה יכולים לברר (לא רק רע הגלוי, אלא גם) רע הנעלם, משא"כ ב"ה שלומדים התורה כפי שהיא בפועל ובגלוי (נגלה דתורה), אין ענינם לברר רע הנעלם, ובמצב כזה שאין הענין לברר הרע הנעלם, אסור לדחות ולרחק דברים שיכולים לקרבם ולהעלותם לקדושה.

ולכן:

בזמן הזה, שמצב העולם הוא שרוב בני־אדם אינם שייכים לדרגתם של ב"ש לשקול ולדקדק דרכיהם בתכלית הזהירות גם מרע הנעלם ולבררו ע"י דרגא נעלית בתורה – הלכה כב"ה, וב"ש במקום ב"ה אינה משנה, ועד שכש"נמנו ורבו ב"ש על ב"ה", "אותו היום . . הי' קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל", כי, עי"ז שדוחים ומרחקים מגבול הקדושה דברים שהיו יכולים לקרבם ולהעלותם לקדושה במילא ניתוסף כח בלעו"ז.

אבל בימות המשיח תהי' הלכה כב"ש – כיון שישתנה שיקול הדעת בטבע השכל דחכמי ישראל בהתאם לשינוי מצב העולם בימות המשיח[124] (ע"פ הכלל ש"אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות") כדעת ב"ש – כי, לאחרי שיושלם בירור הטוב מן הרע, יהיו כולם במעמד ומצב ד"השם אורחותיו", לדקדק ולשקול דרכיהם בתכלית הזהירות גם מרע הנעלם (בהעלם ובכח), ועד לשלילת האפשרות דענין בלתי־רצוי – ע"י דחיית וריחוק הדברים שיש בהם רע הנעלם (כיון שנשאר עדיין בעולם מציאות הרע, כנ"ל סי"ב); וענין זה יהי' ע"י התגלות דרגא נעלית יותר בתורה ("מחדדי טפי") אצל כל בנ"י – "תורה חדשה מאתי תצא", טעמי וסודות התורה, שלהיותם למעלה משייכות לבירור העולם, נשללת על ידם אפילו האפשרות לענינים בלתי־רצויים.

יד. ויש להוסיף, שגם בקשר ובשייכות לחג השבועות, "זמן מתן תורתנו" – שבו ניתנה כל התורה כולה, כולל גם ה"תורה חדשה (ש)מאתי תצא" (כנ"ל ס"ד) – מצינו דוגמת הענין דהלכה כב"ש, מעין ודוגמת החידוש דהלכה כב"ש בימות המשיח[125]:

בסיום הלכות חג השבועות[126] כותב רבינו הזקן: "במוצאי חג השבועות אסור להתענות מעיקר הדין לפי שהי' יום טבוח בזמן שביהמ"ק קיים, דהיינו, שבו ביום היו מקריבין עולות ראי' שלא היו יכולים להקריב ביו"ט עצמו לפי שאין בהם שום צורך אוכל נפש . . ואע"פ שזה הוא לדברי ב"ש אבל לדברי ב"ה מותר להקריבן אף ביו"ט עצמו, מ"מ, כיון שבדבר זה עשו ב"ה כדבריהם והרבה מישראל נהגו כמותם להקריבן אחר יו"ט ונעשה להם יום זה הוא מוצאי יו"ט כמו יו"ט עצמו להאסר בו בהספד ותענית א"כ אף עתה משחרב ביהמ"ק לא הותר ההספד והתענית בו ביום".

ויש לומר הביאור בזה – בפנימיות הענינים[127]:

איתא בגמרא[128]: "מעלי יומא דעצרתא סכנתא (להקיז דם) . . משום דנפיק בי' זיקא ושמי' טבוח דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו"[129]. והקשה בחדא"ג מהרש"א[130] "לכאורה . . לא ה"ל לקרותו טבוח אלא טובח, שבא לטבוח אחרים", ומתרץ ש"ההוא זיקא שהוא השטן הוא היצר הרע הוא רוח מ"ה שבא לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו התורה, אבל כיון שקבלו התורה וכבשו את יצרם הרי אדרבה זבחו ישראל את היצה"ר".

ויש לומר, שזהו גם תוכן הענין ד"יום טבוח" (מוצאי חג השבועות) – זביחת היצה"ר. כלומר, ב"מעלי יומא דעצרתא" (ערב חג השבועות), לפני קבלת התורה, "נפיק בי' זיקא" "שבא לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו התורה", ובמוצאי חג השבועות, לאחרי שקבלו התורה, נעשה "יום טבוח", ע"ש ש"זבחו ישראל את היצה"ר".

והטעם ש"בדבר זה עשו ב"ה כדבריהם (כדברי ב"ש) והרבה מישראל נהגו כמותם להקריבן אחר יו"ט – יש לומר, שביו"ט עצמו, זמן מתן תורתנו, שכולל (בהעלם) גם ה"תורה חדשה (ש)מאתי תצא", טעמי וסודות התורה שלמעלה משייכות לבירור הרע, אין (מקום ו)צורך לזביחת היצה"ר[131] (כשיטת ב"ש, שמצד

124) להעיר מטעמי המצוות שבהערה 119: "אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי כל אחד ואחד דיבר אמת לפי מקומו (דרגתו), אלא שההלכה הוא לפי הזמן".

125) ובלשון רבינו הזקן בתניא פל"ו: "וכבר הי' לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה".

126) או"ח סתצ"ד סי"ט.

127) הביאור ע"ד הנגלה – ראה בארוכה לקו"ש חכ"ח ע' 24 ואילך. וש"נ.

128) שבת קכט, ב.

129) וראה מחה"ש לאו"ח סו"ס תסח: "ונודע דבכל הזמנים שאירע לאבותינו ענין מה כשיגיע זמן ההוא שוב מתעורר קצת מעין אותו דבר וענין ההוא".

130) לסנהדרין מג, ב.

131) כלשון רבינו הזקן "לא היו יכולין להקריב ביו"ט עצמו לפי שאין בהם צורך אוכל נפש" – די"ל ש"אוכל נפש" רומז על הענינים השייכים לנפש האלקית מצ"ע, ולא בשייכות לבירור היצה"ר.

מעלתם בלימוד התורה, ״מחددי טפי״, שוללים ומבטלים גם רע הנעלם והאפשרות לענין בלתי־רצוי), ולכן מוצאי חג השבועות (דוקא) הוא ״יום טבוח״.

טו. ונוסף על החידוש בימות המשיח דהלכה כב״ש, שדבר שהי׳ מותר כדעת ב״ה יאסר כדעת ב״ש, יהי׳ גם ״חידוש תורה״ לעתיד לבוא בהיתר דדבר האסור[132] - שהקב״ה יתיר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן:

ובהקדמה — שנוסף על דברי המדרש ״זו שחיטה היא (בתמי׳) ולא כך תנינן הכל שוחטין ובכל שוחטין ולעולם שוחטין חוץ ממגל קציר והמגרה והשנים מפני שהן חונקין״, קשה גם (ולכל לראש) מ״הכל שוחטין״, שזוהי שחיטה שאינה בידי אדם (כי אם ע״י הלויתן), ותנן[133] ״נפלה סכין ושחטה . . פסולה, שנאמר[134] וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכל״[135].

ויש לומר הביאור בזה — ששחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן לעתיד לבוא תהי׳ ע״י הקב״ה[136], היינו, שסנפירי הלויתן הם הסכין שבו ישחט הקב״ה את שור הבר. וכיון שתוכן ה״חידוש תורה״ הוא שבשחיטה זו לא נאמרו מלכתחילה דיני שחיטה (כנ״ל ס״ה), ה״ז כולל גם שבשחיטה זו לא נאמר הדין ד״מה שאתה זובח אתה אוכל״ (שחיטת אדם דוקא), להיותה ע״י הקב״ה[137].

ובביאור הטעם ששחיטתו של הקב״ה אינה כשחיטת האדם ע״פ דיני התורה (אף ש״מגיד דבריו ליעקב גו׳״[138], ״מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות״[139]) — יש לומר:

תוכנה של שחיטה — ״אין ושחט אלא ומשך״[140], שעי״ז נעשה בירור ומשיכת והעלאת הבעל־חי, שנעשה מוכשר וראוי למאכל האדם להיות דם ובשר כבשרו, ובכח זה יעבוד עבודתו לשמש את קונו ע״י קיום התומ״צ. ונמצא, שבתוכן השחיטה מודגש כללות הענין דבירור והעלאת עניני העולם לקדושה, ועד לתכלית השלימות — זביחת היצה״ר (כנ״ל סי״ב).

ועפ״ז מובן החילוק בין שחיטת האדם לשחיטת הקב״ה — שבשחיטת האדם, כיון שפעולת הבירור היא בכחו של האדם, ישנם כו״כ הגבלות באופן פעולת הבירור שמתבטאים בפרטי דיני השחיטה שבתורה, ובלעדם השחיטה פסולה; משא״כ בשחיטת הקב״ה, כיון שפעולת הבירור נעשית ע״י הקב״ה, לא שייך בזה הגבלות, ולכן בכל האופנים השחיטה כשרה[141].

טז. ויש להוסיף ולבאר כנ״ל (ההוספה דג׳ ערי מקלט בימות המשיח, ההלכה כב״ש, והיתר שחיטת שור הבר) בעומק יותר:

ובהקדם המבואר במק״א[142] בנוגע לכללות הענין דמצוות לא תעשה שיהיו גם בימות המשיח, כשעיקר העבודה תהי׳ בעשה טוב — שאז יהי׳ קיומן ״בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות״[143], גבורות שלמעלה מחסדים, כידוע[144] שהשורש דמצוות לא תעשה הוא למעלה מהשורש דמצוות עשה, ע״ד ובדוגמת המעלה דהשגת השלילה לגבי השגת החיוב, שלכן קיומם אינו באופן של חיוב, קום ועשה, אלא באופן של שלילה, שב ואל תעשה.

ועפ״ז יש לבאר גם פלוגתת ב״ש וב״ה — בשרש הענינים: ב״ש ששרש נשמתם מבחי׳ הגבורות, גבורות קדושות שלמעלה מחסדים, ראו ענינים אלו בשרשם (בכח), בבחי׳ גבורות קדושות שאינם מתגלים כי אם באופן של השגת השלילה (שלמעלה מהשגת החיוב, ״מחددי טפי״), שב ואל תעשה — ב״ש אוסרים, וב״ה

---

132) וע״ד שמצינו אצל ר׳ מאיר ״שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים״ (עירובין יג, ב. וראה לקו״ת ס״פ תזריע).

133) חולין לא, א — במשנה.

134) תבוא כז, ז.

135) כקושיית הרש״ש בויק״ר שם.

136) ראה ב״ב ע״ה, רע״א: ״אלמלא הקב״ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר (איוב מ, יט) העושו יגש חרבו״, ״בבהמות כתיב . . וה״ה עם לויתן״ (פרש״י שם. וראה חדא״ג מהרש״א שם).

137) בפי׳ ידי משה ויק״ר שם: ״להקב״ה הוא מותר לשחוט גם בסנפירין, אבל לבני אדם אשר להם נתנה התורה לצרף את לבבם* ולקבוע בהם רחמנות, להם אסור בסנפירין, כי הוא צער בעלי חיים״. אבל: (א) טעם זה אינו שייך לחידוש תורה לעתיד לבוא דוקא, (ב) ועיקר: מאי שנא משאר המצוות שמקיים הקב״ה אף שלא שייך אצלו הטעם דלצרף כו׳.

וראה שו״ת חת״ס חיו״ד סי״ט: ״אפילו אנן נמי נשחוט במגירה אם הי׳ אפשר לומר ברי לי שלא פגעתי ולא קרעתי, אלא שאין אדם יכול לאמר כן . . כי מי יכול לשער זה, אבל הקב״ה ששוחט בעצמו יכול לומר ברי לי״. וגם טעם זה אינו שייך לחידוש תורה דלעתיד לבוא דוקא.

ולכן לכאורה נראה לומר שהחידוש תורה הוא שבנוגע לשחיטה זו לא נאמרו דיני שחיטה, כבפנים.

138) תהלים קמז, יט.

139) שמו״ר פ״ל, ט.

140) חולין ל, ב. וראה לקו״ש חי״ט ע׳ 206. וש״נ.

141) ראה לקו״ת שמיני יח, ד: ״היום שחיטה כזו פגומה גמורה היא מחמת ההפסק כו׳, אבל לעתיד צ״ל כן דוקא, כי ענין השחיטה זו היא בחי׳ עליות שור הבר למעלה מעלה ע״י הלויתן המעלהו בסנפיריו, ולכן צ״ל הפסק בינתיים, שהרי א״א להיות כל העליות בבת אחת . . בפעם א׳, אלא הפסק בין היכל להיכל, ולכן יתיר הקב״ה פגימה זו״.

142) ראה ספר השיחות תנש״א ח״א ע׳ 305 ואילך. ועוד.

143) תניא קו״א קס, א.

144) ראה לקו״ת פקודי ג, ב ואילך. ובכ״מ.

---

*) כמ״ש בהתחלת הענין: ״לא ניתנו המצוות לישראל אלא לצרף בהן את הבריות״.

ששרש נשמתם מבחי׳ החסדים, ראו ענינים אלו כפי שהם בגלוי (בפועל), ענינים שנמשכים ומתגלים באופן של השגת החיוב, קום ועשה – ב״ה מתירים[145].

ולכן:

בזמן הזה שרוב בני־אדם אינם שייכים לדרגתם של ב״ש לשקול ולדקדק בשורש הענינים למעלה בבחי׳ גבורות קדושות (השגת השלילה), כי אם כפי שהם בפועל ובגלוי שמהם יכולים להשתלשל ענינים בלתי־רצויים - יש להגביר החסדים על הגבורות. ולכן נפסקה ההלכה כב״ה (חסדים), ועד שב״ש במקום ב״ה אינה משנה. ועד כדי כך, שבנוגע להלכות ש״נמנו ורבו ב״ש על ב״ה״ (התגברות הגבורות על החסדים), אמרו חז״ל ש״אותו היום . . הי׳ קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל״ (השורש דכל ענינים בלתי־רצויים), כיון שמהתגברות הגבורות (ב״ש) על החסדים (ב״ה) יכולים להשתלשל ענינים בלתי־רצויים[146].

אבל בימות המשיח, כשיושלם בירור הטוב מן הרע, ולא יהי׳ מקום לחשש מענינים בלתי־רצויים, יהיו כולם במעמד ומצב שיוכלו לדקדק ולשקול בשרש הענינים למעלה בבחי׳ גבורות קדושות, בחינת השגת השלילה, ולכן, אותם ענינים שיהיו מותרים בזמן הזה כדעת ב״ה, יהיו אסורים בימות המשיח כדעת ב״ש, כיון שיתגלה בהם העילוי והשלימות דגבורות קדושות שלמעלה מחסדים, שהמשכתם היא ע״ד השגת השלילה.

ועפ״ז יש לבאר גם תוכן הענין דערי מקלט למכה נפש בימות המשיח:

מכה נפש (השורש לכל ענינים הבלתי־רצויים שעליהם נצטווינו בלא תעשה) מורה על השורש דמעלת מצוות לא תעשה, גבורות קדושות שלמעלה מחסדים, השגת השלילה.

וישיבתו של מכה נפש בעיר מקלט, מורה שע״י לימוד התורה (״דברי תורה קולטין״), ובפרט ע״י התגלות חדשה בתורה, ״ויספת לך עוד שלש ערים״, טעמי וסודות התורה (כנ״ל סי״ב), נמשך ומתגלה גם השורש דלא תעשה שהו״ע דהשגת השלילה באופן של קליטה בפנימיות, היינו, שגם הענינים הכי נעלים שמצד עצמם אינם יכולים להתגלות באופן דהשגת החיוב, כי אם באופן דהשגת השלילה, נמשכים ומתגלים בכחו של הקב״ה באופן דהשגת החיוב[147].

ויש לומר, שענין זה מודגש גם במעשה בפועל (נוסף על לימוד התורה) בענין אחד עכ״פ – בהיתר דשחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן – שגם דבר שהוא באופן של השגת השלילה, שאינו יכול לבוא בהשגת החיוב, שלכן אסור באכילה כיון שאינו יכול לבוא באופן שיהי׳ דם ובשר כבשרו, יומשך ויתגלה באופן של השגת החיוב, שלכן יהי׳ מותר באכילה, שיבוא בפנימיות ויהי׳ דם ובשר כבשרו.

ובביאור הטעם שענין זה מודגש דוקא בהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן – יש לומר:

מבואר בדרושי חסידות[148] החילוק שבין לויתן לשור הבר בעבודת האדם, שלויתן שמקומו בים, עלמא דאתכסייא, מורה על העבודה ברוחניות ביחוד יחודים עליונים וכו׳, ושור הבר שנמצא ביבשה, עלמא דאתגלייא, מורה על העבודה בגשמיות בבירור העולם. ויש בזה מה שאין בזה: העבודה ברוחניות (לויתן) היא באופן של העלאה למעלה, שמשיגים אורות נעלים ביותר, אבל אין בה השלימות דהמשכה למטה, ואילו העבודה בגשמיות היא באופן של המשכה למטה, אבל אין בה מעלת האורות הנעלים יותר. ולעתיד לבוא יתחברו ב׳ המעלות יחדיו – שגם למטה יומשכו ויתגלו האורות הנעלים ביותר, עי״ז שהלויתן ישחוט ויעלה (״אין ושחט אלא ומשך״) השור הבר, היינו, שתתגלה מעלת האורות העליונים (העלי׳ שע״י הלויתן) בעניני העבודה למטה (שור הבר).

היינו, ששחיטת שור הבר היא תוכן הסך־הכל דכללות מעשינו ועבודתינו בבירור העולם, ולכן, יתגלה בזה תכלית השלימות דכללות העבודה, שגם הענינים הכי נעלים דהשגת השלילה (לויתן, עלמא דאתכסייא) יומשכו באופן של השגת החיוב (שור הבר, עלמא דאתגלייא), שלכן יתיר הקב״ה אכילת שור הבר בשחיטה אסורה, עי״ז ש״תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא״, שגם הדרגא הכי נעלית בתורה, ״מאתי״ דייקא, שאינה יכולה להתגלות בזמן הזה, ושייך בה רק השגת השלילה בלבד – ״(מאתי) תצא״, שתצא ותומשך ותבוא למטה באופן של השגת החיוב, ש״יהיו כל ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר[149] כי מלאה הארץ (עלמא דאתגלייא) דעה את ה׳ כמים לים (עלמא דאתכסייא) מכסים״[150].

---

145) ומרומז בשמותיהם: ב״ש, ״השם אורחותיו״ – לשקול ולדקדק בשורש הענינים בבחי׳ גבורות שלמעלה מהחסדים, וב״ה, ״בהלו נרו״ – ראיית הדבר כמו שהוא בגלוי ובפועל.

146) ראה לקו״ת קרח נד, ג.

147) ראה גם ספר השיחות שם ע׳ 5־311.

148) ראה לקו״ת ר״פ שמיני. ובכ״מ.

149) ישעי׳ יא, ט.

150) רמב״ם בסיום וחותם ספרו ״משנה תורה״.

לקוטי שיחות פרשת נשא כרך ח

מתורגם ללשון הקודש

א.

"וכל תרומה... אשר יקריבו לכהן..."

מן הפסוק "וכל תרומה... אשר יקריבו לכהן לו יהיה"[1] מצטט רש"י את המלים "וכל תרומה...", ומפרש על כך[2]: "אמר רבי ישמעאל, וכי תרומה מקריבין לכהנים, והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות[3], ומה תלמוד לומר אשר יקריבו לכהן, אלו הביכורים, שנאמר בהם תביא בית ה' אלקיך[4], ואיני יודע מה יעשה בהם, תלמוד לומר לכהן לו יהיה, בא הכתוב ולימד על הביכורים שיהיו ניתנין לכהן".

וצריך להבין:

א) לפי הסברה שבפסוק זה מדובר על תרומה, קשה לרש"י רק הביטוי "אשר יקריבו לכהן": כיון שהכהן הוא המחזר אחר התרומה לבית הגרנות, אין מתאים כאן הביטוי "יקריבו לכהן", שמשמעותו היא, להיפך, שהבעלים צריכים להביא זאת לכהן. אך עצם החידוש בפסוק – שהתרומה צריכה להינתן לכהן – אינה קשה לרש"י: התורה היתה צריכה להבהיר זאת, כיון שבפרשות הקודמות[5] רק מוזכר שצריך להפריש תרומה[6], בלי להזכיר שיש לתת זאת לכהן[7].

ולפי זה יש להבין: מהו הקושי שהתעורר לפי המסקנה "אלו הביכורים", שרש"י מתכוון ליישבו על ידי ההבהרה "ואיני יודע מה יעשה בהם – תלמוד לומר לכהן..."?

אין לומר, שלאחר שרש"י מצטט את הפסוק המופיע בענין הביכורים "תביא בית ה' אלקיך", כדי להוכיח מהמילה "תביא" שיש להביא את הביכורים לבית המקדש, שבו נמצאים הכהנים, ומשום כך נכון להסיק שבמילה "יקריבו" שבפסוקנו הכוונה היא לביכורים, היתה קיימת האפשרות לומר, שמפסוק זה עצמו כבר מובן שיש להביא זאת לכהן. לפיכך צריך רש"י לשלול זאת ולומר, שלמרות פסוק זה "איני יודע מה יעשה בהם"

– אך אין לומר כך, כי הדבר מובן בפשטות, אף ללא פירוש רש"י, ולא ייתכן להתבטא על כך במלים "ואיני יודע..." – כי: מהו החידוש בכך? בפסוק "תביא בית ה' אלקיך" אין שום הסבר[8] "מה יעשה בהם", ובודאי אין משתמע מכך, שבהבאת הביכורים לבית המקדש הכוונה היא לנתינתם לכהן[9]. ואדרבה: כל עוד אין הוראה אחרת, צריכים הם, לכאורה, להישאר ברשות הבעלים.

ב) אם רש"י מתכוון בכל זאת לבאר את החידוש שבפסוק, לפי פירושו "אלו הביכורים", די היה באומרו "ואיני יודע... תלמוד לומר לכהן לו יהיה". מדוע הוא צריך לפרש לאחר מכן "בא הכתוב ולימד על הביכורים שיהיו ניתנין לכהן"?

ג) אף אם בכל זאת נזקק רש"י, מסיבה כלשהי, לפירוש שבסיום דבריו "בא הכתוב ולימד על הביכורים שיהיו ניתנין לכהן", בכל זאת עדיין קשה להבין: מדוע צריך רש"י להוסיף את המלים "על הביכורים" לאחר שכבר ציין לפני כן במפורש "אלו הביכורים", ודי היה באומרו "בא הכתוב ולימד שיהיו ניתנין לכהן"?

ד) שוני נוסף בפירוש רש"י לפי המסקנה "אלו הביכורים", לבין פירושו לפי הסברה האפשרית, שבפסוק זה מדובר על תרומה: בסיום הקושי "וכי תרומה..." הוא אומר "ומה תלמוד לומר אשר יקריבו לכהן" – כלומר, המילה "לכהן" אינה קשורה למלים הבאות "לו יהיה", אלא למלים "אשר יקריבו". ואילו לפי המסקנה, הניסוח הוא "תלמוד לומר לכהן לו יהיה" – המילה "לכהן" מופיעה בסמיכות ובקשר ל"לו יהיה"?

---

1) פרשתנו ה, ט.

2) מספרי כאן (בשינוי לשון וסגנון, ובהוספת "והלא הוא המחזר כו'". וראה רמב"ן כאן, שמפרש כוונת הספרי באו"א).

3) דיוק לשון רש"י "לבית הגרנות" (בלמ"ד), ולא "בבית הגרנות" (כברמב"ן כאן) – יש לומר: כהנים המסייעים בבית הגרנות חיללו כו' (בכורות כו, ב. רמב"ם הל' תרומות פי"ב הי"ח – וזה מובן גם בפשטות), ולכן מדייק רש"י "מחזר אחרי" לבית הגרנות" – ולא (מסייע) בבית הגרנות עצמו. וגם בזה נראה עד כמה יש לדייק בפרש"י.

4) מפשטים כג, יט. תשא לד, כו.

5) משא"כ בפרשיות שלאח"ז (קרח יח, יב. שופטים יח, ד).

6) ראה משפטים כב, כח ובפרש"י שם.

7) ראה גם רמב"ן כאן פסוק ו': או שבא להשלים כו'.

8) ואדרבה: בנוגע לתרומה, מצינו בפ' אמור (כב, י־יג) שנאכלת רק לכהנים [ויתירה מזו: ממה שנאמר (שם, יד) "ואיש כי יאכל קדש (היינו תרומה – פרש"י שם) בשגגה גו' ונתן לכהן גו'" – מוכח לכאורה שהכהנים הם הבעלים של תרומה] – ומ"מ לא החזקן רש"י לפרש שאין משם הוכחה* שהיא ניתנת לכהנים; וא"כ מובן לכאורה במכש"כ, שאין להוכיח שבכורים ניתנין לכהנים מהכתוב "תביא בית ה"א" – שלא נזכר בו כלל ענין כהן.

9) שהרי אפשר שהבאתם ליהמ"ק הוא בשביל ענין אחר [שהרי אפילו בפ' תבא, שמקשר הבאת הביכורים "אל המקום אשר יבחר ה"א" עם "ובאת אל הכהן גו' ולקח הכהן הטנא מידך גו'", מפרש רש"י ש"ולקח הכהן הטנא מידך" הוא (רק) "להניף אותו"], אבל לא שניתנת לכהן.

*) מעין דוגמא לדבר "מכור לנכרי" (ראה יד, כא); התשלומין לכהן – אפ"ל שזהו לכפרה, ועוד י"ל.

ה) שאלת רש״י ״וכי תרומה מקריבין...״ קשורה, לכאורה, רק למילה ״תרומה״, ולמלים ״אשר יקריבו לכהן״, שאליהן רומז רש״י ב״וגו׳״. מדוע אפוא מצטט רש״י גם את המילה ״וכל (תרומה וגו׳)״, שאינה קשורה, לכאורה, לתוכן פירושו? ובמיוחד כאשר מספר פסוקים לפני כן[10], לגבי ״וכל טמא לנפש״, אין רש״י מצטט את המילה ״וכל״.

ו) מדוע מציין רש״י את שמו של בעל הפירוש ״אמר רבי ישמעאל״ ואינו מסתפק בפתיחה ״וכי תרומה...״. כלומר, מה מוסיפה להבנת הפסוק הידיעה שרבי ישמעאל אמר זאת?

ב.
״וכל תרומה״ - ביכורים?

בנוסף לדיוקים אלו, אין מובן הפירוש בכללותו, ההוכחה לכך שב״וכל תרומה״ אין הכוונה כאן לתרומה כפשוטה, אלא לביכורים:

לאחר המלים ״וכל תרומה״ לפני ״אשר יקריבו לכהן״, נאמר ״לכל קדשי בני ישראל״, ורש״י אינו מציין משמעות מלים אלו. מכך ניכר, שרש״י רואה זאת כדבר כה פשוט, שאפילו ״בן חמש (למקרא)״ מבין זאת בעצמו:

בפרשה קודמת[11] כבר קבע רש״י את הכלל ״כך דרך המקראות לכתוב למ״ד יתירה״. לכן כבר יודע התלמיד, שמילה הפותחת בלמ״ד, שאי אפשר לפרשה לפי השימוש הרגיל בהמשך למלים הקודמות — הרי זאת למ״ד יתירה. מכך מובן בפשטות גם בפסוקנו, שלמרות שנאמר ״לכל קדשי בני ישראל״, כיון שאי אפשר לפרש זאת כהמשך ל״וכל תרומה״[12], הכרחי לומר שזוהי למ״ד יתירה. ולכן יוצא, שב״(ל)כל קדשי בני ישראל״ הכוונה היא לכל שאר ״קדשי בני ישראל״, שאינם נכללים ב״וכל תרומה״, כלומר, מתנות כהונה האחרות[13].

ולפי זה לא מובן: כיצד מסיק רש״י מ״אשר יקריבו לכהן״ את המסקנה שבמלים ״וכל תרומה״ אין הכוונה לתרומה בפשטות, מפני השאלה ״וכי תרומה מקריבין לכהן״, והרי אפשר להסביר, שב״וכל תרומה״ הכוונה היא אכן לתרומה כפשוטה, והמלים ״אשר יקריבו לכהן״ אינן קשורות ל״וכל תרומה״, אלא למלים ״(ל)כל קדשי בני ישראל״, המופיעות בסמוך להן, ורוב מתנות הכהונה אין הכהן ״מחזר״ אחריהן, אלא הן מובאות אל הכהן?

שאלה זו אף מתגברת: כיון שהתורה מבדילה את הפרט של ״וכל תרומה״, ואינה כוללת זאת ב״לכל קדשי בני ישראל״ מוכח, לכאורה, שאין מקריבים לכהן את ״כל תרומה״[14], ולכן צריכה התורה להפריד זאת מ״קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן״. ולפי זה יוצא ההיפך: ״וכי תרומה מקריבין לכהן״ היא סברה המסייעת לומר שב״וכל תרומה״ הכוונה היא דוקא לתרומה, ולא לביכורים!

ג.
יש קשר בין תרומה לבין גזל הגר

ההסבר לכל האמור לעיל הוא:

מלשון הפסוק ״וכל תרומה...״, בוא״ו החיבור, מוכח, שדין זה מופיע בהמשך לדין המוזכר לפני כן, לגבי גזל הגר: כשם שאת גזל הגר יש לתת לכהן[15], כך גם ״כל תרומה״ ו״כל קדשי בני ישראל״, יש לתת לכהן.

אך צריך להבין בזה:

א) יש מתנות רבות, שעליהן נאמר בפרשות הקודמות שיש לתיתן לכהן. ומדוע מקשרת התורה את הענין של ״וכל תרומה... לכהן...״ דוקא לגזל הגר[16]?

---

10) ה, ב.

11) בשלח יד, כח.

12) בספרי כאן: ״בא הכתוב ולימד על התרומה שתהא נוהגת בכל״. אבל [נוסף לזה שא״א לומר כן לפי פרש״י — שהרי מסיק ״אלו הביכורים״ ואינם ״אלא משבעת המינין״ (רש״י משפטים כג, יט. תשא שם. וכן מפרש רש״י גם בפ׳ תבא כו, ב)]

(א) פשטות הלשון ״לכל קדשי בנ״י״ מורה על כל סוגי קדשים (ולא סוג אחד בקדשים מכל המינין); (ב) מפשטות הכתובים (קרח יח, יב. שופטים יח, ד) מוכח, שתרומה נוהגת רק בדגן תירוש ויצהר. (וראה גם רמב״ן ראה יד, כב: ״המצות בתרומות ומעשרות בכל מקום הן דגן תירוש ויצהר..ואין מין אחר בכל הזרעים ובכל פירות האילן חייבין מה״ת כלל לא בתרומות ולא במעשרות. ויש ברייתות שנויות בתו״כ ובספרי לאסמכתות והן מוטעות״. וראה ראב״ד הל׳ תרומות פ״ב. תוד״ה ושני מינין — בכורות נד, א).

13) וכמו ״לכל קדשי בנ״י״ (קרח יח, ח) שפרש״י (שם יט) שקאי על כ״ד מתנות כהונה. וגם שם, מצד רוב הפשיטות לא הוזקק רש״י לפרש זה במקומו (בפסוק ח׳).

14) וי״ל ש״כל תרומה״ כולל גם תרומת מעשר וחלה שנקראים תרומה, ועד שהכתוב השווה אותם לתרומה גדולה (שלח טו, יט־כא. קרח יח, כו־כח), ולא כלל הכתוב ״כל תרומה״ ב״כל קדשי בנ״י אשר יקריבו לכהן״ — כי גם בהם הכהן מחזר אחריהם.

ואף שגם ביכורים נקראת תרומה (ראה יב, ו. שם, יא) — הרי [נוסף למה שאינה נקראת תרומה סתם כ״א בשם ליווי — ״תרומת ידכם״; ״תרומת ידך״ (ולהעיר מנגעים פי״ד מ״ו. סוכה יג, א)], רק בחלה ותרו״מ נאמר ״כתרומת גורן״; ״כדגן מן הגורן גו׳ כן תרימו גו׳״.

15) ובפרט, שאחד הדברים שבשבילם נשנית ״פרשת גוזל ונשבע על שקר״ הוא — שגזל הגר ניתן לכהנים (רש״י לעיל ה, ו).

16) בדוחק י״ל, דשאני גזל הגר משאר מ״כ, שכולם הם פרט בענין אחר, וכמו ״לכהן תהי׳ אחוזתו״ (בחוקותי כז, כא) שהוא פרט בהדינים דשדה אחוזה; וכן המ״כ שבקדשים (ראה פ׳ ויקרא. ועוד) שהם פרט בדיני קרבנות. — משא״כ הדין דגזל הגר שניתן לכהנים, מכיון שלא נאמר בענין גוזל ונשבע על שקר שבפ׳ ויקרא, כ״א נשנית כאן בגלל חידוש זה (ראה הערה הקודמת), הרי הנתינה לכהנים הוא הענין העיקרי שבפרשתנו.

אבל דוחק. שהרי פרשה זו נשנית בשביל שני דברים שנתחדשו בה.

ב) מדוע מפרידה התורה את "כל תרומה" מ"כל קדשי בני ישראל", ואומרת "אשר יקריבו לכהן", דבר שמתאים רק למתנות כהונה אחרות, ולא לתרומה. לכאורה, צריך היה לומר "אשר יתנו לכהן" וכדומה. שהרי, מטרת פסוקנו אינה לבאר את פרטי הדינים של מתנות כהונה, שהרי הפסוק מופיע בהמשך לענין הקודם של גזל הגר, ולגבי גזל הגר חשוב רק הפרט שצריך לתיתו לכהן, ואין חשוב לציין אם עושים זאת על ידי שהוא מחזר לבית הגרנות או שמביאים זאת אליו?

מכך הכרחי לומר, שהקשר של "וכל תרומה..." לגזל הגר אינו רק מפני שהם ניתנים לכהן, אלא מפני שיש ביניהם משהו משותף המבדילם משאר מתנות כהונה. ומפני קשר מיוחד זה של "כל תרומה" לגזל הגר, הוצאה התרומה מהכלל של שאר "קדשי בני ישראל", והיא מופיעה בפסוק בנפרד.

ד.
גזל הגר ותרומה - נתינה לה'

ה"חידוש" שבו נבדל "גזל הגר" משאר מתנות כהונה, הוא: כל שאר מתנות כהונה[17] הן חלקים מסויימים מנכסי ישראל, אשר התורה נתנה אותם לכהנים. כלומר, חלקים מסויימים אלו שייכים מלכתחילה לכהן. לעומת זאת, לגבי גזל הגר לא ייתכן לומר שדבר גזול זה שייך מלכתחילה לכהן: לפני שנגזל הדבר, הוא היה בודאי שייך לגר. אף לאחר שהוא נגזל מן הגר, חייב הגזלן להשיב את הגזילה לנגזל, ולא לכהן. ואפילו לאחר שהנגזל נפטר, בלי להשאיר יורשים, עדיין אין הגזל שייך לכהן, שהרי כל עוד אין הגזלן מודה בגזילה, אף כאשר עדים מעידים על הגזילה, אין חלה עליו החובה לתת את הגזילה לכהן. רק כאשר הגזלן בעצמו מודה בגזילה, ודוקא לאחר שהנגזל נפטר[18], ורוצה לשוב בתשובה ולהשיב את הגזילה, הוא צריך לתיתה לכהן. ואפילו אז, אין הכוונה שהכהן הוא במקום הנגזל, כלומר, שחובת ההשבה לנגזל מועברת כלפי הכהן[19], אלא שהגזלן חייב להשיב זאת לקדוש־ברוך־הוא, ל"בעל הבית" האמיתי[20], ולאחר ש"קנאו ה'", אז "נתנו (ה') לכהן"[21].

וכיון שבגזל הגר החידוש הוא בכך, שהדבר ניתן לכהן למרות שהוא אינו שייך לו בעצם, לכן ממשיכה התורה מיד לאחר מכן ומביאה את הדין "וכל תרומה...", הדומה לגזל הגר, והיא מבדילה בין "וכל תרומה" לבין "כל קדשי בני ישראל", שאין להם נקודה משותפת זו[22]: גם לגבי התרומה חובת הנתינה לכהן קיימת רק לאחר[23] שהבעלים מפרישים אותה כ"תרומה לה'", ורק לאחר שהיא נעשית "תרומת ה'", חלה החובה "ונתתם... את תרומת ה' לאהרן הכהן"[24].

---

17) כולן מנויות בגמרא (ב"ק קי, ב. חולין קלג, ב) וברמב"ם (ריש הל' ביכורים). והרי ה"עשר במקדש"* ו"ארבע בירושלים" (חוץ מבכורים – וראה להלן סעיף ה'), וגם ה"עשרה בגבולין" (לבד מגזל הגר**. ועד"ז תרומה, וכן תרו"מ וחלה שנכללים ב"וכל תרומה", כדלקמן שם), הם מלכתחלה שייכים לכהנים.

18) ראה פרש"י לעיל ה, ח: שמת התובע.. כשנמלך זה להתוודות כו'. וראה גם ב"ק קט, ב.

19) ובפרט – שענינה "כפרה" (ב"ק קי, ב. וראה גם שם תוד"ה כסף).

20) ספורנו ה, ח.

21) ב"ק קט, ב. רש"י כאן ה, ח. וראה גם ב"ק (קט, ב) שכהנים מקבלי מתנה (ולא יורשים) הוו בגזל הגר.

22) ומה שנאמר כאן גם "כל קדשי בני ישראל" – יש לומר: כמה "קדשי בני ישראל" שאינם נכללים ב"וכל תרומה" דומים במקצת לגזל הגר (אלא שאינם דומים כ"כ כ"וכל תרומה" – ראה הערה שלאח"ז ולעיל שוה"ג הב' להערה 17). ולכן י"ל: א) שהכוונה ב"וכל קדשי בנ"י" היא רק למתנות אלו הדומים במקצת עכ"פ לגזל הגר (ראה עד"ז במדב"ר עה"פ (פ"ח, ו): "ריבה קדשים אחרים סתומין.. כשם שאמר המושב על גזל הגר כו'"). ב) מכיון שהוזקק למנות כאן "כל תרומה" וגם כמה מתנות משאר קדשי בנ"י – מזכיר כבר כל קדשי בנ"י, מכיון שכולם ניתנין לכהן.

23) ואף שגם בקדשים, הרי נוסף ע"ז שאין לכהנים זכות בהם עד שייעשו קדשים, גם לאח"ז "אין להם חלק בה אלא אחר מתנות האישים" (רש"י ויקרא ב, ג) – י"ל שאינם דומים לתרומה. כי, כמו שב"מתנות", "משפט הכהנים" הוא דוקא "מאת זובחי הזבח" (שופטים יח, ג), וקודם הזביחה יכולים בעליו להקדיש את הבהמה או למכרה לנכרי – אף שעי"ז מונע הוא את ה"מתנות", ועד"ז בראשית הגז, שחיוב הנתינה לכהנים הוא בעת הגיזה דוקא – עד"ז הוא בקדשים, ש"משפט הכהנים" בהם הוא דוקא מאת המקריבים קרבנות מסויימים (שבהם זיכתה התורה חלקים מסויימים להכהנים), ומכיון ש"מתנות האשים" הוא עיקר בהקרבן, חלק הכהנים בה הוא אחר מתנות האישים.

משא"כ תרומה, הרי משפט הכהנים בה מאת העם הוא [לא מצד שהבעלים מפרישים אותה לה', כ"א] לפי שהיא "ראשית דגנך גו'". ועד"ז הוא בתרו"מ, חלה וביכורים [שלכן, כל תרומה שהבעלים הרימו לה', ניתנת לכהן – ולא כבקרבנות, שרק חלק מהם ניתן לכהנים], ואעפ"כ, חיוב נתינתה לכהן הוא דוקא לאחרי שנעשית "תרומה לה'", כבפנים (ודלא כ"מתנות" וראשית הגז, שמיד שחל עליהם השם "זרוע וכו'" (שזהו לאחרי הזביחה דוקא) ו"ראשית גז צאנך", יש עליהם חיוב נתינה לכהן).

24) קרח יח, כח (לענין תרומה מעשר. ולפנ"ז שם: "כן תרימו גם אתם – כמו שישראל מרימים כו'"). וגם בדין תרומה גדולה עצמה (שם, יב) נאמר "אשר יתנו לה' – לך נתתים".

וי"ל שע"פ מ"ש בפנים, יובן גם מה שדוקא בגזל הגר, בתרומה ובביכורים מדגיש הכתוב (גם כשמונה הפרטים בפ"ע) "אשר ישיבו לי"; "אשר יתנו לה'"; "אשר יביאו לה'"* – נוסף למה שנאמר בתחלת הפרשה ובסופה (בה"כלל") "תרומותי" (תרומות שלי); "אשר ירימו בנ"י לה'". (וראה הערה הקודמת).

---

*) ראה לקמן הערה 23.

) לכאורה, גם "שדה אחוזה" היא דוגמת גזל הגר. שהרי זכותו של הכהן בה הוא רק ב"אם (המקדיש) לא יגאל את השדה", אבל מלכתחלה (כל זמן שלא מכר הגזבר את השדה לאיש אחר), יכול המקדיש לגאול אותה [ואדרבה, **מצוה עליו לפדותה (רמב"ם הל' ערכין רפ"ה. וראה גם רש"י בחוקותי (כז, טז) "שאם נגאלה הרי טוב")] – אבל בכ"ז, אינו דומה לגזל הגר. כי בשדה אחוזה, הרי משהגיע שנת היובל (וגם **לפנ"ז**, משמכרה הגזבר לאיש אחר), **נפקע** כבר זכות הבעלים מהשדה. משא"כ בגזל הגר, שגם **לאחרי** מיתת הגר – חיוב הנתינה להכהנים תלוי **בהבעלים**, בהודאתו (וראה לקמן הערה 22).

*) ואף שגם בבכור נאמר (יח, טו) "אשר יקריבו לה'" – הרי "יקריבו" אפשר לפרש ע"ד "יקריבו לכהן" שהוא לאו דוקא שיעשו שלו (ראה להלן סוף סעיף ט'). משא"כ הלשון "אשר **ישיבו** לי", "אשר **יתנו** לה'" וגם הלשון "אשר **יביאו לה'**" שנאמר בביכורים (ולא "יביאו **לבית** ה'", כבפ' משפטים ופ' תשא) – מורה שהם נעשים תחילה של ה' (ממון גבוה) ואח"כ "לך יהי'".

ה.

תרומת מעשר, חלה וביכורים - הפרשה לה׳

כיון שהסמיכות בין ״וכל תרומה״ לבין גזל הגר, והבדלתה מ״כל קדשי בני ישראל״, היא מפני הדמיון שבין התרומה לבין גזל הגר, הכרחי לומר שב״וכל תרומה״ אין הכוונה רק לתרומה גדולה, אלא גם לכל שאר מתנות כהונה — תרומת מעשר, חלה וביכורים[25] — הנקראות בשם ״תרומה״[26], כי גם לגביהן קיים אותו דמיון לגזל הגר כבתרומה[27]:

לגבי תרומות ומעשרות וחלה קובעת ההלכה, שבראש ובראשונה הן צריכות להיות מופרשות על ידי הבעלים כ״תרומה לה׳״, ואז נוצרת החובה לתיתן לכהן[28]. כך גם בביכורים, שמלכתחילה חובה להקדישם[29] ולהביאם ״בית ה׳ אלקיך״, עם פרטי ההלכות לגבי אופן הבאתם לבית המקדש, כמפורט בתחילת פרשת תבא, ודוקא לאחר הפרשתם, הקדשתם והבאתם לקדוש־ברוך־הוא — רק אז חלה החובה לתיתם לכהן[30].

ו.

השאלות מיישבות זו את זו

לפי האמור לעיל מובן, ששתי השאלות שהובאו לעיל בסעיף ב׳ — מנין נובע ההכרח של רש״י, שהמלים ״אשר יקריבו לכהן״ אינן מתייחסות רק ל״לכל קדשי בני ישראל״, אלא גם ל״וכל תרומה״, ומהי הסיבה לכך שהוא מצטט את המלים ״וכל תרומה...״, למרות ששאלתו ״וכי תרומה מקריבין לכהן...״ אינה קשורה, לכאורה, למילה ״וכל״ — מתורצות זו בזו, כי מהמילה ״וכל״ נובע ההכרח שהמלים ״אשר יקריבו לכהן״ מתייחסות ל״וכל תרומה״:

כיון שב״וכל תרומה״ נכללים גם ביכורים, כדלעיל בסעיף ו׳, ולגבי ביכורים נאמר במפורש ״תביא בית ה׳ אלקיך״, כלומר, שהכהן אינו צריך לחזר אחריהם — אם כך ברור, שהענין ״אשר יקריבו לכהן״ מופיע כהמשך ובקשר ל״וכל תרומה״.

ז.

ביכורים - חידוש מיוחד

אך לאחר שרש״י משיב על השאלה ״וכי תרומה מקריבין לכהן...״, ש״אלו הביכורים״, שב״וכל תרומה״ הכוונה היא רק לביכורים, ולא לתרומה גדולה, תרומת מעשר וחלה[31] — מתעורר הקושי: במה קשורים הביכורים לגזל הגר יותר מתרומה גדולה?

לפיכך ממשיך רש״י ואומר ״ואיני יודע מה יעשה בהם... בא הכתוב ולימד...״: התורה מבדילה בין הביכורים לבין כל שאר מתנות כהונה, אף מתרומה גדולה וכו׳, לא מפני שלביכורים יש דמיון רב יותר לגזל הגר מאשר לתרומה גדולה

(שהרי, אדרבה: כיון שלגבי ביכורים קיים הדין של ״תאנה שביכרה...״[32], שאף לפני שהבעלים מפרישים את הביכורים כבר שייך הפרי המסויים, החונט ראשון, לכהן[33]. ואילו בתרומה, אין לפני ההפרשה חטים מסויימות שיש להפרישן כתרומה, וזכותו של הכהן מתקיימת רק לאחר ההפרשה. ולכן תרומה גדולה אף דומה יותר לגזל הגר מאשר לביכורים)

אלא היא מבדילה את הביכורים בפני עצמם מפני ש״ואיני יודע מה יעשה בהם״. ולכן ״בא הכתוב ולימד על הביכורים שיהיו ניתנין לכהן.

---

25) שהרי אדרבה: הדמיון דביכורים לגזל הגר הוא יותר מהדמיון דתרו״מ וחלה — כי תרו״מ מכיון שיש בה שיעור ״מעשר מן המעשר״, הרי גם קודם ההפרשה נקבע כבר שיעור מסויים שסכום זה ינתן (לאחרי ההפרשה) לכהן (וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 70, 71); וגם בחלה (אף שלא נאמר בה שיעור — רש״י שלח טו, כ), מכיון שנא׳ בה ״תתנו לה׳ תרומה״ (שלח שם, כא. וראה פרש״י שם), י״ל (גם בפשוטו ש״מ) שהתרומה (ההפרשה) בחלה* צ״ל כדי נתינה**, ובמילא (אף שהנתינה היא לאחרי שנעשית תרומה) יש איזה שייכות להכהן מיד כשנעשית ״ראשית עריסותיכם״, כשחל עלי׳ החיוב ״תרימו תרומה״ — מכיון שבחיוב ההרמה יש כבר ענין הנתינה. משא״כ בביכורים, שבחיוב הבאתם לא נזכר ענין הנתינה כלל.

26) ראה לעיל הערה 14. אבל י״ל שהלשון ״תרומת ידך״ שנאמר גבי ביכורים, הוא רק בכדי להבדילה משאר התרומות. (וראה רמב״ם הל׳ תרומות פ״י ה״ד).

27) אלא שמ״מ, עיקר הכתוב קאי על תרומה גדולה כפשוטה, כמובן מלשון רש״י ״לבית הגרנות״. וראה הערה 25, שהדמיון דביכורים לגזל הגר הוא יותר מהדמיון דתרו״מ וחלה, והרי תרו״ג דומה יותר לגזל הגר גם מביכורים, כדלקמן סעיף ז׳.

28) שלח טו, יט־כא. קרח יח, כח.

29) רש״י משפטים כג, יט.

30) כפשטות לשון הכתוב — קרח שם, יג. וראה לעיל הערה 24 ובשוה״ג שם.

31) ופי׳ ״וכל תרומה״ הוא — כל הבכורים שמרימים (וע״ד ״כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן״ (קרח שם, יב) שנאמר גבי תרומה גדולה).

גם י״ל, שלפי מסקנת רש״י ״אלו הביכורים״, בא ״לכל קדשי בנ״י״ בהמשך ל״וכל תרומה״. ופי׳ ״וכל תרומה לכל קדשי בנ״י״ הוא ״כל התרומה (ביכורים) שמקדישים בנ״י״ (ע״ד פי׳ הרמב״ן כאן). כי אף שדין הביכורים הוא ״תאנה שביכרה״, אין בזה שיעור.

אלא שב׳ פירושים אלו אפשר לומר דוקא לפי מסקנת רש״י. משא״כ לפי הקס״ד, שכתוב זה אינו מלמדנו חידוש ורק שבא איידי דגזל הגר, מסתבר לומר ש״וכל תרומה״ כולל גם תרו״מ, חלה וביכורים — מכיון שגם הם דומים לגזל הגר (אף שתרומה גדולה דומה יותר, כנ״ל הערה 27)).

32) רש״י משפטים כג, יט. תבא כו, ב.

33) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 70־71.

---

*) משא״כ בתרומה גדולה, שהכתוב אינו מקשר הפרשתה עם נתינתה לכהן.

**) ובזה מובן מה שרש״י מעתיק שם גם תיבת ״תרומה״. (אלא ששיעור זה הוא מצד הנתינה, ולא מצד ההפרשה עצמה. ועפ״ז מיושב קושיית הרא״ם שם).

אמנם, ההלכה שהביכורים ניתנים לכהן, נאמרת בפרשת קרח[34] — "בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה" — וזאת (א) מאוחר יותר, לאחר פרשתנו, (ב) הדין מוזכר שם דרך אגב, ביחד עם כל שאר מתנות כהונה[35], אך הפעם הראשונה והמקור לדין זה, שהביכורים ניתנים לכהן, הוא כאן בפסוקנו, "וכל תרומה...". מפני דין זה "בא הכתוב". והפסוק מופיע בסמוך ובהמשך לגזל הגר מפני טעם זה, שביכורים היא אחת ממתנות כהונה הדומות לגזל הגר.

ח.
"ולימד" - דוקא לגבי ביכורים

לפי הסבר זה מובן מדוע צריך רש"י לבאר שוב "בא הכתוב ולימד על הביכורים שיהיו ניתנין לכהן" — למרות שאפשר לדעת זאת מדבריו הקודמים "אלו הביכורים" — כי בכך מתכוון רש"י להדגיש, שדוקא לגבי ביכורים נדרש ה"לימד" מפסוק זה:

בענין הדמיון לגזל הגר אין הביכורים שונים מתרומה גדולה, ואדרבה: תרומה גדולה דומה יותר לגזל הגר מאשר הביכורים, כדלעיל. אך כיון שהפסוק בא ללמדנו דינים — "בא הכתוב ולימד" — לכן הוא מכוון רק "על הביכורים"[36].

ט.
"לו יהיה" - הביכורים שייכים לכהן

אך לפי הפירוש "אלו הביכורים" מתעורר קושי אחר, לגבי לשון הפסוק "אשר יקריבו לכהן לו יהיה": מדוע יש להוסיף את המלים "לו יהיה" לאחר שכבר נאמר לפני כן "אשר יקריבו לכהן" — כיון שמקריבים ונותנים את התרומה ואת "כל קדשי בני ישראל" לכהן, מובן ש"לו יהיה"?

לפי הסברה שמעלה רש"י, שב"וכל תרומה" הכוונה היא בעיקר לתרומה גדולה[37] ומתנות כהונה אחרות, כדלעיל בסעיף ו', אפשר היה להסביר, שבמילה "לו" אין התורה מתכוונת לכהן, אלא לבעלים. כלומר: טובת ההנאה מהתרומה (הבחירה בין "יקריבו לכהן" זה או אחר) שייכת לבעלים[38]. כפי שקובעת ההלכה לגבי תרומה גדולה, וכן גבי תרומת מעשר וחלה, שהבעלים רשאים לתיתם לכהן לפי רצונם[39].

הסבר זה היה מתקבל גם לפי רצף הפסוקים: בפסוק הקודם נאמר שצריך לתת את גזל הגר לכהן שבאותו משמר[40]. ולכן מדגישה התורה, שלגבי "וכל תרומה", למרות שהיא דומה לגזל הגר, כפי שהוסבר לעיל בהרחבה, בכל זאת "לו יהיה" — יש לבעל התרומה הזכות לתיתה לכהן לפי בחירתו.

ואילו לפי המסקנה "אלו הביכורים", אי אפשר להסביר שב"לו יהיה" הכוונה היא "שטובת הנאתן" לבעלים — כי לגבי ביכורים נאמר "תביא בית ה' אלקיך", ומכך מובן[41], שחובה לתיתם לאותו הכהן אשר נמצא אז בבית המקדש.

לפיכך מבהיר רש"י: "תלמוד לומר לכהן לו יהיה", שהמלים "לכהן" ו"לו יהיה" באות ברצף אחד, שלא כבסברה, שלפיה אומר רש"י "אשר יקריבו לכהן" ולא יותר מכך, כפי שהוסבר לעיל. כלומר, במילה "לו" אין הכוונה לבעלים, אלא לכהן.

אך לפי פירוש זה על "לו יהיה" נשארת השאלה, מה מחדש הפסוק במלים "לו יהיה" לאחר שכבר נאמר "אשר יקריבו לכהן"? — על כך ממשיך רש"י ואומר "בא הכתוב ולימד... שיהיו ניתנין לכהן".

אילו היה נאמר רק "אשר יקריבו לכהן", אפשר היה להבין, כיון שהביכורים כרוכים בפרטי הלכות שונות של הבאה לבית המקדש וכדומה, שהיהודי צריך רק להביא את הביכורים לכהן, אך לא למסור לו אותם, בדומה ל"ולקח הכהן הטנא מידך" שבפרשת תבא[42], שמטרתו, כדברי רש"י, רק "להניף אותו". לכן מדגישה התורה "לו יהיה", "שיהיו ניתנין לכהן", שהביכורים שייכים לו.

י.
"מה יעשה" - שתי פעולות שונות

לכאורה אפשר היה לשאול:

דברי רש"י "ואיני יודע מה יעשה בהם" (ולא "ואיני יודע למי יתנם" וכדומה) מוכיחים, שאין יודעים כלל מה לעשות בביכורים, למרות שבפרשת תבא מפורטות כל

---

34) יח, יג.

35) וכמו ש"גזל הגר" עצמו נמנה בפ' קרח (שם, ט — ראה פרש"י שם) — אף שעיקרו של דין זה הוא בפרשתנו.

36) משא"כ הדין שתרומה גדולה ניתנת לכהן, מקומה הוא בפ' שופטים (יח, ד).

37) ראה לעיל הערה 27.

38) וכדפרש"י בכתוב שלאח"ז (ה, י) "ואיש את קדשיו לו יהיו".

ואין להקשות לפי הקס"ד, למה נאמר "לו יהי'" ב' פעמים — כי (לפי הקס"ד אפשר לומר ש)הכתוב "ואיש את קדשיו לו יהיו" קאי רק על מתנות לוי'.

39) רמב"ם פי"ב מהל' תרומות הט"ו.

40) רש"י כאן ה, ח.

41) בדרך הפשט. וראה ביכורים ספ"ג. רמב"ם הל' ביכורים רפ"ג.

42) כו, ד.

הלכות הביכורים, חוץ מדין הנתינה לכהן. מכך מובן, שהמלים "ואיני יודע..." מתייחסות לדבריו הקודמים "שנאמר תביא בית ה' אלקיך". כלומר, מהפסוק "תביא..." המופיע בפרשות הקודמות – "איני יודע מה יעשה בהם".

וקשה: במלים "ואיני יודע... בא הכתוב ולימד..." מתכוון רש"י להסביר, כדלעיל בסעיף ח', שביכורים מובדלים בפסוקנו מכל שאר מתנות כהונה, למרות שתרומה גדולה דומה יותר לגזל הגר מאשר הביכורים, מפני שללא פסוקנו "איני יודע" – אין ידוע דין זה משום מקום אחר, אף לא מפרשות מאוחרות יותר, בשונה מתרומה, שלגביה נאמר בפרשת שופטים[43] "ראשית דגנך... תתן לו" – לכהן,

ואם כך, צריך היה רש"י לומר "ואיני יודע שיהיו ניתנין לכהן", שבכך הוא החידוש ("לימד") שבפסוקנו לעומת כל שאר הפסוקים. מדוע אומר רש"י "ואיני יודע מה יעשה בהם", כיצד הוא מבהיר, שהוא מתייחס רק לפסוק "תביא בית ה' אלקיך"?

ההסבר לכך הוא: מלשון הפסוק "לכהן לו יהיה", ולא "יתנו לכהן" וכדומה, כנאמר לגבי תרומה גדולה "תתן לו", וכן במתנות כהונה אחרות, מוכח, שהפסוק קובע כאן שני דינים: (א) "אשר יקריבו לכהן", (ב) "לו יהיה". מהם שני דינים אלו? – על כך אומר רש"י "ואיני יודע מה יעשה בהם". כלומר, מן הפסוק "תביא בית ה' אלקיך" המופיע בתורה לפני כן, אין יודעים "מה יעשה בהם". ועל כך מופיע הבירור, בהדרגה, בפסוקנו: "אשר יקריבו לכהן" – לאחר ש"תביא בית ה' אלקיך" יעשה בהם "יקריבו לכהן"[44]. ולאחר מכן מציין הפסוק דין אחר "לו יהיה", שלאחר הבאתם לכהן, יש לעשות בהם פעולה של "לו יהיה" – למסור אותם לכהן.

יא.

רבי ישמעאל: "כללות... בסיני ופרטות באהל מועד"

אך אין מובן: מדוע מופיעה ההלכה שיש לתת את הביכורים לכהן רק בפסוקנו, ולא לפני כן, בפסוק "תביא בית ה' אלקיך".

על כך אומר רש"י "אמר רבי ישמעאל...", שהפירוש "ואיני יודע מה יעשה בהם... בא הכתוב ולימד..." נאמר על ידי רבי ישמעאל, הסובר[45] ש"כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד". משום כך הוא מסביר, שבפרשת משפטים ובפרשת תשא שנאמרו "בסיני", מופיע רק הכלל – "תביא...". ורק בפרשת נשא, שנאמרה "באהל מועד" מופיעים פרטים[46] – "אשר יקריבו לכהן לו יהיה".

יב.

יש לתת את הראשון והמשובח לה'

כידוע, כוללים פירושי רש"י גם "יינה של תורה", ענינים של פנימיות התורה. את "יינה של תורה" שבפירוש רש"י זה אפשר להבין על ידי ביאור אחת ההוראות הכלליות[47] הנלמדות ממצות ביכורים.

צמיחת פירות, ובמיוחד פירות משובחים ביותר כביכורים, כרוכה ביגיעה רבה של האדם: חרישה, זריעה, ועוד ועוד. כאשר היהודי כבר ציפה לראות את הפירות, שצמחו לאחר עמל כה רב, מצווה עליו התורה, שלא זו בלבד שעליו לתת חלק מהם לכהן, אלא: "ראשית ביכורי אדמתך" – את הפירות שחנטו ראשונים, אף לפני שנטל משהו לעצמו, עליו להביא לבית המקדש ולתת לכהן.

וכיון שכל הוראות התורה נצחיות, בכל זמן ובכל מקום, מובן, שאותה הנהגה נדרשת מיהודי גם בתקופת הגלות ובחוץ לארץ, מכל רווחיו: כאשר מתאפשר לו קיום מצות צדקה, אל לו להתחשב בכך שפרנסתו מושגת בקושי, ואת הראשון והמשובח מרווחיו המושגים בקושי "תביא בית ה' אלקיך" – עליו לתת לקדוש־ברוך־הוא, לצדקה.

יד.

בראש ובראשונה: "תביא בית ה' אלקיך"

אך מגיע היצר הרע ומתחיל לשכנע ולטעון כלפי היהודי: כאשר מדובר בצדקה למטרת קדושה – כגון

---

43) יח, ד.

44) וי"ל ד"יקריבו" (משא"כ נתינתם לכהן) הוא פרט ב"תביא בית ה"א". ועפ"ז י"ל שבדרך הפשט, אפילו לאחר שהביאם לעזרה – טרם "ולקח הכהן הטנא מידך", לא קיים מצות הבאת ביכורים. וראה ביכורים פ"א מ"ח. רדב"ז לרמב"ם שם פ"ב ה"כ.

ואולי י"ל, שב' הענינים שבביכורים – הבאתם לכהן ונתינתם לכהן – הם דוגמת ב' הענינים ד"איל הכפורים" ו"אשם המושב": "איל הכפורים אשר יכפר בו" הבעלים (שגם זה הוא ע"י הכהן, כמ"ש (ויקרא ה, כו) "וכפר עליו הכהן גו'") – דוגמת הבאת הביכורים לכהן, שהוא פרט בהבאת הביכורים של הבעלים; "אשם המושב גו' לכהן" – דוגמת הנתינה לכהן. או י"ל, שבאשם המושב עצמו – ב' ענינים אלו, שהרי עי"ז הוא כפרתו (ראה לעיל הערה 19).

45) סוטה לז, ב.

46) לכאורה אפשר להקשות: בתחלת פ' בהר כותב רש"י (ע"פ דרך הפשט) "אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני", ואיך מפרש כאן (וג"כ ע"פ דרך הפשט) אליבא דר"י? אבל – אינו. כי בפ' בהר שם מדייק רש"י "אף כללותיהן ודקדוקיהן מסיני" (ולא "כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן", כמ"ש לפנ"ז בנוגע לשמיטה), ומה שנוגע לכאן הוא "פרטים" ולא "דקדוקים". (ההפרש בין "פרט" ל"דקדוק" – נתבאר בההתועדות). וראה לקו"ש חי"ז ע' 276 ואילך (ובהערה 2 שם).

47) ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 391.

ישיבה, בית מדרש וכו׳ – ובטובת הרבים, אשר אף הוא, הנותן, בכללם – עדיין מתקבל הדבר על הדעת. אך כאן מדובר על ״ביכורים״ הניתנים ליחיד, לכהן, והם נעשים רכושו של הזולת[48]. וטוען היצר הרע: כיון שגם אתה עצמך נצרך, והרי על כל ישראל נאמר ״ואתם תהיו לי ממלכת כהנים״[49] – מדוע עליך לתת את ה״ראשית״ מעמלך הרב לזולת? במה הוא עדיף ממך? ולכל היותר, חלק את ה״ביכורים״, את רווחיך המשובחים, למספר חלקים, וחלקם למספר נצרכים, ובכללם – גם לך עצמך! ובמיוחד, כיון שאתה עמלת כדי להשיגם. אמנם ״וברכך ה׳ אלקיך״, אך גם התורה אומרת, שהברכה מתקיימת ״בכל אשר תעשה״[50].

על כך נלמדת ההוראה, שכדי לדעת מה לעשות ב״ביכורים״, צריך היהודי בראש ובראשונה, כאשר עדיין ״איני יודע מה יעשה בהם״, או, לפחות, אינו יודע באיזה אופן לתיתם לצדקה: אם למוסרם לגמרי ליהודי אחר, או ליטול חלק לעצמו וכו׳, עליו להביאם ״בית ה׳ אלקיך״, ורק אז ושם הוא יידע את האמת, ש״ניתנין לכהן״[51].

טענת היצר הרע, שבהיותו נצרך הוא רשאי ליטול חלק מהביכורים לעצמו, נובעת רק מכך שהוא לא הגיע להחלטה שהביכורים הם כספי צדקה. למרות החלטתו לתת את הכסף לצדקה, הוא עדיין לא השתחרר מהתחושה שזהו רכושו שלו, דבר שהוא עמל בעבורו. ולכן קשה לו למסור זאת לזולת. אלא, שאילו היה היצר הרע בא וטוען בגלוי: אל תתן ממון כה רב לצדקה, הוא לא היה מציית לו, ולכן הוא מתחיל בהיחבא בטענה ״צודקת״: כיון שגם הוא עצמו נצרך, הרי המחלק יכול להשאיר גם לעצמו. כפי שאפשר להסיק בקל־וחומר מהדין ״עניי עירך קודמים״[52], שהוא עצמו ובני ביתו קודמים לכל אדם[53].

אך כאשר הוא מקיים את ״תביא בית ה׳ אלקיך״ – הבאת ה״ביכורים״ לרשותו של הקדוש־ברוך־הוא – התקבל אצלו בפשטות ש״לכהן לו יהיה״. לא יעלה על דעתו, שגם לעצמו מגיע חלק מכך, כפי שלא עולה על דעתו ליטול מכספי צדקה אחרים.

וכאשר יהודי נוהג בהנהגה זו, מתקיימים אצלו דברי רש״י בפסוק הבא: ״איש אשר יתן לכהן – מתנות הראויות לו, לו יהיה – ממון הרבה״, שהקדוש־ברוך־הוא יעניק לו מידו המליאה הפתוחה הקדושה והרחבה בכל המצטרך לו, בבני, חיי ומזוני ובכולם – רוויחי.

(משיחת ש״פ נשא ובהעלתך תשכ״ט)

---

48) בכורים ספ״ג. רמב״ם הל׳ בכורים פ״ד הי״ד.

49) יתרו יט, ו. וכפי׳ המכילתא עה״פ. אוה״ת עה״פ (ע׳ תתז).

50) ראה טו, יח.

51) להעיר מסה״ש תש״ג ע׳ 67 ואילך.

52) בבא מציעא עא, א.

53) ראה אגה״ק ס״ט: רק שאשתו כו׳. ולהעיר מתניא פכ״ט: גומל חסד כו׳.

יום ראשון כ"ז אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: –עב– וכ"כ עצמו... –144– א"ס ב"ה.

ליקוטי אמרים

וכ"כ עצמו וגברו הלבושים אשר א"ס ב"ה מלביש ומסתיר בהם האור והחיות עד אשר ברא בו עוה"ז החומרי והגשמי ממש ומהווהו ומחייהו בחיות ואור אשר ממשיך ומאיר לו אור המלובש ומכוסה ומוסתר בתוך הלבושים הרבים והעצומים המעלימים ומסתירי' האור והחיות עד שאין נראה ונגלה שום אור וחיות רק דברים חומריים וגשמיים ונראים מתים אך בתוכם יש אור וחיות המהוה אותם מאין ליש תמיד שלא יחזרו להיות אין ואפס כשהיו ואור זה הוא מא"ס ב"ה רק שנתלבש בלבושים רבים וכמ"ש בע"ח שאור וחיות כדור הארץ החומרי הנראה לעיני בשר הוא ממלכות דמלכות דעשיה ובתוכה מלכות דיצירה*) וכו' עד שבתוך כולן י"ס דאצילות המיוחדות במאצילן א"ס ב"ה:

*) [בדפוסים הקודמים הי' כתוב "מלכות דמלכות דעשיה" וג"ל רצ"ל "מלכות דיצירה" וכ"ה באגה"ק סי' כ"ה המתחיל להבין אמרי בינה כו'. אשר נמצא לפנינו גוף כתי"ק].

144

ובלשון ה"תניא": **וְכָל כָּךְ עָצְמוּ וְגָבְרוּ הַלְּבוּשִׁים אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא מַלְבִּישׁ וּמַסְתִּיר בָּהֶם הָאוֹר וְהַחַיּוּת,** – לא רק שהלבושים הם גדולים ורבים במספר, אלא הם מסוג כזה שההסתרה עצמה שהם מסתירים, היא גדולה וחזקה יותר, **עַד אֲשֶׁר בְּרָא בוֹ** – באור וחיות אלה, **עוֹלָם הַזֶּה הַחֻמְרִי וְהַגַּשְׁמִי מַמָּשׁ,** – "כי ישנו עולם העשי' רוחני"[2] – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, וּמְהַוֵּהוּ וּמְחַיֵּהוּ בְּחַיּוּת וְאוֹר אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לוֹ, אוֹר הַמְלֻבָּשׁ וּמְכֻסֶּה וּמְסֻתָּר בְּתוֹךְ הַלְּבוּשִׁים הָרַבִּים וְהָעֲצוּמִים הַמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים הָאוֹר וְהַחַיּוּת, עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִגְלֶה שׁוּם אוֹר וְחַיּוּת רַק דְּבָרִים חֻמְרִיִּים וַגַּשְׁמִיִּים, וְנִרְאִים מֵתִים,** - נדמה שאלה הם דברים מתים, שאין בהם חיות רוחנית, וכפי שהדבר בכדור הארץ החומרי, כדלהלן. **אַךְ בְּתוֹכָם יֵשׁ אוֹר וְחַיּוּת הַמְהַוֶּה אוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ תָּמִיד, שֶׁלֹּא יַחְזְרוּ לִהְיוֹת אַיִן וָאֶפֶס כְּשֶׁהָיוּ,** – לפני שנבראו. שכן, לא די במה שהם נבראו פעם אחת בששת ימי בראשית, אלא, תמיד, בכל עת ובכל רגע, על האור והחיות האלקי לחדש ולהוות מחדש מאין ליש – הרי, שתמיד ישנם בהם האור והחיות האלקי המהווה אותם, למרות שאין הם נראים, **וְאוֹר זֶה הוּא מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, רַק שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים רַבִּים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים[3], שֶׁאוֹר וְחַיּוּת כַּדּוּר הָאָרֶץ הַחֻמְרִי הַנִּרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר, הוּא מִמַּלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה,** – "מלכות דעשיה" היא הספירה התחתונה ביותר ב"עולם העשיה", וב"מלכות" עצמה, ישנה הרי התכללות מכל עשר הספירות, שהתחתונה שבהן היא "מלכות", וזהו "מלכות דמלכות דעשיה" – בחינת "מלכות" שבספירת "מלכות" של העולם התחתון ביותר – עולם הזה, **וּבְתוֹכָהּ** – ישנה, **מַלְכוּת דְּיִצִירָה וְכוּ',** – וכך הלאה, שבתוך מלכות ד"יצירה" ישנה התכללות של "עולם הבריאה" וכו', **עַד שֶׁבְּתוֹךְ כֻּלָּן** – בספירות של כל העולמות – כולל גם "עולם העשיה", ישנן **י' סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת**[4] – "עולם האצילות" הוא העולם העליון ביותר, והספירות של "עולם האצילות" מיוחדות באין סוף ברוך הוא – **הַמְיֻחָדוֹת** – הספירות של "עולם האצילות" מיוחדות **בְּמַאֲצִילָן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא:** – הרי, שגם בכדור הארץ החומרי ישנם אור וחיות של אין סוף ברוך הוא, הבאים על ידי הספירות של העולמות (שהן – ה"ספירות" – האלקות של העולמות), והם נמשכים דרך לבושים המכסים ומסתירים על החיות, שלא תיראה. זהו ההסבר על ההבדל שבין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, הנובע מהאור והחיות הנמשכים מאור אין סוף ברוך הוא, להוות ולהחיות את העולמות: בעולמות העליונים החיות היא יותר בהתגלות, ובעולמות התחתונים היא פחות בהתגלות, עד שבעולם הזה הגשמי – החיות מכוסה לגמרי ואינה נראית כלל. ברם, מבחינת מהות ועצמות אין סוף ברוך הוא – אין כל הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, שכן, אור אין סוף, מוסתר גם בתחתונים וגם בעליונים, והוא נמצא גם בעליונים וגם בתחתונים.

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנראה כוונתו ודיוקו כאן **החומרי והגשמי ממש** – לענין ההתהוות מאין **ליש ממש**, היינו כדור הארץ **החומרי**, היינו **רק** חלק הדומם, [וענין הצמיחה, חיות ומדבר – בא מאור וחיות **אחר ונגלה יותר** מהנ"ל אף שגם הוא ממל' דמל' דעשי' [לקמן קלב, ע"ב בתחלתו], ובזה מובן כמה דיוקים בל': מאין **ליש** [דלכאורה הרי כבר אמר שמדובר בעוה"ז כו'] הנראה לעיני בשר ועוד. משא"כ עולם העשי' **סתם** (שכולל גם העשי' הרוחני) – כותב לקמן (ספנ"ב ופנ"ג) מל' דעשי' (ולא מל' דמל')". **3.** "ש"נ פ"א – בשער מ"ג פ"א גירסות שונות. ולהעיר ממשנת חסידים מס' עשי' גופנית פ"א משנה ב" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 4.** "**ראה לקמן קמ, א: "הארה שבאצי' בוקעת כו' ובעוה"ז החומרי"** – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

יום שני כ"ח אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: –144– פרק נב. וכמו... –עג– האור מהשמש.

פֶּרֶק נב. בפרק הקודם, החל רבנו הזקן להסביר, ענין השראת השכינה שהיתה בקדשי קדשים ובמקומות מסויימים נוספים, כאשר יש להבין לכאורה: מה משמעות "השראת השכינה" – במקום זה או אחר והרי "מלא כל הארץ כבודו"? ורבנו הזקן הסביר ש"מבשרי אחזה" – מגופו ונפשו יודע האדם, שנשמתו נמצאת בכל גופו ובכל אבריו – ובכל זאת, עיקר מקום הנשמה, הוא במוחין שבראש. והרי, כלפי עצם הנשמה, אי אפשר לומר כך, שכן עצם הנשמה נמצא בכל האברים באופן שווה, הוא לא נמצא במוחין שבראש יותר מאשר ברגלים; אלא, הכוונה להמשכה הכללית והגלויה של החיות, הנמשכת מהנשמה להחיות את הגוף, לפני שהיא מתפשטת בגוף לפי מזגו ותכונתו של כל אבר – על המשכה כללית וגלויה זו שמן הנשמה, אומרים שעיקר מקומה, הוא במוחין שבראש, ומשם נמשכת ומתפשטת הארה בלבד אל כל שאר אברי הגוף. כך – הסביר רבנו הזקן – גם בנמשל של אלקות ועולם. מבחינת עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא, אין מקום לחלק בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים – שכן, גם הימצאותו של אור אין סוף בעולמות העליונים – הוא בהעלם, עד כדי כך, ששום מחשבה, גם של הנבראים שבעולמות העליונים, אין באפשרותה "לתפוס" ולהשיג אותו; ובאשר לעצם הימצאותו של אור אין סוף – הרי הוא נמצא באופן שווה בעולמות התחתונים ובעולמות העליונים. ההתחלקות בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים (כמו שהדבר במשל של ההתחלקות באברים) היא מצד המשכת וגילוי החיות מאין סוף ברוך הוא, להתהוות העולמות והנבראים ולהחיותם: החיות בעולמות העליונים היא בהתגלות יותר מאשר בעולמות התחתונים. בפרק הבא, אותו אנו מתחילים ללמוד, ממשיך רבנו הזקן להסביר בנמשל (של אלקות ועולם) מה שנאמר במשל, שהגילוי של החיות הכללית, הוא במוחין שבראש.

וְכָמוֹ שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַחַיּוּת הוּא בַּמֹּחִין, וְכָל הָאֲבָרִים מְקַבְּלִים אוֹר וְכֹחַ לְבַד, הַמֵּאִיר לָהֶם מִמְּקוֹר גִּלּוּי הַחַיּוּת שֶׁבַּמֹּחִין - כָּכָה מַמָּשׁ, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת, לְהַחַיּוֹת הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם - הוּא מְלֻבָּשׁ וְנִכְלָל בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, – של הקב"ה, **הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "מֹחִין"**, – ספירות כתר (רצון), חכמה, בינה ודעת – נקראות "מוחין" למעלה, ובהן מלובשת ונכללת ההמשכה הכללית של החיות, והיא ההתגלות הראשונה של אין סוף ברוך הוא בעולמות, **וְהֵן הֵן** – הרצון, החכמה, הבינה והדעת שלמעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ.** – שכן, ההלכה עצמה או המצוה עצמה, – זהו רצונו של הקב"ה, שרוצה שההלכה תהיה כך וכך, או שהמצוה תהיה באופן כזה; והשכל וההבנה של ההלכות וטעמי המצוות – הם ה"חכמה־בינה־דעת" שלמעלה – הרי, בתורה ובמצוות מלובשים המוחין שלמעלה, שבהם ישנה ההמשכה הכללית של החיות האלקית לעולמות. **וְגִלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכָה זוֹ** – כשההמשכה הכללית שבמוחין – באה לידי התגלות, שכפי שרבנו הזקן מסביר להלן, הרי כשההמשכה מהמוחין באה בספירת המלכות, **הוּא מְקוֹר הַחַיּוּת, אֲשֶׁר הָעוֹלָמוֹת מְקַבְּלִים כָּל אֶחָד בִּפְרָטוּת. רַק הֶאָרָה מִתְפַּשֶּׁטֶת וּמְאִירָה מִמָּקוֹר זֶה,** – לא מדובר כאן על ההמשכה **הכללית** שבמוחין, אלא – על **התגלותה** – של המשכה זו. התגלות זו – היא מקור החיות שמקבלים כל העולמות והנבראים, כל אחד מהם – ההארה הפרטית השייכת אליו. הארה והתפשטות זו, היא: **כִּדְמְיוֹן אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל,** – כמשל האור שהוא הארה בלבד מהשמש, וכמשל **וְכֹחוֹת אֵבְרֵי הַגּוּף** – המתפשטים, **מֵהַמֹּחַ הַנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק נ"א. **וּמְקוֹר זֶה** – שהוא כבר **התגלות** מההמשכה הכללית שבמוחין, **הוּא הַנִּקְרָא "עֶלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – עולם של התגלות, שכן, כאן מתחילה ההתגלות של אלקות בעולמות, וכן הוא נקרא **וּ"מַטְרוֹנִיתָא",** – מלכה, המקבלת מהקב"ה – המלך של המלכה, **וְ"אִמָּא תַּתָּאָה",** – המדריגה התחתונה יותר של "אימא", כי גם "בינה" נקראת "אימא" (כבתוב[1]: "אם (אם) לבינה תקרא"), אלא – בינה היא "אימא עילאה", המדריגה העליונה שב"אימא", ומלכות נקראת "אימא תתאה", **וּ"שְׁכִינָה"** - מִלְּשׁוֹן **"וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[2], – שכינה והתגלות[3]. להלן יסביר רבנו הזקן – כפי שהרבי שליט"א מפרש זאת[4] משמעותם של כל התוארים האמורים, המתארים את תכונתו ופעולתו של מקור החיות: מקור החיות נקרא "עלמא דאתגליא" – **עַל שֵׁם שֶׁמָּקוֹר זֶה הוּא רֵאשִׁית הִתְגַּלּוּת אוֹר־אֵין־סוֹף,** – ומכיוון שהמקור **עצמו** הוא ענין של התגלות, לכן הוא **עצמו** (מצד תכונותו **העצמית**) נקרא

ליקוטי אמרים

פרק נב וכמו שבנשמת האדם עיקר גילוי כללות החיות הוא במוחין וכל האברים מקבלים אור וכח לבד המאיר להם ממקור גילוי החיות שבמוחין ככה ממש עד"מ עיקר גילוי כללות המשכת החיות להחיות העולמות והברואים שבהם הוא מלובש ונכלל ברצונו וחכמתו ובינתו ודעתו ית' הנק' בשם מוחין והן הן המלובשים בתורה ומצותיה וגילוי כללות המשכה זו הוא מקור החיות אשר העולמות מקבלי' כל א' בפרטות רק הארה מתפשטת ומאירה ממקור זה כדמיון אור המתפשט מהשמש עד"מ וכחות אברי הגוף מהמוח הנ"ל ומקור זה הוא הנקרא עלמא דאתגליא ומטרונית' ואימא תתאה ושכינה מלשון ושכנתי בתוכם על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות אור א"ס אשר

---

1. ראה משלי ב, ג; ברכות נז, א (וחדושי אגדות מהרש"א, שם). 2. שמות כה, ח. 3. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בכל זה אין מזכיר שהוא מלכות דאצילות ודבר הוי' רק אח"כ כהקדמה להענין דק"ק ותורה איך הם משתלשלים מעולם לעולם, אז אומר שהיא מלכות דאצי' וכו' דבריאה וכו' וכיון שמסתייע בזה מע"ח מביא ל' הע"ח "מלכות" (ולא שכינה וכו') – משא"כ בל' התניא **מצ"ע** – שאינו בל' ס' הקבלה". 4. **בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "התיבות "על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות **אוא"ס**" הם ביאור על מה שאמר שמקור זה עצמו נקרא **דאתגליא** (ולא מפני שמחי' עלדאת"ג) "אשר ממשיך ומאיר **לעולמות** בבחי' **גילוי**" (בדוגמת **מטרוניתא** שע"י שנמשכים ונתגלים עניני המלך);

בשם "עלמא דאתגליא" (עולם של התגלות), ולא משום שהוא **מחיה** עלמא דאתגליא; מקור החיות נקרא גם "מטרוניתא" (מלכה), מפני שהוא **אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – ולכן, זה בדוגמת "מטרוניתא" (מלכה) שעל ידה נמשכים ומתגלים עניניו של מלך. הרי, שמקור החיות, הוא התחלת ההתגלות של אור אין סוף, המתגלה מאור אין סוף ב"מטרוניתא" (מלכה). **וּמִמָּקוֹר זֶה נִמְשָׁךְ לְכָל אֶחָד** – מהעולמות והנבראים, **הָאוֹר וְחַיּוּת עַל פְּרָטִי הָרָאוּי לוֹ,** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "אימא תתאה", מפני שהוא ה"אם", מקור החיות הפרטית של כל נברא, **וְשׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם** – בעולמות ובנבראים, **לְהַחֲיוֹתָם.** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "שכינה", על שם ששוכנת ומתלבשת בעולמות ובנבראים, להחיותם. עד כאן למדנו, איך הוא מקור לעולמות ונבראים בכלל, להלן – נלמד איך הוא מקור לנשמות ישראל: **וְלָכֵן** – הוא **נִקְרָא** – גם כן, **"אֵם הַבָּנִים" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל,** – "בנים" היינו "נשמות ישראל", ונקרא גם **וּ"בְּנֶפֶשׁ יִשְׂרָאֵל", שֶׁמִּמָּקוֹר זֶה נֶאֱצְלוּ נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת** – שהם אינם נבראים, כי אם "נאצלים", **וְנִבְרְאוּ נְשָׁמוֹת דִּבְרִיאָה וְכוּ'. וְכֻלָּן** – גם העולמות והנבראים וגם הנשמות, **אֵינָן רַק מֵהִתְפַּשְׁטוּת הַחַיּוּת וְהָאוֹר** – המתפשטים ונמשכים, **מֵהַמָּקוֹר הַזֶּה הַנִּקְרָא "שְׁכִינָה", כְּהִתְפַּשְׁטוּת הָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ.** – שהוא הארה בלבד מהשמש – כך גם כל אלה הם הארה בלבד ממקור **זה.**

ליקוטי אמרים

ממשיך ומאיר לעולמות בבחי' גילוי וממקור זה נמשך לכל א' האור וחיות פרטי הראוי לו ושוכן ומתלבש בתוכם להחיותם ולכן נקרא אם הבנים עד"מ וכנסת ישראל שממקור זה נאצלו נשמות דאצי' ונבראו נשמות דבריאה וכו' וכולן אינן רק מהתפשטות החיות והאור מהמקור הזה הנק' שכינה כהתפשטות האור מהשמש

יום שלישי כ"ט אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: –עג– אבל השכינה... –עג– השמש בלבד.

אֲבָל הַשְּׁכִינָה עַצְמָהּ, שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַגִּלּוּי וְעִקָּרוֹ, מַה שֶּׁאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי, וְהִיא – השכינה, **מְקוֹר כָּל הַמְּשָׁכוֹת הַחַיּוּת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת [שֶׁכָּל הַחַיּוּת שֶׁבָּהֶם** – שבעולמות, **אֵינוֹ רַק אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה** – מהשכינה, **כְּאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ]** – הרי השכינה עצמה, שהיא מקור כל החיות של העולמות – **אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָמוֹת לְסַבֵּל וּלְקַבֵּל אוֹר שְׁכִינָתָהּ, שֶׁתִּשְׁכֹּן וְתִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם מַמָּשׁ, בְּלֹא לְבוּשׁ הַמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר אוֹרָהּ מֵהֶם,** – אין הם יכולים לקבל את אור השכינה, אם הוא יתגלה אליהם שלא על ידי לבוש המעלים ומסתיר את האור, **שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ בַּמְּצִיאוּת לְגַמְרֵי בְּמְקוֹרָם, בְּבִטּוּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בִּמְקוֹרוֹ בְּגוּף הַשֶּׁמֶשׁ,** – שאז, כשאור השמש נמצא במקורו, בשמש עצמה – הרי הוא באופן – **שֶׁאֵין נִרְאֶה שָׁם אוֹר זֶה, רַק עֶצֶם גּוּף הַשֶּׁמֶשׁ בִּלְבַד.** – כך גם, מכיוון שהשכינה היא מקור החיות של כל העולמות והנבראים, שחיותם היא הארה בלבד מהשכינה (כמו אור השמש שהוא הארה מהשמש), הרי, אם השכינה (המקור עצמו) היתה מאירה בהם, היו הם נמצאים אז במקורם, והיו בטלים במציאות, כמו שאור השמש בטל במציאות בהיותו במקור **שלו.** וכדי שהשכינה תתלבש בעולמות ובנבראים, מן ההכרח שהיא תתלבש בלבוש המעלים ומסתיר על האור שלה, שדוקא אז – בכוח העולמות והנבראים "לקלוט" ולקבל את האור ולא להתבטל במציאות. אך, נשאלת השאלה: באיזה לבוש מדובר, שיש ביכולתו להעלים ולהסתיר על אור השכינה, ושהוא עצמו לא יתבטל במציאות? מכיוון שהשכינה היא הרי מקור **כל** הנבראים, הרי היא מקור **גם** ללבוש זה, ובשעה שהשכינה מאירה באותו לבוש, והוא נמצא במקורו – הרי על הלבוש להתבטל במציאות? אלא – מסביר רבנו הזקן להלן – לבוש זה, הוא רצונו וחכמתו של הקב"ה שבתורה ומצוות, והוא מדריגה עליונה יותר מאשר מקור החיות של העולמות הנקרא "שכינה". לכן – אין לבוש זה מתבטל בפני אור השכינה, בהיותו מדריגה שלמעלה מהאור. "אלא שעפ"ז אדרבה עוד **תוגדל** הקושיא שאם אור השכינה א"א לסבול כו' עאכו"כ מה שלמע' מזה – ומתרץ: "רק שירדה.."' – **לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

ליקוטי אמרים

אבל השכינה עצמה שהיא ראשית הגילוי ועיקרו מה שא"ס ב"ה מאיר לעולמות בבחי' גילוי והיא מקור כל המשכות החיות שבכל העולמות [שכל החיו' שבהם אינו רק אור המתפשט ממנה כאור המתפשט מהשמש] א"א לעולמות לסבול ולקבל אור שכינתה שתשכון ותתלבש בתוכם ממש בלא לבוש המעלים ומסתיר אורה מהם שלא יתבטלו במציאות לגמרי במקורם כביטול אור השמש במקורו בגוף השמש שאין נראה שם אור זה רק עצם גוף השמש בלבד.

יום רביעי א׳ סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: –עג– ומהו הלבוש... –עג– מצות התורה.

ובלשון ה״תניא״: **וּמַהוּ הַלְּבוּשׁ שֶׁיּוּכַל לְהַסְתִּירָהּ וּלְהַלְבִּישָׁהּ,** – שיהיה בכוחו להסתיר על אור השכינה, **וְלֹא יִתְבַּטֵּל** – הלבוש עצמו, **בַּמְּצִיאוּת בְּאוֹרָהּ? הוּא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ וְכוּ׳** – ובינתו ודעתו, שכאמור הם כולם מהווים ענין המוחין למעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, הַנִּגְלִית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ,** – הם יכולים להיות ״לבוש״ לאור השכינה, ושלבוש זה לא יתבטל באור השכינה – וכל כך למה? **דְּאוֹרָיְתָא מֻחְכְּמָה נָפְקַת,** – שכן, התורה באה מן ה״חכמה״, **הִיא חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, ספירת החכמה של ״עולם האצילות״, **דְּלְעֵילָא לְעֵילָא מֵעַלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא,** – שלמעלה מעלה מהעולם של התגלות. ״עלמא דאתגליא״ הוא, כאמור, בחינת ״שכינה״ – ״ראשית הגילוי״ – ו״חכמה עילאה״, שלמעלה מהתגלות בכלל, הרי היא למעלה ולמעלה מ״עלמא דאתגליא״, **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָה וְכוּ׳,** – הקב״ה חכם (בבחינת חכמה ד״אצילות״) אבל לא ב״חכמה״ הידועה, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְלֻבָּשׁ וּמְיֻחָד בְּחָכְמָה עִלָּאָה,** – בחכמה העליונה, **וְהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד.** – הרי שחכמה, וכן גם שאר הבחינות של מוחין שלמעלה (כמו בינה ודעת) הם למעלה בהרבה מאשר מדריגת אור השכינה, ולכן יכולים הם להיות לבוש לאור השכינה ולא להתבטל במציאות באור זה. ברם, כיצד יכולים המוחין שלמעלה לשמש בתור לבוש, וכיצד יכולים הנבראים לקבל לבוש זה – בשעה שהוא למעלה גם מאור השכינה? – **רַק** – זהו מפני שחכמה עילאה ותורה[5] **שֶׁיֵּרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגוֹת מִמַּדְרֵגָה** – עליונה, **לְמַדְרֵגָה** – תחתונה, **בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּדִבְרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהֵן תַּרְיַ״ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה.** – שבהם ירדה ונתלבשה התורה, ובירידתה במדריגות ובדברים הגשמיים התחתוניים – יש בכוחה להיות לבוש **המסתיר** על אור השכינה.

ליקוטי אמרים

ומהו הלבוש שיוכל להסתירה ולהלבישה ולא יתבטל במציאות באורה הוא רצונו ית׳ וחכמתו וכו׳ המלובשים בתורה ומצותיה הנגלית לנו ולבנינו דאורייתא מחכמה נפקת היא חכמה עילאה דלעילא לעילא מעלמא דאתגליא דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעה וכו׳ וכמש״ל שאור א״ס ב״ה מלובש ומיוחד בחכמה עילאה והוא ית׳ וחכמתו אחד רק שירדה בסתר המדרגות ממדריגה למדריגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים שהן תרי״ג מצות התורה.

יום חמישי ב׳ סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: –עג– ובירידתה בהשתלשלות.. –עד– בשם שכינה.

וּבִירִידָתָהּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעוֹלָם לְעוֹלָם - גַּם הַשְּׁכִינָה יָרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה בָּהּ בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם, – בחכמה שלמעלה, הנמצאת בתורה שבכל עולם, מלובש אור השכינה, **וְזֶהוּ הֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁבְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם,** – קדשי קדשים הוא מקומה של השראת השכינה בכל עולם ועולם – המוחין שלמעלה, המלובשים בתורה שבכל עולם, הם היכל קדשי קדשים שבאותו עולם, ושם שורה השכינה, השוכנת ומתגלה באותו עולם. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וְעֵץ חַיִּים, שֶׁהַשְּׁכִינָה שֶׁהִיא** – בספירות העליונות – בחינת וספירת **מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת [שֶׁהִיא** – מלכות דאצילות, **בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְחִיּוּת שֶׁמֵּאִיר לָעוֹלְמוֹת, וְלָכֵן** – מפני שהיא בחינת **גילוי** מאור אין סוף ומהחיות, לכן **הִיא נִקְרֵאת ״דִּבֵּר ה׳״ וְ״רוּחַ פִּיו״, כְּבִיכּוֹל** – שכן, ״דיבור״ הוא ענין הגילוי – לגלות בדיבור מה שהיה נעלם במחשבה, **עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁבָּאָדָם הַדִּבּוּר הוּא מְגַלֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ הַסְּתוּמָה וְנֶעְלָמָה לְהַשּׁוֹמְעִים]** - כך גם למעלה, שבחינת מלכות ד״אצילות״, שהיא בחינת הגילוי של אור אין סוף ושל החיות שהיו לפני זה בהעלם – נקראת ״דבר ה׳״, זהו כביכול הדיבור שלמעלה המגלה אלקות בעולמות. ובכן, ״שכינה״ זו, שהיא ״מלכות דאצילות״ – **הִיא מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דְּבְרִיאָה שֶׁהִיא חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה, וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** –

ליקוטי אמרים

ובירידתה בהשתלשלו׳ מעולם לעולם גם השכינה ירדה ונתלבשה בה בכל עולם ועולם וזהו היכל ק״ק שבכל עולם ועולם וכמ״ש בזהר וע״ח שהשכינה שהיא מלכות דאצילות [שהיא בחי׳ גילוי אור א״ס ב״ה וחיות שמאיר לעולמות ולכן היא נקראת דבר ה׳ ורוח פיו כביכול עד״מ כמו שבאדם הדבור הוא מגלה מחשבתו הסתומה ונעלמה להשומעים] היא מתלבשת בהיכל ק״ק דבריאה שהיא חב״ד דבריאה ובהתלבשותן

והתיבות ״וממקור זה נמשך **לכל אחד** האור וחיות פרטי הראוי לו״, הוא ביאור על ״אימא תתאה״; והתיבות ״**ושוכן** ומתלבש **בתוכם** להחיותם״, הם ביאור על מה שאמר שנקרא **שכינה** מלשון ושכנתי **בתוכם** ומוסיף אח״כ עוד ענין בנוגע **לנשמות** (כהקדמה ל״הנגלות לנו ולבנינו כו׳״) ״ולכן נקרא אם הבנים וכנסת ישראל״ (בתחלה מדבר בעולמות וברואים **בכלל** ואין זה הענין **דכנס״י או הבנים**)״. **5.** ״ואולי הכוונה רק לתורה ראה פ״ד ל׳ זה ממש. ועיין רפנ״ג: ח״ע דאצי׳ שהיא כללות התורה וצ״ע״ – **הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א.**

כשחכמה־בינה־דעת של ״עולם הבריאה״ [״יחד עם מלכות דאצילות שבתוכן (כנ״ל, **שממקור זה** – ונבראו׳ כו׳) – הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א] מתלבשים **בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה - נִבְרְאוּ הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבִּבְרִיאָה.** – הנשמות והמלאכים של אותו עולם, הם כבר בבחינת **נבראים** של אותו עולם, ולא אלקות של אותו עולם, והם מתהווים מבחינת ה״מלכות״ של אותו עולם[6]; הרי, שהנשמות והמלאכים של ״עולם הבריאה״ מתהווים מבחינת ״מלכות״ של ״עולם **הבריאה**״; **וְגַם מִשָּׁם** – מספירת המלכות של ״עולם הבריאה״, שבה מלובשת בחינת השכינה – מלכות ד״אצילות״, שהתלבשה בתחילה בחכמה־בינה־דעת שב״עולם הבריאה״, ולאחר מכן התלבשה ב״מלכות״ שב״עולם הבריאה״, **נִמְשַׁךְ הַתַּלְמוּד שֶׁלְּפָנֵינוּ**[7], **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הַתִּקּוּנִים, שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה מְאִירוֹת וּמַשְׁפִּיעוֹת שָׁם חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת צִמְצוּם עָצוּם,** – הם יורדים ונמשכים באופן של צמצום חזק ועצום, **בְּכְדֵי שֶׁיּוּכְלוּ הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית לְקַבֵּל הַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת אֵלּוּ,** – מחכמה־בינה־דעת של אין סוף ברוך הוא, כפי שהן בעצם, לא היה ביכולת הנשמות והמלאכים לקבל; אלא, דוקא, כפי שהן יורדות ונמשכות ב״עולם הבריאה״ באופן מצומצם ביותר – הם יכולים לקבל. **וְלָכֵן נִמְשָׁךְ מִשָּׁם** – מ״עולם הבריאה״, **הַתַּלְמוּד,** – לא ה״משנה״, כי אם ה״תלמוד״ – גמרא, **שֶׁהוּא** – ה״תלמוד״, **גַּם כֵּן בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת, שֶׁהַתַּלְמוּד הוּא טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת עַל בּוּרְיָן, וְהַטְּעָמִים** – ענין של טעם ושכל, **הֵם בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת,** – מוחין; **וְהַהֲלָכוֹת עַצְמָן** – שב״משנה״, **הֵן מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהֵן:** – בחינות, **חֶסֶד דִּין רַחֲמִים** – תפארת, **כו׳, שֶׁמֵּהֶן** – מהמדות, **נִמְשָׁךְ הַהֶתֵּר וְהָאִסּוּר, וְהַכָּשֵׁר וְהַפָּסוּל, וְהַחִיּוּב וְהַפְּטוּר,** – היתר וכשר – חסד, איסור ופסול – גבורה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים.** – שההלכות הן מהמדות שלמעלה, **וּבְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה**[8], – היא לאחר מכן, **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דִּיצִירָה שֶׁהוּא חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דִּיצִירָה.** – כך, שישנה השראת השכינה ממלכות ד״אצילות״ ב״עולם היצירה״, **וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** – לאחר מכן, **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה** – בשעה שמלכות ד״אצילות״ כפי שהיא מלובשת במלכות ד״בריאה״ ובחכמה־בינה־דעת ד״יצירה״ – מתלבשת ב״מלכות״ של ״עולם היצירה״ – **נוֹצְרוּ הָרוּחוֹת** – בחינות הנשמות הנקראות ״רוח״, שכן ישנן שלש מדריגות בנשמות – נפש, רוח ונשמה, והרי ״נפש״ היא מ״עשיה״, ״רוח״ – מ״יצירה״, ו״נשמה״ – מ״בריאה״. כשלמדנו אודות ״עולם הבריאה״, נאמר שממלכות ד״בריאה״ נוצרות ה״נשמות״ – המדריגה של ״נשמה״, ועתה, כשאנו לומדים אודות ״מלכות דיצירה״ – אומר רבנו הזקן, שממנה נוצרות ה״רוחות״ – המדריגה של ״רוח״, **וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבִּיצִירָה.** – גם בחינות ה״רוח״ שבנשמות וגם המלאכים של ״עולם היצירה״ – נתהוו ממלכות ד״יצירה״; **וְגַם מִשָּׁם** – ממלכות ד״יצירה״, **הִיא הַמִּשְׁנָה שֶׁלְּפָנֵינוּ, שֶׁהִיא הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, הַנִּמְשָׁכוֹת גַּם כֵּן מֵחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**[9]. – כשם שלמדנו ביחס לתלמוד שהוא בא מחכמה־בינה־דעת של אין סוף ברוך הוא, שכן, תלמוד מורכב מהטעמים והשכל של ההלכות, כך גם ביחס למשנה, שלמרות שההלכות עצמן באות מבחינת המדות, בכל זאת, מכיוון **שבהן** גלומים הטעמים, שהם ענין של שכל וטעם, – הן גם כן נמשכות מחכמה־בינה־דעת של אין סוף ברוך הוא, **רַק שֶׁבְּחִינוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁהֵם טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת, הֵם מְלֻבָּשִׁים וּגְנוּזִים בְּגוּפֵי הַהֲלָכוֹת, וְלֹא**

ליקוטי אמרים

146 במלכות דבריאה נבראו הנשמות והמלאכי׳ שבבריאה וגם משם נמשך התלמוד שלפנינו וכמש״ל בשם התיקונים שבעולם הבריאה מאירות ומשפיעות שם חכמתו ובינתו ודעתו של א״ס ב״ה בבחי׳ צמצום עצום בכדי שיוכלו הנשמות והמלאכים שהם בעלי גבול ותכלית לקבל השפעה מבחי׳ חב״ד אלו ולכן נמשך משם התלמוד שהוא ג״כ בחי׳ חב״ד שהתלמוד הוא טעמי ההלכות על בוריין והטעמים הם בחי׳ חב״ד וההלכות עצמן הן ממדותיו של א״ס ב״ה שהן חסד דין רחמים כו׳ שמהן נמשך ההיתר והאיסור והכשר והפסול והחיוב והפטור כמ״ש בתיקוני׳. ובהתלבשות מלכות דאצי׳ במלכות דבריאה מתלבשת בהיכל ק״ק דיצי׳ שהוא חב״ד דיצירה ובהתלבשותן במלכות דיצירה נוצרו הרוחות והמלאכים שביצירה וגם משם היא המשנה שלפנינו שהיא הלכות פסוקות הנמשכות ג״כ מחב״ד של א״ס ב״ה רק שבחי׳ חב״ד שהם טעמי ההלכות הם מלובשים וגנוזי׳ בגופי ההלכות ולא בבחי׳

---

6. באגרת הקודש דף קלט, א. **7.** **הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א:** ״אולי הדיוק שלא יוקשה ממש״כ בפכ״ג דהתורה היא אא״ס כי הוא היודע כו׳ כולא **חד** – לכן כ׳ לפנינו וע״ד מש״כ בפכ״ג: ההלכות הן... המשכות כו׳ ולהעיר מהגהה (נה, א): ושם מאיר כו׳ אך עיקר כו׳ והארתן לבד כו׳״. **8.** **הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א:** ״כופל עוה״פ (אף שכבר אמר ״ובהתלבשותן במל׳ דבריאה״) כי: 1) התלבשות שלפני׳ קלה היא והנמשך עי״ז הם ענינים דברי׳ (עלדאתכ״ס) – משא״כ התלבשות זו שמעלימה כ״כ עד שהנמשך עי״ז הם ענינים דיצירה (עלדאת״ג). 2) **י״ל דאין בזו** – התלבשות בחב״ד דבריאה, כ״א – מל׳ במל׳ (ראה לקמן ״מל׳ דאצי׳ מלובשת במל׳״ ובהג״ה ״מל׳ מלכות״) – משא״כ בנוגע לעניני עולם הבריאה – **כל עניניו** – מוכרחת התלבשות **בחב״ד** דברי׳ (ועד״ז **בכל** עולם – בנוגע לעניני עולם זה) וכמו במשל – **דכל עניני** הגוף נמשכים **מהראש ומוחין** – וכנ״ל בארוכה. ואפילו את״ל שגם ההתלבשות זו במל׳ דבריאה (שלצורך עולם היצירה) – צ״ל מקודם התלבשות בחב״ד דבריאה (וכ״מ קצת בסי׳ בדרוש שלאחר עלינו (שער הת״ת)) – הרי בזה פעולת חב״ד דבריאה רק במדה שתוכל מל׳ דבריאה לפעול בענין דיצירה – רחוק הערך מבריאה (במשל – המשכה ממוחין דהאדם במדה שיוכל לפעול בענין רחוק הערך ממנו – שאינו שייך כלל לשכל)״. **9.** **הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א:** ״שהרי **כל** התורה היא חכ׳ של אוא״ס ב״ה (שלכן אורייתא וקב״ה כולא חד וגדול ענין ת״ת וכו׳ כמשנ״ת **בכ״מ** בתניא לפ״ז)״.

בְּבְחִינַת גִּלּוּי. – בגמרא, **הטעמים** של ההלכות – בהתגלות, ואילו, במשנה **פסק** ההלכה בלבד הוא בהתגלות – ולא הטעם, **וְגוּפֵי הַהֲלָכוֹת שֶׁהֵן בִּבְחִינַת גִּלּוּי** – במשנה, **הֵן הֵן הָאֶרֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – כאמור, שפסק הלכה להיתר – זהו חסד, ופסק הדין לאיסור – זהו גבורה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הַתִּקּוּנִים דְּשִׁית סְפִירָן מְקַנְּנִין בִּיצִירָה,** – שש ספירות ומדות של אין סוף – שהן מדות "עולם האצילות" – נמצאות ומאירות ב"עולם היצירה", **שֶׁהֵן דֶּרֶךְ כְּלָל שְׁנֵי קַוִּין,** – שש המדות נחלקות בשני קווים כלליים: **יָמִין** – שהוא "חסד", **וּשְׂמֹאל** – שהוא "גבורה" – "חסד דרועא – זרוע – ימינא, גבורה דרועא – זרוע – שמאלא" – **לְהָקֵל מִסִּטְרָא דְּחֶסֶד,** – מבחינת ומדת החסד – בא פסק ההלכה להקל, **דְּהַיְנוּ לְהַתִּיר שֶׁיּוּכַל** – הדבר המותר, **לַעֲלוֹת אֶל ה׳,** – שתוכל להיות עליה לאותו דבר בקדושה. שכן, דבר המותר שיהודי משתמש בו לענין של קדושה ומצוה – עולה החיות שבו בקדושה, והרי זה ענין של חסד, **אוֹ לְהַחְמִיר כּוּ׳;** – שהדבר אינו היתר, ובמילא אי אפשר שתהיה לו עליה לקדושה, והרי זה ענין של "גבורה" ו"דין", שאותו דבר לא יוכל לעלות. אלה הם שני הקווים הכלליים של המדות שלמעלה, שמהם באות ההלכות שבמשנה, **וְהַכֹּל,** – גם תלמוד גם משנה, **עַל פִּי חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **דַּאֲצִילוּת, וּבִינָה וְדַעַת כְּלוּלוֹת בָּהּ,** – ב"חכמה", **וּמְיֻחָדוֹת** – המשנה והתלמוד, וכן ההארה שמחכמה־בינה־דעת ומדות שממנה נמשכים המשנה והתלמוד, **בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי בְּתוֹךְ כֻּלָּן מְלֻבָּשׁוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת דַּאֲצִילוּת, שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְיֻחָד בָּהֶן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד.** – הרי, כשהשכינה מתלבשת בהיכל קדשי קדשים של "עולם היצירה", ולאחר מכן בבחינת מלכות של "עולם היצירה" – נמשך חלק מן התורה, שהוא "משנה", – שהוא הכלי לאור השכינה כפי שהוא מתגלה ב"עולם היצירה". **וְכֵן בְּדֶרֶךְ זֶה** – שבתחילה מתלבשת השכינה בבחינת מלכות של "עולם היצירה", **יָרְדָה הַשְּׁכִינָה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה. וְכָל עוֹלָם מִגּ׳ עוֹלְמוֹת אֵלּוּ** – בריאה, יצירה, עשיה, **מִתְחַלֵּק לְרִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת, הַנִּקְרָאוֹת גַּם כֵּן עוֹלְמוֹת פְּרָטִים, וּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – שהיא, כאמור, בחינת ה"שכינה", **מְלֻבֶּשֶׁת בַּמַּלְכוּת הנהה** *(**וּבְזֶה יוּבַן לְשׁוֹן הַכָּתוּב: "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים"** – מלשון הפסוק, משמע, שיש "מלכותך", המלכות **שלך**, ויש "מלכות כל עולמים", המלכות של כל העולמות, ועל כך אומרים, שמלכותך, המלכות **שלך**, היא הפנימיות של מלכות כל העולמות, שכן, בבחינת "מלכות" של כל העולמות – מלובשת **מלכותך** – מלכות ד"אצילות"): **שֶׁל כָּל עוֹלָם פְּרָטִי** – א) היא מתלבשת בבחינת מלכות שבכל עולם פרטי; **יוֹרֶדֶת** – ב) מלכות ד"אצילות" (על ידי ההתלבשות האמורה) יורדת, **וּמִתְלַבֶּשֶׁת** ג) מלכות ד"אצילות" מתלבשת, **בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁהוּא חָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁבְּעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה.** – בחינת מלכות של "עולם האצילות", כפי שהיא מלובשת ב"מלכות" של עולם עליון יותר, מתלבשת בחכמה־בינה־דעת, של עולם שלמטה במדריגה[10]. **וְהִנֵּה, מֵהַשְּׁכִינָה** – מלכות ד"אצילות", **הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁל כָּל עוֹלָם וְעוֹלָם, כְּלָלִי אוֹ פְּרָטִי, נִמְשָׁךְ וּמִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה אוֹר וְחַיּוּת לְכָל הָעוֹלָם וְהַבְּרוּאִים שֶׁבּוֹ, נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים וְכוּ׳,** – וכן שאר הנבראים שבאותו עולם, כמו ההיכלות וכו׳, כולם מקבלים אור וחיות מבחינת **שכינה** זו (המלובשת בהיכל קדשי קדשים שבאותו עולם), שכן, **כִּי כֻּלָּם נִבְרְאוּ בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית**[11], **שֶׁהֵם** – עשרת המאמרות, **"דִּבֵּר ה׳" הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה"** – כפי שלמדנו שענינו של "דבר ה׳" הוא לגלות את מה שהיה מוסתר ונעלם. שזהו גם כן ענין השכינה – התגלות האור האלקי שלמעלה מהעולם, בתוך העולם. הרי, שבחינת מלכות של "עולם האצילות" (הנקראת בשם "שכינה", והיא "דבר ה׳" שנתגלה בעשרת המאמרות), היא זו שממנה נמשכים ומתפשטים אור וחיות בכל העולמות והנבראים. המשכה והתפשטות זו באה על ידי תורה, שהיא היכל קדשי קדשים (בו מתלבשת שכינה בתחילה) בכל עולם, והיא המשמשת כ"לבוש" לאור השכינה:

ליקוטי אמרים

גילוי וגופי ההלכו׳ שהן בבחי׳ גילוי הן הן הארת מדותיו של א"ס ב"ה בבחי׳ גילוי כמש"ל בשם התיקוני׳ דשית ספירן מקנגין ביצירה שהן דרך כלל שני קוין ימין ושמאל להקל מסטרא דחסד דהיינו להתיר שיוכל לעלות אל ה׳ או להחמיר כו׳ והכל ע"פ חכמה עילאה דאצי׳ ובינה ודעת כלולות בה ומיוחדות בא"ס ב"ה כי בתוך כולן מלובשות חב"ד דאצילות שאור א"ס ב"ה מיוחד בהן בתכלית היחוד וכן בדרך זה ירדה השכינה ונתלבשה בהיכל ק"ק דעשיה וכל עולם מג׳ עולמות אלו מתחלק לרבבות מדריגות הנקראות גם כן עולמות פרטים ומלכות דאצילו׳ מלובשת במלכות

הנה"ה

(ובזה יובן לשון הכתוב מלכותך מלכות כל עולמים):

*** של כל עולם פרטי יורדת ומתלבשת בהיכל ק"ק שהוא חב"ד שבעולם שלמטה ממנו במדרגה. והנה מהשכינה המלובשת בהיכל ק"ק של כל עולם ועולם כללי או פרטי נמשך ומתפשט ממנה אור וחיות לכל העולם והברואים שבו נשמות ומלאכים וכו׳ כי כולם נבראו בעשרה מאמרות שבמעשה בראשית שהם דבר ה׳ הנקרא בשם שכינה:**

---

10. החלוקה ל-א)ב)ג) היא מכ"ק אדמו"ר שליט"א, כמו החזרה על "מלכות דאצילות" בכל אחד מהם; וכפי הנראה מציין בכך הרבי שליט"א שההתלבשות בקדשי קדשים **שבכל** עולם – מתייחסת למלכות **דאצילות** – ולא לבחינת מלכות שבעולמות שלמטה מ"אצילות", בהן מתלבשת מלכות דאצילות. זהו גם מה שרבנו הזקן אומר: "והנה מהשכינה המלובשת בהיכל ק"ק...". **11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כי קודם לזה לא הי׳ עולמות – שזהו **בראשית** – כפשוטו התחלת של **ברא - מאין ליש**)".

יום שישי ג׳ סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: –עד– פרק נג. והנה כשהיה... –148– כנודע לי״ח].

פֶּרֶק נג. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, שאור השכינה, שהוא אור שלמעלה מהעולם בכלל, זקוק ל״לבוש״ כדי שיוכל להאיר בעולם. לבוש זה, הוא – ״תורה״; ובכל עולם, מהווים המוחין והתורה, שהם החכמה, בינה ודעת של אותו עולם – ״היכל קדשים״ של אותו עולם, שבו שורה שכינה; ולאחרי שחכמה־בינה־דעת של אותו עולם (שבהן שורה השכינה) יורדות בבחינת ״מלכות״ של אותו עולם – מתהווים הנבראים והענינים של אותו עולם. על ידי ההתלבשות ב״מלכות״ של אותו עולם, נמשך ויורד גם אור השכינה, שיוכל להאיר ב״היכל קדשי קדשים״ של אותו עולם, שהוא למטה במדריגה. כך מוסברים הדברים ביחס לכל העולמות, עד לעולם העשיה הרוחני. בפרק נ״ג, אותו אנו מתחילים ללמוד, יסביר רבנו הזקן, שאור השכינה מאיר גם בעולם הזה הגשמי. בזמן שבית המקדש היה קיים האיר אור השכינה ב״היכל קדשי קדשים״ שבבית המקדש. ואילו, לאחרי חורבן בית המקדש – התורה שיהודי לומד והמצוות שיהודי מקיים, הן הם ״היכל קדשי קדשים״, שבו שורה השכינה כיום. בהמשך פרק נ״ג, יסביר רבנו הזקן, את ההבדלים שבין מדריגת אור השכינה שהאירה בבית המקדש הראשון, לבין מדריגת אור השכינה שהאירה בבית המקדש השני, ולבין מדריגת השכינה המאירה כיום על ידי תורה ומצוות.

ליקוטי אמרים

פרק נג והנה כשהיה בית ראשון קיים שבו היה הארון והלוחות בבית ק״ק היתה השכינה שהיא מלכות דאצילות שהיא בחי׳ גילוי אור א״ס ב״ה שורה שם ומלובשת בעשרת הדברות ביתר שאת ויתר עז בגילוי רב ועצום יותר מגילויה בהיכלות ק״ק שלמעלה בעולמות עליונים כי עשרת הדברות הן כללות התורה כולה דנפקא מגו חכמה עילאה דלעילא לעילא מעלמא דאתגליא וכדי לחקקן בלוחות אבנים גשמיים לא ירדה ממדרגה למדרגה כדרך השתלשלות

וְהִנֵּה, כְּשֶׁהָיָה בַּיִת רִאשׁוֹן קַיָּם, שֶׁבּוֹ הָיָה הָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת בְּבֵית קָדְשֵׁי קָדָשִׁים - הָיְתָה הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, – שאור שהוא בעצם ״אין סוף״ ולמעלה מ״עולם״ – מתגלה בעולם, הרי שכינה זו היתה – **שׁוֹרָה שָׁם,** – בקדשי קדשים שבבית המקדש, **וּמְלֻבֶּשֶׁת בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת,** – שבלוחות הברית, שהיו מונחים בארון שבקדשי קדשים, **בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז, בְּגִלּוּי רַב וְעָצוּם יוֹתֵר מִגִּלּוּיָהּ** – של השכינה, **בְּהֵיכְלוֹת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁלְּמַעְלָה בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים.** – הכוונה לעולמות ״עשיה״ ו״יצירה״[1], שכן, גם ב״עולם היצירה״ מאירה הרי רק מדריגת שכינה כפי שהיא **לאחרי** התלבשותה בהיכל קדשי קדשים שב״עולם הבריאה״, ולאחרי התלבשותה ב״מלכות״ שב״בריאה״ (שהתלבשות זו, מאפשרת שתוכל להאיר בהיכל קדשי קדשים של ״עולם היצירה״). ואילו, השכינה ששרתה בבית המקדש הראשון, הגם שאף שם, היה זה על ידי התלבשותה ב״מלכות״ שב״עולם הבריאה״, אך היה זה באופן שההסתרה מהתלבשות זו, היתה מעטה יותר, ואותו אור שהאיר (בבית המקדש) אחרי הסתרה זו, עדיין שייך רק ל״עולם הבריאה״ ולא ל״עולם היצירה״. – ולמרות שבית המקדש הוא הרי בעולם הזה הגשמי, וכיצד, איפוא האירה שם מדריגת שכינה, בצורה נעלה, וחזקה יותר וביתר גילוי, מאשר בעולמות העליונים? – הרי זה, משום: **כִּי עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ,** – הן כוללות את כל התורה כולה, כפי שמוסבר באזהרות רבי סעדיה גאון, כיצד כלולים בעשרת הדברות, כל תרי״ג מצוות התורה, (ולהעיר מהתחלת פרק כ׳), **דְּנָפְקָא מִגּוֹ חָכְמָה עִלָּאָה,** – שהיא (התורה) באה מ״חכמה עילאה״ (חכמה שב״עולם האצילות״), **דִּלְעֵילָא לְעֵילָא מֵעַלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא,** – שלמעלה מעלה מהעולם של התגלות, כמו ״מלכות״ של ״עולם האצילות״, בחינת ה״שכינה״, הנקראת ״עלמא דאתגליא״, כי זוהי ההתגלות של אור אין סוף בעולמות – והרי, תורה היא למעלה מ״עלמא דאתגליא״, למעלה מ״שכינה״; ולכן יש בכוח התורה להיות ״לבוש״ שלא יתבטל בפני אור השכינה המתלבש באותו לבוש. אך, לבוש המסתיר, הוא דוקא כשהוא יורד בענין שלמטה משכינה, שלכן הוא מסתיר על אור השכינה שיוכל להתקבל; ברם, התורה, כפי שבאה בעשרת הדברות שבלוחות, איננה באופן שתהיה כמו הענינים שבעולם הגשמי, אלא – כפי שיוסבר להלן – היא נשארה באותה מדריגה שלמעלה מהעולמות העליונים האמורים. **וּכְדֵי לְחָקְקָן** – את עשרת הדברות, **בְּלוּחוֹת אֲבָנִים גַּשְׁמִיִּים - לֹא יָרְדָה** – ״חכמה עילאה״ שהיא תורה, **מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת** – המשתלשלים מעולם עליון יותר לעולם תחתון יותר, שכך הוא הרי הסדר, שעד שהיא יורדת לעולם הזה הגשמי, היא צריכה לעבור ההשתלשלות

---

1. הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א: ״לכאורה כן משמע מפשטות הלשון (דהכוונה רק ליצירה ועשי׳) וכהטעם ״**כי** עשה״ד כו׳ דאצי׳ ובריאה **לבדן** והן **לבדן** כו׳״, אלא 1) עפ״ז צע״ג כל האריכות שעשה״ד הן כללות כו׳, 2) צ״ע האריכות **שלפ״ז** ״ביתר שאת ויתר עז בגילוי רב ועצום״ איך זה ביתר וכו׳ וכו׳ באם החילוק רק ההתלבשות במלכות דיצירה, 3) ועיקר – בשער הת״ת (סידור צ״ח, ד) משמע כמעט בפי׳ **שהפי׳ בתניא** – דעלי׳ קאי – שזהו למע׳ מכל עולמות עליונים, וכ״מ ג״כ באוה״ת לבמדבר (סוף ע׳ ט״ז) וצע״ק שם ריש ע׳ רלג. ולכן נלפענ״ד – דמפרש בתניא **ב׳** מעלות שבביהמ״ק: 1) מצד האור – עשה״ד הן כללות כו׳ (ראה ג״כ בביאור הר״י שי׳ קארף). 2) מצד אופן המשכתו (״וכדי לחקקן״) – **לא** ירדה כו׳ [בסי׳ שם – מעלה שלישית – שבדברים תחתונים]. והמעלה לגבי כל עולמות העליונים: 1) גילוי עצמות אוא״ס כו׳ ״מפני הלוחות שהיו שם ומטעם הנ״ל״ (**סי׳ שם אלא שהלוחות** פעלו שעי״ז ניתוסף **גם** בהיכל ק״ק דבריאה – כצ״ל כדי שלא יוקשה בסי׳ מיני׳ ובי׳, וכמוש״כ באוה״ת (עט״ז) בחילוק – בריאה מצ״ע או כשמאיר מאצי׳), 2) השגת המהות **לא** רק ידיעת המציאות (כ״מ באוה״ת עט״ז), 3) בחי׳ שלמע׳ מסובב וממלא, בחי׳ עונג העליון (כ״מ באוה״ת ערל״ג) [וכיון שממלא נמשך מקום, ומסובב – למע׳ ממקום, הרי הבחי׳ שלמע׳ משניהם **ממנה** נמשך: **מקום** ארון (**וביחד עם** זה) **אינו** מן המדה]״.

של עולמות יצירה ועשיה הרוחני, שלמעלה מהעולם הזה הגשמי, ורק אז, זה בא לעולם הזה הגשמי, **עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, כִּי עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי מִתְנַהֵג בְּהִתְלַבְּשׁוּת הַטֶּבַע הַגַּשְׁמִי**, – ההשפעה האלקית היורדת בעולם הזה הגשמי, מתלבשת בלבוש של "טבע", ואילו ב"לוחות", לא היה כך, אלא, **"וְהַלֶּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה,** – יצירה אלקית, שבה נראית אלקות, ולא טבע, **וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא"**[2], – כתב אלקי, שבו נראית אלקות, **לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, הַנִּשְׁפָּע** – העולם הזה הגשמי מקבל השפעתו, **מֵהֶאָרַת הַשְּׁכִינָה שֶׁבְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁמִּמֶּנָּה** – מהארת שכינה זו, – **נִמְשָׁךְ אוֹר וְחַיּוּת לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁגַּם עוֹלָם הַזֶּה בִּכְלָלוֹ,** – העולם הזה הגשמי, שהוא הוא העולם הזה, כלול ב"עולם העשיה" המקבל את חיותו מהארת השכינה שבהיכל קדשי קדשים של "עולם העשיה" (לאחרי התלבשותה ב"מלכות" ד"עשיה"); אך, ב"לוחות", לא היה כך, **אֶלָּא בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **דַּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה שֶׁבִּי' הַדִּבְּרוֹת, נִתְלַבְּשָׁה בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת וְדִבְרִיאָה לְבַדָּן,** – בלעדי התלבשותה בעולמות שלמטה מהם, **וְהֵן לְבַדָּן** – "חכמה דאצילות" כפי שהיא מלובשת במלכות דאצילות ובמלכות דבריאה, בלעדי ההתלבשות שלאחריהן, **הַמְיֻחָדוֹת בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁבְּתוֹכָן - הֵן הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "שְׁכִינָה", הַשּׁוֹרָה בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים דְּבֵית רִאשׁוֹן, עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ** – של השכינה, **כִּי' הַדִּבְּרוֹת הַחֲקוּקוֹת בַּלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן בְּגֵם** – האותיות החקוקות בלוחות, היה בהן משום ענין של "נס", כמאמר חכמינו ז"ל[3], שהאותיות "מ" ו"ס" שבלוחות – "בנס היו עומדים", שכן, בהיותן חקוקות מעבר לעבר, לא יכלו לעמוד רק בנס – שהרי לא ניתן להן במה להיתפס, ועשרת הדברות שבלוחות, היו **וּמַעֲשֵׂה אֱלֹהִים חַיִּים** – הוא השם שבספירת "בינה" של "עולם האצילות", המאיר ב"עולם הבריאה", כדלהלן: **[הוּא** – "אלקים חיים" בספירות, הוא ספירת בינה של עולם האצילות, הנקראת **"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא",** – העולם המכוסה, **הַמְכֻסָּן** – ומאיר, **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, כַּנּוֹדָע לְיוֹדְעֵי חֵן** – חכמה נסתרה, היא תורת הקבלה] שספירת "בינה" של "עולם האצילות", מאירה ב"עולם הבריאה", שהוא עדיין ענין של "עלמא דאתכסיא" (עולם מכוסה ונעלם), כלומר: "בריאה" הוא "עולם", אבל עדיין לא במציאות של "יש", דבר שבהתגלות.

ליקוטי אמרים

העולמות עד עוה"ז הגשמי כי עוה"ז הגשמי מתנהג בהתלבשות הטבע הגשמי והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא למעלה מהטבע של עוה"ז הגשמי הנשפע מהארת השכינה שבהיכל ק"ק דעשיה שממנה נמשך אור וחיות לעולם העשיה שגם עוה"ז בכללו אלא בחי' חכמה עילאה דאצילות שהיא כללות התורה שבי' הדברות נתלבשה במלכות דאצי' ודבריא' לבדן והן לבדן המיוחדות באור א"ס שבתוכן הן הנקראות בשם שכינה השורה בק"ק דבית ראשון ע"י התלבשותה בי' הדברות החקוקות בלוחות שבארון בנס ומעשה אלהים חיים [הוא עלמא דאתכסיא המקנן בעולם הבריאה כנודע לי"ח]

148

יום שבת קודש ד' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: –148– ובבית שני... –148– יסד ברתא.

וּבְבֵית שֵׁנִי שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ הָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת, – בין חמשת הדברים שחסרו בבית שני, היו הארון והלוחות, **אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[4] **שֶׁלֹּא הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה בּוֹ, פֵּרוּשׁ** – לא, שבבית המקדש השני לא היתה השראת השכינה כלל, אלא הכוונה: **מַדְרֵגַת שְׁכִינָה שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה בְּבֵית רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת,** – **אותה** מדריגת השכינה – לא היתה שורה בבית השני, כי אם, בחינה קטנה יותר של שכינה, שאינה בערך כלל למדריגת השכינה שבבית ראשון, **אֶלָּא בְּבֵית שֵׁנִי הָיְתָה שׁוֹרָה** – השכינה, **כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – כפי שהיא מתלבשת **בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה, וְדִבְרִיאָה** – מלכות של עולם הבריאה, **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה, וְדִיצִירָה** – ומלכות של "עולם היצירה" כפי שהיא מתלבשת **בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה,** – בחכמה־בינה־דעת, הנקראות "היכל קדשי קדשים", של עולם העשיה, **וְקָדְשֵׁי קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה** – בלי ההתלבשות של **מלכות** של "עולם העשיה", **הָיָה מִתְלַבֵּשׁ בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּה, וְשָׁרְתָה בּוֹ** – בבית המקדש השני, **הַשְּׁכִינָה** – אותה מדריגת שכינה של **מַלְכוּת דִּיצִירָה הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּקָדְשֵׁי**

ליקוטי אמרים

ובבית שני שלא היה בו הארון והלוחות אמרז"ל שלא היתה שכינה שורה בו. פי' מדרגת שכינה שהיתה שורה בבית ראשון שלא כדרך השתלשלות העולמות אלא בבית שני היתה שורה כדרך השתלשלות והתלבשות מלכות דאצי' במלכות דבריאה ודבריא' במלכו' דיצירה ודיצי' בהיכל ק"ק דעשי' וק"ק דעשי' היה מתלבש בק"ק שבבהמ"ק שלמטה ושרתה בו השכינה מלכות דיצירה

---

2. שמות כה, טז. 3. מגילה ב, ב. 4. יומא ט, ב.

קָדֶשִׁים דַּעֲשִׂיָּה. וְלָכֵן – מפני שבקדשי קדשים שבבית המקדש, היתה השראת השכינה, **לֹא הָיָה רִאשׁוֹן שׁוּם אָדָם לִכְנֹס שָׁם,** – בקדשי קדשים שבבית ראשון ושני, **לְבַד כֹּהֵן גָּדוֹל** – היה מותר לו להיכנס שם, **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּ"מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** – כולל גם "היכל קדשי קדשים" שבבית המקדש, הרי באיזה היכל של קדשי קדשים מתלבשת השכינה? שהרי, כאמור, התלבשות השכינה היא רק ב"היכל קדשי קדשים" שהוא לבוש לאור השכינה – יסביר רבנו הזקן להלן, שתורה ומצוותיה הן הם "היכל קדשי קדשים" וה"לבוש" לאור השכינה, **אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד"**[5], – תורה, היא ה"היכל קדשי קדשים" המאחדת את הקב"ה עם העולם, ש"הקדוש", אור שהוא קדוש ומובדל, אור השכינה, יהיה "ברוך" (מלשון המשכה) – יימשך בעולם. **וַ"אֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה - שְׁכִינָה עִמּוֹ", כִּדְאִיתָא** – כמו שכתוב **בִּבְרָכוֹת פֶּרֶק קַמָּא,** – בפרק ראשון של מסכת ברכות[20] – **פֵּרוּשׁ "שְׁכִינָה עִמּוֹ"** – שבהיותו נברא של עולם הזה הגשמי, מאיר בו אור השכינה, – באיזו מדריגה של הארת השכינה, מדובר? – **כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת כְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה וִיצִירָה וַעֲשִׂיָּה.** – שלא כהשראת השכינה בקדשי קדשים (אפילו) של בית שני, שלא היתה על ידי התלבשות במלכות ד"עשיה". ההבדל שבין השראת השכינה שבתורה לבין המשכת והארת השכינה בעולם בכלל, שבאה גם כן דרך אותו סדר השתלשלות – מתבטא בכך שבעולם, זה בא על ידי לבוש של "קליפת נוגה", מה שאין כן בתורה ומצוות. טעמו של דבר, מדוע השראת השכינה שעל ידי תורה, צריכה גם כן לעבור דרך ההתלבשות במלכות של "עולם העשיה" – יוסבר להלן, שהוא, מפני שהמצוות והתורה, הן ברובן הגדול, מצוות מעשיות – מצוות שיש לעשותן ב"מעשה" – הרי שאור השכינה בא כאן בענין של "מעשה" ו"עשיה", לכן זה צריך להיות על ידי התלבשות גם ב"מלכות" שב"עולם **העשיה**"; **כִּי תַרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה, רֻבָּן כְּכֻלָּן הֵן מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, וְגַם** – המצוות, **הַתְּלוּיוֹת בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ תַּלְמוּד תּוֹרָה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן וּקְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה** – שהגם שמצוות אלו קשורות במחשבה – לחשוב ולהבין מה שלומדים ולחוש ולהרגיש בכוונה שבקריאת שמע ושבתפילה – הרי שאין הן לכאורה שייכות ל"עשיה", **הָא** מקובל עלינו, **דְּ"הַרְהוּר לָאו כְּדִבּוּר דָּמֵי",** – מחשבה איננה כמו דיבור, **וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּהַרְהוּר וְכַוָּנָה לְבַד** – גם לא בהרהור הקרוב לדיבור, לחשוב כיצד לדבר, שזה נקרא "הרהור", **עַד שֶׁיּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, וְקַיְמָא לָן** – ומקובל עלינו באופן הברור ביותר, **דַּ"עֲקִימַת שְׂפָתָיו** – בשעת הדיבור, **הָוֵי** – הוא, **מַעֲשֶׂה"** – כך, שגם במצוות **אלו**, ישנו הענין של מעשה ועשיה. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ועדיין צ"ל הדיוק דד"א של **הלכה** דוקא בא במקום **קה"ק**, ולא עוסק בתורה סתם אף שגם אז השכינה עמו – ומבאר שבזה יש גם מעלת **הרצון**, – בארוכה באגה"ק סכ"ט". **וְתַרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה עִם שֶׁבַע מִצְוֹת דְּרַבָּנָן בְּגִימַטְרִיָּא "כֶּתֶר",** 620, **שֶׁהוּא רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא** – רצון נקרא כתר, שכן, רצון הוא ענין של מקיף, כמו הכתר שהוא מקיף על הראש והמוחין – ראה בארוכה לקמן ב"אגרת הקודש" סימן כ"ט, **הַמְלֻבָּשׁ** – הרצון העליון מלובש, **בְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – כלומר: לזה שהתורה היא חכמתו יתברך – שבירידתה בהשתלשלות העולמות, היא מהווה "היכל קדשי קדשים" לשכינה – מיתוסף כאן גם הענין של רצון העליון שהוא למעלה מחכמה, וזהו במיוחד ב"דבר הלכה" ומצוות שהם רצון הקב"ה, **הַמְיֻחָדוֹת** – חכמתו ורצונו יתברך, **בְּאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד.** – בהקשר למה שלמדנו שתורה באה מ"חכמה עילאה" – יסביר רבנו הזקן להלן, שגם תורה שבעל פה באה מ"חכמה", ובלשון ה"תניא": **וְ"ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ"**[6] – **הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה** – שנקראת "ארץ", ו"ארץ" זו "יסד" הקב"ה ב"חכמה", **דְּנַפְקָא מֵחָכְמָה עִלָּאָה** – מחכמה העליונה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר דְּ"אַבָּא** – חכמה, **יָסַד בְּרַתָּא"** – מלכות; שהיא תורה שבעל־פה, "מלכות פה, תורה שבעל־פה קרינן לה".

ליקוטי אמרים

המלובשת בק"ק דעשיה. ולכן לא היה רשאי שום אדם ליכנס שם לבד כהן גדול ביה"כ ומשחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד ואפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו כדאית' בברכו' פ"ק פי' שכינה עמו כדרך השתלשלות והתלבשות מלכות דאצילות במלכות דבריאה ויצירה ועשיה כי תרי"ג מצות התורה רובן ככולן הן מצות מעשיות וגם התלויות בדבור ומחשבה כמו ת"ת ובהמ"ז וק"ש ותפלה הא קיימא לן דהרהור לאו כדבור דמי ואינו יוצא ידי חובתו בהרהור וכוונה לבד עד שיוציא בשפתיו וקי"ל דעקימת שפתיו הוי מעשה ותרי"ג מצות התורה עם שבע מצות דרבנן בגימטריא כת"ר שהוא רצון העליון ב"ה המלובש בחכמתו יתברך המיוחדות באור א"ס ב"ה בתכלית היחוד וה' בחכמה יסד ארץ היא תורה שבעל פה דנפקא מחכמה עילאה כמ"ש בזהר דאבא יסד ברתא.

---

5. ברכות ו, א. 6. משלי ג, יט.

יום ראשון

תהלים: מפרק קכ עד פרק קלד

יום שלישי **כז אייר,** מב לעומר ה'תש"ג

שיעורים. חומש: במדבר, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: וכ"כ עצמו . . . א"ס ב"ה.

אאמו"ר סיפר ששמע מאביו בשם הצ"צ ששמע מרבינו הזקן שהי' קורא את עצמו בשם בן להרב המגיד ובשם נכד להבעש"ט.

יום שני

תהלים: מפרק קלה עד פרק קלט

יום רביעי **כח אייר,** מג לעומר ה'תש"ג

שיעורים. חומש: במדבר, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: פרק נב. וכמו . . . "עג" האור מהשמש.

באחד החזיונות לילה שראה הצ"צ את רבינו הזקן, בתוך שלשים להסתלקותו, אמר לפניו המאמר על שלושה דברים העולם עומד. אחרי המאמר א"ל: איש מזריע תחילה יולדת נקבה – זהו אמך. אשה מזרעת תחילה יולדת זכר – זהו אתה.

יום שלישי

תהלים: מפרק קמ עד פרק קנ

יום חמישי **כט אייר,** מד לעומר ה'תש"ג

שיעורים. חומש: במדבר, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: אבל השכינה . . . "עג" השמש בלבד.

עלית הנשמה היא שלש פעמים בכל יום בהג' תפלות, ובפרט נשמת הצדיקים דילכו מחיל אל חיל, ודבר ודאי, אשר בכל עת ובכל מקום קדוש היותם, נושאים רנה ותפלה בעד המקושרים אליהם ואל פקודתם ושומרים פקודיהם, ובפרט בעד תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, להושע בגשמיות וברוחניות.

יום רביעי

תהלים: מפרק א עד פרק ט

יום ששי **א סיון,** מה לעומר, ר"ח ה'תש"ג

עד י"ב בחדש - ועד בכלל - א"א תחנון.

שיעורים. חומש: במדבר, ששי עם פירש"י.
תהלים: א־ט.
תניא: ומהו הלבוש . . . "עג" התורה.

זרוק חוטרא לאוירא אעיקרי' קָאֵי [זרוק מקל לאויר, על מקורו יעמוד (יחזור)]. **נחלה בלי מצרים הנחילו אבותינו רבותינו הקדושים לכבוד חסידים הראשונים, אשר בני בניהם ובני בנותיהם לדורותיהם, באיזה מדינה וסביבה שיהיו, יהי' אצלם אותו ה"עיקרי"', והוא המשכת פנימיות הלב אל צור מחצבתו. לפעמים העיקרי' מכוסה ונעלם בכמה לבושים, וזאת היא עבודת החפץ בחיים להסיר את הכיסוים ולקבוע לו זמני למוד בתורת החסידות ולנהוג במנהגי עדת החסידים.**

יום חמישי

תהלים: מפרק י עד פרק יז

שבת **ב סיון,** מו לעומר ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שביעי עם פירש״י.
תהלים: י־יז.
תניא: ובירידתה . . . בשם שכינה.

אנא בכח - דקבלת שבת - אומרים בלחש.

ופרוש עלינו כו׳ - בקבלת שבת - בעמידה.

בשנת תקפ״ט חל ש״פ במדבר ה׳ בסיון. קודם הדלקת נרות של שבת אמר הצ״צ מאמר שאו את ראש גו׳ אבותם. פי׳ שאו כפי׳ הראב״ע מענין כי תשא את ראש. וביאור הענין שע״י עבודת הארת הנשמה שבגוף, נעשה עלי׳ בראש ועצם הנשמה כמו שהיא למעלה והסביר כמה פסוקים ומאמרי זהר ומדרש. בשבת בצהרים אמר רבינו הדרוש וארשתיך לי לעולם וביאורו שנדפסו בלקו״ת. ביום א דחה״ש אמר רבינו את הדרוש וספרתם לכם וביאורו – שנדפסו בלקו״ת. ביום השני דחה״ש בסעודת יו״ט אמר רבינו את הדרוש והחכמה מאין תמצא, והוא ביאור השני בענין תספרו חמשים יום הנדפס בלקו״ת.

יום שישי

תהלים: מפרק יח עד פרק כב

יום ראשון **ג סיון,** מז לעומר ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נשא, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: יח־כב.
תניא: פרק נג. והנה . . . ״148״ לי״ח.

כשהסתפרו בימי הגבלה, קודם עחה״ש, לא היתה רוח אאמו״ר נוחה מזה.

המעיין בשיטת תוד״ה תורה (שבת פט. א) יבין, שחה״ש הוא זמן עת רצון למעלה, והשי״ת מטריד את המקטרג על עם ישראל, כדוגמת הטרדתו בשעת התקיעות בר״ה ויום הקדוש דצום כפורים.

שבת קודש

תהלים: מפרק כג עד פרק כח

יום שני **ד סיון,** מח לעומר ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נשא, שני עם פירש״י.
תהלים: כג־כח.
תניא: ובבית שני . . . ״148״ ברתא.

חה״ש הוא זמן המוכשר לעשות הכל לטובת לימוד התורה והעבודה ביראת שמים, וכן להתעסק בתשובה בהנוגע לתורה באין מפריע משטן המקטרג, כדוגמת זמן התקיעות בר״ה ויום הקדוש דצום הכפורים.

תשובת הקצב

יום ראשון

הלכות עדות פרק יב, הלכה ט: יָצְאַת טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ . . – פָּסוּל לְעֵדוּת, עַד שֶׁיִּרְאֶה מִמַּעֲשָׂיו שֶׁנִּחַם עַל רָעָתוֹ . . וְיַחְזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב.

אדמו"ר הזקן מביא אפשרות נוספת של תשובה לקצב שטריפה יצאה מתחת ידו – אם רואים אותו דואג ונאנח על מעשיו, זה סימן שמתחרט ואם כן חוזר לכשרותו. במקרה כזה, אין צורך שילך למקום אחר ויוציא ממון בדבר חשוב (הל' שחיטה סי' ב קו"א סק"ה).

למעשה, ניתן לדייק זאת אף מלשון הרמב"ם, הכותב "עד שיראה ממעשיו שהוא ניחם על רעתו", היינו שמעשיו מוכיחים שמתחרט על העבר.

אפשרות זו אמורה דווקא בנוגע למי שאירע לו מכשול ללא כוונה, ופשיעתו מתבטאת רק בכך שלא בדק היטב. כאשר אדם כזה מתחרט, אנו מניחים כי להבא הוא בוודאי יקפיד לבדוק כיאות.

אבל מי שבזדון וביודעין מכר בשר טרף במסווה של בשר כשר, שום אנחות לא יכשירו אותו. אנו חושדים כי אין הוא מתחרט באמת, אלא מערים על הבריות, כדי שיקבלו אותו בחזרה. אודותיו נאמר בגמרא וברמב"ם שעליו ללכת למקום אחר ולהוציא ממון בדבר חשוב, ורק אז יחזור לכשרותו.

טבילת כלים על ידי קטן

יום שני

הלכות עדות פרק יד, הלכה ג: וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם נֶאֱמָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ, עַל מַה שֶׁרָאָה בְּקַטְנוּתוֹ . . שֶׁהַמָּקוֹם הַזֶּה בֵּית הַפְּרָם, מִפְּנֵי שֶׁטָּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם.

האם ניתן לשלוח קטן להטביל כלי, או שאין הוא נאמן על כך?

בהלכה שלפנינו מבואר, כי בשאלות של איסורי דרבנן, הקילו חכמים להאמין לגדול המעיד על מה שראה בקטנותו. מכאן ניתן להסיק, כי בהיותו קטן אינו נאמן אף לדינים אלו. מאידך, מצאנו בגמרא כי קטן נאמן להעיד על בית שהוא כבר בדוק מחמץ.

מבאר התוספות: מאמינים לקטן אך ורק אם הדבר "בידו", כלומר, שעדיין יכול להתבצע על ידו, ולא בנושא שאינו נתון בידו (עירובין נט, ד"ה אפילו).

ועדיין יש לדון עד כמה ילד קטן נאמן ביחס לדבר הנתון בידו: האם רק במקרה שאין ודאות שהיה כאן איסור מעולם ("לא איתחזק איסורא"); או שמאמינים לו אף במקרה שהדבר היה בודאי אסור ("איתחזק איסורא"), והשאלה היא האם הותר לאחר מכן.

נחלקו הפוסקים בדבר: לדעת הרמ"א, קטן נאמן דווקא בבדיקת חמץ, כי אין ודאות שבבית היה חמץ, מה שאין כן במקרה בו ודאי שהיה איסור. ויש הסוברים שאף חמץ מוגדר כ'איתחזק איסורא', ומכאן שגם באופן זה הקטן נאמן.

לפי האמור נמצא, כי בכלים שחובת טבילתם מן התורה, ככלי מתכות, אין הקטן נאמן על טבילתם. ואילו בכלי זכוכית, שחובת טבילתם מדרבנן – הדבר תלוי במחלוקת הנזכרת.

[הקטן והלכותיו סב, ה]

האם מותר להלקות חוטא עד מוות?

יום שלישי

הלכות עדות פרק יח, הלכה ו: אֲבָל בֵּית דִּין מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאוּ.

בהלכות חמץ ומצה (פ"ו ה"ב) פוסק הרמב"ם: "ומי שאכל מצה בערב הפסח – מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו". מתעוררת השאלה: האומנם 'מכת מרדות' משמעותה דין מוות?!

מסתבר שלא. כי אם כן, ההלכה היתה אומרת שהאוכל מצה בערב הפסח ייהרג. אין זאת אלא שמכת מרדות מסורה לעיניהם של הדיינים המלקים את האדם כפי שיראו לנכון, בהתאם לחומרת העבירה שעשה (רדב"ז עדות). ואם יראו שצורך השעה להכותו עד שתצא נפשו, הרשות בידם לעשות כן.

זו כוונת רבינו: אם בית הדין רואה זאת כצורך השעה – ניתן להכותו אפילו עד שתצא נפשו (תפארת ישראל (בועז) מכות פ"ג מ"א).

דעה נוספת: כאשר מכים אדם במטרה למנוע ממנו לחטוא בעתיד – ניתן אכן להכותו עד שישמע או עד שתצא נפשו. אבל בנוגע לעבירה שנעשתה כבר, אינו לוקה יותר מארבעים.

אולם, מדברי הרמב"ם מוכח שגם ב'מכת מרדות' על מעשה שכבר נעשה, מכים אותו עד שתצא נפשו, במידה ובית דין רואה זאת כצורך השעה (מל"מ, חמץ ומצה שם).

ביטול תור ברגע האחרון

יום רביעי

הלכות עדות פרק כא, הלכה ב: הֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁהוּא חַיָּב לִפְלוֹנִי אֶלֶף זוּז, עַל מָנָת לִתֵּן מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַלְוֶה אוֹמֵר: 'עַד חָמֵשׁ שָׁנִים . . – אוֹמְדִין כַּמָּה רוֹצֶה אָדָם לִתֵּן וְיִהְיוּ בְּיָדָיו אֶלֶף זוּז חָמֵשׁ שָׁנִים, וּמְשַׁלְּמִין כֵּן לַלְוֶה.

הקובע תור לרופא, וביטלו ברגע האחרון, האם עליו לשלם לרופא את דמי ביטול המלאכה, שהרי בזמן זה היה יכול להזמין לקוח אחר?

הנקודה הראשונה שיש לדון בה היא, האם מניעת רווח נחשבת כהפסד, שהרי האדם לא נטל מהרופא מאומה, אלא רק מנע ממנו רווח.

מתוך ההלכה שלפנינו ניתן ללמוד, שאף מניעת רווח חשובה כהפסד.

הכיצד? מדובר כאן על עדים שרצו לגרום בעדותם שהלווה ישלם חוב קודם הזמן. קובעת ההלכה, שעליהם לשלם עבור

הנזק שרצו לגרום לו, שהרי במשך הזמן שבינתיים הוא יכל להשקיע את הכסף ולהפיק ממנו רווחים. מוכח אפוא שאף מניעת רווח כמוה כהפסד (שו"ת מהרי"ט ח"ב חו"מ קה).

ואמנם, נפסק להלכה בשולחן ערוך, שהשוכר פועלים וחזר בו ברגע האחרון, כאשר כבר אין באפשרותם להשכיר את עצמם למעביד אחר – עליו לשלם להם את דמי ביטול מלאכתם. יוצא, שמניעת רווח חשובה כהפסד.

מכאן יש לדון אף במקרה הנזכר, שיש לשלם לרופא עבור ההפסד שנגרם לו (ראה אמרי יעקב יא, כא).

אמנם עדיין יש לדון בכל מקום לגופו, אם הפסד זה מחייב בתשלומים, שהרי בדיני ממונות לא כל הפסד מחייב. אך על כל פנים לענין עצם השאלה האם יש כאן בכלל הפסד – ניתן להוכיח כי מניעת רווח אכן נחשבת כהפסד.

לסמכותם של איסורי חכמים

יום חמישי

הלכות ממרים פרק א, הלכה ב: הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת . . מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶן, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

לדעת הרמב"ם, העובר על מצוות דרבנן או על גזירות שגזרו חכמים, עובר על לאו של "לא תסור".

מקשה הרמב"ן (סהמ"צ שורש א): מצאנו בכמה דברים שהקילו באיסורי חכמים יותר מאשר באיסורי תורה. לדוגמה: בספק איסור, אנו אומרים "ספק דרבנן לקולא". מדוע מקילים בהם יותר, אם בכל איסור דרבנן ישנו גם איסור מן התורה?

ה'לחם משנה' מיישב את דעת הרמב"ם בטוב טעם: איסור הלאו של "לא תסור" נאמר רק למי שחולק על דברי חכמים וטוען שאינם אמת. אבל מי שעובר על דבר אחד מדבריהם, ואפילו במזיד, אך עושה זאת להנאתו בלבד מבלי להכחיש את אמיתות דבריהם – אינו עובר על הלאו.

הסבר נוסף: מהות האיסור של "לא תסור" היא כללית – לשמוע ולציית לחכמים, כי התורה רצתה שעם ישראל ישמע לחכמים ולא יסור מדבריהם. אבל האיסור הפרטי שאסרו חכמים, ודאי אינו מדאורייתא, ולכן ספקו מותר. בניגוד לאיסור שיסודו מן התורה, שהדבר בעצמותו אסור מדאורייתא, ולכן אוסרים בו גם את הספק (משך חכמה, שופטים, עה"פ לא תסור).

בדינו של זקן ממרא

יום שישי

הלכות ממרים פרק ד, הלכה א: זָקֵן שֶׁחָלַק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת, וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת . . הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה.

דינו של 'זקן ממרא' שחייב מיתה, מפורט בפרק הקודם – זה החולק על בית דין הגדול בדין מן הדינים, והורה לעשות שלא כהוראתם. מוסיף כאן הרמב"ם, שאינו חייב אלא בדין שעל זדונו חייב כרת ועל שגגתו – חטאת.

מה הדין כאשר ה'זקן' החולק על בית דין לא שמע את ההוראה ישירות מפיהם, אלא מפי עדים, האם גם אז חייב מיתה?

ה'ספרי' (דברים יז, יב) לומד מהפסוק "והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע וגו'" כך: "לבלתי שמוע – ולא שומע מפי שומע". כלומר, אם הזקן שמע על ההוראה של הסנהדרין באמצעות עדים, והוא עושה נגד דעתם – פטור, כי החיוב אמור רק כאשר הזקן שומע את ההוראה ישירות מפי הסנהדרין.

אך הרמב"ם לא הזכיר תנאי כזה (ספרי דבי רב).

ומסתפק עוד בעל 'ערוך השולחן' מה הדין אם ה'זקן' לא היה בירושלים, אלא הורה במקומו, ושלחו לו בית דין הגדול שלא יורה כן, והוא המרה את פיהם – האם חייב מיתה?

דעתו נוטה לומר, שיש ללמוד זאת מההלכה שנאמרה לענין עדים – "מפיהם ולא מפי כתבם", ואף כאן צריך שה'זקן' ישמע מפיהם ולא מפי כתבם. ומסתבר לומר, שבית דין שולחים אחריו ומביאים אותו בעל כורחו לירושלים כדי להשמיע לו את הוראתם (ערוך השלחן העתיד סז, יס).

הרצחת וגם ירשת?!

שבת-קודש

הלכות ממרים פרק ז, הלכה יד: בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - הֲרֵי הוּא כְּכָל הֲרוּגֵי בֵית דִּין, שֶׁמָּמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ סְקִילָה, הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו.

מעשה שארע בבעל שרצח את אשתו. לאחר מכן לא היסס הבעל הרוצח להגיש לבית המשפט תביעת ירושה כחוק...

בפסק דין, שנכתב על ידי שופט ירא שמים, הוא ציין כי מאחר ובדיני התורה לא מצא אסמכתא לדין זה, הוא הסתמך על משפט עותומני הקובע שאין אדם יורש את מי שאת חייו קיצר במו ידיו.

כשהגיע הדבר לידיעת הגאון בעל ה'דבר יהושע', הוא ערך תשובה בנושא, וכתב כי למען כבוד התורה ולהוכיח כי אין משפט שלא ניתן ללומדו ממנה, מצא לנכון לפרסם כי אמנם קיים מקור לדין זה בתורה.

הוא מביא את ההלכה שלפנינו, שאביו של בן סורר ומורה יורש את נכסיו. יש לשאול: מהו החידוש בדין זה, וכי למי ילכו נכסיו אם לא ליורשיו? אך התשובה לכך, כי אמנם במקרה זה ניתן היה לומר כי האב מאבד את זכות הירושה, מאחר והוא זה שגרם למיתתו בהסגרתו לבית הדין.

מעתה יש לדון מדוע באמת אין הדבר כך: האם עיקר הסברא אינו נכון, ולעולם אדם יורש אף את מי שגרם למיתתו; או שדווקא במקרה זה בו האב פעל כדין התורה אין הוא מאבד את זכות הירושה, אך הרוצח את קרובו אכן מאבד זכות זו.

את התשובה לכך יש למצוא בלשון הרמב"ם: "בן סורר ומורה הרי הוא ככל הרוגי בית דין". כוונתו לומר, כי במקרה זה אין האב נחשב כמי שהביא למותו, אלא הבית דין הרגוהו ולא האב, ובידו אין כל אשמה במה שהסגירו לבית דין. אך אילו אמנם האב עצמו הרג את בנו – אכן נשללת ממנו זכות הירושה.

[דבר יהושע חלק א, קן]

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ז אייר־ד' סיון ה'תשס"ח

יום ראשון

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק יא

א. מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא, וְלֹא בְּמִשְׁנָה, וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת רָשָׁע, וּפָסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם; שֶׁכָּל מִי שֶׁיָּרַד עַד כָּךְ, חֲזָקָה שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל רֹב הָעֲבֵרוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ.

ב. לְפִיכָךְ, אֵין מוֹסְרִין [- ממנים ל -] עֵדוּת לְעַם הָאָרֶץ, וְאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ עֵדוּת; אֶלָּא אִם כֵּן הֵחֲזִיק שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוֹות וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, וְנוֹהֵג בְּדַרְכֵי הַיְּשָׁרִים, וְיֵשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ - מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ, וְאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה.

ג. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חֲכָמִים בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר, עַד שֶׁיִּפָּסֵל; וְכָל עַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא פָּסוּל, עַד שֶׁיֵּחָזֵק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַיְּשָׁרִים.

ד. וְכָל מִי שֶׁקִּבֵּל עֵדוּת עַם הָאָרֶץ קֹדֶם שֶׁתִּהְיֶה לוֹ חֲזָקָה זוֹ, אוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּמִצְוֹות וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ - הֲרֵי זֶה הֶדְיוֹט, וְעָתִיד לִתֵּן אֶת הַדִּין; שֶׁהֲרֵי מְאַבֵּד מָמוֹן יִשְׂרָאֵל עַל פִּי רְשָׁעִים.

ה. וְכֵן הַבַּזּוּיִין, פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם; וְהֵם הָאֲנָשִׁים הַהוֹלְכִין וְאוֹכְלִין בַּשּׁוּק לִפְנֵי כָּל הָעָם, וּכְגוֹן אֵלּוּ שֶׁהוֹלְכִין עֲרֻמִּים בַּשּׁוּק בְּעֵת שֶׁהֵם עוֹסְקִין בִּמְלָאכָה מְגֻוָּלֶת, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל הַבֹּשֶׁת; שֶׁכָּל אֵלּוּ חֲשׁוּבִין כְּכֶלֶב, וְאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵדוּת שֶׁקֶר. וּמִכְּלַל אֵלּוּ, הָאוֹכְלִין צְדָקָה שֶׁל גּוֹיִם בְּפַרְהֶסְיָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶם שֶׁיִּזּוֹנוּ מֵהֶן בְּצִנְעָה - מְבַזִּין עַצְמָן לְכָךְ, וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין. כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם.

ו. מַה בֵּין פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, לְפָסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם? שֶׁפָּסוּל מִן הַתּוֹרָה שֶׁהֵעִיד - עֵדוּתוֹ בְּטֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכְרִיזוּ עָלָיו [שהוא פסול] בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וְהַפָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, צָרִיךְ הַכְרָזָה. לְפִיכָךְ, כָּל עֵדוּת שֶׁהֵעִיד קֹדֶם שֶׁהִכְרִיזוּ עָלָיו - מְקַבְּלִין אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְאַבֵּד זְכוּת הָעָם; שֶׁהֲרֵי לֹא יָדְעוּ בּוֹ שֶׁהוּא פָּסוּל, וְאֵין פְּסוּלוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם.

ז. עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין [- לברר איסור], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לִשְׁאָר עֵדֻיּוֹת; שֶׁהֲרֵי רָשָׁע בַּעֲבֵרָה שֶׁשָּׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה, וְנֶאֱמָן לוֹמַר 'כַּהֲלָכָה שָׁחַטְתִּי'. אֲבָל הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל שֶׁלּוֹ [אם האיסור הנדון שלו], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא עַל שֶׁל אֲחֵרִים;

ח. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - יֵשׁ לוֹ לָדוּן בּוֹ וּלְהָעִיד בּוֹ לַאֲחֵרִים; חֲזָקָה אֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיֵּהָנוּ אֲחֵרִים. כֵּיצַד? נֶאֱמָן עַם הָאָרֶץ לוֹמַר: 'פֵּרוֹת פְּלוֹנִי מְעֻשָּׂרִין הֵן'; וְנֶאֱמָן הַנֶּחְשָׁד לְמֹכֵר בְּשַׂר בְּכוֹר לוֹמַר: 'בָּשָׂר זֶה שֶׁמּוֹכֵר פְּלוֹנִי חֻלִּין הוּא'; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר הָאִסּוּרִין. לְפִי שֶׁאִימַּת הָאִסּוּרִים עַל הָרְשָׁעִים, וְאֵין אִימַת הַמָּמוֹן עֲלֵיהֶם.

ט. מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל - לֹא מְעִידִין, וְלֹא מְעִידִין עֲלֵיהֶן; שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת אַלָּמִים בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵין נִכְנָעִין תַּחַת עֹל הַדַּיָּנִים. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל - מְעִידִין עָלָיו, וּמֵעִיד הוּא לַמֶּלֶךְ בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

י. הַמּוֹסְרִין, וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין, וְהַמִּינִים, וְהַמְשַׁמְּדִים - לֹא הֵצְרְכוּ חֲכָמִים לִמְנוֹת אוֹתָם בִּכְלַל פְּסוּלֵי הָעֵדוּת; שֶׁלֹּא מָנוּ אֶלָּא רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵלּוּ הַמּוֹרְדִין וְהַכּוֹפְרִין - פְּחוּתִין הֵן מִן הַגּוֹיִם; שֶׁהַגּוֹיִם - לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין, וְיֵשׁ לַחֲסִידֵיהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְאֵלּוּ - מוֹרִידִין וְלֹא מַעֲלִין, וְאֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק יב

א. כָּל הַנִּפְסָל בַּעֲבֵרָה - אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָבַר עַל דְּבָרִים שֶׁפָּשַׁט [- מפורסם] בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עֲבֵרָה - כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר אוֹ לַשָּׁוְא, אוֹ גָּזַל, אוֹ גָּנַב, אוֹ אָכַל נְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ; אֲבָל אִם רָאוּהוּ עֵדִים עוֹבֵר עַל דָּבָר שֶׁקָּרוֹב הָעוֹשֶׂה לְהִיוֹת שׁוֹגֵג - צְרִיכִין לְהַזְהִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִפָּסֵל. כֵּיצַד? רָאוּהוּ קוֹשֵׁר אוֹ מַתִּיר בְּשַׁבָּת - צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁזֶּה חִלּוּל שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם אֵינָן יוֹדְעִין זֶה. וְכֵן אִם רָאוּהוּ עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב - צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא שַׁבָּת, שֶׁמָּא שׁוֹכֵחַ הוּא. וְכֵן הַמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָה תָּמִיד, אוֹ מִי שֶׁנַּעֲשָׂה מוֹכֵס [הקונה זכות המס מהמלך] אוֹ גַּבַּאי [גובה מס המלך] שֶׁמּוֹסִיף לְעַצְמוֹ - צְרִיכִין הָעֵדִים לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת; שֶׁרֹב הָעָם אֵינָן יוֹדְעִין דְּבָרִים אֵלּוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל עֲבֵרָה שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִים לָעֵדִים שֶׁזֶּה יָדַע שֶׁהוּא רָשָׁע, וְעָבַר בְּזָדוֹן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ, הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, וְאֵינוֹ לוֹקֶה.

ב. אֵין אָדָם נִפְסָל בַּעֲבֵרָה עַל פִּי עַצְמוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין, וְאָמַר שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל אוֹ לָוָה בְּרִבִּית - אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, אֵינוֹ נִפְסָל. וְכֵן אִם אָמַר שֶׁאָכַל נְבֵלָה אוֹ בָּעַל בְּעִילָה אֲסוּרָה - אֵינוֹ נִפְסָל, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים אֶת עַצְמוֹ רָשָׁע. לְפִיכָךְ, רְאוּבֵן שֶׁהֵעִיד עָלָיו שִׁמְעוֹן שֶׁהִלְוָה בְּרִבִּית, וְהֵעִיד לֵוִי וְאָמַר: 'לִי הִלְוָה בְּרִבִּית' - הֲרֵי רְאוּבֵן נִפְסָל בְּעֵדוּת שִׁמְעוֹן וְלֵוִי; אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה לֵוִי שֶׁלָּוָה בְּרִבִּית, אֵינוֹ מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע; וְנֶאֱמָן עַל רְאוּבֵן, וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל עַצְמוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהֵעִיד שֶׁפְּלוֹנִי רְבָעוֹ, בֵּין בְּאָנְסוֹ שֶׁל נִרְבָּע בֵּין לִרְצוֹנוֹ - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ. 'פְּלוֹנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי' - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ, אֲבָל לֹא לְהָרְגָהּ [כי הוא קרובה]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. 'פְּלוֹנִי רָבַע אֶת שׁוֹרִי' - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ, שֶׁאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ.

ג. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל אֶחָד שֶׁהוּא פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מֵאֵלּוּ הָעֲבֵרוֹת, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְחָזַר בּוֹ אוֹ

שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. אֲבָל אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְהִכְחִישׁוּם, וְאָמְרוּ: 'לֹא עָשָׂה עֲבֵרָה זוֹ וְלֹא נִפְסַל' - הֲרֵי זֶה סְפֵק פָּסוּל; לְפִיכָךְ לֹא יָעִיד, וְאֵין מוֹצִיאִין מָמוֹן בְּעֵדוּתוֹ, וְלֹא יָדוּן - עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין, חָזַר לְכַשְׁרוּתוֹ. אֲבָל שְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, שֶׁהֵן פְּסוּלִין מִשּׁוּם מָמוֹן שֶׁחָמְסוּ אוֹ גָּזְלוּ - אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְּמוּ, צְרִיכִין תְּשׁוּבָה, וַהֲרֵי הֵן פְּסוּלִין עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה מִדַּרְכָּן הָרָעָה.

ה. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַלְוֶה בְּרִבִּית? מִשֶּׁיִּקְרְעוּ אֶת שִׁטְרֵיהֶם [של ריבית] מֵעַצְמָם, וַיַּחְזְרוּ חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁלֹּא יַלְווּ בְּרִבִּית אֲפִלּוּ לְגוֹיִם.

ו. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמְשַׁחֲקִין בְּקֻבִּיָּה? מִשֶּׁיִּשְׁבְּרוּ אֶת פְּסִיפָסֵיהֶן [קוביות המשחק] מֵעַצְמָן, וַיַּחְזְרוּ בָּהֶם חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ וַאֲפִלּוּ בְּחִנָּם.

ז. וּמֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַפְרִיחֵי יוֹנִים? מִשֶּׁיִּשְׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים שֶׁצָּדִין בָּהֶם, וַיַּחְזְרוּ בָּהֶם חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁאֲפִלּוּ בַּמִּדְבָּר לֹא יִהְיוּ עוֹשִׂין.

ח. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית? מִשֶּׁתַּגִּיעַ שְׁבִיעִית אַחֶרֶת, וְיִבָּדְקוּ. וְלֹא חֲזָרַת דְּבָרִים בִּלְבַד, אֶלָּא כּוֹתֵב: 'אֲנִי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי כִּנַּסְתִּי מָאתַיִם זוּז מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, וַהֲרֵי הֵם נְתוּנִים בְּמַתָּנָה לַעֲנִיִּים'.

ט. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעוֹת [החשוד להשבע לשקר]? מִשֶּׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיֹאמַר לָהֶם: 'חָשׁוּד אֲנִי', אוֹ יִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב [סכום גדול], וִישַׁלֵּם וְלֹא יִרְצֶה לְהִשָּׁבַע. וְכֵן טַבָּח שֶׁהָיָה בּוֹדֵק [סכינו והריאות] לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר, וְיָצְאַת טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אוֹכְלֵי טְרֵפָה, שֶׁהֵם פְּסוּלִין לְעֵדוּת - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, עַד שֶׁיֵּרָאֶה מִמַּעֲשָׂיו שֶׁנָּחַם עַל רָעָתוֹ, וְיִלְבֹּשׁ שְׁחֹרִים וְיִכַּסֶּה שְׁחֹרִים וְיֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וַיַּחְזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב [בשווי גדול], אוֹ יוֹצִיא טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב.

י. וְכֵן עַד זוֹמֵם שֶׁהָלַךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְנָתְנוּ לוֹ מָמוֹן חָשׁוּב לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר, וְלֹא רָצָה - הֲרֵי זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְחָזַר לְכַשְׁרוּתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק יג

א. הַקְּרוֹבִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים, וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [ממשה רבינו] לָמְדוּ, שֶׁבִּכְלַל לָאו זֶה, שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל פִּי בָּנִים, וְלֹא בָּנִים עַל פִּי אָבוֹת; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקְּרוֹבִים. אֵין פָּסוּל בְּדִין תּוֹרָה, אֶלָּא קְרוֹבִים מִמִּשְׁפַּחַת אָב בִּלְבַד; וְהֵם: הָאָב עִם הַבֵּן, וְהַבֵּן עִם הָאָב, וְהָאַחִין מִן הָאָב זֶה עִם זֶה, וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, הַדּוֹד עִם בֶּן אָחִיו. אֲבָל שְׁאָר הַקְּרוֹבִים מִן הָאֵם, אוֹ מִדֶּרֶךְ הָאִישׁוּת [- ע"י נישואין] - כֻּלָּן פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶן [מדרבנן].

ב. הַגֵּרִים אֵינָם בְּדִין הַקְּרוֹבִים. אֲפִלּוּ שְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, מְעִידִים זֶה לָזֶה; שֶׁהַגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, כְּקָטָן הַנּוֹלָד הוּא חָשׁוּב.

ג. הָאַחִים זֶה עִם זֶה, בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם - הֲרֵי הֵם רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן; וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה - שֵׁנִי בְּשֵׁנִי; וּבְנֵי בְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה - שְׁלִישִׁי בִּשְׁלִישִׁי.

ד. וּלְעוֹלָם שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן [נכד לאח הסב] כָּשֵׁר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי [נכד לבן אח הסבא]. אֲבָל שֵׁנִי בְּשֵׁנִי, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֵׁנִי בְּרִאשׁוֹן - שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין.

ה. וְהָאָב עִם בְּנוֹ, כְּרִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן הוּא. לְפִיכָךְ, הָאָב עִם בֶּן בְּנוֹ, פָּסוּל; וְעִם בֶּן בֶּן בְּנוֹ, שֶׁהוּא רְבִיעִי מִמֶּנּוּ - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן. וְכֵן הַדֶּרֶךְ בִּנְקֵבוֹת. כֵּיצַד? שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אָח וַאֲחוֹתוֹ, בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם - הֲרֵי הֵם רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן; בְּנֵיהֶם, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת - שֵׁנִי בְּשֵׁנִי; בְּנֵי בְנֵיהֶם, אוֹ בְּנוֹת בְּנֵיהֶם - שְׁלִישִׁי בִּשְׁלִישִׁי. כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מוֹנֶה בִּזְכָרִים, דּוֹר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי - כָּךְ אַתָּה מוֹנֶה בִּנְקֵבוֹת.

ו. כָּל אִשָּׁה שֶׁאַתָּה פָּסוּל לָהּ - כָּךְ אַתָּה פָּסוּל לְבַעֲלָהּ; שֶׁהַבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ. וְכָל בַּעַל שֶׁאַתָּה פָּסוּל לוֹ - כָּךְ אַתָּה פָּסוּל לְאִשְׁתּוֹ; שֶׁהָאִשָּׁה כְּבַעֲלָהּ.

ז. כָּל שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהֵן זוֹ עִם זוֹ שֵׁנִי בְּשֵׁנִי, בַּעֲלֵיהֶן מְעִידִין זֶה לָזֶה; אֲבָל אִם הָיוּ רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח זֶה אִשָּׁה וְזֶה בִּתָּהּ - אֵין מְעִידִין זֶה לָזֶה.

ח. וְכֵן בַּעֲלֵי אֲחָיוֹת - פְּסוּלִין זֶה לָזֶה, וַהֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן.

ט. וְכֵן לֹא יָעִיד לְבֶן אַחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא לְבַעַל בַּת אַחוֹת אִשְׁתּוֹ; אֲבָל מֵעִיד הוּא לְבֶן בַּעַל אַחוֹת אִשְׁתּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת.

י. כָּל אִישׁ שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל קְרוֹבָתְךָ - הֲרֵי אַתָּה מֵעִיד לִשְׁאָר קְרוֹבָיו, כְּגוֹן בָּנָיו וְאָחָיו. וְכֵן כָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֵשֶׁת קְרוֹבְךָ - הֲרֵי אַתָּה מֵעִיד לִשְׁאָר קְרוֹבֶיהָ.

יא. וַאֲבִי כַּלָּה וַאֲבִי חָתָן, מְעִידִים זֶה לָזֶה.

יב. אֲחֵי הָאָח מִן הָאֵם - מְעִידִין זֶה לָזֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין בֵּינֵיהֶם קְרָבָה כְּלָל. כֵּיצַד? רָחֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְיוֹסֵף, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ רְאוּבֵן, וְהָיָה לְיוֹסֵף בֵּן מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת, וְהוּא מְנַשֶּׁה, וְנִשֵּׂאת לְשִׁמְעוֹן, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ יְהוּדָה - הֲרֵי מְנַשֶּׁה וִיהוּדָה מְעִידִין זֶה לָזֶה.

יג. הָאִישׁ עִם אִשְׁתּוֹ - כְּרִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן; לְפִיכָךְ, אֵינוֹ מֵעִיד לֹא לִבְנָהּ, וְלֹא לְאֵשֶׁת בְּנָהּ, וְלֹא לְבַעַל בִּתָּהּ, וְלֹא לְאָבִיהָ, וְלֹא לְאִמָּהּ, וְלֹא לְבַעַל אִמָּהּ, וְלֹא לְאֵשֶׁת אָבִיהָ.

יד. אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה הָאִישׁוּת, הֲרֵי הִיא לוֹ כִּנְשׂוּאָה לְעִנְיַן עֵדוּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּאֲרוּסָתוֹ עַצְמָהּ, שֶׁאֵינוֹ מֵעִיד לָהּ. אֲבָל אִם הֵעִיד לִקְרוֹבֵי אֲרוּסָתוֹ, כְּגוֹן בַּעַל אֲחוֹתָהּ אוֹ בְּנָהּ וּבִתָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין פּוֹסְלִין אוֹתָהּ עַד שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה.

טו. זֶה שֶׁפָּסְלָה תּוֹרָה עֵדוּת הַקְּרוֹבִים - לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מֵעִיד לוֹ [- פסול

לעדות] לא לְטוֹבָתוֹ וְלֹא לְרָעָתוֹ; אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא. לְפִיכָךְ, הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא כָּשֵׁר לְעֵדוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לְדַיָּנוּת, שֶׁלֹּא גְּזָרָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַקְּרוֹבִים.

יום שני

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק יד

א. כָּל מִי שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל קְרוֹבָתְךָ - אִם מֵתָה אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחָה לוֹ בָּנִים, הֲרֵי זֶה נִתְרַחֵק וְכָשֵׁר.

ב. מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חוֹתְנוֹ, וְנַעֲשָׂה חוֹתְנוֹ, אוֹ שֶׁיָּדַע הָעֵדוּת וְהוּא פִּקֵּחַ [- אזניו פקוחות], וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרֵשׁ, פִּתֵּחַ [עיניו פתוחות] וְנִסְתַּמֵּא, אַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן מִדַּת הַקַּרְקַע שֶׁמֵּעִיד בָּהּ וּמְסַיֵּם מְצָרֶיהָ [מסמן גבוליה], שָׁפוּי, וְנִשְׁתַּטָּה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל. אֲבָל אִם הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חָתְנוֹ, וְנַעֲשָׂה חָתְנוֹ וּמֵתָה בִּתּוֹ, פִּקֵּחַ, וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ, שָׁפוּי, וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה, פִּתֵּחַ, וְנִסְתַּמֵּא וְחָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ - כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בְּכַשְׁרוּת וְסוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת - כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסַל בֵּינְתַּיִם; תְּחִלָּתוֹ בְּפִסְלוּת - אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת, פָּסוּל. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עֵדוּת וְהוּא קָטָן, וּבָא וְהֵעִיד בָּהּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל - אֵינָהּ כְּלוּם.

ג. וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁסּוֹמְכִין בָּהֶן עַל עֵדוּתָן כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, הוֹאִיל וְהֵם דְּבָרִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם נֶאֱמָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ, עַל מַה שֶּׁרָאָה בְּקַטְנוּתוֹ: נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר: "זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי", אוֹ "שֶׁל אָחִי" - מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוּם שְׁטָרוֹת [- אישור החתימות בבי"ד] מִדִּבְרֵיהֶם [- מדרבנן]. "זְכוּר אֲנִי בִּפְלוֹנִית שֶׁנִּשֵּׂאת, וְנַעֲשָׂה לָהּ מִנְהַג הַבְּתוּלוֹת" - הוֹאִיל וְרֹב הַנָּשִׁים בְּתוּלוֹת נִשָּׂאוֹת, וּכְתֻבָּה מִדִּבְרֵיהֶם. "שֶׁהַמָּקוֹם הַזֶּה בֵּית הַפֶּרֶס" [- שדה שנחרש בה קבר], מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם. וְ"עַד כָּאן הָיֵינוּ בָּאִין בְּשַׁבָּת", שֶׁצִּמְצוּם הַתְּחוּם עַד אַלְפַּיִם בְּלָבַד מִדִּבְרֵיהֶם. "שֶׁהָיָה אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹצֵא מִבֵּית הַסֵּפֶר לִטְבֹּל וְלֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתוֹ", וְ"שֶׁהָיָה חוֹלֵק עִמָּנוּ תְּרוּמָה", וְ"שֶׁהָיֵינוּ מוֹלִיכִים חַלָּה וּמַתָּנוֹת לִפְלוֹנִי הַכֹּהֵן עַל יְדֵי עַצְמוֹ" [הוא היה השליח], וְ"אָמַר לִי אַבָּא, מִשְׁפָּחָה זוֹ [של כהנים] כְּשֵׁרָה", "מִשְׁפָּחָה זוֹ פְּסוּלָה", וְ"אֲכַלְנוּ בִּקְצָצָה שֶׁל פְּלוֹנִי שֶׁהֶאֱכִילוּנוּ אֲחִיו כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁאַחִיהֶם פְּלוֹנִי נָשָׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הֲגוּנָה לוֹ" [היו מציינים נישואין כאלו בטקס הנקרא "קצצה" — שבירת חבית עם פירות] - שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים לְהַחֲזִיק זֶה הַכֹּהֵן לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, אוֹ לִדְחוֹתוֹ מִמֶּנָּה.

ד. כָּל אֵלּוּ שֶׁמֵּעִיד בָּהֶן הַגָּדוֹל בְּמַה שֶׁיָּדַע כְּשֶׁהָיָה קָטָן - אִם הָיָה גּוֹי אוֹ עֶבֶד כְּשֶׁרָאָה דְּבָרִים אֵלּוּ, וְהֵעִיד אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְנִשְׁתַּחְרֵר - אֵינוֹ נֶאֱמָן.

ה. מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה גַּזְלָן, וְנַעֲשָׂה גַּזְלָן - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ, אֲבָל אִם הֶחֱזִיק [הוכר] כְּתַב יָדוֹ שֶׁבִּשְׁטָר זֶה בְּבֵית דִּין קֹדֶם שֶׁיֵּעָשֶׂה גַּזְלָן - הֲרֵי זֶה שְׁטָר כָּשֵׁר. וְכֵן אִם נַעֲשָׂה חָתְנוֹ - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ, אֲבָל אֲחֵרִים מְעִידִין עַל כְּתַב יָדוֹ; אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בְּבֵית דִּין, אֶלָּא אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה חָתְנוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה לְפָסוּל בִּקְרִיבָה - שֶׁהַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה, חָשׁוּד לְזַיֵּף.

ו. שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד, וּשְׁנֵיהֶם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה, אוֹ שֶׁאֶחָד מִשְׁנֵיהֶם פָּסוּל בַּעֲבֵרָה - אַף עַל פִּי שֶׁמָּסַר לוֹ הַשְּׁטָר בִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים - הֲרֵי הוּא כְּחֶרֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ.

ז. הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּעֵדוּת אַחַת [- שטר אחד], וְהָעֵדִים קְרוֹבִים לְאֶחָד מִמְּקַבְּלֵי הַמַּתָּנָה, וּרְחוֹקִים מִן הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַשְּׁטָר פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֵדוּת אַחַת. אֲבָל אִם כָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד: "שֶׁנָּתַתִּי לִרְאוּבֵן חָצֵר פְּלוֹנִית, וְשֶׁנָּתַתִּי לִשְׁמְעוֹן שָׂדֶה פְּלוֹנִית", וְנִמְצְאוּ הָעֵדִים קְרוֹבִים לָזֶה וּרְחוֹקִים לָזֶה - זֶה שֶׁהֵם רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁאֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדֵיוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּשְׁטָר אֶחָד. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר: "הָיוּ עָלַי עֵדִים, שֶׁנָּתַתִּי לִרְאוּבֵן כָּךְ וְכָךְ, וְשֶׁמָּכַרְתִּי לִשְׁמְעוֹן כָּךְ וְכָךְ, וְשֶׁלָּוִיתִי מִלֵּוִי כָּךְ וְכָךְ" - שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד, וְהַמַּקְנֶה אִישׁ אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדֵיוּת, שֶׁאֵינָן תְּלוּיוֹת זוֹ בָּזוֹ.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק טו

א. כָּל עֵדוּת שֶׁתָּבוֹא לְאָדָם הֲנָיָה מִמֶּנָּה - אֵינוֹ מֵעִיד בָּהּ; שֶׁזֶּה כְּמֵעִיד לְעַצְמוֹ. לְפִיכָךְ, בְּנֵי הָעִיר שֶׁבָּא מְעַרְעֵר לְעָרְעֵר עֲלֵיהֶן בְּמֶרְחָץ [ציבורי] אוֹ בְּרְחוֹב [מגרש] שֶׁל עִיר - אֵין אֶחָד מִבְּנֵי הָעִיר מֵעִיד בְּדָבָר זֶה, וְלֹא דָּן בּוֹ עַד שֶׁיְּסַלֵּק עַצְמוֹ בְּקִנְיָן, וְאַחַר כָּךְ יָדִין אוֹ יָעִיד.

ב. בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּגְנַב סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלָּהֶן - הוֹאִיל וְלִשְׁמִיעָה הוּא עָשׂוּי, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְסַלֵּק עַצְמוֹ מִמֶּנּוּ - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. הָאוֹמֵר: "תְּנוּ מָנֶה לַעֲנֵיֵי עִירִי" - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הָעֲנִיִּים סְמוּכִים עֲלֵיהֶן, וּפוֹסְקִין לָהֶן צְדָקָה בְּכָל שָׁנָה. אֲפִלּוּ אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵאַנְשֵׁי הָעִיר: "אָנוּ נִתֵּן דָּבָר הַקָּצוּב עָלֵינוּ וְנָעִיד" - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן; שֶׁהֲנָיָה הִיא לָהֶן שֶׁיִּתְעַשְּׁרוּ עֲנִיִּים אֵלּוּ, הוֹאִיל וְהֵן סְמוּכִין עַל בְּנֵי הָעִיר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. קַרְקַע שֶׁבֵּין שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁבָּא מְעַרְעֵר לְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יַד הַשֻּׁתָּף - אֵינוֹ מֵעִיד לְשֻׁתָּפוֹ עָלֶיהָ, אֶלָּא אִם סִלֵּק עַצְמוֹ מִמֶּנָּה וְקָנוּ מִיָּדוֹ [- עשה קנין -] שֶׁנְּתָנָהּ לְשֻׁתָּפוֹ, וְשֶׁאִם בָּא בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ וּטְרָפָהּ מִיַּד הַשֻּׁתָּף, מְשַׁלֵּם לוֹ דָּמֶיהָ; וְאַחַר כָּךְ מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה. הָעוֹרֵר עַל הַשָּׂדֶה - אִם יֵשׁ בָּהּ פֵּרוֹת, אֵין הָאָרִיס [- העובד בשדה תמורת פירות] מֵעִיד עָלֶיהָ; שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה הָאָרִיס לְהַעֲמִידָהּ בְּיַד בְּעָלֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל חֶלְקוֹ בַּפֵּרוֹת; וְאִם אֵין בָּהּ פֵּרוֹת, מֵעִיד. אֲבָל הַשּׂוֹכֵר - אִם לָקַח [דמי] הַשְּׂכִירוּת בְּיָדוֹ, וְאָמַר: "כָּל מִי שֶׁתִּתְקַיֵּם שָׂדֶה זוֹ בְּיָדוֹ יִטֹּל" - הֲרֵי זֶה מֵעִיד [כי עדיין לא שילם]. וְאִם כְּבָר נָתַן הַשְּׂכִירוּת לְבַעַל הַשָּׂדֶה - אֵינוֹ מֵעִיד; כֵּיוָן שֶׁאִם תֵּצֵא

הַשָּׂדֶה לַמְעַרְעֵר, חַיָּב לִתֵּן לוֹ שְׂכַר כָּל הַשָּׁנִים שֶׁיָּשַׁב בָּהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ו. שִׁמְעוֹן שֶׁלָּוָה, וְהָיָה רְאוּבֵן עָרֵב, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן הַלּוָה, וּלְהוֹצִיא קַרְקַע מִתַּחַת יָדוֹ - אִם יֵשׁ לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה אַחֶרֶת כְּנֶגֶד [- בסכום] הַחוֹב - הֲרֵי רְאוּבֵן הֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ לְהָעִיד עַל אוֹתָהּ קַרְקַע שֶׁהִיא שֶׁל שִׁמְעוֹן; שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה הֲנָיָה - שֶׁאִם לְקָחָהּ יְהוּדָה, הֲרֵי שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיְּפָרַע מִמֶּנָּה בַּעַל חוֹבוֹ.

ז. וְכֵן לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן מֵעִיד לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי שֶׁלָּקַח אַחֲרָיו, שֶׁזֶּה הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ - וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לַמּוֹכֵר [הראשון] שָׂדֶה בֶּן חוֹרִין, כְּנֶגֶד דְּמֵי הַשָּׂדֶה זוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן; שֶׁאֵין לְלוֹקֵחַ רִאשׁוֹן הֲנָיָה בַּעֲמִידַת זוֹ הַשָּׂדֶה בְּיַד לוֹקֵחַ שֵׁנִי - שֶׁאֲפִלּוּ נִטְרַף לוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן, עַל הַמּוֹכֵר הוּא חוֹזֵר, וַהֲרֵי יֵשׁ שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיִּגְבֶּה מִמֶּנָּה.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק טז

א. רְאוּבֵן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה אוֹ טַלִּית מִשִּׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה וְעָרְעֵר עַל רְאוּבֵן וְאָמַר: 'שָׂדֶה זוֹ' אוֹ 'טַלִּית זוֹ שֶׁלִּי הִיא' - אֵין שִׁמְעוֹן יָכוֹל לְהָעִיד לִרְאוּבֵן שֶׁאֵין זוֹ הַשָּׂדֶה שֶׁל יְהוּדָה, וְלֹא זוֹ הַטַּלִּית שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁהֲרֵי שִׁמְעוֹן רוֹצֶה לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ אוֹ טַלִּית זוֹ בְּיַד רְאוּבֵן, שֶׁהוּא טוֹעֵן שֶׁהוּא גְּזָלָהּ מִמֶּנּוּ, כְּדֵי שֶׁיַּחְזִרוּ לוֹ מִיַּד הַגַּזְלָן - שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה הָרְאָיָה שֶׁל שִׁמְעוֹן שֶׁמּוֹצִיא בָּהּ מִיַּד רְאוּבֵן, אֶפְשָׁר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא בָּהּ מִיַּד יְהוּדָה. וְכֵן אִם מָכַר רְאוּבֵן הַשָּׂדֶה הַגְּזוּלָה, אוֹ הוֹרִישָׁהּ לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה לְעָרְעֵר עַל לֵוִי - אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁמָּא נַחַת יֵשׁ לוֹ [- נוח לו] לְהוֹצִיאָהּ מִיַּד לֵוִי.

ב. מָכַר הַטַּלִּית הַגְּזוּלָה לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה לְעָרְעֵר - אִם מֵת רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁהֲרֵי אֵין טַלִּית זוֹ חוֹזֶרֶת לְשִׁמְעוֹן לְעוֹלָם, שֶׁכְּבָר קָנָה אוֹתָהּ הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת, וּכְבָר מֵת רְאוּבֵן הַגַּזְלָן, וְאֵין לוֹ מִמִּי יִטֹּל דָּמֶיהָ. אֲבָל אִם עֲדַיִן רְאוּבֵן קַיָּם - אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד אַף עַל הַטַּלִּית; שֶׁהַהֲנָיָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲמֹד בְּיַד יְהוּדָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁרְאוּבֵן גְּזָלָהּ, וִישַׁלֵּם לוֹ דָּמֶיהָ. וְכֵן אִם הָיְתָה הַטַּלִּית בְּיַד יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן, אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ - מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפָהּ, אִם תַּעֲמֹד בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ, לַחֲזֹר לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרִיּוּת [אינו אחראי אם יטרפו ממנו הקרקע], וּבָא יְהוּדָה לְעָרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן וּלְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יָדוֹ - אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלָיו אַחֲרִיּוּתָהּ, הֲרֵי הוּא רוֹצֶה שֶׁתַּעֲמֹד בְּיַד שִׁמְעוֹן - כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן, וְיִטְרֹף אוֹתָהּ בְּחוֹבוֹ [שקדם למכירה], וְלֹא יִהְיֶה: "לוָה רָשָׁע, וְלֹא יְשַׁלֵּם".

ד. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר פָּרָה אוֹ טַלִּית לְשִׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה לְעָרְעֵר וּלְהוֹצִיא מִיַּד שִׁמְעוֹן - רְאוּבֵן מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ שֶׁהִיא שֶׁל שִׁמְעוֹן; שֶׁאֲפִלּוּ עָמְדָה בְּיַד שִׁמְעוֹן - אֵין בַּעַל חוֹבוֹ שֶׁל רְאוּבֵן טוֹרֵף מִן הַנְּכָסִים וְהַמִּטַּלְטְלִין, וַאֲפִלּוּ הָיוּ הִיפּוֹתֵיקִי [- יחדם לבעל חוב]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה שִׁמְעוֹן מוֹדֶה שֶׁזּוֹ הַפָּרָה וְהַטַּלִּית הֵן שֶׁל רְאוּבֵן הַמּוֹכֵר בְּוַדַּאי, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֱמֶת הֵן שֶׁלּוֹ. אֲבָל אִם לֹא הוֹדָה שִׁמְעוֹן, אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה; שֶׁאִם תֵּצֵא מִתַּחַת יְדֵי שִׁמְעוֹן - יַחֲזֹר שִׁמְעוֹן, וְיִתְבַּע רְאוּבֵן בְּדָמִים, וְיֹאמַר לוֹ: 'מָכַרְתָּ לִי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ, שֶׁהֲרֵי בָּאוּ עֵדִים שֶׁהֵן שֶׁל יְהוּדָה'. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁיָּעִיד רְאוּבֵן לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה, וְיַעֲמִיד הַמִּטַּלְטְלִין בְּיַד שִׁמְעוֹן? כְּשֶׁבָּאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ, 'שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין רְאוּבֵן זֶה שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ קַרְקַע מֵעוֹלָם'. אֲבָל אִם לֹא בָּאוּ עֵדִים בְּכָךְ, אַף עַל הַפָּרָה וְהַטַּלִּית אֵינוֹ מֵעִיד. וְלָמָּה אֵינוֹ מֵעִיד עֲלֵיהֶן? שֶׁמָּא הִקְנָה אוֹתָן לְבַעַל חוֹבוֹ עַל גַּב הַקַּרְקַע, וְכָתַב לוֹ 'קְנֵה', וְהִקְנָה לוֹ מִטַּלְטְלִין עַל גַּב הַקַّרְקַע, שֶׁנִּמְצָא בַּעַל חוֹב טוֹרֵף אַף הַפָּרָה וְהַטַּלִּית; לְפִיכָךְ לֹא יָעִיד עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה לְהַעֲמִידָן בְּיַד שִׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ וְיִטְרֹף אוֹתָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֵינָן תְּלוּיִין אֶלָּא בְּדַעַת הַדַּיָּן וְעֹצֶם בִּינָתוֹ, שֶׁיָּבִין בְּעִקְּרֵי הַמִּשְׁפָּטִים, וְיֵדַע דָּבָר הַגּוֹרֵם לְדָבָר אַחֵר, וְיַעֲמִיק לִרְאוֹת: אִם יִמְצָא שֶׁיֵּשׁ לָזֶה הָעֵד צַד הֲנָיָה בְּעֵדוּת זוֹ, אֲפִלּוּ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְנִפְלָאָה - הֲרֵי זֶה לֹא יָעִיד בָּהּ. וּכְדֶרֶךְ שֶׁלֹּא יָעִיד בְּדָבָר זֶה, שֶׁמָּא נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא - כָּךְ לֹא יָדוּן בְּאוֹתוֹ דָּבָר. וְכֵן שְׁאָר מִינֵי הַפַּסְלָנוּת - כְּשֵׁם שֶׁפּוֹסְלִין בְּעֵדִים, כָּךְ פּוֹסְלִין בְּדַיָּנִין.

ה. וּלְפִיכָךְ, אֵין סוֹמְכִין בְּסַנְהֶדְרִין שְׁנַיִם הַקְּרוֹבִים זֶה לָזֶה, בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. אֲבָל אֵלּוּ שֶׁמּוֹסִיפִין עַד שִׁבְעָה לְעַבֵּר הַשָּׁנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ - יֵרָאֶה לִי שֶׁאִם הָיָה בָּהֶן קָרוֹב, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם.

ו. כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן, כָּשֵׁר לְהָעִיד. וְיֵשׁ כָּשֵׁר לְהָעִיד, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן: הָאוֹהֵב, וְהַשּׂוֹנֵא, וְהַגֵּר, וְהַמְשֻׁחְרָר [- מעבדות], וְכֵן הַזָּקֵן, וְהַסָּרִיס, וְהַמַּמְזֵר, וְסוּמָה בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כְּשֵׁרִין לְהָעִיד, וְאֵינָן כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יום שלישי

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק יז

א. מִי שֶׁהֵעִידוּ לוֹ אֲנָשִׁים רַבִּים וּגְדוֹלִים בְּחָכְמָה וּבִיְרִאָה, שֶׁהֵם רָאוּ פְּלוֹנִי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, אוֹ שֶׁלָּוָה מִפְּלוֹנִי - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַאֲמִין הַדָּבָר בְּלִבּוֹ כְּאִלּוּ רָאָהוּ - לֹא יָעִיד, עַד שֶׁיִּרְאֶה הַדָּבָר בְּעֵינָיו, אוֹ יוֹדֶה לוֹ הַלּוָה מִפִּיו וְיֹאמַר לוֹ: 'הֱיֵה עָלַי עֵד', שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע". וְאֵין לְךָ עֵדוּת שֶׁמִּתְקַיֶּמֶת בִּרְאִיָּה אוֹ בִּידִיעָה, אֶלָּא עֵדוּת מָמוֹן. וְכָל הַמֵּעִיד מִפִּי אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה עֵד שֶׁקֶר, וְעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר".

ב. לְפִיכָךְ, מְאַיְּמִין [מטילים אימה] אַף עַל עֵדֵי מָמוֹן. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל עֵדֵי מָמוֹן? מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי הַכֹּל, וּמוֹדִיעִין אוֹתָם כֹּחַ עֵדוּת הַשֶּׁקֶר, וּבֹשֶׁת הַמֵּעִיד בָּהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא; וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָّדוֹל שֶׁבָּעֵדִים, וְאוֹמְרִין לוֹ: 'אֱמֹר, הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה'? אִם אָמַר: 'הוּא אָמַר לִי: חַיָּב אֲנִי לוֹ', 'אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ' - לֹא אָמַר

כְּלוּם; עַד שֶׁיֹּאמַר: 'בְּפָנַיְנוּ הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ'. וְהָיוּ מַכְנִיסִין אֶת הָעֵד הַשֵּׁנִי, וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּךְ. נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין - נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר, וְגוֹמְרִין הַדִּין.

ג. הַמַּטְמִין [מחביא] עֵדִים לַחֲבֵרוֹ, וְהוֹדָה לוֹ בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ, וְהָעֵדִים רוֹאִין וְשׁוֹמְעִין שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ: 'וַדַּאי יֵשׁ לְךָ אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ, אֲבָל אֲנִי מִתְיָרֵא שֶׁמָּא תִּכְפְּנִי בַּדִּין לְמָחָר' - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ עֵדוּת; עַד שֶׁיּוֹדֶה בִּפְנֵי עֵדִים.

ד. אֶחָד הַמּוֹדֶה בִּפְנֵי עֵדִים, וְאָמַר דֶּרֶךְ הוֹדָיָה: 'זֶה יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ', אוֹ שֶׁאָמַר: 'אַתֶּם עֵדַי', אוֹ 'הֱיוּ עָלַי עֵדִים' - בֵּין שֶׁאָמַר הַלְוָה, בֵּין שֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה וְשָׁתַק הַלְוֶה דֶּרֶךְ הוֹדָיָה מַאֲמִין לִדְבָרָיו - הֲרֵי אֵלּוּ עֵדִים. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם קָנוּ מִיָּדוֹ [עשו קנין סודר], אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: 'כִּתְבוּ עָלַי שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ לָזֶה אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ', וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - הֲרֵי הֵם הוֹדָיָה, וּמְעִידִין עַל פִּיו.

ה. תַּלְמִיד שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ: 'יוֹדֵעַ אַתָּה, שֶׁאִם נוֹתְנִין לִי כָּל מָמוֹן הָעוֹלָם - אֵינִי מְשַׁקֵּר! מָנֶה יֵשׁ לִי אֵצֶל פְּלוֹנִי, וְיֵשׁ לִי עָלָיו עֵד אֶחָד; לְךָ וְהִצְטָרֵף עִמּוֹ'! - אִם נִצְטָרֵף, הֲרֵי זֶה עֵד שֶׁקֶר.

ו. אָמַר לוֹ: 'בּוֹא וַעֲמֹד עִם הָעֵד, וְלֹא תָּעִיד, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה הַלְוֶה וְיִפְחַד, וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאַתֶּם שְׁנֵי עֵדִים, וְיוֹדֶה מֵעַצְמוֹ' - הֲרֵי זֶה אָסוּר לוֹ לַעֲמֹד וּלְהַרְאוֹת שֶׁהוּא עֵד, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵעִיד. וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמַר: "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק".

ז. הַשּׂוֹכֵר עֵדֵי שֶׁקֶר לְהָעִיד לַחֲבֵרוֹ - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְכֵן עַד שֶׁכָּבַשׁ [העלים] עֵדוּתוֹ וְלֹא הֵעִיד - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק יח

א. מִי שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר, וְנוֹדַע בְּעֵדִים שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר - זֶה הוּא הַנִּקְרָא 'עֵד זוֹמֵם'. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת לוֹ, כְּמוֹ שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתוֹ: אִם בַּעֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ סְקִילָה הֵעִידוּ וְהוּזַמּוּ, נִסְקָלִין כֻּלָּן; וְאִם שְׂרֵפָה, נִשְׂרָפִין; וְכֵן שְׁאָר הַמִּיתוֹת. וְאִם הֵעִידוּ בְּמַלְקוּת - לוֹקֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן, כִּשְׁאָר מְחַיְּבֵי מַלְקוּת: אוֹמְדִין כֹּחוֹ, וּמַכִּין אוֹתוֹ. וְאִם הֵעִידוּ עָלָיו לְחַיְּבוֹ מָמוֹן - מְשַׁלְּשִׁין [מחלקים] הַמָּמוֹן בֵּינֵיהֶם לְפִי מִנְיַן הָעֵדִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד חֵלֶק הַמַּגִּיעַ לוֹ; וְאֵינָן לוֹקִין בִּמְקוֹם תַּשְׁלוּמִין.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדִים שֶׁהוּזַּמּוּ. אֲבָל שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ, אֵין כָּאן עֵדוּת; וְאֵין עוֹנְשִׁין אֶת אַחַת מֵהֶן, לְפִי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מִי הִיא הַכַּת הַשֶּׁקֶרָנִית. וּמַה בֵּין הַכְּחָשָׁה לַהֲזָמָה? הַהַכְחָשָׁה - בְּעֵדוּת עַצְמָהּ: זֹאת אוֹמֶרֶת 'הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה', וְזֹאת אוֹמֶרֶת 'לֹא הָיָה', אוֹ יָבוֹא [- יתברר] מִכְּלַל דִּבְרֵיהָ שֶׁלֹּא הָיָה. וְהַהֲזָמָה - בָּעֵדִים עַצְמָן, וְאֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁהֻזְּמוּם - אֵינָם יוֹדְעִים אִם נִהְיָה הַדָּבָר, אוֹ לֹא נִהְיָה. כֵּיצַד? עֵדִים שֶׁבָּאוּ וְאָמְרוּ: 'רָאִינוּ זֶה שֶׁהָרַג אֶת זֶה', אוֹ 'לָוָה מִזֶּה, בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', וְאַחַר שֶׁהֵעִידוּ וְנִבְדְּקוּ, בָּאוּ שְׁנַיִם עֵדִים אֲחֵרִים וְאָמְרוּ: 'בְּיוֹם זֶה וּבְמָקוֹם זֶה הָיֵינוּ עִמָּכֶם וְעִם אֵלּוּ כָּל הַיּוֹם, וְלֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, לֹא זֶה הָרַג אֶת זֶה, וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה' - הֲרֵי זוֹ הַכְּחָשָׁה. וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם: 'הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִים כָּךְ, וְזֶה הַהוֹרֵג אוֹ הַנֶּהֱרָג אוֹ הַלּוֶה אוֹ הַמַּלְוֶה, הָיָה עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת'? - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת מַכְחֶשֶׁת; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָמַר: 'לֹא הָרַג זֶה אֶת זֶה', וְ'לֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי עִמָּנוּ הָיָה, וְלֹא נִהְיָה דָּבָר זֶה'. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אֲבָל אִם אָמְרוּ לָהֶם: 'אָנוּ, אֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם זֶה הָרַג זֶה בְּיוֹם זֶה בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִין, אוֹ לֹא הֲרָגוֹ; וְאָנוּ מְעִידִים, שֶׁאַתֶּם עַצְמְכֶם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בְּבָבֶל' - הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין, וְנֶהֱרָגִין אוֹ מְשַׁלְּמִין; הוֹאִיל וְהָעֵדִים שֶׁהֻזְּמוּ אוֹתָם לֹא הִשְׁגִּיחוּ עַל עַצְמָהּ שֶׁל עֵדוּת כְּלָל, אִם הִיא אֱמֶת אוֹ שֶׁקֶר.

ג. וְזֶה שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵדִים הָאַחֲרוֹנִים עַל הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים, גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא. אֲפִלּוּ הָיוּ הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים מֵאָה, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֻזְּמוּם וְאָמְרוּ לָהֶם: 'אָנוּ מְעִידִים שֶׁאַתֶּם הַמֵּאָה, כֻּלְּכֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי' - הֲרֵי אֵלּוּ נֶעֱנָשִׁין עַל פִּיהֶם; שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה, וּמֵאָה כִּשְׁנַיִם. וְכֵן בִּשְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ - אֵין הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, אֶלָּא דּוֹחִין אֶת שְׁתֵּיהֶן.

ד. עֵדִים זוֹמְמִין, אֵינָן צְרִיכִין הַתְרָאָה. וְעֵדִים שֶׁהֻכְחַשּׁוּ, וּלְבַסּוֹף הוּזַּמּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין, אוֹ לוֹקִין, אוֹ מְשַׁלְּמִין; מִפְּנֵי שֶׁהַהַכְחָשָׁה - תְּחִלַּת הַזַּמָּה הִיא, אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה.

ה. אֵין מְזַמִּין אֶת הָעֵדִים, אֶלָּא בִּפְנֵיהֶם; וּמַכְחִישִׁין אֶת הָעֵדִים שֶׁלֹּא בִּפְנֵיהֶם. וְעֵדִים שֶׁהוּזַּמּוּ שֶׁלֹּא בִּפְנֵיהֶם, הֲרֵי הֻכְחֲשׁוּ; לְפִיכָךְ, אִם מֵתוּ הָעֵדִים שֶׁהֻזְּמוּם קֹדֶם שֶׁיְּזַמּוּ אוֹתָם בִּפְנֵיהֶם - אֵין כָּאן עֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הִכְחִישׁוּ זוֹ אֶת זוֹ.

ו. עֵדֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהֻכְחַשּׁוּ וְלֹא הוּזַּמּוּ - אֲפִלּוּ בָּא הַנֶּהֱרָג בְּרַגְלָיו, אֵינָם לוֹקִין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא [- הלאו של עדות שקר] לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין [שאין עונשים אלא א"כ מזהירים], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל בֵּית דִּין מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן], כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ.

ז. עֵדִים זוֹמְמִין צְרִיכִין הַכְרָזָה. וְהֵיאַךְ הִיא הַהַכְרָזָה שֶׁלָּהֶן? כּוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין לְכָל עִיר וָעִיר: 'פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הֵעִידוּ בְּכָךְ וְכָךְ, וְהוּזַּמּוּ, וַהֲרַגְנוּם', אוֹ 'לָקוּ בְּפָנֵינוּ', אוֹ 'עָנַשְׁנוּ אוֹתָם כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִין', שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנִּשְׁאָרִים, יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ".

ח. חִיּוּב הָעֵדִים הַזּוֹמְמִים לְשַׁלֵּם בְּמָקוֹם שֶׁחַיָּבִין לְשַׁלֵּם - קָנָס הוּא; וּלְפִיכָךְ, אֵין מְשַׁלְּמִין עַל פִּי עַצְמָם. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ, וְנֶחְקְרָה עֵדוּתָם בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ שְׁנֵיהֶם: 'עֵדוּת שֶׁקֶר הֵעַדְנוּ, וְאֵין לָזֶה אֵצֶל זֶה כְּלוּם', אוֹ שֶׁאָמְרוּ: 'הֵעַדְנוּ עַל זֶה בְּכָךְ וְכָךְ, וְהוּזַּמְנוּ' - אֵין מְשַׁלְּמִין עַל פִּיהֶם. אֲבָל אִם אָמְרוּ: 'הֵעַדְנוּ עַל זֶה, וְהוּזַּמְנוּ בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְנִתְחַיַּבְנוּ לִתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ' - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין; שֶׁזּוֹ הוֹדָאָה בְּמָמוֹן שֶׁנִּגְמַר דִּינָם לִתֵּן אוֹתוֹ. וְאִם אָמַר הָאֶחָד כָּךְ, מְשַׁלֵּם חֶלְקוֹ.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק יט

א. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ וְאָמְרוּ: 'בְּמִזְרָח הַבִּירָה [- בנין] הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּשָׁעָה פְּלוֹנִית', וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶם: 'בְּמַעֲרַב הַבִּירָה הַזֹּאת הָיֵיתֶם עִמָּנוּ בָּעֵת הַזֹּאת' - אִם יָכוֹל הָעוֹמֵד בַּמַּעֲרָב לִרְאוֹת מַה יֵּשׁ בַּמִּזְרָח, אֵינָם זוֹמְמִין; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין. וְאֵין אוֹמְרִין: 'שֶׁמָּא מְאוֹר עֵינֵיהֶם שֶׁל רִאשׁוֹנִים רַב, וְרוֹאִין מִמֶּרְחָק יָתֵר מִכָּל אָדָם'. וְכֵן אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: 'בַּבֹּקֶר הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם', וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶם: 'בְּיוֹם זֶה בָּעֶרֶב הָיֵיתֶם עִמָּנוּ בְּלֹד' - אִם יָכוֹל אָדָם לְהַלֵּךְ אֲפִלּוּ עַל הַסּוּס מִירוּשָׁלַיִם לְלֹד מִבֹּקֶר עַד עֶרֶב, אֵינָם זוֹמְמִין; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ, הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין. וְאֵין אוֹמְרִין: 'שֶׁמָּא כַּר [- גמל] קַל בְּיוֹתֵר נִזְדַּמֵּן לָהֶם, וְקִפְּלוּ [- קיצרו] אֶת הַדֶּרֶךְ'; אֶלָּא בַּדָּבָר הַמָּצוּי הַיָּדוּעַ לַכֹּל מְשֻׁעָרִין לְעוֹלָם וּמְזַמִּין אוֹתָם.

ב. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ: 'בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: 'בְּיוֹם זֶה עִמָּנוּ הֱיֵיתֶם בְּמָקוֹם אַחֵר רָחוֹק, אֲבָל בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחַר יוֹם זֶה הֲרָגוֹ בְּוַדַּאי' - אֲפִלּוּ הֵעִידוּ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁקֹּדֶם כַּמָּה יָמִים הֲרָגוֹ - הֲרֵי זֶה הַהוֹרֵג עִם עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי הוּזַמּוּ; שֶׁבָּעֵת שֶׁהֵעִידוּ שֶׁהָרַג, עֲדַיִן לֹא נִגְמַר דִּינוֹ לֵהָרֵג. אֲבָל בָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת וְאָמְרוּ: 'בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לַהֲרִיגָה', וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: 'בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת עִמָּנוּ הֱיֵיתֶם בְּמָקוֹם הָרָחוֹק, אֶלָּא מֵעֶרֶב שַׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ', אוֹ 'בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ' - אֵין עֵדִים אֵלּוּ שֶׁהוּזַמּוּ נֶהֱרָגִין; שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם בְּעֵת שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו, כְּבָר נִגְמַר דִּינוֹ לַהֲרִיגָה. וְכֵן לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמֵי קְנָס. כֵּיצַד? בָּאוּ שְׁנַיִם בִּשְׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת וְאָמְרוּ: 'בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת גָּנַב וְטָבַח וְנִגְמַר דִּינוֹ', וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: 'בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת עִמָּנוּ הֱיֵיתֶם בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֲבָל מֵעֶרֶב שַׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ' - אֲפִלּוּ אָמְרוּ: 'בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת גָּנַב וְטָבַח וְנִגְמַר דִּינוֹ' - אֵין עֵדִים אֵלּוּ שֶׁהוּזַמּוּ מִשַּׁלְּמִין; שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם, בְּעֵת שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו, חַיָּב הָיָה לְשַׁלֵּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. אֵין עֵדֵי הַשְּׁטָר נַעֲשִׂין זוֹמְמִין, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בְּבֵית דִּין: 'שְׁטָר זֶה בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ, וְלֹא אֵחַרְנוּהוּ' [לאחר ההלוואה]. אֲבָל אִם לֹא אָמְרוּ כֵּן - אַף עַל פִּי שֶׁזְּמַנּוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּאֶחָד בְּנִיסָן בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁעֵדֵי הַשְּׁטָר הָיוּ עִמָּהֶם בְּבָבֶל בְּיוֹם זֶה - הַשְּׁטָר כָּשֵׁר וְהָעֵדִים כְּשֵׁרִים; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁאֵחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ, וּכְשֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם בְּאֶחָד בַּאֲדָר כָּתְבוּ שְׁטָר זֶה שָׁם, וְאֵחֲרוּ זְמַנּוֹ וְכָתְבוּ זְמַנּוֹ נִיסָן. אָמְרוּ: 'בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ', וְהוּזַמּוּ - אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיּוֹדְעִים הַיּוֹם שֶׁחָתְמוּ עַל שְׁטָר זֶה, אוֹ עֵדִים שֶׁרָאוּ זֶה הַשְּׁטָר וַחֲתִימַת יָדָם בּוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי - כֵּיוָן שֶׁהוּזַמּוּ, הֲרֵי נִפְסְלוּ לְמַפְרֵעַ מִיּוֹם שֶׁנּוֹדַע שֶׁחָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר; שֶׁהָעֵדִים הַחוֹתְמִים עַל הַשְּׁטָר, הֲרֵי הֵם כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָם בְּבֵית דִּין בְּעֵת הַחֲתִימָה. אֲבָל אִם אֵין עֵדִים שֶׁרָאוּ עֵדוּתָם, וְלֹא רָאוּ הַשְּׁטָר מִקֹּדֶם - אֵינָן נִפְסָלִין אֶלָּא מֵעֵת שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָם, וְאָמְרוּ 'בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ'; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁבְּיוֹם זֶה שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין, בּוֹ בַּיּוֹם חָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּמָּה שָׁנִים, וְהֵם שִׁקְּרוּ וְאָמְרוּ 'בִּזְמַנּוֹ כָּתַבְנוּ'.

יום רביעי

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק כ

א. אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין וְלֹא לוֹקִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם רְאוּיִין לְעֵדוּת, וְיָזוּמוּ שְׁנֵיהֶם אַחַר שֶׁנִּגְמַר הַדִּין. אֲבָל אִם הוּזַם אֶחָד מֵהֶם בִּלְבַד, אוֹ שֶׁהוּזַמּוּ שְׁנֵיהֶם קֹדֶם גְּמַר דִּין, אוֹ שֶׁהוּזַמּוּ שְׁנֵיהֶם אַחַר גְּמַר דִּין וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶם קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - אֵין נֶעֱנָשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּזַמּוּ; וְנִפְסְלוּ לְכָל עֵדוּת שֶׁבַּתּוֹרָה.

ב. נֶהֱרָג זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו, וְאַחַר כָּךְ הוּזַמּוּ - אֵינָן נֶהֱרָגִין מִן הַדִּין [- מקל וחומר], שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", וַעֲדַיִן לֹא עָשָׂה; וְדָבָר זֶה, מִפִּי הַקַּבָּלָה [ממשה רבינו]. אֲבָל אִם לָקָה זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו, לוֹקִין. וְכֵן אִם יָצָא הַמָּמוֹן מִיַּד זֶה לְיַד זֶה בְּעֵדוּתָם - חוֹזֵר לִבְעָלָיו, וּמְשַׁלְּמִין לוֹ.

ג. הָיוּ הָעֵדִים שְׁלֹשָׁה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - אִם הֵעִידוּ בְּבֵית דִּין זֶה אַחַר זֶה, וְהֵעִיד כָּל אֶחָד מֵהֶם אַחַר חֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, וְהוּזַמּוּ מִקְצָתָם - אֵין נֶעֱנָשִׁין עַד שֶׁיּוּזַמּוּ כֻּלָּן. אֲבָל אִם הָיָה הֶפְסֵק בֵּין זֶה לָזֶה יָתֵר מִכְּדֵי דִּבּוּר, שֶׁהוּא כְּדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם תַּלְמִיד לְרַבּוֹ - הֲרֵי נֶחְלְקָה הָעֵדוּת, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁהוּזַמּוּ נֶעֱנָשִׁין, וְהַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים שֶׁהָיָה בֵּין דִּבְרֵיהֶם וְדִבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים הֶפְסֵק, אֵין נֶעֱנָשִׁים; וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלָה הָעֵדוּת כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כַּת אַחַת, הוֹאִיל וְנִפְסַל מִקְצָתָהּ, נִפְסְלָה כֻּלָּהּ.

ד. הֵעִיד הָאֶחָד וְנֶחְקְרָה עֵדוּתוֹ, וְאָמַר הַשֵּׁנִי: 'אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ', אוֹ שֶׁאָמַר: 'הֵן' וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, וְהוּזַמּוּ שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם נֶהֱרָגִין אוֹ לוֹקִין אוֹ מְשַׁלְּמִין; שֶׁכָּל עֵד שֶׁאָמַר אַחַר עֵדוּת חֲבֵרוֹ 'הֵן', הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנֶּחְקַר וְהֵעִיד כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד חֲבֵרוֹ. וְאֵין לְעֵדִים זוֹמְמִין שְׁגָגָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה; לְפִיכָךְ, אֵין צְרִיכִין הַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ.

ה. כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׁנַיִם מְזַמִּין אֶת הַמֵּאָה אִם הֵעִידוּ הַמֵּאָה בְּבַת אַחַת - כָּךְ הֵם מְזַמִּין אוֹתָן אֲפִלּוּ הָיוּ חֲמִשִּׁים כַּת, וּבָאוּ שְׁנַיִם אַחַר שְׁנַיִם. כֵּיצַד? כַּת שֶׁהֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁהָרַג שִׁמְעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵזִּמוּהָ, וּבָאָה כַּת שְׁנִיָּה וְהֵעִידָה אוֹתָהּ עֵדוּת עַצְמָהּ שֶׁרְאוּבֵן הָרַג שִׁמְעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם, וְעָמְדוּ אוֹתָם הַשְּׁנַיִם וְהֵזִּמוּ גַּם זֹאת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן הַשְּׁלִישִׁית, וְהָרְבִיעִית - אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - כֻּלָּן נֶהֱרָגִין עַל פִּי אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם.

ו. כַּת שֶׁהֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁהָרַג שִׁמְעוֹן, וּבָאָה כַּת שְׁנִיָּה וְהֵזִּמָּה אֶת הַכַּת הָרִאשׁוֹנָה - יֵהָרְגוּ הָעֵדִים הַזּוֹמְמִין, וְיִנָּצֵל רְאוּבֵן. בָּאָה כַּת שְׁלִישִׁית, וְהֵזִּמָּה אֶת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה - תֵּהָרֵג הַכַּת הַשְּׁנִיָּה וּרְאוּבֵן, וְתִנָּצֵל הַכַּת הָרִאשׁוֹנָה. בָּאָה כַּת רְבִיעִית, וְהֵזִּמָּה אֶת הַכַּת הַשְּׁלִישִׁית - תֵּהָרֵג הַכַּת הַשְּׁלִישִׁית וְהַכַּת הָרִאשׁוֹנָה, וְיִנָּצֵל רְאוּבֵן וְתִנָּצֵל הַכַּת הַשְּׁנִיָּה. וְכֵן אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה כַּת, זוֹ מְזַמָּה אֶת זוֹ - כַּת נִכְנֶסֶת [להעיד] וְכַת יוֹצֵאת [מוזמת].

ז. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עַל אִישׁ טְרֵפָה [- חולה שמשוער שימות במחלתו] שֶׁהָרַג, וְהוּזַמּוּ - אֵין נֶהֱרָגִין; שֶׁאֲפִלּוּ הֲרָגוּהוּ בִּידֵיהֶם - אֵין נֶהֱרָגִין, לְפִי שֶׁהוּא טְרֵפָה. וְכֵן הָעֵדִים שֶׁהָיוּ טְרֵפָה, וְהֵעִידוּ בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין, וְהוּזַמּוּ - אֵין נֶהֱרָגִין; שֶׁאִם יוּזַמּוּ זוֹמְמֵיהֶם - אֵין זוֹמְמֵיהֶם נֶהֱרָגִין, שֶׁלֹּא הֵזַמּוּ אֶלָּא טְרֵפָה.

ח. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עַל אֶחָד, וְהִרְשִׁיעוּהוּ רֶשַׁע [- אשמה] שֶׁאֵין בּוֹ לֹא מַלְקוּת וְלֹא חִיּוּב מָמוֹן, וְאַחַר כָּךְ הוּזַמּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ לוֹקִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא זָמְמוּ לְהַלְקוֹת זֶה וְלֹא לְחַיְּבוֹ מָמוֹן. כֵּיצַד? הֵעִידוּ עַל כֹּהֵן שֶׁהוּא חָלָל, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ: 'בְּפָנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה אִמּוֹ' [לפני לידתו] אוֹ 'נֶחְלְצָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בְּיוֹם פְּלוֹנִי', וְהוּזַמּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ לוֹקִין. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עַל אָדָם שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה, וְהוּזַמּוּ - לוֹקִין, וְאֵינָן גּוֹלִין. הֵעִידוּ עַל שׁוֹרוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהָרַג הַנֶּפֶשׁ, וְהוּזַמּוּ - לוֹקִין, וְאֵין מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר. הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְכַּר בְּעֶבֶד עִבְרִי [בגניבתו], וְהוּזַמּוּ - לוֹקִין. וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ, מִפִּי הַקַּבָּלָה הֵן [מסורת ממשה רבינו].

ט. כָּךְ קִבְּלוּ חֲכָמִים, שֶׁשְּׁנַיִם שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִצְדִּיקוּ אֶת הָרָשָׁע בְּעֵדוּתָם, וּבָאוּ אֲחֵרִים וְהֻזַּמּוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע - הָרִאשׁוֹנִים לוֹקִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק לְהַלְקוֹתוֹ. אֲבָל אִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁאָכַל בָּשָׂר בְּחָלָב, אוֹ לָבַשׁ שַׁעַטְנֵז - הֲרֵי אֵלּוּ לוֹקִין, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו".

י. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל רְאוּבֵן שֶׁנָּאַף עִם בַּת כֹּהֵן, וְנִגְמַר דִּין רְאוּבֵן לֵהָנֵק וְדִין הַנּוֹאֶפֶת לִשְׂרֵפָה, וְאַחַר כָּךְ נִמְצְאוּ זוֹמְמִין - הֲרֵי אֵלּוּ נֶחְנָקִין, וְאֵינָם נִשְׂרָפִין; וְדָבָר זֶה קַבָּלָה.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק כא

א. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ שֶׁגֵּרַשׁ פְּלוֹנִי אִשְׁתּוֹ וְלֹא נָתַן לָהּ כְּתֻבָּה, וְהוּזַמּוּ [שלא גירשה], וַהֲלֹא בֵּין הַיּוֹם בֵּין לְמָחָר, אִם גֵּרַשׁ סוֹפוֹ לִתֵּן כְּתֻבָּה [והרי לא הפסידוהו] - אוֹמְדִין כַּמָּה רוֹצֶה אָדָם לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ כְּשֶׁתִּמְכֹּר אוֹתָהּ בְּטוֹבַת הֲנָיָה [- במחיר זול], וּמְשַׁלְּמִין דְּמֵי טוֹבַת הֲנָיָה זוֹ. וּמְשַׁעֲרִין בָּאִשָּׁה וּבִכְתֻבָּתָהּ, שֶׁאִם הָיְתָה הָאִשָּׁה חוֹלָה אוֹ זְקֵנָה, אוֹ שֶׁהָיָה שָׁלוֹם בֵּינָהּ לְבֵין בַּעֲלָהּ - אֵין דְּמֵי הַכְּתֻבָּה כְּשֶׁתִּמָּכֵר, כְּמוֹ דָּמֶיהָ אִם הָיְתָה הָאִשָּׁה בְּרִיאָה וּקְטַנָּה, אוֹ יֵשׁ בֵּינֵיהֶן קְטָטָה; שֶׁזּוֹ [בעלת הקטטה] קְרוֹבָה מִן הַגֵּרוּשִׁין, וּרְחוֹקָה מִן הַמִּיתָה. וְכֵן אֵין טוֹבַת הֲנָיָה שֶׁל כְּתֻבָּה הַמְרֻבָּה, כְּפִי טוֹבַת הֲנָיָה שֶׁל כְּתֻבָּה הַמּוּעֶטֶת - שֶׁאִם הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלֶף וַהֲרֵי הִיא נִמְכֶּרֶת בְּטוֹבַת הֲנָיָה בְּמֵאָה, אִם הָיְתָה מֵאָה אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת בַּעֲשָׂרָה אֶלָּא בְּפָחוֹת. וּדְבָרִים אֵלּוּ, כְּפִי מַה שֶׁיְּשַׁעֲרוּ הַדַּיָּנִין.

ב. הֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁהוּא חַיָּב לְפְלוֹנִי אֶלֶף זוּז, עַל מְנָת לִתֵּן מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַלְּוֶה אוֹמֵר: 'עַד חָמֵשׁ שָׁנִים אַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם', וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - אוֹמְדִין כַּמָּה רוֹצֶה אָדָם לִתֵּן וְיִהְיוּ בְּיָדָיו אֶלֶף זוּז חָמֵשׁ שָׁנִים, וּמְשַׁלְּמִין כֵּן לַלְּוֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. הֵעִידוּ עַל שׁוֹרוֹ שֶׁל זֶה שֶׁנָּגַח, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק; וְאִם אֵין הַשּׁוֹר שָׁוֶה חֲצִי נֶזֶק - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי הַשּׁוֹר בִּלְבַד, שֶׁאֵין מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּפוֹ [ולא יותר משוויו]. לְפִיכָךְ, אִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁאָכַל פֵּרוֹת, אוֹ שִׁבֵּר כֵּלִים כְּדֶרֶךְ הִלּוּכוֹ - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. הֵעִידוּ עַל פְּלוֹנִי שֶׁהִפִּיל שֵׁן עַבְדּוֹ, וְאַחַר כָּךְ סִמֵּא אֶת עֵינוֹ, וְהוּזַמּוּ - מְשַׁלְּמִין לָאָדוֹן דְּמֵי הָעֶבֶד, וּדְמֵי עֵינוֹ. הֵעִידוּ שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ, וְהוּזַמּוּ, וְנִמְצָא הַדָּבָר הֵפֶךְ, שֶׁהָאָדוֹן הִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ, וְאַחַר כָּךְ סִמֵּא עֵינוֹ - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי עַיִן לָעֶבֶד. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה. עֵדֵי קִנּוּי [שהתרה באשתו שלא תסתר עם פלוני] וּסְתִירָה [שנסתרה עמו] שֶׁהוּזַמּוּ, לוֹקִין. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁזָּנַת אַחַר הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה, וְנִמְצָא אוֹתוֹ הָעֵד זוֹמֵם - מְשַׁלֵּם כְּתֻבָּתָהּ. הָיוּ שְׁנַיִם, הֵם עֵדֵי הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה וְהַטֻּמְאָה, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - מְשַׁלְּמִין כְּנֶגֶד הַכְּתֻבָּה, וְאֵין לוֹקִין. וְלָמָּה לֹא יֵהָרְגוּ, וַהֲרֵי הֵעִידוּ בְּטֻמְאָה? לְפִי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָּהּ.

ו. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר [וחייב לשלם תשלומי ד' וה'], וְהוּזַמּוּ - מְשַׁלְּמִין לוֹ אֶת הַכֹּל. הֵעִידוּ שֶׁגָּנַב, וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, וְהוּזַמּוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ - הֲרֵי הָרִאשׁוֹנִים מְשַׁלְּמִין לוֹ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְהָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי שְׁנַיִם [בשור] אוֹ שְׁלֹשָׁה [בשה]. הוּזַמּוּ הָאַחֲרוֹנִים בִּלְבַד - הֲרֵי הַגַּנָּב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְהָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין לַגַּנָּב תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. נִמְצָא אֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים זוֹמֵם, בָּטְלָה עֵדוּת שְׁנֵיָה; נִמְצָא אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים זוֹמֵם, בָּטְלָה כָּל הָעֵדוּת - שֶׁאִם אֵין גְּנֵבָה, אֵין הַטְּבִיחָה אוֹ הַמְּכִירָה מְחַיֶּבֶת אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם כְּלוּם.

ז. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ שֶׁאָכַל [החזיק] זֶה שָׂדֶה זוֹ שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - מְשַׁלְּמִין לְבַעַל הַשָּׂדֶה דְּמֵי הַשָּׂדֶה. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁאָכְלָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וּשְׁנַיִם שֶׁאָכְלָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה, וּשְׁנַיִם שֶׁאָכְלָהּ שָׁנָה שְׁלִישִׁית, וְהוּזַמּוּ כֻּלָּן - מְשַׁלְּשִׁים [מחלקים] בֵּינֵיהֶם; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעֵדוּת הַחֲזָקָה שָׁלֹשׁ עֵדָיוֹת, הֲרֵי הֵן כְּעֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה. לְפִיכָךְ, שְׁלֹשָׁה אַחִים, וְאֶחָד [זר] מִצְטָרֵף עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן וְהֵעִידוּ בְּשָׁנָה שָׁנָה [על כל שנה העיד אח אחר] - הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדָיוֹת, וְתִתְקַיֵּם בָּהֶן הַחֲזָקָה. וְהֵן כְּעֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה: שֶׁאִם הוּזַמּוּ כֻּלָּן - הֲרֵי שְׁלֹשָׁה הָאַחִין מְשַׁלְּמִין חֲצִי דְּמֵי הַשָּׂדֶה, וְזֶה שֶׁנִּצְטָרֵף עִם כָּל אֶחָד מֵהֶן מְשַׁלֵּם חֲצִי דָּמָיו.

ח. שָׁלֹשׁ כִּתֵּי עֵדִים שֶׁנִּתְקַיֵּם בְּעֵדוּתָם שֶׁשּׁוֹר זֶה מוּעָד, וְנִמְצֵאת כַּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה זוֹמְמִין - כֻּלָּן פְּטוּרִין. נִמְצְאוּ שְׁלִשְׁתָּן זוֹמְמִין - כֻּלָּן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּם, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ כֻּלָּן רוֹמְזִין זֶה אֶת זֶה [שיבואו להעיד], אוֹ שֶׁבָּאוּ רְצוּפִין [ביחד], אוֹ שֶׁהָיוּ מַכִּירִין בַּעַל הַשּׁוֹר וְלֹא הִכִּירוּ הַשּׁוֹר. אֲבָל אִם אֵין שָׁם אֶחָד מֵאֵלּוּ - הֲרֵי כַּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה פְּטוּרִין; שֶׁהֲרֵי הֵם אוֹמְרִין: 'לֹא בָּאנוּ אֶלָּא לְחַיְּבוֹ חֲצִי נֶזֶק, וְלֹא יָדַעְנוּ שֶׁתָּבוֹא כַּת אַחֶרֶת וְיֵעָשֶׂה מוּעָד'.

ט. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה [שמתחייב בה מלקות], וּבָאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְהֵעִידוּ עָלָיו עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבָּהּ יֵהָרֵג, וְהוּזַמּוּ שְׁתֵּיהֶן - כַּת הָרִאשׁוֹנָה לוֹקָה, וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת, מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר: 'לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ'; אֲבָל כַּת הָאַחֲרוֹנָה נֶהֱרֶגֶת, שֶׁעַל פִּיהֶן בִּלְבַד הוּא נֶהֱרָג. הָיְתָה הַכַּת הָאַחֲרוֹנָה אַרְבָּעָה, שְׁנַיִם אוֹמְרִים: 'בִּפְנֵינוּ גָּנַב', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים: 'בִּפְנֵינוּ אָכַל', וְהוּזַמּוּ - כֻּלָּן נֶהֱרָגִין. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁגָּנַב זֶה נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל וּמְכָרוֹ, וְהוּזַמּוּ - חֲרֵי אֵלּוּ נֶחְנָקִין. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁגָּנְבוֹ, וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים שֶׁמְּכָרוֹ - בֵּין שֶׁהוּזַמּוּ עֵדֵי גְּנֵבָה, בֵּין שֶׁהוּזַמּוּ עֵדֵי מְכִירָה - כָּל כַּת מֵהֶם שֶׁהוּזַמָּה נֶהֱרֶגֶת, שֶׁהַגְּנֵבָה הִיא תְּחִלַּת חִיּוּבוֹ שֶׁל זֶה מִיתָה. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁמְּכָרוֹ לְזֶה הַיִּשְׂרְאֵלִי, וְהוּזַמּוּ, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁגָּנְבוֹ - חֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין; שֶׁאֲפִלּוּ לֹא הוּזַמּוּ, לֹא הָיָה זֶה נֶהֱרָג, מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹל לוֹמַר: 'עַבְדִּי מָכַרְתִּי'. בָּאוּ עֵדֵי גְּנֵבָה אַחֵר שֶׁהוּזַמּוּ עֵדֵי מְכִירָה - אֲפִלּוּ רָאִינוּ אוֹתָם רוֹמְזִין זֶה אֶת זֶה, אֵין נֶהֱרָגִין.

י. מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה, וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וְנֶזְּמוּם - חֲרֵי עֵדֵי הַבַּעַל נֶהֱרָגִין. חָזַר וְהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים, וְהֵזִים עֵדֵי הָאָב - חֲרֵי עֵדֵי הָאָב נֶהֱרָגִין, וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן לַבַּעַל: נֶהֱרָגִין - מִפְּנֵי עֵדֵי הַבַּעַל שֶׁנִּגְמַר דִּינָם לַהֲרִיגָה בְּעֵדוּתָם, וּמְשַׁלְּמִין קְנָס - מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמַר דִּין הַבַּעַל לְשַׁלֵּם קְנָס בְּעֵדוּתָם; וְנִמְצְאוּ נְפָשׁוֹת לָזֶה, וּמָמוֹן לָזֶה. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל זֶה 'שֶׁבָּעַל נַעֲרָה מְאֹרָשָׂה', וְהוּזַמּוּ - נֶהֱרָגִין, וְאֵין מְשַׁלְּמִין; 'בָּעַל בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי', וְהוּזַמּוּ - נֶהֱרָגִין, וּמְשַׁלְּמִין הַקְּנָס לַנִּטְעָן. 'פְּלוֹנִי רָבַע הַשּׁוֹר', וְהוּזַמּוּ - נִסְקָלִין, וְאֵין מְשַׁלְּמִין; 'שׁוֹרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי' - נִסְקָלִין, וּמְשַׁלְּמִין דְּמֵי הַשּׁוֹר לְבַעַל הַשּׁוֹר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הִלְכוֹת עֵדוּת פֶּרֶק כב

א. שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁבָּא עֵד אֶחָד מִכַּת זוֹ וְעֵד אֶחָד מִכַּת זוֹ וְהֵעִידוּ בְּעֵדוּת אַחֶרֶת - אֵין כָּאן עֵדוּת; שֶׁהֲרֵי בְּוַדַּאי אֶחָד מֵהֶן שַׁקְרָן, וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא מִשְּׁנֵיהֶם. בָּאָה כַּת זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּבָאָה כַּת זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵעִידָה עֵדוּת אַחֶרֶת - מְקַבְּלִין כָּל אַחַת מֵהֶם בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

ב. רְאוּבֵן שֶׁהוֹצִיא עַל שִׁמְעוֹן שְׁנֵי שְׁטָרוֹת, אֶחָד בְּמָנֶה וְאֶחָד בְּמָאתַיִם, וְכָפַר שִׁמְעוֹן בִּשְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת, וְעֵדֵי שְׁטָר זֶה כַּת אַחַת מֵאוֹתָם הַשְּׁנַיִם שֶׁהִכְחִישׁוּ זוֹ אֶת זוֹ, וְעֵדֵי הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי הַכַּת הַשְּׁנִיָּה - חֲרֵי שִׁמְעוֹן מְשַׁלֵּם מָנֶה, שֶׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה; וְיִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁשְּׁבוּעָה זוֹ שֶׁיִּשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר, בִּנְקִיטַת [אחיזת] חֵפֶץ [קדוש] כְּדִין מוֹדֶה בְּמִקְצָת [כשבועה דאורייתא]; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים מְעִידִין בְּמִקְצָת הַמָּמוֹן שֶׁכָּפַר בְּכֻלּוֹ, וְלֹא תִּהְיֶה הוֹדָיַת פִּיו [המחייבתו שבועה] גְּדוֹלָה מֵהַעֲדַת עֵדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ג. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל לֵוִי, וְעֵדָיו כַּת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן [- מהכיתות שהכחישו זו את זו], וְהוֹצִיא שִׁמְעוֹן שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו הַכַּת הַשְּׁנִיָּה, וְלֵוִי כָּפַר בִּשְׁנֵיהֶם - חֲרֵי רְאוּבֵן נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְשִׁמְעוֹן נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל; שֶׁוַּדַּאי אֶחָד מֵהֶם יֵשׁ לוֹ אֶצְלוֹ. וּשְׁבוּעָה זוֹ - בְּתַקָּנַת חֲכָמִים, כְּדִין חֶנְוָנִי עַל פִּנְקָסוֹ [שאמר לחנווני תן לפלוני מנה, חנווני אומר נתתי ופלוני אומר לא קיבלתי].

ד. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל שִׁמְעוֹן, וְעֵדָיו כַּת אַחַת מֵהֶן, וְהוֹצִיא שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו הַכַּת הַשְּׁנִיָּה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן כָּפַר בּוֹ - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ, עָלָיו הָרְאָיָה; הוֹאִיל וְאֵין רְאוּבֵן יָכוֹל לְקַיֵּם אֶחָד מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת - חֲרֵי כָּל שְׁטָר בָּהֶם כְּחֶרֶשׁ, וּשְׁנֵי הַנִּטְעָנִין נִשְׁבָּעִין הֶסֵּת [שבועה מדרבנן] וְנִפְטָרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁבָּאוּ שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת לְהָעִיד כְּאֶחָד. אֲבָל כָּל הַמּוֹצִיא שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת כַּת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן, חֲרֵי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ. וְאִם הוֹצִיא אַחַר כָּךְ, בֵּין הוּא בֵּין אַחֵר, שְׁטָר שֵׁנִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה - חֲרֵי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ, בֵּין מִן הַלּוָה הָרִאשׁוֹן בֵּין מֵאַחֵר; שֶׁחֲרֵי כָּל כַּת מִשְּׁתֵּיהֶן בָּאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵעִידָה.

ה. מִי שֶׁהֵבִיא עֵדִים וְנֶחְקְרָה עֵדוּתָם, וְהוּזַמּוּ, וְחָזַר וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ, וְהוּזַמּוּ, אֲפִלּוּ מֵאָה כַּת, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא עֵדִים בְּאוֹתָהּ הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ, וְנִמְצֵאת עֵדוּת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מְכֻוֶּנֶת - דָּנִין עַל פִּיהֶן; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִק זֶה שֶׁטַּעַן טַעֲנָה זוֹ לְהָבִיא עֵדִים שַׁקְרָנִים, חֲרֵי לֹא הֶחְזִקוּ אֵלּוּ הָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁהֵם מְשַׁקְּרִין. אֲבָל שְׁטָר שֶׁקָּרָא עָלָיו [הנתבע] עַרְעָר [על כשרותו], וְהוּא שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ: 'מִמְּנוּ שָׁאַל [ביקש] לְזַיֵּף לוֹ שְׁטָר זֶה' - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר מֵחוֹתְמָיו [- זוהו החתימות], אֵין גּוֹבִין בּוֹ לְעוֹלָם. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאִם בָּאוּ עֵדֵי הַשְּׁטָר, וְהֵעִידוּ הֵם בְּעַצְמָם עַל כְּתַב יָדָם - גּוֹבִין בּוֹ.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום חמישי

הִלְכוֹת מַמְרִים

יֵשׁ בְּכֻלָּן תֵּשַׁע מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פָּרָטָן: (א) לַעֲשׂוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה שֶׁיֹּאמְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל; (ב) שֶׁלֹּא לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם; (ג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַתּוֹרָה, לֹא בַּמִּצְוֹת שֶׁבִּכְתָב, וְלֹא בְּפֵרוּשָׁן שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה; (ד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִן הַכֹּל; (ה) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם; (ו) שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָב וָאֵם; (ז) לְכַבֵּד אָב וָאֵם; (ח) לְיִרְאָה מֵאָב וָאֵם; (ט) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל קוֹל אָבִיו וְאִמּוֹ. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת מַמְרִים פֶּרֶק א

א. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם - הֵם עִקַּר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְהֵם עַמּוּד הַהוֹרָאָה, וּמֵהֶם חֹק וּמִשְׁפָּט יוֹצֵא לְכָל יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ, וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ - תַּעֲשֶׂה", זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכָל הַמַּאֲמִין בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבְתוֹרָתוֹ - חַיָּב לִסְמֹךְ מַעֲשֵׂה הַדָּת אֲלֵיהֶם, וּלְהִשָּׁעֵן עֲלֵיהֶם.

ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּהוֹרָאָתָן - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָסוּר (מִכָּל) הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין; שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמּוֹרֶה [ממרה] עַל דִּבְרֵיהֶם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן וְגוֹ'". אֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִפִּי דַּעְתָּן בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן וְנִרְאֶה בְּעֵינֵיהֶן שֶׁהַדִּין בְּדָבָר זֶה כָּךְ הוּא, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁעָשׂוּ אוֹתָן סְיָג לַתּוֹרָה וּלְפִי מַה שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה, וְהַן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶן, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ", אֵלּוּ הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת שֶׁיּוֹרוּ בָּהֶן לָרַבִּים כְּדֵי לְחַזֵּק הַדָּת וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם; "וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ - תַּעֲשֶׂה", אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִן הַדִּין בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן; "(מִכָּל) הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ", זוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ.

ג. דִּבְרֵי הַקַּבָּלָה [ממשרע"ה], אֵין בָּהֶן מַחְלֹקֶת לְעוֹלָם; וְכָל דָּבָר שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מַחְלֹקֶת, בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ קַבָּלָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וּדְבָרִים שֶׁלּוֹמְדִין מִן הַדִּין [ק"ו או גזירה שווה] - אִם הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כֻּלָּם, הֲרֵי הִסְכִּימוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ בָּהֶן - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, וּמוֹצִיאִין הַדִּין אֶחָד לָרַבִּים. וְכֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת - אִם רָאוּ מִקְצָתָן שֶׁרָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה זוֹ אוֹ שֶׁנִּיחוּ הָעָם עַל מִנְהָג זֶה [שימשיכו לנהוג בו], וְרָאוּ מִקְצָתָן שֶׁאֵין רָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה זוֹ וְלֹא לְתַקֵּן תַּקָּנָה זוֹ וְלֹא לְהַנִּיחַ מִנְהָג זֶה - נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, וּמוֹצִיאִין הַדִּין אֶחָד לָרַבִּים.

ד. כְּשֶׁהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל קַיָּם, לֹא הָיְתָה שָׁם מַחְלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל; אֶלָּא כָּל דִּין שֶׁנּוֹלַד בּוֹ סָפֵק לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שׁוֹאֵל לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ. אִם יָדְעוּ, אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאו, הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל עִם אוֹתוֹ בֵּית דִּין אוֹ עִם שְׁלוּחוֹ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, וְשׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין שֶׁבְּהַר הַבַּיִת. אִם יָדְעוּ, אָמְרוּ לָהֶן; וְאִם לָאו, הַכֹּל בָּאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה. אִם יָדְעוּ, אָמְרוּ לָהֶן; וְאִם לָאו, הַכֹּל בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל, וְשׁוֹאֲלִין. אִם הָיָה הַדָּבָר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ הַסָּפֵק לַכֹּל יָדוּעַ אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, בֵּין מִפִּי הַקַּבָּלָה בֵּין מִן הַמִּדָּה שֶׁדָּנוּ בָּהּ - אוֹמְרִים לָהֶן מִיָּד; וְאִם לֹא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל - דָּנִין בּוֹ בִּשְׁעָתָן [- באותה שעה], וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר עַד שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּן, אוֹ יַעַמְדוּ לְמִנְיָן וְיֵלְכוּ אַחַר הָרֹב, וְיֹאמְרוּ לְכָל הַשּׁוֹאֲלִין: 'כָּךְ הֲלָכָה', וְהוֹלְכִין לָהֶן. מִשֶּׁבָּטַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, רָבְתָה מַחְלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל: זֶה מְטַמֵּא וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו, וְזֶה מְטַהֵר וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו; זֶה אוֹסֵר, וְזֶה מַתִּיר.

ה. שְׁנֵי חֲכָמִים אוֹ שְׁנֵי בָּתֵּי דִּינִין שֶׁנֶּחְלְקוּ שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין, אוֹ עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַדָּבָר לָהֶן - בֵּין בִּזְמַן אֶחָד, בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה - אֶחָד מְטַמֵּא וְאֶחָד מְטַהֵר, אֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מַתִּיר - אִם אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - בְּשֶׁל תּוֹרָה, הָלוֹךְ אַחַר הַמַּחְמִיר; וּבְשֶׁל דְּבַר סוֹפְרִים, הָלוֹךְ אַחַר הַמֵּקֵל.

הִלְכוֹת מַמְרִים פֶּרֶק ב

א. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁדָּרְשׁוּ בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת [שהתורה נדרשת בהן] כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהַדִּין כָּךְ, וְדָנוּ דִּין, וְעָמַד אַחֲרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר, וְנִרְאָה לוֹ טַעַם אַחֵר לְסִתּוֹר אוֹתוֹ הַדִּין - הֲרֵי זֶה סוֹתֵר, וְדָן כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה בְּעֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם" - אֵין אַתָּה חַיָּב לָלֶכֶת, אֶלָּא אַחַר בֵּית דִּין שֶׁבְּדוֹרְךָ.

ב. בֵּית דִּין שֶׁגָּזְרוּ גְּזֵרָה, אוֹ הִתְקִינוּ תַּקָּנָה, וְהִנְהִיגוּ מִנְהָג, וּפָשַׁט הַדָּבָר בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד אַחֲרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר, וּבִקֵּשׁ לְבַטֵּל דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְלַעֲקֹר אוֹתָהּ הַתַּקָּנָה וְאוֹתָהּ הַגְּזֵרָה וְאוֹתוֹ הַמִּנְהָג - אֵינוֹ יָכוֹל, עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. הָיָה גָּדוֹל בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְּמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְּחָכְמָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו; אֲפִלּוּ בָּטַל הַטַּעַם שֶׁבִּגְלָלוֹ גָּזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים אוֹ הִתְקִינוּ - אֵין הָאַחֲרוֹנִים יְכוֹלִין לְבַטֵּל, עַד שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶן. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ גְּדוֹלִים בְּמִנְיָן, הוֹאִיל וְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד הוּא? זֶה מִנְיַן חַכְמֵי הַדּוֹר שֶׁהִסְכִּימוּ וְקִבְּלוּ הַדָּבָר שֶׁאָמְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְלֹא חָלְקוּ בּוֹ.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא אָסְרוּ אוֹתָן כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג, אֶלָּא בִּשְׁאָר דִּינֵי תּוֹרָה. אֲבָל דְּבָרִים שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין לִגְזֹר אוֹ לֶאֱסֹר אוֹתוֹ, לַעֲשׂוֹת סְיָג - אִם פָּשַׁט אִסּוּרָן בְּכָל יִשְׂרָאֵל - אֵין בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אַחֵר יָכוֹל לְעָקְרָן וּלְהַתִּירָן, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים.

ד. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לַעֲקֹר אַף דְּבָרִים אֵלּוּ [- גזרות שמשום סייג] לְפִי שָׁעָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן מִן הָרִאשׁוֹנִים - שֶׁלֹּא יְהוּ גְּזֵרוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה עַצְמָהּ; שֶׁאֲפִלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה - יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין לַעֲקֹר אוֹתָן, הוֹרָאַת שָׁעָה. כֵּיצַד? בֵּית דִּין שֶׁרָאוּ לְחַזֵּק הַדָּת וְלַעֲשׂוֹת סְיָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ הָעָם עַל הַתּוֹרָה - מַכִּין שֶׁלֹּא כַּדִּין, וְעוֹנְשִׁין שֶׁלֹּא כַּדִּין; אֲבָל אֵין קוֹבְעִין הַדָּבָר לְדוֹרוֹת, וְאוֹמְרִין שֶׁהֲלָכָה כָּךְ הִיא. וְכֵן אִם רָאוּ לְפִי שָׁעָה לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, אוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, כְּדֵי לְהַחְזִיר רַבִּים לַדָּת, אוֹ לְהַצִּיל רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל מִלְّהִכָּשֵׁל בִּדְבָרִים אֲחֵרִים - עוֹשִׂין לְפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. כְּשֵׁם שֶׁהָרוֹפֵא חוֹתֵךְ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ שֶׁל זֶה, כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה כֻּלּוֹ - כָּךְ בֵּית דִּין מוֹרִים בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים לַעֲבֹר עַל מִקְצָת מִצְוֹת לְפִי שָׁעָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּן - כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: 'חַלֵּל עָלָיו שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה'.

ה. בֵּית דִּין שֶׁנִּרְאָה לָהֶם לִגְזֹר גְּזֵרָה, אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה, אוֹ לְהַנְהִיג מִנְהָג - צְרִיכִין לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר, וְלֵידַע תְּחִלָּה, אִם רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ, אוֹ אֵין רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בְּדָבָר זֶה. וּלְעוֹלָם אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ.

ו. הֲרֵי שֶׁגָּזְרוּ בֵּית דִּין גְּזֵרָה, וְדִמּוּ שֶׁרֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ, וְאַחַר שֶׁגָּזְרוּ אוֹתָהּ, פִּקְפְּקוּ [זלזלו] הָעָם בָּהּ

וְלֹא פָּשְׁטָה בְּרֹב הַצִּבּוּר - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה, וְאֵינָן רַשָּׁאִין לָכֹף אֶת הָעָם לָלֶכֶת בָּהּ.

ז. גָּזְרוּ וְדִמּוּ שֶׁפָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד הַדָּבָר כֵּן שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה עָמַד בֵּית דִּין אַחֵר, וּבָדַק בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאֵין אוֹתָהּ הַגְּזֵרָה פּוֹשֶׁטֶת בְּכָל יִשְׂרָאֵל - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְבַטְּלָהּ; וַאֲפִלּוּ הָיָה פָּחוֹת מֵאוֹתוֹ בֵּית דִּין הָרִאשׁוֹן בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, יֵשׁ לוֹ לְבַטֵּל.

ח. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהִתִּיר שְׁנֵי דְּבָרִים [- גזירות], אַל יְמַהֵר לְהַתִּיר דָּבָר שְׁלִישִׁי.

ט. הוֹאִיל וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לִגְזֹר וְלֶאֱסֹר דָּבָר הַמֻּתָּר וְיַעֲמֹד אִסּוּרוֹ לְדוֹרוֹת, וְכֵן יֵשׁ לָהֶן לְהַתִּיר אִסּוּרֵי תּוֹרָה לְפִי שָׁעָה - מַה הוּא זֶה שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה, "לֹא תֹסֵף עָלָיו, וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"? - שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא לִגְרֹעַ מֵהֶם, וְלִקְבֹּעַ הַדָּבָר לְעוֹלָם שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. כֵּיצַד? הֲרֵי כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ", וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה [ממשרע"ה] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה הַכָּתוּב אָסַר לְבַשֵּׁל וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב - בֵּין בְּשַׂר בְּהֵמָה, בֵּין בְּשַׂר חַיָּה; אֲבָל בְּשַׂר עוֹף, מֻתָּר בְּחָלָב מִן הַתּוֹרָה. אִם יָבוֹא בֵּית דִּין וַיַּתִּיר בְּשַׂר חַיָּה בְּחָלָב, הֲרֵי זֶה גּוֹרֵעַ; וְאִם יֶאֱסֹר בְּשַׂר הָעוֹף, וְיֹאמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הַגְּדִי, וְהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף. אֲבָל אִם אָמַר: 'בְּשַׂר הָעוֹף מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה, וְאָנוּ נֶאֱסֹר אוֹתוֹ, וְנוֹדִיעַ לָעָם שֶׁהוּא גְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יָבוֹא מִן הַדָּבָר חָרָבָה, וְיֹאמְרוּ: 'הָעוֹף מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה, כָּךְ הַחַיָּה מֻתֶּרֶת שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשָׁה'; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: 'אַף בְּשַׂר הַבְּהֵמָה מֻתָּר, חוּץ מִן הָעֵז'; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: 'אַף בְּשַׂר הָעֵז מֻתָּר בַּחֲלֵב הַפָּרָה אוֹ הַכִּבְשָׂה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא "אִמּוֹ", שֶׁהִיא מִינוֹ'; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: 'אַף בַּחֲלֵב הָעֵז שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ מֻתָּר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא "אִמּוֹ"'. לְפִיכָךְ נֶאֱסַר כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב, וַאֲפִלּוּ בְּשַׂר עוֹף' - אֵין זֶה מוֹסִיף, אֶלָּא עוֹשֶׂה סְיָג לַתּוֹרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הִלְכוֹת מַמְרִים פֶּרֶק ג

א. מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, אֵינוֹ זָקֵן מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, אֶלָּא הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הַמִּינִים, וּמִיתָתוֹ בְּיַד כָּל אָדָם.

ב. מֵאַחַר שֶׁנִּתְפָּרְסֵם שֶׁהוּא כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - מוֹרִידִין [לבור -] וְלֹא מַעֲלִין [מהבור- בזמן סכנה], כִּשְׁאָר הַמִּינִים וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין וְהָאוֹמְרִין 'אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם' וְהַמּוֹסְרִין וְהַמְשַׁמְּדִין; כָּל אֵלּוּ אֵינָן בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל, וְאֵינָן צְרִיכִין לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה וְלֹא דַּיָּנִין; אֶלָּא כָּל הַהוֹרֵג אֶחָד מֵהֶם, עָשָׂה מִצְוָה גְּדוֹלָה וְהֵסִיר מִכְשׁוֹל.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ שֶׁכָּפַר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִמַּחְשַׁבְתּוֹ, וּבִדְבָרִים שֶׁנִּרְאוּ לוֹ, וְהָלַךְ אַחַר דַּעְתּוֹ הַקַּלָּה, וְאַחַר שְׁרִירוּת לִבּוֹ, וְכָפַר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה תְּחִלָּה; וְכֵן כָּל הַטּוֹעִים אַחֲרָיו. אֲבָל בְּנֵי אוֹתָן הַטּוֹעִים וּבְנֵי בְּנֵיהֶם, שֶׁהִדִּיחוּ אוֹתָם אֲבוֹתָם וְנוֹלְדוּ בְּמִינוּת, וְגִדְּלוּ אוֹתָם עָלָיו - הֲרֵי הֵן כְּתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם וְגִדְּלוּהוּ הַגּוֹיִם עַל דָּתָם, שֶׁהוּא אָנוּס; וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע אַחַר כָּךְ שֶׁהָיָה יְהוּדִי, וְרָאָה הַיְּהוּדִים וְדָתָם - הֲרֵי הוּא כְּאָנוּס, שֶׁהֲרֵי גִּדְּלוּהוּ עַל טָעוּתָם. כָּךְ אֵלּוּ הָאוֹחֲזִים בְּדַרְכֵי אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁתָּעוּ. לְפִיכָךְ, רָאוּי לְהַחְזִירָן בִּתְשׁוּבָה, וּלְמָשֹׁךְ אוֹתָם בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם, עַד שֶׁיַּחְזִרוּ לְאֵיתַן הַתּוֹרָה; וְלֹא יְמַהֵר אָדָם לְהָרְגָן.

ד. אֲבָל זָקֵן מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה - הוּא חָכָם אֶחָד מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ קַבָּלָה [- מודה בתושבע"פ], וְדָן וּמוֹרֶה בְּדִינֵי תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁיָּדוּנוּ וְיוֹרוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּאָה לוֹ מַחֲלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִין עִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְלֹא חָזַר לְדִבְרֵיהֶם אֶלָּא חָלַק עֲלֵיהֶם וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כְּהוֹרָאָתָם - גְּזֵרָה תּוֹרָה עָלָיו מִיתָה; וּמִתְוַדֶּה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָּן וְהֵן דָּנִין, וְהוּא קִבֵּל וְהֵם קִבְּלוּ - הֲרֵי הַתּוֹרָה חָלְקָה לָהֶם כָּבוֹד; וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָם, וּלְהַנִּיחוֹ - אֵינָן יְכוֹלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל.

ה. אֵין זָקֵן מַמְרֵא חַיָּב מִיתָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה, סָמוּךְ [מוסמך] בְּסַנְהֶדְרִין, וְיַחְלֹק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אוֹ בִּתְפִלִּין; וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ, אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ; וְיַחְלֹק עֲלֵיהֶן, וְהֵן יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה, וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט", מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא [ייעלם] מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר מֻפְלָא [עמוק וקשה].

ו. הָיָה חָכָם מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין, וְחָלַק וְשָׁנָה וְלִמֵּד לַאֲחֵרִים כִּדְבָרָיו, אֲבָל לֹא הוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן" - לֹא שֶׁיֹּאמַר בְּזָדוֹן, אֶלָּא יוֹרֶה לַעֲשׂוֹת אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ.

ז. מְצָאָן [לסנהדרין] חוּץ לִמְקוֹמָן [- לשכת הגזית], וְהִמְרָה עֲלֵיהֶם - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם", מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה. וְכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁהֵם פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה - יֵשׁ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לְנַדּוֹתָם וּלְהַפְרִישָׁם וּלְהַכּוֹתָם וּלְמָנְעָם מִלְּלַמֵּד כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה לָהֶם שֶׁהַדָּבָר צָרִיךְ לְכָךְ.

ח. וְכֵיצַד דָּנִין זָקֵן מַמְרֵא? בְּעֵת שֶׁיִּפָּלֵא דָּבָר, וְיוֹרֶה בּוֹ חָכָם הַמַּגִּיעַ לְהוֹרָאָה, בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּרָאֶה בְּעֵינָיו, בֵּין בְּדָבָר שֶׁקִּבֵּל מֵרַבּוֹתָיו - הֲרֵי הוּא וְהַחוֹלְקִין עִמּוֹ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, וּבָאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת; וְאוֹמְרִים לָהֶם בֵּית דִּין: 'כָּךְ הוּא הַדִּין'. אִם שָׁמַע וְקִבֵּל, מוּטָב. וְאִם לָאו - בָּאִין כֻּלָּן לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמְרִים גַּם הֵם לָהֶם: 'כָּךְ הוּא הַדִּין'. אִם שָׁמַע וְקִבֵּל, יֵלְכוּ לָהֶם. וְאִם לָאו - כֻּלָּן בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּשָּׁם תּוֹרָה יוֹצֵאת לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, אֲשֶׁר יִבְחַר ה'". וּבֵית דִּין אוֹמְרִין לָהֶם: 'כָּךְ הוּא הַדִּין'; וְיוֹצְאִין כֻּלָּן. חָזַר זֶה הֶחָכָם שֶׁחָלַק עַל בֵּית דִּין לְעִירוֹ, וְשָׁנָה וְלִמֵּד כִּדְרָךְ שֶׁהוּא לָמוּד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; הוֹרָה לַעֲשׂוֹת, אוֹ שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה. אֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ, אוֹ שֶׁהוֹרָה לַאֲחֵרִים

לַעֲשׂוֹת - גּוֹמְרִין דִּינוֹ לְמִיתָה לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ. וְתוֹפְשִׂין אוֹתוֹ, וּמַעֲלִין אוֹתוֹ מִשָּׁם לִירוּשָׁלַיִם. וְאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיָּצָא חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הֶרֶגֶל, וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ בֶּרֶגֶל - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל (יִשְׂרָאֵל) [הָעָם] יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ", מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ הַכְרָזָה. וְאַרְבָּעָה צְרִיכִין הַכְרָזָה - זָקֵן מַמְרֵא, וְעֵדִים זוֹמְמִין, וְהַמֵּסִית, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה; שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּם נֶאֱמַר: "יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ".

יום שישי

הִלְכוֹת מַמְרִים פֶּרֶק ד

א. זָקֵן שֶׁחָלַק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת, וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת - בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן אוֹסְרִין וְהוּא מַתִּיר, בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן מַתִּירִין וְהוּא אוֹסֵר - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה. אֲפִלּוּ הָיָה הוּא אוֹמֵר מִפִּי הַקַּבָּלָה, וְאָמַר: 'כָּךְ קִבַּלְתִּי מֵרַבּוֹתַי', וְהֵם אוֹמְרִים: 'כָּךְ נִרְאֶה בְּעֵינֵינוּ שֶׁהַדִּין נוֹתֵן' - הוֹאִיל וְחָלַק עֲלֵיהֶם בַּדָּבָר, וְעָשָׂה אוֹ שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיוּ הֵם מוֹרִים מִפִּי הַקַּבָּלָה. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בִּגְזֵרָה מִן הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת וּבִזְדוֹנוֹ כָּרֵת, כְּגוֹן שֶׁהִתִּיר הֶחָמֵץ יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית, אוֹ אֲסָרוֹ בַּהֲנָיָה בְּשָׁעָה חֲמִישִׁית - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ב. אֶחָד דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת שֶׁנֶּחְלְקוּ בּוֹ, אוֹ שֶׁנֶּחְלַק בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. כֵּיצַד? נֶחְלְקוּ בְּאִשָּׁה זוֹ אִם הִיא עֶרְוָה אוֹ אֵינָהּ, אִם מַרְאֵה דָּם זֶה מְטַמֵּא בְּאִשָּׁה אוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא, אִם זוֹ טְמֵאָה לִדָּה אוֹ אֵינָהּ טְמֵאָה לִדָּה, אִם זוֹ זָבָה אוֹ אֵינָהּ זָבָה, אִם חֵלֶב זֶה אָסוּר אוֹ מֻתָּר, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה חָלַק בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵיצַד דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת? כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר הַשָּׁנָה, אִם מְעַבְּרִין [רק] עַד הַפּוּרִים אוֹ בְּכָל אֲדָר [גם אחרי פורים ניתן לעבר] - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁזֶּה מֵבִיא לִידֵי אֲכִילַת חָמֵץ בְּפֶסַח. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִין מִדִּינֵי מָמוֹנוֹת, אוֹ בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִין שֶׁדָּנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב: לִדְבָרָיו שֶׁל אֶחָד שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה, כֹּל שֶׁנָּטַל מִמֶּנּוּ - כְּדִין נָטַל וְעַל פִּי בֵּית דִּין נָטַל; וְלִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר פָּטוּר, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאֵין אֵלּוּ רְאוּיִין לָדוּן - כֹּל שֶׁנָּטַל גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שֶׁלּוֹ נָטַל - הַבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת. וְנִמְצָא הַדָּבָר מֵבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִינֵי מַכּוֹת, אִם זֶה חַיָּב מַלְקוּת אוֹ אֵינוֹ, אוֹ שֶׁחָלַק בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִין שֶׁלּוֹקְקִין בִּפְנֵיהֶם - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבָרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ לוֹקֶה - חוֹבְלִין הֵם בּוֹ, וְחַיָּבִין לְשַׁלֵּם, וְכֹל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן, כְּדִין נוֹטֵל; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר בֶּן מַלְקוּת הוּא - כֹּל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶם גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרָכִין [ערך פלוני עלי - למקדש] אוֹ בַּחֲרָמִין [נכסיי מוחרמים, וספק אם כיוון למקדש או לכהנים], אִם זֶה חַיָּב לִתֵּן אוֹ אֵינוֹ חַיָּב - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן - אִם לָקְחוּ מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶם בְּפִדְיוֹן הַקֳּדָשִׁים, אִם נִפְדּוּ אוֹ לֹא נִפְדּוּ - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר אֵין זֶה פִּדְיוֹן, אִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. נֶחְלְקוּ בַּעֲרִיפַת הָעֶגְלָה [שמביאים אם נמצא חלל בדרך], אִם אֵלּוּ חַיָּבִין לְהָבִיא אוֹ אֵינָן חַיָּבִין - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר חַיָּבִין לְהָבִיא - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בָּהּ אִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, אִם זֶה לָעֲנִיִּים אוֹ לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה גָּזֵל בְּיַד הֶעָנִי, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶם בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת, כְּגוֹן נִגְעֵי בָשָׂר אוֹ נִגְעֵי בָּתִּים אוֹ נִגְעֵי בְּגָדִים - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר טָהוֹר, מֻתָּר לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ וְלֶאֱכֹל קָדָשִׁים; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָמֵא, אִם נִכְנַס אוֹ אָכַל בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג - מֵבִיא חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּטָהֳרַת מְצֹרָע, אִם יֵשׁ לָזֶה טָהֳרָה אוֹ אֵין לוֹ. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּהַשְׁקָאַת שׁוֹטָה, אִם זוֹ צְרִיכָה לִשְׁתּוֹת אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר צְרִיכָה - אִם מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁתִּשְׁתֶּה, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְיָבָם; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינָהּ צְרִיכָה, מִתְיַבֶּמֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, צְרִיכִין לִבְדֹּק וְלַחְקֹר אִם הָיְתָה מַחֲלֹקֶת זוֹ מְבִיאָה לִידֵי דָּבָר זֶה, וְדָבָר זֶה מֵבִיא לִידֵי דָּבָר שֵׁנִי, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה דְּבָרִים, אִם יָבוֹא בַּסּוֹף לְדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת - בֵּין שֶׁהָיָה הַזָּקֵן מֵקֵל וְהֵן מַחְמִירִין, בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מַחְמִיר וְהֵן מְקַלִּין - הֲרֵי זֶה חַיָּב.

ג. וְאִם לֹא תָּבִיא הַמַּחֲלֹקֶת לִידֵי כָּךְ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר - חוּץ מִמִּצְוַת תְּפִלִּין בִּלְבַד. כֵּיצַד? הוֹרָה שֶׁמֻּתָּר לְהוֹסִיף טוֹטֶפֶת חֲמִישִׁית בַּתְּפִלִּין, וְיַעֲשֶׂה אוֹתָהּ חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב; וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה כַּתְּחִלָּה אַרְבָּעָה בָּתִּים כְּהִלְכָתָן, וְיָבִיא חֲמִישִׁי וִידַבֵּק בַּחִיצוֹן - שֶׁהַבַּיִת הַחִיצוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאֲוִיר, פָּסוּל. וְחִיּוּב זָקֵן מַמְרֵא עַל דָּבָר זֶה, הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה. אֲבָל אִם נֶחְלְקוּ בִּשְׁאָר מִצְוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָלַק בְּדָבָר מִדִּבְרֵי לוּלָב אוֹ צִיצִית אוֹ שׁוֹפָר, זֶה אוֹמֵר: 'פָּסוּל' וְזֶה אוֹמֵר: 'כָּשֵׁר', זֶה אוֹמֵר: 'יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ' וְזֶה אוֹמֵר: 'לֹא יָצָא', זֶה אוֹמֵר: 'טָהוֹר' וְזֶה אוֹמֵר: 'שֵׁנִי לְטֻמְאָה' - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הִלְכוֹת מַמְרִים פֶּרֶק ה

א. הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - נִסְקָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל, דָּמָיו בּוֹ". וְאֶחָד הַמְקַלֵּל אוֹתָם בְּחַיֵּיהֶם, אוֹ לְאַחַר מוֹתָם - הֲרֵי זֶה נִסְקָל. וְצָרִיךְ עֵדִים וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס [ספקי זכר או נקבה]; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים, שֶׁהִגִּיעוּ לִכְלַל הָעֲנָשִׁין.

ב. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה, עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין [של הקב"ה]; אֲבָל אִם קִלְּלָם בְּכִנּוּי - פָּטוּר מִן הַסְּקִילָה, וְלוֹקֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל קִלְלַת כָּל אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל.

ג. וְכֵן הַמְקַלֵּל אָבִי אָבִיו וַאֲבִי אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה כִּמְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל.

ד. אַזְהָרָה שֶׁל מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, מִנַּיִן? עֹנֶשׁ שֶׁמַּעֲנוּ בְּפֵרוּשׁ; אֲבָל הָאַזְהָרָה, הֲרֵי הִיא בִּכְלַל "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". הוֹאִיל וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי אָבִיו בִּכְלַל כָּל יִשְׂרָאֵל.

ה. הַמַּכֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ, מוֹת יוּמָת". וְצָרִיךְ עֵדִים וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס; וְהוּא, שֶׁיַּגִּיעוּ לִכְלַל עֲנָשִׁין. אֵינוֹ חַיָּב חֶנֶק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶם חַבּוּרָה; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה חַבּוּרָה, הֲרֵי זֶה כְּמַכֶּה אֶחָד מִשְּׁאָר יִשְׂרָאֵל. וְהַמַּכֶּה אוֹתָם לְאַחַר מִיתָה, פָּטוּר.

ו. מִי שֶׁהִכָּה אֶת אָבִיו עַל אָזְנוֹ, וְחֵרְשׁוֹ - חַיָּב, וְנֶהֱרָג; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בְּלֹא חַבּוּרָה - אֲפִלּוּ טִפַּת דָּם יָצָאת בִּפְנִים בָּאֹזֶן, וְנִתְחָרֵשׁ.

ז. הַמַּקִּיז דָּם לְאָבִיו, אוֹ שֶׁהָיָה רוֹפֵא וְחָתַךְ לוֹ בָּשָׂר אוֹ אֵבֶר - פָּטוּר. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר, לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה; אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא סִילוֹן [- קוץ] מִבְּשַׂר אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - לֹא יוֹצִיא, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה חַבּוּרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם אַחֵר לַעֲשׂוֹת. אֲבָל אִם אֵין שָׁם מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶלָּא הוּא, וַהֲרֵי הֵם מִצְטַעֲרִין - הֲרֵי זֶה מַקִּיז דָּם וְחוֹתֵךְ, כְּפִי מַה שֶּׁיַּרְשׁוּהוּ לַעֲשׂוֹת.

ח. אַזְהָרָה שֶׁל מַכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, מִנַּיִן? עֹנֶשׁ שֶׁמַּעֲנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ. הוֹאִיל וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי אָבִיו וְאִמּוֹ בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל.

ט. שְׁתוּקִי [- שאין ידוע מיהו אביו] חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו; אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדְּקָה [נחקרה] אִמּוֹ וְאָמְרָה: 'בֶּן פְּלוֹנִי הוּא' - אֵין זֶה נִסְקָל אוֹ נֶחְנָק עַל פִּיהָ. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ חַיָּב לֹא עַל אָבִיו וְלֹא עַל אִמּוֹ. וְכֵן גֵּר שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה - אֵינוֹ חַיָּב עַל מַכַּת אָבִיו וְקִלְלָתוֹ.

י. וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, כָּךְ אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ" - אֶת שֶׁהוּא חַיָּב עַל אָבִיו, חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְזֶה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ.

יא. הַגֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הַגּוֹי, וּלְהַכּוֹתוֹ וּלְבַזּוֹתוֹ - כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'בָּאוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה', שֶׁהֲרֵי זֶה מְבַזֶּה אָבִיו; וְנוֹהֵג בּוֹ מִקְצָת כָּבוֹד. אֲבָל הָעֶבֶד, אֵין לוֹ יִחוּס, אֶלָּא הֲרֵי אָבִיו כְּמִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו לְכָל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ.

יב. מִי שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים, וְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת - אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינָם לַהֲרִיגָה, וְהֵם יוֹצְאִים לַהֲרִיגָה - אָסוּר לוֹ לְהַכּוֹתָם וּלְקַלְּלָם; וְאִם קִלֵּל אוֹ חָבַל בָּהֶם, פָּטוּר. וְאִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב וְנֶהֱרָג עֲלֵיהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם יוֹצְאִין לְמִיתָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְנוֹ. אֲבָל אַחֵר שֶׁבָּא וְהִכָּהוּ אוֹ קִלְּלוֹ אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, הוֹאִיל וְהוּא הוֹלֵךְ לְמִיתָה. וְאִם בִּיְּשׁוֹ - חַיָּב בִּקְנָס, הַמְבַיֵּשׁ.

יג. עָבַר אָבִיו אוֹ אִמּוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁלּוֹקִין עָלֶיהָ, וְהָיָה הוּא חַזָּן [שמש] לִפְנֵי הַדַּיָּנִים - לֹא יַכֶּה אוֹתָם; וְכֵן אִם נִתְחַיֵּב נִדּוּי, לֹא יִהְיֶה שָׁלִיחַ לְנַדּוֹתָם. וְלֹא יִדְחַף אוֹתָם, וְלֹא יְבַזֶּה אוֹתָם בִּשְׁלִיחוּת בֵּית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְכָךְ, וְלֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה.

יד. לַכֹּל, אֵין הַבֵּן נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְאָבִיו לְהַכּוֹתוֹ וּלְקַלְּלוֹ - חוּץ מִמֵּסִית [חבירו לעבודה זרה], שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה: "לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו".

טו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה לִבְנוֹ - כָּךְ רָאִינוּ בּוֹ תָּמִיד, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁבִּיעוֹ בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה [- עם קללה], שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא לְקַלְּלַת אָבִיו; אֶלָּא מַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ אָלָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהָאָב שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ, אֵין אֶחָד מֵאֶחָיו שֶׁל נֶהֱרָג נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם. וְלֹא עַל הַהַכָּיָה וְעַל הַקְּלָלָה בִּלְבַד הִקְפִּידָה תּוֹרָה, אֶלָּא אַף עַל הַבִּזָּיוֹן; שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה אֶת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים, וַאֲפִלּוּ בִּרְמִיזָה - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָרוּר מְקַלֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ". וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "עַיִן תִּלְעַג לְאָב, וְתָבֵז לִיקֲהַת אֵם וְגוֹ'". וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹתוֹ עַל זֶה מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן], וְלַעֲנוֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ.

הִלְכוֹת מַמְרִים פֶּרֶק ו

א. כִּבּוּד אָב וָאֵם - מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה; וְכֵן מוֹרָא אָב וָאֵם - שֶׁקֶּלֶם הַכָּתוּב בִּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ: כָּתוּב "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ", וְכָתוּב "כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ"; וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ כָּתוּב "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּרָאוּ", וְכָתוּב "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא". כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כְּבוֹד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כָּךְ צִוָּה עַל כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם.

ב. הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ בִּסְקִילָה, וְהַמְגַדֵּף [את הקב"ה] בִּסְקִילָה - הִנֵּה הִשְׁוָה אוֹתָם בְּעֹנֶשׁ. הִקְדִּים אָב לְאֵם בְּכָבוֹד, וְהִקְדִּים אֵם לְאָב בְּמוֹרָא - לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים, בֵּין לְכָבוֹד בֵּין לְמוֹרָא.

ג. אֵיזֶה הוּא מוֹרָא, וְאֵיזֶה הוּא כָּבוֹד? מוֹרָא - לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו [אם חולק עם אחרים], וְלֹא יִקְרָא לוֹ בְּשִׁמּוֹ לֹא בְּחַיָּיו וְלֹא בְּמוֹתוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר: 'אַבָּא מָרִי'. הָיָה שֵׁם אָבִיו אוֹ שֵׁם רַבּוֹ כְּשֵׁם אֲחֵרִים, מְשַׁנֶּה אֶת שְׁמָם [של האחרים]. יַרְאֶה לִי, שֶׁאֵין נִזְהָר בְּכָךְ אֶלָּא בְּשֵׁם שֶׁהוּא פֶּלִיא [נדיר], שֶׁאֵין הַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ; אֲבָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִים בָּהֶם כָּל הָעָם, כְּגוֹן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל זְמַן - קוֹרֵא בָּהֶם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם. אֵיזֶה הוּא כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה מִשֶּׁל אָב. וְאִם אֵין מָמוֹן לָאָב, וְיֵשׁ לַבֵּן - כּוֹפִין אוֹתוֹ, וְזָן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל. וּמוֹצִיא וּמַכְנִיס וּמְשַׁמְּשׁוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַשַּׁמָּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בָּהֶם אֶת הָרַב, וְעוֹמֵד בְּפָנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ.

ד. וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ, אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן, אֶלָּא הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ בִּשְׁאָר דְּרָכָיו, בִּשְׁעַת מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וַעֲשִׂיַּת חֲפָצָיו. כֵּיצַד? הַנִּשְׁמָע [נשלח] בִּדְבַר אָבִיו לְמָקוֹם - לֹא יֹאמַר: 'מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי', 'פְּטָרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי', אֶלָּא 'מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא', 'פְּטָרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא'; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְעוֹלָם יִכְלֹל בִּכְלַל דְּבָרָיו, שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ בִּכְבוֹד אָבִיו, וְשֶׁמִּתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

ה. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ. כֵּיצַד? הָיָה אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו - לֹא יֹאמַר: 'כָּךְ אָמַר אַבָּא', אֶלָּא אוֹמֵר: 'כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, אֲנִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ'. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל אַחַר הַשְּׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אוֹמֵר: 'זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא'.

ו. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, חַיָּבִין בְּמוֹרָא וְכָבוֹד; אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ יֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, וְהָאִשָּׁה אֵין בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת, שֶׁהֲרֵי רְשׁוּת אֲחֵרִים [בעלה] עָלֶיהָ. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם שָׁוִים.

ז. עַד הֵיכָן כִּבּוּד אָב וָאֵם? אֲפִלּוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל זְהוּבִים שֶׁלּוֹ, וְהִשְׁלִיכוּהוּ בְּפָנָיו לַיָּם - לֹא יַכְלִים אוֹתָן, וְלֹא יִצְעַק בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם; אֶלָּא יְקַבֵּל גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְיִשְׁתֹּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאן? אֲפִלּוּ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים חֲמוּדוֹת, וְיוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ בִּפְנֵי קָהָל, וּבָאוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ וְקָרְעוּ בְּגָדָיו, אוֹ הִכּוּהוּ עַל רֹאשׁוֹ, וְיָרְקוּ בְּפָנָיו - לֹא יַכְלִים אוֹתָן, אֶלָּא יִשְׁתֹּק, וְיִירָא וְיִפְחַד מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁצִּוָּהוּ בְּכָךְ; שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעֵר אוֹתוֹ יָתֵר מִזֶּה, לֹא הָיָה יָכוֹל לְפָרְכֵּס [להסס] בַּדָּבָר; קַל וָחֹמֶר, לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בִּרְצוֹנוֹ.

ח. אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָךְ נִצְטַוִּינוּ, אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד עֵלּוֹ עַל בָּנָיו וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי מִכְשׁוֹל, אֶלָּא יִמְחֹל וְיִתְעַלֵּם; שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ, כְּבוֹדוֹ מָחוּל.

ט. וְהַמַּכֶּה בְּנוֹ גָּדוֹל - מְנַדִּין אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל "וְלִפְנֵי עִוֵּר, לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל".

י. מִי שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ, יִשְׁתַּדֵּל לִנְהֹג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם, עַד שֶׁיְּרֻחַם עֲלֵיהֶם. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר - יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ לוֹ, וִיצַוֶּה אֲחֵרִים לְהַנְהִיגֵם כָּרָאוּי לָהֶם.

יא. הַמַּמְזֵר חַיָּב בִּכְבוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר עַל מַכָּתוֹ וְעַל קִלְלָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה; שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת, מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ. רָאָה אוֹתוֹ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - לֹא יֹאמַר לוֹ: 'אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה'! אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: 'אַבָּא, כָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ'? כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, לֹא כְּמַזְהִירוֹ.

יב. מִי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, אוֹ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה - אֲפִלּוּ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ", כֻּלְּכֶם חַיָּבִין בִּכְבוֹדִי.

יג. אָמַר לוֹ אָבִיו: 'הַשְׁקֵנִי מַיִם', וּמִצְוָה לַעֲשׂוֹת - אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים - תֵּעָשֶׂה, וְיִתְעַסֵּק בִּכְבוֹד אָבִיו; שֶׁאֵין מְבַטְּלִין מִצְוָה, מִפְּנֵי מִצְוָה. וְאִם אֵין שָׁם אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ - יִתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה, וְיַנִּיחַ כְּבוֹד אָבִיו; שֶׁהוּא וְאָבִיו חַיָּבִים בִּדְבַר מִצְוָה. וְתַלְמוּד תּוֹרָה, גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם.

יד. אָמַר לוֹ אָבִיו: 'הַשְׁקֵנִי מַיִם', וְאָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: 'הַשְׁקֵנִי מַיִם' - מַנִּיחַ כְּבוֹד אִמּוֹ, וְעוֹסֵק בִּכְבוֹד אָבִיו תְּחִלָּה; מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיָּבִין בִּכְבוֹד אָבִיו.

טו. חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם; שֶׁזֶּה בִּכְלַל כִּבּוּד אָבִיו. וְכֵן מְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת. אֲבָל לְאַחַר מִיתָתָן, אֵינוֹ חַיָּב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חַיָּב בִּכְבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל כִּכְבוֹד אָבִיו.

שבת קודש

הִלְכוֹת מַמְרִים פֶּרֶק ז

א. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָאָמוּר בַּתּוֹרָה - הֲרֵי נִתְפָּרְשָׁה בּוֹ סְקִילָה, וְלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר. וְהֵיכָן הִזְהִיר? - "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם", לֹא תֹאכְלוּ אֲכִילָה הַמְּבִיאָה לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים; הֲרֵי זוֹ אֲכִילַת בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג אֶלָּא עַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת שֶׁאָכַל, שֶׁנֶּאֱמַר: "זוֹלֵל וְסֹבֵא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַזּוֹלֵל הוּא הָאוֹכֵל בָּשָׂר בְּרַעֲבָתָנוּת, וְסוֹבֵא הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּרַעֲבָתָנוּת.

ב. אֲכִילָה זוֹ שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ - דְּבָרִים הַרְבֵּה יֵשׁ בָּהּ, וְהֵם כֻּלָּן הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה, עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו, וְיִקְנֶה בָּשָׂר בְּזוֹל וְיַיִן בְּזוֹל, וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו, בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ רֵיקָנִין פְּחוּתִין. וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ חַי, בָּשֵׁל וְאֵינוֹ בָּשֵׁל, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים; וְיִשְׁתֶּה יַיִן מָזוּג [במים] וְאֵינוֹ מָזוּג, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים [שתיינים] שׁוֹתִים. וְהוּא, שֶׁיֹּאכַל מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים דִּינָר מִבְּשַׂר זֶה בְּמִלּוּגְמָה אַחַת, וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לֹג מִיַּיִן זֶה בְּבַת אַחַת. גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ בִּרְשׁוּת אָבִיו, אוֹ שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אֲחֵרִים, וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת בֵּין בִּרְשׁוּת אָבִיו בֵּין בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן אִם גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת כָּזוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְהָיְתָה אֲכִילַת מִצְוָה אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, אוֹ אֲכִילַת עֲבֵרָה אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ" - שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בַּאֲכִילָה זוֹ, אֶלָּא עַל קוֹלָם; יָצָא זֶה, שֶׁעָבַר בָּהּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, אוֹ שֶׁאָכְלָהּ בִּדְבַר מִצְוָה. כֵּיצַד? אָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת עִם הַחֲבוּרָה הָרָעָה שֶׁאוֹכֵל עִמָּהֶם, בִּדְבַר מִצְוָה, אוֹ שֶׁאָכְלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, אֲפִלּוּ אָכְלוֹ בְּתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים שֶׁהִיא מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן אִם אָכְלָהּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אֲפִלּוּ אָכַל בְּתַעֲנִית צִבּוּר שֶׁהִיא עֲבֵרָה מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה.

ג. אָכַל כָּל מַאֲכָל, וְלֹא אָכַל בָּשָׂר בְּהֵמָה - אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר הָעוֹף, פָּטוּר. וְאִם אָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר בְּהֵמָה, וְהִשְׁלִים שִׁעוּר הַחֲמִשִּׁים דִּינָר מִבְּשַׂר הָעוֹף - חַיָּב. שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה, וְלֹא שָׁתָה יַיִן - פָּטוּר.

ד. אָכַל בָּשָׂר חַי, וְשָׁתָה יַיִן חַי - פָּטוּר; שֶׁזֶּה קָרֵי [- מקרה] הוּא, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה [להתמכר]. וְכֵן אִם אָכַל בָּשָׂר מָלִיחַ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִמְלִיחָתוֹ, אוֹ שָׁתָה יַיִן [ישר -] מִגִּתּוֹ - פָּטוּר, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה.

ה. לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב קָטָן שֶׁלֹּא בָּא לִכְלַל הַמִּצְוֹת. וְכֵן אִישׁ שֶׁגָּדַל וַהֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, אֵינוֹ נִסְקָל מִפְּנֵי שֶׁגָּנַב וְאָכַל וְשָׁתָה אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת. הָא כֵּיצַד? מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין דִּין זֶה, אֶלָּא בְּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וּמִשֶּׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, עַד שֶׁיַּקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד. וְאַחַר שֶׁהִקִּיף הַשֵּׂעָר כָּל הַגִּיד - הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ נִסְקָל.

ו. כָּל יָמָיו שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אֵינָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֵאַחַר שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשְׁתּוֹ, וְיִהְיֶה עֻבָּרָהּ נָכָר בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים; וְנֶאֱמַר: "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה", וְלֹא אָב סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָא לַמַּדְתָּ, שֶׁאִם הִקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

ז. כֵּיצַד דָּנִין בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? מְבִיאִין אוֹתוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ תְּחִלָּה לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה, וְאוֹמְרִין לָהֶם: "בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה". וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְקָנָה בָּשָׂר וְיַיִן בְּמַה שֶׁגָּנַב, וְאָכַל אוֹתָם אֲכִילָה הָאֲמוּרָה, אַחַר הַהַתְרָאָה; וְזוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה. וּמַלְקִין אוֹתוֹ כִּשְׁאָר מְחַיְּבֵי מַלְקוּת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִסְּרוּ [- הלקו] אֹתוֹ, וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם". חָזַר וְגָנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ - אָבִיו וְאִמּוֹ מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים, וּמְבִיאִין שְׁנַיִם וּמְעִידִין עָלָיו שֶׁגָּנַב וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הָאֲמוּרָה אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ; וְזוֹ הִיא עֵדוּת אַחֲרוֹנָה - אֲפִלּוּ הָיוּ הַשְּׁנַיִם [העדים] הָרִאשׁוֹנִים, הֵם הָאַחֲרוֹנִים. וְאַחַר שֶׁמְּקַבְּלִין עֵדוּתָם, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, שֶׁמָּא הִקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד. אִם לֹא הִקִּיף, וְלֹא שָׁלְמוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - גּוֹמְרִין דִּינוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הַרוּגֵי בֵית דִּין, וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּהוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים [- הדיינים] - שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנֵנוּ זֶה", זֶה הוּא שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם.

ח. וְאִם מָחֲלוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּגָּמֵר דִּינוֹ - פָּטוּר.

ט. בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף הַשֵּׂעָר מִלְּמַטָּה - פָּטוּר. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח - אֲפִלּוּ הִזְקִין - כָּל עֵת שֶׁיִּמָּצֵא, יִסָּקֵל; שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - הֲרֵי הוּא כְּהָרוּג, וְאֵין לוֹ דָּם.

י. הָיָה אָבִיו רוֹצֶה [לתובעו], וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אִמּוֹ רוֹצָה, וְאָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ". הָיָה אֶחָד מֵהֶן גִּדֵּם, אוֹ חִגֵּר, אוֹ סוּמָה, אוֹ אִלֵּם, אוֹ חֵרֵשׁ - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתָפְשׂוּ בוֹ", וְלֹא גִּדְּמִים; "וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ", וְלֹא חִגְּרִים; "וְאָמְרוּ", וְלֹא אִלְּמִים; "בְּנֵנוּ זֶה", וְלֹא סוּמִים; "אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ", וְלֹא חֵרְשִׁים.

יא. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, שֶׁלֹּא יִסָּקֵל אֶלָּא בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה; אֲבָל הַבַּת - אֵינָהּ נִדּוֹנֶת בְּדִין זֶה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּן" - בֵּן וְלֹא בַּת, וְלֹא טֻמְטוּם, וְלֹא אַנְדְּרוֹגִינוֹס.

יב. טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע [נותח], וְנִמְצָא זָכָר - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה", עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן מִשְּׁעַת הֲוָיָה.

יג. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה צָרִיךְ הַכְרָזָה. וְכֵיצַד מַכְרִיזִין עָלָיו? כּוֹתְבִין לְכָל יִשְׂרָאֵל: 'בְּבֵית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי סָקַלְנוּ פְּלוֹנִי מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה'.

יד. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - הֲרֵי הוּא כְּכָל הָרוּגֵי בֵית דִּין, שֶׁמְּמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ סְקִילָה, הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

הִלְכוֹת אֵבֶל

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מִתְטַמֵּא וּמִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי בֵית דִּין. וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה, שֶׁהֵן מֵעֵין קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה; (ב) שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן גָּדוֹל לְקָרוֹבִים; (ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל; (ד) שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ אָדָם, אֶלָּא לְקָרוֹבִים בִּלְבַד. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת אֵבֶל פֶּרֶק א

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַיִּטַב בְּעֵינֵי ה'"? וְאֵין אֲבֵלוּת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה וְיוֹם הַקְּבוּרָה; אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה - אֵינָן דִּין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: "וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים" - נִתְּנָה תּוֹרָה, וְנִתְחַדְּשָׁה הֲלָכָה. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת, וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה.

ב. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב אָדָם בְּאֵבֶל? מִשֶּׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל [- כיסוי הקבר]. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת, אֵינוֹ אָסוּר בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁהָאֲבֵל אָסוּר בָּהֶן. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה, רָחַץ דָּוִד הַמֶּלֶךְ וְסָךְ כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד, קֹדֶם שֶׁיִּקָּבֵר.

ג. הֲרוּגֵי מַלְכוּת שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְהִקָּבֵר - מֵאֵימָתַי מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם, וְלִמְנוֹת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים? - מִשֶּׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִלִּשְׁאֹל לַמֶּלֶךְ לְקָבְרָן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלִּגְנֹב אוֹתָן.

ד. מִי שֶׁטָּבַע בַּנָּהָר, אוֹ מִי שֶׁאֲכָלַתְהוּ חַיָּה רָעָה - מִשֶּׁנִּתְיָאֲשׁוּ לְבַקֵּשׁ. מְצָאוּהוּ אֲבָרִים אֲבָרִים - אֵין מוֹנִין לוֹ עַד שֶׁיִּמָּצֵא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ, אוֹ נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּבַקֵּשׁ.

ה. מִי שֶׁדַּרְכָּם לִשְׁלֹחַ הַמֵּת לִמְדִינָה אַחֶרֶת לְקָבְרוֹ, וְאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִקָּבֵר - מֵעֵת שֶׁיַּחְזִירוּ פְּנֵיהֶם מִלְּוַוֹתוֹ, מַתְחִילִין לִמְנוֹת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים, וּמַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל.

ו. הַנְּפָלִים, אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן. וְכָל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּאָדָם, הֲרֵי זֶה נֵפֶל; אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו.

ז. וְאִם יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִין - אֲפִלּוּ מֵת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד, מִתְאַבְּלִין עָלָיו.

ח. בֵּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד מֵת, וּבֵן שְׁמוֹנָה שֶׁמֵּת אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּמִי שֶׁיָּצָא מְחֻתָּךְ אוֹ מְסֹרָס, אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו - הֲרֵי זֶה כְּנֵפֶל, וְאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶם, וְלֹא יִתְעַסְּקוּ [בזמן מלאכתם] עִמָּהֶם.

ט. כָּל הָרוּגֵי מַלְכוּת - אַף עַל פִּי שֶׁבְּדִין הַמֶּלֶךְ נֶהֱרְגוּ, וְהַתּוֹרָה נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהָרְגָם - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶם, וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶם כָּל דָּבָר [הספד וכיו"ב]; וּמְמוֹנָם לַמֶּלֶךְ, וְנִקְבָּרִין בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶם. אֲבָל כָּל הָרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶם, אֲבָל אוֹנְנִין; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב. וְאֵין נִקְבָּרִין עִם אֲבוֹתֵיהֶם עַד שֶׁיִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר; וּמְמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם.

י. כָּל הַפּוֹרְשִׁין מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ עֹל הַמִּצְוֹות מֵעַל צַוָּארָם, וְאֵינָן נִכְלָלִין בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹות וְכִבּוּד הַמּוֹעֲדוֹת וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֶלָּא הֲרֵי הֵם בְּנֵי חוֹרִין לְעַצְמָן כִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְכֵן הַמִּינִין וְהַמְשַׁמְּדִין וְהַמּוֹסְרִין - כָּל אֵלּוּ, אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶם; אֶלָּא אַחֵיהֶם וּשְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם לוֹבְשִׁין לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִין לְבָנִים, וְאוֹכְלִים וְשׂוֹתִים וּשְׂמֵחִים שֶׁאָבְדוּ שׂוֹנְאָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ, ה', אֶשְׂנָא".

יא. הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת - אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ לְכָל דָּבָר, וְלֹא מִתְאַבְּלִין עָלָיו, וְלֹא מַסְפִּידִין אוֹתוֹ. אֲבָל עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׂוֹרָה, וְאוֹמְרִין עָלָיו בְּרִכַּת אֲבֵלִים וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא כָּבוֹד לַחַיִּים. וְאֵיזֶה הוּא הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת? לֹא שֶׁעָלָה לְרֹאשׁ הַגַּג, וְנָפַל וָמֵת; אֶלָּא הָאוֹמֵר: 'הֲרֵינִי עוֹלֶה לְרֹאשׁ הַגַּג', וְרָאָה אוֹתוֹ שֶׁעָלָה מִיָּד דֶּרֶךְ כַּעַס, אוֹ שֶׁהָיָה מֵצַר [שרוי בצער], וְנָפַל וָמֵת - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאִבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת. אֲבָל אִם רָאוּ אוֹתוֹ חָנוּק וְתָלוּי בְּאִילָן, אוֹ הָרוּג וּמֻשְׁלָךְ עַל גַּב סֵיפוֹ [חרבו] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת כָּל הַמֵּתִים, וּמִתְעַסְּקִין עִמּוֹ, וְאֵין מוֹנְעִין מִמְּנוּ דָּבָר.

הִלְכוֹת אֵבֶל פֶּרֶק ב

א. אֵלּוּ שֶׁאָדָם חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּין תּוֹרָה: אִמּוֹ וְאָבִיו, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו. וּמִדִּבְרֵיהֶם - שֶׁיִּתְאַבֵּל הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה, וְכֵן הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, וּמִתְאַבֵּל עַל אָחִיו וְעַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהֵן מֵאִמּוֹ.

ב. אֲפִלּוּ הַכֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ מִתְטַמֵּא לְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֵאָבִיו - מִתְאַבֵּל הוּא עֲלֵיהֶן; וְאִם הָיְתָה אֲחוֹתוֹ זוֹ הַנְּשׂוּאָה מֵאָבִיו, הֲרֵי הוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ דִּין תּוֹרָה.

ג. בְּנוֹ אוֹ אָחִיו הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם כְּלָל. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וּבָנָיו, אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר [מעבדות] הוּא וּבָנָיו - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה. וְכֵן אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה, אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ וְלֹא אוֹנֵן [אין לו דין אונן]; וְכֵן הִיא לֹא אוֹנֶנֶת וְלֹא מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו.

ד. כָּל הַקְּרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עִמָּהֶם [באבלותם על קרוביהם] בְּפָנֶיהֶם [בנוכחותם], מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמֵּת בֵּן בְּנוֹ, אוֹ אֲחִי בְּנוֹ, אוֹ אֵם בְּנוֹ - חַיָּב לִקְרֹעַ בִּפְנֵי בְּנוֹ, וְלִנְהֹג אֲבֵלוּת בְּפָנָיו; אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֵינוֹ חַיָּב. וְכֵן בִּשְׁאָר הַקְּרוֹבִים.

ה. אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עִמָּהּ עַל שְׁאָר קְרוֹבֶיהָ, אֶלָּא עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ בִּלְבַד; מִשּׁוּם כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ, נוֹהֵג אֲבֵלוּת עֲלֵיהֶם בְּפָנֶיהָ. כֵּיצַד? מִי שֶׁמֵּתָה חֲמוֹתוֹ אוֹ חָמִיו - כּוֹפֶה [הופך] מִטָּתוֹ, וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת עִם אִשְׁתּוֹ בְּפָנֶיהָ; אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ, אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת חָמִיהָ אוֹ חֲמוֹתָהּ - נוֹהֶגֶת אֲבֵלוּת בִּפְנֵי בַּעְלָהּ. אֲבָל שְׁאָר קְרוֹבֵיהֶן - כְּגוֹן שֶׁמֵּת אֲחִי אִשְׁתּוֹ אוֹ בְּנָהּ, וְהָאִשָּׁה שֶׁמֵּת אֲחִי בַּעְלָהּ אוֹ בְּנוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עִם זֶה. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם מֵתָה אֵשֶׁת בְּנוֹ אוֹ בַּעַל בִּתּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עִמָּהֶן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ו. כַּמָּה חֲמוּרָה מִצְוַת אֵבֶל, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֵן נִדְחֵית לוֹ הַטֻּמְאָה מִפְּנֵי קְרוֹבָיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶם וְיִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו, לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְכוּ' לָהּ יִטַּמָּא", מִצְוַת עֲשֵׂה - שֶׁאִם לֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְבָרִים שֶׁהֵזְהִרוּ עַל הַטֻּמְאָה. אֲבָל הַכֹּהֲנוֹת - הוֹאִיל וְאֵינָן מֻזְהָרוֹת עַל הַטֻּמְאָה, כָּךְ אֵינָן מְצֻוּוֹת לְהִתְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים; אֶלָּא אִם רָצוּ, מִתְטַמְּאוֹת; וְאִם לֹא רָצוּ, לֹא יִתְטַמְּאוּ.

ז. אִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן - מִתְטַמֵּא לָהּ עַל כָּרְחוֹ. וְאֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּמֵת מִצְוָה - כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהּ יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, לֹא תִמְצָא מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהּ אֶלָּא הוּא. וְאֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא לִנְשׂוּאָה בִּלְבַד; אֲבָל הָאֲרוּסָה, לֹא יִתְטַמֵּא לָהּ.

ח. וְכֵן כָּל אוֹתָן שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן הָרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהַפּוֹרְשִׁים מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהַנְּפָלִים, וְהַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת - אֵין הַכֹּהֵן מִתְטַמֵּא לָהֶן. וְעַד מָתַי הוּא מְצֻוֶּה לְהִתְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו? עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל [- כיסוי הקבר]. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֵל - הֲרֵי הֵם כִּשְׁאָר כָּל הַמֵּתִים, שֶׁאִם נִתְטַמֵּא בָּהֶם, לוֹקֶה.

ט. אִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה, אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהּ; לְפִיכָךְ, מִי שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וּבָא בַּעְלָהּ - שְׁנֵיהֶם אֵין מִתְטַמְּאִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא פְּסוּלָה לִשְׁנֵיהֶם. אֲבָל מִתְטַמֵּא הוּא לְאִמּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא חֲלָלָה [פסולה לכהונה]; וְכֵן מִתְטַמֵּא לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם פְּסוּלִין - אֲפִלּוּ הָיוּ מַמְזֵרִים, מִתְטַמֵּא לָהֶם.

י. אֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְכֹהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלַאֲחוֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו, אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ". "הַבְּתוּלָה", פְּרָט לַאֲנוּסָה וּמְפֻתָּה; יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אַף הַבּוֹגֶרֶת, אוֹ מֵכַּת עֵץ [- נשרו בתוליה ממכה]? - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ", מִי שֶׁהָיְתָה בִּידֵי אִישׁ. "אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ" - פְּרָט לַאֲרוּסָה, שֶׁאֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲרוּסָה לְכֹהֵן.

יא. נִתְגָּרְשָׁה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֲרוּסִין - מִתְטַמֵּא לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַקְּרוֹבָה אֵלָיו", לְהָבִיא אֶת הַמְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֲרוּסִין.

יב. אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְבָנוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ" - מַה בְּנוֹ הָרָאוּי לִירֵשָׁתוֹ, אַף אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ הָרְאוּיִים לִירֵשָׁתוֹ.

יג. הַסְּפֵקוֹת, אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָהּ יִטַּמָּא" - מִתְטַמֵּא הוּא עַל הַוַּדַּאי, וְאֵינוֹ מִתְטַמֵּא עַל הַסָּפֵק. לְפִיכָךְ, הַוְּלָדוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ, וְהַבֵּן שֶׁהוּא סְפֵק בֵּן שִׁבְעָה לְאַחֲרוֹן אוֹ בֵּן תִּשְׁעָה לְרִאשׁוֹן, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהֶם מִסָּפֵק. וְכֵן כָּל הַמִּתְגָּרֶשֶׁת סְפֵק גֵּרוּשִׁין אוֹ בְּגֵט פָּסוּל - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהּ.

יד. אֵין הַכֹּהֵן מִתְטַמֵּא לְאֵבֶר מִן הַחַי מֵאָבִיו, וְלֹא לְעֶצֶם מֵעַצְמוֹת אָבִיו. וְכֵן הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׁדְרָה קַיֶּמֶת.

טו. נִקְטַע רֹאשׁוֹ שֶׁל אָבִיו, אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְאָבִיו" - בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלֵם, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהוּא חָסֵר. וְכֵן שְׁאָר הַקְּרוּבִים. הַטֻּמְאָה לַקְּרוּבִים דְּחוּיָה הִיא, וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל [- לכל מת]. לְפִיכָךְ, אָסוּר לְכֹהֵן לְהִתְטַמֵּא לְמֵת, אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמִּתְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו - שֶׁנֶּאֱמַר: "לָהּ יִטַּמָּא", אֵינוֹ מִתְטַמֵּא לַאֲחֵרִים עִמָּהּ; שֶׁלֹּא יֹאמַר: 'הוֹאִיל וְנִתְטַמֵּאתִי עַל אָבִי, אֲלַקֵּט עַצְמוֹת פְּלוֹנִי', 'אֶגַּע בְּקֶבֶר פְּלוֹנִי'. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית הַקְּבָרוֹת, וְלֹא יִתְטַמֵּא בְּקִבְרוֹת אֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקָּבֵר מֵתוֹ.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ז אייר־ד' סיון ה'תשס"ח

יום ראשון

הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת פֶּרֶק טו

א. סָפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים כֵּיצַד? סָפֵק אָכַל אֲכָלִין טְמֵאִין וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין, סָפֵק שֶׁלֹּא שָׁתָה וְשֶׁלֹּא אָכַל, סָפֵק שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין אוֹ שֶׁנִּפְּלוּ עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין, סָפֵק שֶׁלֹּא בָּא וְלֹא נָפְלוּ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן אִם אָכַל אֲכָלִין טְמֵאִין אוֹ שָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין, אוֹ בָּא בְּמַיִם שְׁאוּבִין אוֹ נָפְלוּ עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין, וְסָפֵק נָגַע בִּטְהָרוֹת אֵלּוּ, סָפֵק לֹא נָגַע - הֲרֵי טְהָרוֹת אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. וְכֵן הָאוֹכֵל סְפֵק אֲכָלִין טְמֵאִים, וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין שֶׁהֵם טְמֵאִים בְּסָפֵק - הֲרֵי הוּא טָהוֹר; וְכֵן הָאוֹכֵל תְּרוּמָה תְּלוּיָה [טמאה מדרבנן], טָהוֹר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ מִוַּלְדֵי הַטֻּמְאוֹת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - סְפֵקוֹ טָהוֹר. אֲבָל אָב שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, סְפֵקוֹ טָמֵא; אֶלָּא אִם הָיָה הָאָב עַצְמוֹ טָמֵא בְּסָפֵק, כְּגוֹן בֵּית הַפְּרָס וְאֶרֶץ הָעַמִּים, שֶׁאֵין שׁוֹרְפִין עַל מַגְּעָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - סְפֵקוֹ טָהוֹר.

ב. סְפֵק הַחֵלִּין - הִיא טָהֲרַת אוֹכְלֵי חֵלֵּיהֶן בְּטָהֳרָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין 'פְּרוּשִׁים' - כֵּיצַד? אוֹכְלֵי חֵלֵּיהֶן בְּטָהֳרָה שֶׁנּוֹלַד לָהֶן סְפֵק טֻמְאָה בְּטָהֳרוֹתֵיהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת כְּכָל הַסְּפֵקוֹת כֻּלָּן, וְאֵין לָהֶן טֻמְאָה אֶלָּא טֻמְאָה דַּתִּית.

ג. סְפֵק הַקָּרְבָּנוֹת כֵּיצַד? מְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁיֵּשׁ עָלָיו סְפֵק חֲמִשָּׁה קָרְבָּנוֹת - כְּגוֹן הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק חָמֵשׁ זִיבוֹת, אוֹ סְפֵק חָמֵשׁ לֵדוֹת - מְבִיאִין קָרְבָּן אֶחָד, וְטָהֵר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים; וְאֵין הַשְּׁאָר עָלָיו חוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה.

ד. סְפֵק נְגָעִים כֵּיצַד? עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטֻמְאָה [- לא טימאו הכהן] - סְפֵקוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת נְגָעִים.

ה. סְפֵק עוֹמֵד וְעוֹבֵר כֵּיצַד? מְצֹרָע שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב תַּחַת הָאִילָן, וְעָבַר הַטָּהוֹר, סְפֵק הֶאֱהִיל עָלָיו הָאִילָן וְנִטְמָא, סָפֵק לֹא הֶאֱהִיל, וְכֵן אִם הָיָה הַטָּהוֹר יוֹשֵׁב תַּחַת הָאִילָן וְהַמְּצֹרָע עוֹבֵר תַּחְתָּיו, סָפֵק עָמַד הַמְּצֹרָע וְנִטְמָא הַטָּהוֹר, סָפֵק לֹא עָמַד - סְפֵקוֹ טָהוֹר.

ו. סְפֵק שְׁרָצִים, זֶה סְפֵק הַנִּזְרָקִין; כֵּיצַד? זָרַק שֶׁרֶץ אוֹ דָּבָר טָמֵא לְבֵין הַכִּכָּרוֹת, אוֹ שֶׁזָּרַק כִּכָּר טָהוֹר לְבֵין הַטְּמֵאוֹת, סָפֵק נָגַע, סָפֵק לֹא נָגַע - טָהוֹר, הוֹאִיל וּמָצָא הַכִּכָּר הַטָּהוֹר שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּטֻמְאָה; שֶׁכָּל הַטֻּמְאוֹת - כִּשְׁעַת מְצִיאָתָן, וְאֵין אוֹמְרִין: 'שֶׁמָּא נָגַע בּוֹ וְאַחַר כָּךְ נָפַל בְּצִדּוֹ', אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּשְׁעַת מְצִיאָתָן.

ז. הַשֶּׁרֶץ בְּפִי הַחֵלְדָּה, וּמְהַלֶּכֶת עַל גַּבֵּי כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, סָפֵק נָגַע, סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָחָה הַטֻּמְאָה; הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בּוֹ, וְנָגַע [השרץ] בַּכִּכָּרוֹת, סָפֵק חַי סָפֵק מֵת - הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁנְּטָלַתּוּ וְהָלְכָה לָהּ. אֲבָל אִם נִמְצָא מֵת בְּפִיהָ, הֲרֵי הַכִּכָּרוֹת טְמֵאוֹת; רָאוּהוּ חַי בְּפִיהָ - אַף עַל פִּי שֶׁמְּצָאוּהוּ מֵת בְּפִיהָ, הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת. וְכֵן הַשֶּׁרֶץ בְּפִי הַחֵלְדָּה, וְהַנְּבֵלָה בְּפִי הַכֶּלֶב, וְעָבְרוּ בֵּין הַטְּהוֹרִים, אוֹ שֶׁעָבְרוּ הַטְּהוֹרִים בֵּינֵיהֶן - סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לַטֻּמְאָה מָקוֹם קָבוּעַ. הָיוּ מְנַקְּרִין בָּהֶן עַל הָאָרֶץ - הֲרֵי הֵן כְּמֻנָּחִין, וּמְטַמְּאִין לְמַפְרֵעַ מִסָּפֵק אִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ח. סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים כֵּיצַד? טֻמְאָה שֶׁהִיא מֻנַּחַת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, סָפֵק נָגַע בָּהּ, סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר; הָיְתָה מֻנַּחַת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְסָפֵק נָגַע בָּהּ, סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא. וְכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת שֶׁטְּהָרוּ חֲכָמִים, אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת לְהִשָּׁאֵל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ט. סָפֵק שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת כֵּיצַד? הָיָה דָּבָר טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְדָבָר טָהוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר הַטָּמֵא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהַדָּבָר הַטָּהוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן נָגַע, אוֹ שֶׁהֵסִיט אֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה הֵסִיט - אִם הָיָה הַדָּבָר הַטָּמֵא מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, וְהֶאֱהִיל עַל אֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ עַל אֵיזֶה מֵהֶן הֶאֱהִיל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. אַף עַל פִּי שֶׁסְּפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר, כְּשֶׁיָּבוֹא לִשְׁאֵל, אוֹמְרִין לוֹ:

'אִם טָבַלְתָּ, אֵין בְּכָךְ הֶפְסֵד' [לכן טבול]. אִם טָבַל, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְאִם לֹא טָבַל, וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת, שֶׁסְּפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר.

י. שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא שָׁרוּף וּמֻנָּח עַל גַּבֵּי אֳכָלִין, וְכֵן טַלִּית [שנטמאה] שֶׁנִּמְצֵאת מְהוּהָה [בלויה], וּמַחַט שֶׁנִּמְצֵאת שְׁבוּרָה אוֹ חֲלוּדָה בֵּין הַכֵּלִים - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; וְאֵין אוֹמְרִין: 'שֶׁמָּא אַחַר שֶׁנָּגַע בָּאֳכָלִין נִשְׁרַף, וְאַחַר שֶׁנִּטְמְאוּ הַכֵּלִים בְּמַגַּע הַטַּלִּית וְהַמַּחַט, נִשְׁבְּרָה אוֹ הֻחְלְדָה, וּבָלְתָה הַטַּלִּית עַד שֶׁטָּהֲרָה'; שֶׁכָּל הַטֻּמְאוֹת, בִּשְׁעַת מְצִיאָתָן.

יא. שְׁנֵי עֵדִים אוֹמְרִין לוֹ 'נִטְמֵאתָ', וְהוּא אוֹמֵר 'טָהוֹר אֲנִי' - הוּא נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין אוֹמְרִין לוֹ: 'עֲסֹק בִּטְהָרוֹת'; אֶלָּא אִם עָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת, וְיָחוּשׁ [להחמיר] עַל עַצְמוֹ. עַד אוֹמֵר 'נִטְמָא', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא נִטְמָא' - בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָהוֹר. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'נִטְמָא', וְעֵד אוֹמֵר 'לֹא נִטְמָא' - בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי זֶה טָמֵא. עֵד אוֹמֵר 'נִטְמָא', וְעֵד אוֹמֵר 'לֹא נִטְמָא', אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'נִטְמָא', וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא נִטְמָא' - בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, טָמֵא; בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, טָהוֹר.

יום שני

הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת פֶּרֶק טז

א. מִפְּנֵי מָה טִהֲרוּ חֲכָמִים סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים? שֶׁהֲרֵי הַצִּבּוּר עוֹשִׂין הַפֶּסַח בְּטֻמְאָה, בִּזְמַן שֶׁהַטְּמֵאִים מְרֻבִּין. אִם טֻמְאָה וַדַּאִית נִדְחֵית מִפְּנֵיהֶם, קַל וָחֹמֶר לִסְפֵק טֻמְאָה - שֶׁאִסּוּר כָּל הַסְּפֵקוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת. וּמִפְּנֵי מָה הֶחְמִירוּ בִּסְפֵק רְשׁוּת הַיָּחִיד? שֶׁהֲרֵי שׁוֹטָה שֶׁנִּסְתְּרָה - אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה לְבַעֲלָהּ עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁהַשּׁוֹטָה וּבוֹעֲלָהּ שְׁנַיִם, כָּךְ סְפֵק טֻמְאָה בִּשְׁנַיִם; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי סְפֵק טֻמְאָתָם שָׁם טָהוֹר, כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה זֶה שֶׁנִּטְמָא בְּסָפֵק יֵשׁ בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל וְלִדְרֹשׁ מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁאֵרַע לוֹ, כְּשׁוֹטָה; אֲבָל אִם הָיָה חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה, אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהָשִׁיב עַל הָעִנְיָן כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ - הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר. כֵּיצַד? חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל, שֶׁנִּמְצְאוּ בְּחָצֵר אוֹ בְּמָבוֹי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה, סָפֵק נָגְעוּ סָפֵק לֹא נָגְעוּ - טְהוֹרִין; וְכֵן כֹּל שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל - אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד לוֹ הַסָּפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵקוֹ טָהוֹר.

ג. הַסּוּמָה, וְהַיָּשֵׁן, וְהַמְהַלֵּךְ בַּלַּיְלָה - סְפֵקוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכָּל שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל, סְפֵקוֹ טָהוֹר? בְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר שָׁקוּל, וְאֵין שָׁם חֲזָקָה; אֲבָל אִם הָיָה הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁנִּטְמָא, הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיצַד? תִּינוֹק טָמֵא שֶׁנִּמְצָא בְּצַד הָעִסָּה, וְהַבָּצֵק בְּיָדוֹ - הֲרֵי הָעִסָּה טְמֵאָה; שֶׁדֶּרֶךְ הַתִּינוֹק לְטַפֵּחַ, וּבְכָךְ הִיא חֲזָקָתוֹ; וְאֵין שׁוֹרְפִין עַל חֲזָקָה זוֹ.

ד. הָיוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין וּבָצֵק טָהוֹר, וּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹפוֹת בַּבַּיִת, וְנִמְצָא בַּבָּצֵק מְקוֹם נְשִׁיכָתָן - חֲזָקָה שֶׁשָּׁתוּ מַשְׁקִין, וְנָשְׁכוּ בַּבָּצֵק וְטִמְּאוּהוּ. וְאִם הָיָה שָׁם פָּרָה, וּבֵין הַמַּשְׁקִין וְהַבָּצֵק [יש מקום דיו -] כְּדֵי שֶׁתְּלַחֵךְ אֶת לְשׁוֹנָהּ - הֲרֵי הַבָּצֵק טָהוֹר; וּבִשְׁאָר כָּל הַבְּהֵמוֹת, כְּדֵי שֶׁתְּנַגֵּב אֶת פִּיהָ; פָּחוֹת מִזֶּה, הַבָּצֵק טָמֵא. וְאִם הָיָה כֶּלֶב - אֲפִלּוּ הָיָה הַמַּשְׁקִין בְּצַד הַבָּצֵק, הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל כֶּלֶב לְהַנִּיחַ הַמָּזוֹן וְלֵילֵךְ לוֹ אֶל הַמַּיִם. נִמְצָא בַּבָּצֵק נְקִירַת הַתַּרְנְגוֹלִין - אִם יֵשׁ בֵּין הַמַּשְׁקִין וְהַבָּצֵק כְּדֵי שֶׁיְּנַגְּבוּ אֶת פִּיהֶן בָּאָרֶץ, הַבָּצֵק טָהוֹר; וְאִם לָאו, טָמֵא - שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁשָּׁתוּ, וְנִקְּרוּ בַּבָּצֵק בַּמַּשְׁקִין שֶׁבְּפִיהֶן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הַמַּשְׁקִין צְלוּלִין, שֶׁבָּבוּאָה שֶׁל תִּינוֹק נִכֶּרֶת בָּהֶן; אֲבָל עֲכוּרִין - הַבָּצֵק טָהוֹר; שֶׁאִלּוּ נִקְּרוּ בַּמַּשְׁקִין, הָיָה מְקוֹם הַמַּשְׁקִין נִכָּר בַּבָּצֵק. וְאִם הָיוּ צְלוּלִין - אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּצֵק בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, אֵין שׁוֹרְפִין עַל חֲזָקָה זוֹ אֶלָּא תּוֹלִין.

ה. אֵיזוֹ הִיא חֲזָקָה שֶׁשּׁוֹרְפִין עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד? עִסָּה בַּבַּיִת וּשְׁרָצִים וּצְפַרְדְּעִים מְנֻפָּלִין שָׁם, וְנִמְצְאוּ חֲתִיכוֹת מִבְּשָׂרָן בָּעִסָּה - אִם רֹב הַמְנֻפָּלִין שְׁרָצִים, הָעִסָּה טְמֵאָה וְתִשָּׂרֵף; וְאִם הָרֹב צְפַרְדְּעִים, טְהוֹרָה.

ו. הָיוּ טֻמְאוֹת וּטְהָרוֹת בְּצִדּוֹ אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְנִתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ, וְסָפֵק נָגְעוּ [בטלית], סָפֵק לֹא נָגְעוּ בְּעֵת שֶׁנִּתְעַטֵּף - אִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה הַבָּאָה בִּידֵי אָדָם, נִשְׁאָלִין עָלֶיהָ; אֲפִלּוּ בִּכְלֵי הַמֶּנֶּחָ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל. וְאִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, סְפֵקוֹ טָהוֹר; וְאִם אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע, סְפֵקוֹ טָמֵא.

ז. כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּתוּן עַל גַּבֵּי הַדַּף [מדף], וּמִדְרָס [הזב] נָתוּן תַּחְתָּיו, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ כְּשֶׁיִּפֹּל שֶׁלֹּא יִגַּע בַּמִּדְרָס - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּמְקוֹם מִדְרוֹן [- שיפוע], וּבָא וּמָצָא הַכִּכָּר בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אָדָם בָּא וּנְטָלוֹ, וּנְתָנוֹ בְּמָקוֹם זֶה; וְאִם אָמַר: 'בְּרִיא לִי שֶׁלֹּא בָּא אָדָם לְכָאן' - טָמֵא, שֶׁוַּדַּאי נָפַל, וְנָגַע בַּמִּדְרָס כְּשֶׁנָּפַל.

ח. תִּינוֹק שֶׁנִּמְצָא בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת, וְהַשּׁוֹשַׁנִּים בְּיָדוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שׁוֹשַׁנִּים אֶלָּא בִּמְקוֹם הַטֻּמְאָה, סְפֵקוֹ טָהוֹר; שֶׁמָּא אַחֵר לִקְּטָן, וּנְתָנָן לוֹ. וְכֵן חֲמוֹר הָעוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כֵּלָיו טְהוֹרִין; וְאֵין אוֹמְרִין: 'שֶׁמָּא נִתְמַעֵךְ בָּהֶן, וְנָגַע בְּקֶבֶר' - מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל, וּכְשֶׁנִּמְצְאוּ לֹא נִמְצְאוּ נוֹגְעִין, וְכָל הַטֻּמְאוֹת - כִּשְׁעַת מְצִיאָתָן.

ט. תִּינוֹק שֶׁהָיָה תּוֹפֵשׂ בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו, אוֹ שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו - סְפֵקוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, טָמֵא; מִפְּנֵי שֶׁאָבִיו נִשְׁאָל עָלָיו.

י. וְאַרְבַּע סְפֵקוֹת אָמְרוּ חֲכָמִים בְּתִינוֹק: תִּינוֹק שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ, שֶׁהִנִּיחַתּוּ אִמּוֹ וּבָאָה וּמָצְאָה אוֹתוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ - טָהוֹר; וְאֵין אוֹמְרִין: 'שֶׁמָּא טְמֵאָה בָּאָה, וְנִשְׁקָתוּ וְגִפְּפָתוּ'. הִתְחִיל הַתִּינוֹק לָצֵאת וּלְהִכָּנֵס - בְּגָדָיו טְהוֹרִין, וְאֵינָן מִדְרָס כִּשְׁאָר בִּגְדֵי עַמֵּי הָאָרֶץ; וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין, וְאֵינָן מִדְרָס כִּשְׁאָר בִּגְדֵי עַמֵּי הָאָרֶץ - אֵין עוֹשִׂין עַל גַּבֵּיהֶן טָהָרוֹת. הִגְדִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל, סְפֵקוֹ טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. הִגְדִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת לִשְׁמֹר אֶת גּוּפוֹ, אוֹכְלִין עַל גַּב גּוּפוֹ טָהָרוֹת; יוֹדֵעַ

לִשְׁמֹר אֶת יָדָיו, אוֹכְלִין עַל גַּב יָדָיו טְהָרוֹת. כֵּיצַד בּוֹדְקִין אוֹתוֹ? מַטְבִּילִין אוֹתוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ חֵלִין לְשֵׁם תְּרוּמָה - אִם הָיָה יוֹדֵעַ לִשְׁמֹר אֶת גּוּפוֹ, אוֹכְלִין עַל גַּב גּוּפוֹ טְהָרוֹת; וְאִם הָיָה יוֹדֵעַ לִשְׁמֹר אֶת יָדָיו, אוֹכְלִין עַל גַּב יָדָיו טְהָרוֹת.

יום שלישי

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת פֶּרֶק יז

א. כְּזַיִת מִן הַמֵּת בְּפִי הָעוֹרֵב, סָפֵק הֶאֱהִיל עַל הָאָדָם וְעַל הַכֵּלִים בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סָפֵק לֹא הֶאֱהִיל - הֲרֵי הָאָדָם טָמֵא מִסָּפֵק; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל. וְהַכֵּלִים טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לְהִשָּׁאֵל. וְכֵן הַמְמַלֵּא בִּכְלִי, וְנָתַן בַּעֲשָׂרָה כֵּלִים, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאֶחָד מֵהֶן - הוּא טָמֵא וְכֻלָּם טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן סָפֵק שֶׁמָּא הַשֶּׁרֶץ בַּכְּלִי שֶׁמִּלֵּא בּוֹ הָיָה תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כֵּלִים, וְאֵין בָּהֶן דַּעַת לְהִשָּׁאֵל. וְאִם הָיָה לַכְּלִי שֶׁמִּלֵּא בּוֹ אֲגָנִים [- שפה כפופה פנימה] - הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם וְיִתְאַחֵר בּוֹ הַשֶּׁרֶץ, כֻּלָּן טְמֵאִין. וְכֵן הַמְמַלֵּא בַּעֲשָׂרָה דְּלָיִים זֶה אַחַר זֶה, וְנָתַן בַּעֲשָׂרָה כֵּלִים מִדְּלִי אֶחָד לִכְלִי אֶחָד, וְאֵין יָדוּעַ הָרִאשׁוֹן מִן הָאַחֲרוֹן [- איזה מילא ראשון ואיזה אחרון], וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בִּכְלִי אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי תִּשְׁעָה כֵּלִים עִם עֲשֶׂרֶת הַדְּלָיִים טְהוֹרִין, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'שֶׁמָּא בִּכְלִי זֶה הָיָה הַשֶּׁרֶץ מִתְּחִלָּתוֹ'; וְאִם יֵשׁ לַדְּלָיִים אֲגָנִים, הֲרֵי כָּל הַדְּלָיִים עִם כָּל הַכֵּלִים טְמֵאִים. הַמְעָרֶה מִכְּלִי לִכְלִי, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּתַּחְתּוֹן - הָעֶלְיוֹן טָהוֹר; וְאֵין אוֹמְרִין 'מִן הָעֶלְיוֹן נָפַל', אֶלָּא שֶׁמָּא בַּתַּחְתּוֹן הָיָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כֵּלִים, וְאֵין לָהֶם דַּעַת לְהִשָּׁאֵל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ב. קֶפֶּה שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ טְהָרוֹת, וְנִמְצָא בָּהּ שֶׁרֶץ - אִם יֵשׁ לָהּ שׁוּלַיִם, אוֹ אֲגָנִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ שׁוּלַיִם - הֲרֵי כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ טְמֵאוֹת, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה בְּדוּקָה וּמְכֻסָּה; שֶׁמָּא עִם הַגְּבָהַת יָדוֹ מִן הַבְּדִיקָה נָפַל הַשֶּׁרֶץ. אֲפִלּוּ נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּטְהָרוֹת בְּזָוִית זוֹ, וְטִלְטְלָהּ לְזָוִית אַחֶרֶת, וְנִמְצָא בָּהּ הַשֶּׁרֶץ - כֻּלָּן טְמֵאוֹת; לְפִי שֶׁמַּחְזִיקִין טֻמְאָה [מעריכים שהיא עברה -] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לִתְלוֹת [לטמא מספק], אֲבָל לֹא לִשְׁרֹף.

ג. הַזּוֹלֵף [שואב] אֶת הַבּוֹר, וּמִלֵּא מִמֶּנּוּ חָבִיּוֹת - אִם הָיָה מַשְׁקִיעַ כָּל חָבִית וְחָבִית בַּבּוֹר וּמְמַלֵּא אוֹתָהּ, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בָּרִאשׁוֹנָה - כֻּלָּן טְמֵאוֹת. נִמְצָא בָּאַחֲרוֹנָה - הִיא טְמֵאָה, וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'אַחַר שֶׁמִּלֵּא אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת, נָפַל הַשֶּׁרֶץ לַבּוֹר'. הָיָה זוֹלֵף בִּכְלִי, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הֶחָבִיּוֹת עַד שֶׁמִּלֵּא אוֹתָן, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן - הִיא טְמֵאָה בִּלְבַד, וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'בְּזוֹ בִּלְבַד נָפַל הַשֶּׁרֶץ, אוֹ הָיָה בָהּ עַד שֶׁלֹּא זִלֵּף לְתוֹכָהּ'. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בּוֹדֵק כָּל חָבִית וְחָבִית מֵהֶן, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן בָּהּ הַיַּיִן, וּמְכַסֶּה אוֹתָהּ אַחַר שֶׁזּוֹלֵף לְתוֹכָהּ, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן - כֻּלָּן טְמֵאוֹת; וְכֵן אִם נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּבּוֹר אוֹ בַּכְּלִי שֶׁזּוֹלֵף בּוֹ - הַכֹּל טָמֵא.

ד. הָיָה קוֹצֶה [מלקט] זֵיתִים מִן הַמַּעֲטָן [חפירת זיתים], וּמַעֲלֶה אוֹתָן לַגַּג, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּגַּג - זֵיתִים שֶׁבַּמַּעֲטָן טְהוֹרִין; נִמְצָא בַּמַּעֲטָן, הַמַּעֲטָן טָמֵא; נִמְצָא בֵּין הַכֹּתֶל לַזֵּיתִים, הַזֵּיתִים טְהוֹרִין. נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּתוֹךְ גּוּשׁ שֶׁל זֵיתִים, וְהַגּוּשׁ בַּגַּג - אִם בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, אַף הַמַּעֲטָן טָמֵא; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'גּוּשׁ זֶה מִן הַמַּעֲטָן עָלָה, וְהַשֶּׁרֶץ בְּתוֹכוֹ'. וְאִם נִמְצָא אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים מִשֶּׁהֶעֱלָה הַזֵּיתִים לַגַּג, הֲרֵי הַמַּעֲטָן טָהוֹר; שֶׁמָּא בַּגַּג נִתְקַבְּצוּ וְנַעֲשׂוּ גּוּשׁ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשָׁה יָמִים.

ה. הַקּוֹרֵץ מִקַּרְקַע [חותך חתיכה -] מִן הָעִפָּה, וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בַּמִּקְרֶקַע - הַמִּקְרֶקַע לְבַדָּהּ טְמֵאָה; נִמְצָא בָּעִפָּה, הָעִפָּה לְבַדָּהּ טְמֵאָה; נִמְצָא בְּתוֹךְ הַמִּקְרֶקַע, אַף הָעִפָּה טְמֵאָה.

ו. אֹכֶל טָמֵא שֶׁנִּמְצֵאת גַּלְעִינָה שֶׁלּוֹ בְּתוֹךְ הַכִּכָּר אוֹ עַל גַּבֵּי תַּבְשִׁיל רוֹתֵחַ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ, הֲרֵי הֵם טְמֵאִים; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'הָאֹכֶל כֻּלּוֹ נָפַל שָׁם וְנִמּוֹחַ בְּתוֹךְ הַכִּכָּר, אוֹ מֵחֲמַת הָרְתִּיחָה, וְנִשְׁאֲרָה גַּרְעִינָתוֹ'. נִמְצֵאת הַגַּרְעִינָה עַל גַּבֵּי הַכִּכָּר אוֹ בְּתוֹךְ תַּבְשִׁיל צוֹנֵן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ מַשְׁקֶה; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'גַּרְעִינָה זוֹ לְבַדָּהּ נָפְלָה אַחַר שֶׁאָבַד הָאֹכֶל מֵעָלֶיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְטַמְּאָה'.

ז. הָיוּ בַּבַּיִת אֲכָלִין טְמֵאִין וַאֲכָלִין טְהוֹרִים, וְנִמְצֵאת גַּרְעִינָה בַּבַּיִת - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב; וְכֵן אִם הָיוּ דָּמִים טְמֵאִים וְדָמִים טְהוֹרִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְנִמְצָא דָּם עַל הָאֹכֶל - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב. מַעֲשֶׂה בְּכִכָּר שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצָא עָלָיו דָּם, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִהֲרוּהוּ; שֶׁאֲפִלּוּ נֹאמַר: 'דַּם הַשֶּׁרֶץ הוּא' - אֲנִי אוֹמֵר: 'דַּם שֶׁרֶץ חַי הוּא, שֶׁהוּא טָהוֹר'.

ח. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גְּבֻלּוֹת וּשְׁחוּטוֹת - בָּשָׂר הַנִּמְצָא בָּהּ, הוֹלְכִין בּוֹ אַחַר הָרֹב; וְכֵן אִם הָיָה הַנִּמְצָא סְפֵק שֶׁרֶץ סְפֵק צְפַרְדֵּעַ - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתָהּ הָעִיר בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן. זֶה הַכְּלָל: בְּנִמְצָא, הָלוֹךְ אַחַר הָרֹב.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה מְגַבֶּבֶת גְּבָבָא [קוצרת שאריות תבואה] בֶּחָצֵר, וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּתוֹךְ הַגְּבָבָא - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה; שֶׁאֵין הַשֶּׁרֶץ מְטַמֵּא בְּמַשָּׁא. נִמְצָא עַל גַּבֵּי הַגְּבָבָא - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה, שֶׁמָּא נָגְעָה בּוֹ. הָיְתָה כּוֹבֶרֶת בִּכְבָרָה, וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּתוֹךְ הַפֵּרוֹת שֶׁבַּכְּבָרָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה. נִמְצָא עַל גַּבֵּי הַכְּבָרָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק טְמֵאָה; שֶׁמָּא נָגְעָה בּוֹ, וְכָל סָפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יום רביעי

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת פֶּרֶק יח

א. כֹּל שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְרַבּוֹת סְפֵקוֹת וּסְפֵק סְפֵקוֹת - בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, טָהוֹר; וּבִרְשׁוּת הַיָּחִיד, טָמֵא. כֵּיצַד? נִכְנַס לְמָבוֹי וְהַטֻּמְאָה בְּחָצֵר, סָפֵק נִכְנַס לֶחָצֵר סָפֵק לֹא נִכְנַס; טֻמְאָה בַּבַּיִת, סָפֵק נִכְנַס לַבַּיִת סָפֵק לֹא נִכְנַס; וַאֲפִלּוּ נִכְנַס, סָפֵק הָיְתָה שָׁם בְּעֵת שֶׁנִּכְנַס סָפֵק שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם, וְאִם תֹּאמַר הָיְתָה שָׁם, סָפֵק יֵשׁ בָּהּ כַּשִּׁעוּר סָפֵק שֶׁאֵין בָּהּ, וְאִם תֹּאמַר יֵשׁ בָּהּ, סָפֵק שֶׁהִיא טֻמְאָה סָפֵק שֶׁאֵינָהּ טֻמְאָה, וַאֲפִלּוּ הִיא טֻמְאָה, צְפַרְדְּעִים וְשֶׁרֶץ אֶחָד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא - סְפֵקוֹ סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא, שֶׁהַמָּבוֹי רְשׁוּת הַיָּחִיד.

ב. תִּשְׁעָה טָמֵא; תִּשְׁעָה שְׁרָצִים וּצְפַרְדֵּעַ אֶחָד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם - סְפֵקוֹ טָהוֹר. זֶה הַכְּלָל: כָּל סָפֵק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, עַד שֶׁיֹּאמַר 'נִטְמֵאתִי בְּוַדַּאי'; וְכָל

סָפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, עַד שֶׁיֹּאמַר ׳וַדַּאי שֶׁלֹּא נִטְמֵאתִי׳. לְפִיכָךְ, עַצְמוֹת הַמֵּת וְעָצָם נִבֵּלָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ גּוּשׁ מֵאֶרֶץ טְהוֹרָה וְגוּשִׁים מִבֵּית הַפֶּרָס [- שדה שנחרש בה קבר] אוֹ מֵאֶרֶץ הָעַמִּים, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן אוֹ הֶסִיטוֹ, וְאֵין יָדוּעַ בְּמַה נָּגַע מֵהֶן וּבְמַה הֵסִיט; כַּזַּיִת מִן הַמֵּת וְכַזַּיִת מִן הַנְּבֵלָה, וְהֶאֱהִיל עַל אַחַת מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ עַל אֵיזֶה מֵהֶם הֶאֱהִיל; שְׁנֵי שְׁבִילִין אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה הָלַךְ; אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם בַּדֶּרֶךְ, וְאֵין יָדוּעַ אִם הוּא טָמֵא וְאִם הוּא טָהוֹר; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶם נָגַע - בְּכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת, טָהוֹר.

ג. הַמּוֹצֵא מֵת מֻשְׁכָּב לְרָחְבּוֹ שֶׁל דֶּרֶךְ - אִם הָיָה שָׁלֵם, וְהוּא מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה - הֲרֵי זֶה טָמֵא לִתְרוּמָה, שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁנָּגַע; הָיָה לוֹ מָקוֹם לַעֲבֹר, אוֹ שֶׁהָיָה מְשֻׁבָּר וּמְפֹרָק שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁעָבַר בֵּין שׁוֹקָיו וּפְרָקָיו - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְאִם הָיָה קֶבֶר לְכָל רֹחַב הַדֶּרֶךְ - הַקֶּבֶר מְצָרְפוֹ [את חלקיו לגוש אחד], וְהָעוֹבֵר שָׁם טָמֵא; שֶׁאֵין זֶה כִּשְׁאָר סְפֵקוֹת, אֶלָּא חֶזְקָתוֹ שֶׁנָּגַע.

ד. שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא בְּמָבוֹי - מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ, עַד הָעֵת שֶׁיֹּאמַר: ׳בָּדַקְתִּי אֶת הַמָּבוֹי הַזֶּה בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְלֹא הָיָה בּוֹ שֶׁרֶץ׳; אֲפִלּוּ כִּבְדוֹ, וְלֹא בָּדְקוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ מִקֹּדֶם הַכִּבּוּד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמְּצָאוֹ יָבֵשׁ; אֲבָל אִם מְצָאוֹ לַח - אֵינוֹ מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ אֶלָּא עַד שָׁעָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיְּמוּת בָּהּ, וְיִהְיֶה עַתָּה לַח כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא.

ה. שְׁנֵי רֶקֶץ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֶחָד טָהוֹר וְאֶחָד מִן הָרֶקֶץ הַנִּמְצָאִין שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרֵנוּ, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם אוֹ הֶסִיטוֹ, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶן - תּוֹלִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה [מטמאין מספק]; מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁנֵי סְפֵקוֹת: סָפֵק בַּטָּהוֹר נָגַע, סָפֵק בַּנִּמְצָא, וְאִם תֹּאמַר בַּנִּמְצָא - סָפֵק שֶׁהוּא טָמֵא, סָפֵק שֶׁהוּא טָהוֹר. הָיוּ שְׁנֵי הָרֶקֶץ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אִם הָיוּ נִגּוּבִין וּמֻנָּחִין שָׁם וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן, סְפֵקוֹ טָהוֹר. נָשָׂא אֶחָד מֵהֶן, תּוֹלִין עָלָיו; שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁנְּשָׂאוֹ, אֵינוֹ מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם לַח, וְנִתְּלָה בּוֹ הָרֹק הַלַּח - תּוֹלִין עָלָיו; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה סְפֵקוֹ טָהוֹר, אֶלָּא הֲרֵי הוּא עַל בִּגְדוֹ. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאִם נָגַע בְּרֹק הַנִּמְצָא, אוֹ נְשָׂאוֹ אוֹ הֶסִיטוֹ, בְּכָל מָקוֹם - שׁוֹרְפִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה, כְּבֵית הַפֶּרָס וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁשּׁוֹרְפִין עַל וַדַּאי מַגָּעָן בְּכָל מָקוֹם.

ו. מִי שֶׁיָּשַׁב בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבָא אֶחָד וְדָרַס עַל בִּגְדָיו, אוֹ שֶׁרָקַק וְנָגַע בּוֹ הָרֹק - עַל הָרֹק, שׁוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה. וְעַל בִּגְדָיו, הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב: אִם רֹב הָעִיר טְמֵאִין, בִּגְדָיו [טמאים בטומאת -] מִדְּרָס [הזב]; וְאִם רֹב הָעִיר טְהוֹרִים, טָהוֹר.

ז. מִי שֶׁאָבַד לוֹ כְּלִי, וּמְצָאוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי זֶה טָמֵא מִדְּרָס, וְטָמֵא טֻמְאַת מֵת. אָבַד לוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּמְצָאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אִם אָבַד בַּיּוֹם, וּמְצָאוֹ בּוֹ בַּיּוֹם - טָהוֹר; אָבַד בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁאָבַד בַּלַּיְלָה וּמְצָאוֹ בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁאָבַד בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָמֵא. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁעָבַר עָלָיו הַלַּיְלָה אוֹ מִקְצָתוֹ, טָמֵא.

ח. הִנִּיחַ כְּלִי אוֹ שְׁכָחוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עָלָיו הַלַּיְלָה, טָהוֹר; הִנִּיחַ אוֹ שָׁכַח בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי זֶה טָמֵא מִדְּרָס, וְטָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת. וּמִפְּנֵי מָה לֹא הֶחְמִירוּ בְּשׁוֹכֵחַ וּמַנִּיחַ כְּמְאַבֵּד? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי תָּמִיד, לֹא גָּזְרוּ בּוֹ.

ט. הַמְאַבֵּד וּמְצָאָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת שָׁמוּר.

י. הַשּׁוֹטֵחַ כֵּלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וּבִרְשׁוּת הַיָּחִיד - טְמֵאִים, שֶׁמָּא נָגְעוּ בָּהֶם טְמֵאִים; וְאִם הָיָה מְשַׁמְּרָם, טְהוֹרִים. נָפְלוּ וְהָלַךְ לַהֲבִיאָם - טְמֵאִים, שֶׁהֲרֵי נֶעֱלְמוּ מֵעֵינָיו. וְכֵן מִי שֶׁאָבְדוּ כֵּלָיו בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּמְצָאָם אֲפִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם - הֲרֵי הֵם מִדְּרָס וּטְמֵא מֵת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יא. שׁוֹטָה אַחַת בָּעִיר, אוֹ נָכְרִית - כָּל הָרֶקֶץ שֶׁבָּעִיר בְּחֶזְקַת טֻמְאָה לְעוֹלָם, בְּכָל מָקוֹם.

יב. מִי שֶׁדָּרְסָה אִשָּׁה עַל בִּגְדָיו, אוֹ שֶׁיָּשְׁבָה עִמּוֹ בִּסְפִינָה - אִם מַכִּירַתּוּ שֶׁהוּא אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, כֵּלָיו טְהוֹרִין; וְאִם לָאו, יִשְׁאָלֶנָּה [אם היא טמאה].

יג. מִי שֶׁיָּשַׁן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְעָמַד - כֵּלָיו טְהוֹרִין.

יד. נָגַע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּאֶחָד בַּלַּיְלָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם חַי אִם מֵת, וּבַשַּׁחַר עָמַד, וּמְצָאוֹ מֵת - הֲרֵי זֶה טָמֵא; שֶׁכָּל הַטֻּמְאוֹת, כִּשְׁעַת מְצִיאָתָן. וְאִם רָאָהוּ חַי בָּעֶרֶב, וּבַשַּׁחַר מְצָאוֹ מֵת - הֲרֵי זֶה סָפֵק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְטָהוֹר.

טו. [חולה -] הַמְסֻכָּן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנִתְעַלֵּף וְאֵין יָדוּעַ אִם עֲדַיִן הוּא חַי, וְהוֹצִיאוּהוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְחָזְרוּ וְהִכְנִיסוּהוּ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד - כְּשֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵקוֹ טָמֵא; וּכְשֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, סְפֵקוֹ טָהוֹר. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מְסֻכָּן, וְהוֹלִיכוּהוּ מֵעִיר לְעִיר בְּמִטָּה, וְהָיוּ כִּתּוֹת מִתְחַלְּפוֹת תַּחְתָּיו, וּבָאַחֲרוֹנָה נִמְצָא מֵת; וְלֹא טִמְּאוּ חֲכָמִים אֶלָּא כַּת אַחֲרוֹנָה בִּלְבַד.

טז. טָמֵא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְדַבֵּר עַל הַבּוֹר, וְנִתְּזָה צִנּוֹרָה [- טיפת רוק] מִפִּיו, סָפֵק הִגִּיעָה לַבּוֹר, סָפֵק לֹא הִגִּיעָה - אִם הָיָה בּוֹר שֶׁל שֶׁמֶן, סְפֵקוֹ טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; וְאִם הָיָה בּוֹר שֶׁל יַיִן, סְפֵקוֹ טָהוֹר בְּכָל מָקוֹם - מִפְּנֵי שֶׁשִּׁפַּת הַבּוֹר קוֹלֶטֶת [מונעת כניסת הרוק לבור].

יום חמישי

הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת פֶּרֶק יט

א. שְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה הָלַךְ, וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וְנֶאֱכְלוּ, וְהֵזָּה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי וְטָבַל וְטָהֵר, וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת; וְאִם קַיָּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת - אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּלוּיוֹת, שֶׁבְּוַדַּאי שֶׁאֶחָד מִן הַטְּהָרוֹת טָמֵא. וְאִם לֹא טָהַר בֵּינְתַּיִם - הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ; שֶׁהֲרֵי הֵן טְמֵאוֹת בְּוַדַּאי, שֶׁזֶּה טָמֵא הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָלַךְ בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין. וְכֵן הַצַּפְרְדֵּעַ וְהַשֶּׁרֶץ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין צוּרָתָן נִכֶּרֶת, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה הוּא הַשֶּׁרֶץ, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם וְעָשָׂה טְהָרוֹת וְנֶאֱכְלוּ, וְטָבַל וְנָגַע בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת; וְאִם קַיָּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, אֵלּוּ וְאֵלּוּ תְּלוּיוֹת. אִם לֹא טָבַל בֵּינְתַּיִם - הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ.

ב. שְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ בְּאֶחָד מֵהֶן

וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ, וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - אִם בָּאוּ וְנִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה - מוֹרִין לְכָל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁהוּא טָהוֹר; בָּאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת, אוֹ שֶׁבָּא הָאֶחָד וְשָׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ, וְאָמַר: 'שְׁנַיִם הָיִינוּ, וּבִשְׁנֵי הַשְּׁבִילִים הָלַכְנוּ, וּשְׁתֵּי טְהָרוֹת עָשִׂינוּ' - חֲרֵי שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין, וּטְהָרוֹת שֶׁעָשׂוּ יִשָּׂרְפוּ. וְכֵן אִם נִטְמְאוּ בְּטֻמְאָה קַלָּה. כֵּיצַד? שְׁנֵי כִּכָּרִים, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, אָכַל אֶת אֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ, וְאָכַל אֶת הַשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - אִם נִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה, שְׁנֵיהֶם טְהוֹרִים; מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהוּא מִכְּלַל סְפֵקוֹת שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. נִשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת, אוֹ שֶׁשָּׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִין מִסֵּפֵק, וְטָהֲרוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת; שֶׁוַּדַּאי אַחַת מִן הַטְּהָרוֹת טְמֵאָה. וַאֲפִלּוּ כִּכָּר אַחַת טְמֵאָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה כִּכָּרוֹת טְהוֹרוֹת - חֲרֵי כֻּלָּן טְמֵאִין, וְיִשָּׂרְפוּ.

ג. כִּכָּר טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּתִשְׁעָה כִּכָּרוֹת טְהוֹרִין, וּבָאוּ חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם וְאָכְלוּ חֲמִשָּׁה כִּכָּרוֹת מֵהֶם, וּבָאוּ חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם אֲחֵרִים וְאָכְלוּ הַחֲמִשָּׁה הַנִּשְׁאָרוֹת - חֲרֵי הָרִאשׁוֹנִים טְמֵאִים, שֶׁאֵין לָהֶם אֲנָשִׁים אֲחֵרִים שֶׁיִּתְלוּ בָּהֶם [שאכלו הטמא]; וְהַחֲמִשָּׁה הָאַחֲרוֹנִים טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵם תּוֹלִין בָּרִאשׁוֹנִים.

ד. שְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, וְהָלְכוּ בָּהֶם שְׁנֵי אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד טָהוֹר וְאִישׁ אֶחָד טָמֵא, אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד תָּלוּי [ספק טמא] - חֲרֵי זֶה הַטָּהוֹר תּוֹלֶה בַּתָּלוּי, וְאוֹמְרִין: 'זֶה הַטָּהוֹר הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּהוֹר וַחֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ, וְזֶה הַתָּלוּי הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּמֵא' - וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד.

יום שישי

הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת פֶּרֶק כ

א. כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא רִשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן שַׁבָּת, כָּךְ הוּא רִשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן טֻמְאָה.

ב. וְאַרְבַּע אַמּוֹת הַסְּמוּכוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, חֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה; וְכֵן הַכַּרְמְלִית [- שאינו רה"י ואינו רה"ר], כְּגוֹן הַיָּם וְהָאִצְטָבוֹנִית [- אולם ציבורי] - חֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.

ג. יֵשׁ שָׁם מְקוֹמוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, חֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן טֻמְאָה; וְאֵלּוּ הֵן: הַשְּׁבִילִין הַמְפֻלָּשִׁין [פתוחים] לְשִׁיחִין וּלְבוֹרוֹת וּלְגִתּוֹת; וְהַבִּקְעָה [מקום של שדות] הַמֻּקֶּפֶת גָּדֵר בִּימֵי הַחַמָּה; וּבָסִילְקֵי מְלָכִים - שֶׁהוּא בִּנְיָן רָחָב הַרְבֵּה לַעֲמֹד בּוֹ אַנְשֵׁי הַמֶּרְכָּבָה [של המלך], וְיֵשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה פְּתוּחִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְהַפּוֹרָן - וְהוּא הַבִּנְיָן הַגָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פְּתָחִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה; וְחָצֵר שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִין בְּפֶתַח זֶה וְיוֹצְאִין בְּפֶתַח אַחֵר. וְכֵן מְבוֹאוֹת הַיּוֹרְדִין לַיָּם אוֹ לַנָּהָר, אַף עַל פִּי שֶׁגְּדוּרִין מִכָּאן וּמִכָּאן וְרַבִּים מְטַפְּסִין וְעוֹלִין בָּהֶן, וְהַבִּימוֹסוֹת [ארמונות], וְהַמֶּרְחֲצָאוֹת - חֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.

וְכֵן כָּל הָעֲזָרָה, כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.

ד. גַּגּוֹת הָעִיר שֶׁדֶּרֶךְ הָעִיר עוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן, רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.

ה. הַגִּנָּה - בִּזְמַן שֶׁהִיא מִשְׁתַּמֶּרֶת, רְשׁוּת הַיָּחִיד; וּבִזְמַן שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת, רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. וְכֵן בָּסִילְקֵי גְּדוֹלָה - בִּזְמַן שֶׁפּוֹתְחִין אוֹתָהּ, רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה; וּבִזְמַן שֶׁנּוֹעֲלִין אוֹתָהּ, רְשׁוּת הַיָּחִיד לַכֹּל.

ו. הַבִּקְעָה הַמֻּקֶּפֶת גָּדֵר - בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת וּלְטֻמְאָה; וְאִם לֹא הָיְתָה מֻקֶּפֶת, חֲרֵי הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה בִּלְבַד. וּבִקְעָה שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ יְמוֹת הַגְּשָׁמִים - חֲרֵי הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה, אֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה. וְאֵלּוּ הֵן יְמוֹת הַחַמָּה? מִשֶּׁתֵּעָקֵר הַתְּבוּאָה מִתּוֹכָהּ; וְאֵלּוּ הֵן יְמוֹת הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה [הגשם השני]. בֵּין הָעִגּוּלִים [ענבים המוכנים לדריכה] שֶׁל עֲנָבִים לַזּוּגִין [ענבים שכבר נדרכו], רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.

ז. כֶּרֶם שֶׁלְּפְנֵי הַבּוֹצְרִים, רְשׁוּת הַיָּחִיד; וְשֶׁלְּאַחַר הַבּוֹצְרִים, רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִים בְּרוּחַ זוֹ וְיוֹצְאִים בְּרוּחַ שֶׁכְּנֶגְדָּהּ. שְׁאָר כָּל הַמְּקוֹמוֹת חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ דִּינָם - כְּשֵׁם שֶׁהֵם רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, כָּךְ הֵם רְשׁוּת הַיָּחִיד לְעִנְיַן טֻמְאָה.

ח. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵינָן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, וְאַף עַל פִּי כֵן חֲרֵי הֵם רְשׁוּת הַיָּחִיד לְעִנְיַן טֻמְאָה - מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעָם מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן; וְאֵלּוּ הֵן: הָאִילָנוֹת וְחֹרֵי [הכתלים של] רְשׁוּת הָרַבִּים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה. כֵּיצַד? אִילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְטֻמְאָה בְּתוֹכוֹ, וְעָלָה לְרֹאשׁוֹ, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא; הִכְנִיס יָדוֹ לְחֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא.

ט. חֲנוּת שֶׁהִיא טְמֵאָה, וּפִתּוּחָהּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, סָפֵק נִכְנַס סָפֵק לֹא נִכְנַס - סְפֵקוֹ טָהוֹר; שֶׁכָּל הַחֲנוּת כְּמוֹ שֶׁרֶץ הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁסְּפֵק מַגָּעוֹ טָהוֹר. הָיוּ שְׁתֵּי חֲנֻיּוֹת אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה - נִכְנַס לְאַחַת מֵהֶן, סָפֵק לַטְּמֵאָה נִכְנַס סָפֵק לַטְּהוֹרָה נִכְנַס - סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁזֶּה סְפֵק רְשׁוּת הַיָּחִיד, שֶׁהַחֲנוּת רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְכֵן בִּקְעָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שָׂדוֹת הַרְבֵּה, וּבָהּ שָׂדֶה אַחַת טְמֵאָה, וְאוֹמֵר: 'סָפֵק נִכְנַסְתִּי לְאוֹתָהּ שָׂדֶה, סָפֵק לֹא נִכְנַסְתִּי' - סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ סְפֵק בִּיאָה [- כניסה] - טָמֵא.

י. מָקוֹם שֶׁהָיָה רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הָרַבִּים, וְחָזַר וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד - כְּשֶׁהוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵקוֹ טָמֵא; וּכְשֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים, סְפֵקוֹ טָהוֹר.

יא. דְּבָרִים שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, חֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. כֵּיצַד? קֵפָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע [בידיו בתוכה] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר; הִכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא. הָיְתָה כְּפִישָׁה [- כלי אבן] נְתוּנָה עַל כְּתֵפוֹ, וְכַבָּר תְּרוּמָה כָּרוּךְ בְּסִיב [חוט מן האילן] אוֹ בְּנִיר וְנָתוּן לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע בָּהּ אַחֵר, סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא.

יב. חָמוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְטֻמְאָה נְתוּנָה עַל גַּבָּיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר; פָּשַׁט יָדוֹ עַל גַּבָּיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא. וְכֵן סֶלַע הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְטֻמְאָה נְתוּנָה עָלָיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר; עָלָה לְרֹאשׁ הַסֶּלַע, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא.

יג. הָיָה זֶה רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ וְזֶה רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ, וּמְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, סָפֵק נָגְעוּ זֶה בָּזֶה, סָפֵק לֹא נָגְעוּ; תִּינוֹק טָמֵא מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו, וְתִינוֹק טָהוֹר מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו, וְהָלְכוּ זֶה בְּצַד זֶה, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; חֲבִילָה עַל כְּתֵפוֹ, וְהָרֹק מֻדְבָּק בַּכֹּתֶל, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; כֵּלִים שְׁטוּחִין בְּרְשׁוּת הָרַבִּים לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, וְהַטָּמֵא עוֹבֵר, סָפֵק הֵסִיט [הזיז] סָפֵק לֹא הֵסִיט - הַכֹּל טָהוֹר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

שבת קודש

הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא דִּין טֻמְאַת מַשְׁקִין וָאֳכָלִין וְהֶכְשֵׁרָן. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין פֶּרֶק א

א. כָּל אֹכֶל הַמְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן לֶחֶם וּבָשָׂר וַעֲנָבִים וְזֵיתִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְקַבֵּל טֻמְאָה; וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, אֶלָּא אִם כֵּן חִשֵּׁב עָלָיו וְיִחֲדוֹ לְמַאֲכַל אָדָם. וְזֶה וָזֶה אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, עַד שֶׁיִּבָּלֵל [יתרטב] תְּחִלָּה בְּאֶחָד מִשִּׁבְעָה מַשְׁקִין; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא "הֶכְשֵׁר", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זָרַע".

ב. וְאֵלּוּ הֵם הַשִּׁבְעָה מַשְׁקִין שֶׁמַּכְשִׁירִין אֶת הָאֳכָלִין לְטֻמְאָה: הַמַּיִם, וְהַטַּל, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַיַּיִן, וְהֶחָלָב, וְהַדָּם, וְהַדְּבַשׁ. וְאֵינָן מַכְשִׁירִין עַד שֶׁיִּפְּלוּ עַל הָאֳכָלִין בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים; וְלֹא יִהְיוּ סְרוּחִין, שֶׁמַּשְׁקֶה הַסָּרוּחַ אֵינוֹ מַכְשִׁיר. וְכֵיוָן שֶׁהֵכְשַׁר הָאֹכֶל - אַף עַל פִּי שֶׁיָּבֵשׁ וַהֲרֵי הוּא נָגוּב, הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה.

ג. אֹכֶל שֶׁהָיָה בָּלוּל בְּמֵי פֵּרוֹת, כְּגוֹן מֵי תּוּתִים וְרִמּוֹנִים - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּלוּל, וְנָגַע בּוֹ הַדֶּבֶשׁ אוֹ בְּשַׂר הַמֵּת - הֲרֵי הוּא טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵכְשַׁר בְּאֶחָד מִשִּׁבְעָה מַשְׁקִין.

ד. אֵין שָׁם מַשְׁקֶה שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה, אֶלָּא שִׁבְעַת הַמַּשְׁקִין שֶׁמָּנִינוּ בִּלְבַד; אֲבָל שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת - כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מַכְשִׁירִין, כָּךְ אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל.

ה. זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ [- גדלו] שְׁלִישׁ - מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן אֵינָן מַכְשִׁירִין, וְלֹא מְקַבְּלִין טֻמְאָה; אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מֵי פֵּרוֹת, שֶׁהֵן טְהוֹרִין לְעוֹלָם.

ו. אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנֵי אָדָם אוֹכְלִין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין לַהֲנָאַת גּוּפָן [- עצמם], אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתְנִין טַעַם בַּמַּאֲכָלוֹת, אוֹ מִפְּנֵי הָרֵיחַ, אוֹ מִפְּנֵי הַמַּרְאֶה; וְאֵלּוּ הֵן: הַקִּשְׁטָ, וְהַחֲמֵס, וְרָאשֵׁי בְשָׂמִים, וְהַתִּיָּה, וְהַחִלְתִּית, וְהַפִּלְפְּלִין, וְחַלּוֹת חָרִיעַ [- מיני תבלין], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ז. הַשֶּׁבֶת [- מין ירק] - סְתָמוֹ לַאֲכִילַת גּוּפוֹ, כִּשְׁאָר יְרָקוֹת שָׂדֶה; וְאִם חִשֵּׁב עָלָיו לַקְּדֵרָה [לבשלו בתבשיל], אֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין. וְהַשֶּׁבֶת - מִשֶּׁנְּתָנָהּ טַעַם בַּקְּדֵרָה - הֲרֵי הִיא כְּזֶבֶל, וְאֵינָהּ מִטַּמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין.

ח. הַתְּמָרִים וְהַגְּרוֹגָרוֹת שֶׁנִּתְּנָן לַקְּדֵרָה כְּתַבְלִין - עֲדַיִן הֵן מִטַּמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין, עַד שֶׁיִּפְּסְדוּ מִלְּאֱכֹל אָדָם.

ט. הַכַּרְשִׁינִין [שהם מאכל אדם רק בדוחק] - אִם יְחֻדָּן לְמַאֲכַל אָדָם, מִטַּמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין.

י. הַקּוֹר [- ראש הדקל], הֲרֵי הוּא כְּעֵץ לְכָל דָּבָר; וְאִם שְׁלָקוֹ וְטִגְּנוֹ, מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין.

יא. הַחַרְצַנִּין וְהַזּוּגִין [- קליפי הענבים] - אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָסָן לָאֳכָלִין, אֵין מִטַּמְּאִין.

יב. זֵיתִים וַעֲנָבִים הַקָּשִׁין שֶׁנִּפְרָצִין וְיוֹצְאִין מִתַּחַת הַקּוֹרָה בִּשְׁעַת הַדְּרִיכָה, אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְעַד כַּמָּה? עַד אַרְבַּעַת קַבִּין לְכָל כּוֹר; הָיָה הַנִּפְרָץ יָתֵר מִזֶּה, מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְאִם כְּנָסָן לָאֳכָלִין - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת קַבִּין, מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

יג. הַכַּפְנִיּוֹת [תמרי בוסר] וְהַפַּגִּין [תאני בוסר] וְהַבֹּסֶר [של ענבים] וְהַקֶּצַח [כמון] - הֲרֵי הֵן כָּאֳכָלִין, וּמְקַבְּלִין טֻמְאָה.

יד. לוּלְבֵי זְרָדִין [- קצוות עצים דקים], וְהֶחָרוּבִין, וְשֶׁל עֲדָל [מין צמח], וַעֲלֵי הַלּוּף [סוג בצל] הַשּׁוֹטֶה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, עַד שֶׁיִּמְתְּקוּ.

טו. הַחַרְדָּל וְהַתּוּרְמוּסִין [מין קטניות] וּשְׁאָר כָּל הַנִּכְבָּשִׁין - מִטַּמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין, בֵּין מִשֶּׁהִמְתִּיקוּ בֵּין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקוּ.

טז. זֵיתִים שֶׁכְּבָשָׁן בְּעָלִין שֶׁלָּהֶן - אֵין הֶעָלִין מְקַבְּלִין טֻמְאָה; שֶׁלֹּא כְּבָשָׁן לְאָכְלָן, אֶלָּא לְמַרְאֶה [לנוי].

יז. כְּשׁוּת [שערות] שֶׁל קִשּׁוּת, וְהַנֵּץ שֶׁלָּהּ [פרח שעליה] - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל.

יח. דְּבַשׁ בְּכַוַּרְתּוֹ, מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה. רָדָה הַדְּבַשׁ [הוציא החלות מהכוורת] - מִשֶּׁיַּרְסֵק הַחַלּוֹת, מִטַּמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה. דְּבַשׁ הַזָּב מִכַּוַּרְתּוֹ, מִטַּמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין; חִשֵּׁב עָלָיו לָאֳכָלִין, מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין אַחַר שֶׁיֵּכָשֵׁר.

יט. הַשֶּׁמֶן הַקָּרוּשׁ - אֵינוֹ אֹכֶל, וְלֹא מַשְׁקֶה; חִשֵּׁב עָלָיו כְּשֶׁהוּא קָרוּשׁ, בֵּין לָאֳכָלִין, בֵּין לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ. וְכֵן הַדָּם שֶׁקָּרַשׁ - אֵינוֹ אֹכֶל, וְלֹא מַשְׁקֶה. חִשֵּׁב עָלָיו לָאֳכָלִין, מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין; חִשֵּׁב עָלָיו לְמַשְׁקִין, בָּטְלָה דַעְתּוֹ.

כ. חֶלֶב שֶׁקָּרַשׁ - אֵינוֹ לֹא אֹכֶל, וְלֹא מַשְׁקֶה. חִשֵּׁב עָלָיו לָאֳכָלִין, מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין; לְמַשְׁקֶה, בָּטְלָה דַעְתּוֹ.

כא. דְּבַשׁ תְּמָרִים - לֹא אֹכֶל, וְלֹא מַשְׁקֶה. חִשֵּׁב עָלָיו לָאֳכָלִין, מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין; לְמַשְׁקִין, בָּטְלָה דַעְתּוֹ. וּשְׁאָר כָּל מֵי פֵּרוֹת כֻּלָּן - לֹא אֹכֶל, וְלֹא מַשְׁקֶה; חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן, בֵּין לָאֳכָלִין בֵּין לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ.

כב. הַשֶּׁלֶג - אֵינוֹ לֹא אֹכֶל, וְלֹא מַשְׁקֶה. חִשֵּׁב עָלָיו לָאֳכָלִין, בָּטְלָה דַעְתּוֹ; חִשֵּׁב עָלָיו לְמַשְׁקֶה, מִטַּמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין. נִטְמָא מִקְצָתוֹ, לֹא נִטְמָא כֻּלּוֹ; הֶעֱבִירוֹ עַל גַּבֵּי [- בתוך] כְּלִי חֶרֶשׂ הַטָּמֵא, נִטְמָא כֻּלּוֹ.

כג. הֶחָלָב שֶׁבַּכְּחָל [- דד הבהמה] שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו - בָּטְלָה דַעְתּוֹ, וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר; חִשֵּׁב עַל הֶחָלָב שֶׁבַּקֵּבָה [- לאוכלו], הֲרֵי זֶה מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין.

כד. עֲנָבִים שֶׁדְּרָכָן - מִשֶּׁיַּהֲלֹךְ בָּהֶן הַדּוֹרֵךְ שְׁתֵּי וָעֶרֶב,

מִטַּמְּאִין טֻמְאַת מַשְׁקִין; נִשְׁתַּיְּרוּ בָּהֶם גַּרְגְּרִין שְׁלֵמוֹת, אוֹתָן גַּרְגְּרִין מִטַּמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין. וְכֵן הַזֵּיתִים - מִשֶּׁיִּטָּעֲנוּ [-יניחו עליהם הקורה הסוחטתן], מִטַּמְּאִין טֻמְאַת מַשְׁקִין; נִשְׁאֲרוּ בָּהֶן גַּרְגְּרִין שְׁלֵמִים, מִטַּמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין.

כה. הָעָרְלָה, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, וְשׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁנִּשְׁחַט, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה בֵּין שֶׁנֶּעֶרְפָה, וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּפֶטֶר חֲמוֹר, וּבָשָׂר בְּחָלָב, וּבְשַׂר פָּרָה אֲדֻמָּה, וְהַפִּגּוּל, וְהַנּוֹתָר - אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה, כֻּלָּן מִטַּמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ז אייר־ד' סיון ה'תשס"ח

יום ראשון

מצות לא תעשה רפו.

הַמִּצְוָה הָרִפ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַבֵּל עֵדוּת בַּעַל עֲבֵרָה וְלַעֲשׂוֹת עַל פִּי עֵדוּתוֹ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס" (שמות כג, א) בָּא הַפֵּרוּשׁ (מכילתא פרשת שופטים): "אַל־תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד, אַל־תָּשֶׁת חוֹמֵס עֵד" — לְהוֹצִיא אֶת־הַחַמְסָנִים (המוציא חפץ בכח ומשלם לו תמורתו) וְאֶת־הַגַּזְלָנִים שֶׁהֵן פְּסוּלִין לְעֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ" ("ובערת הרע מקרבך" — דברים יט, טז), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִסַּנְהֶדְרִין (כז.).

יום שני

מצות לא תעשה רפז.

הַמִּצְוָה הָרִפ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַבֵּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים, זֶה לָזֶה אוֹ זֶה נֶגֶד זֶה (לטובת קרובם או לרעתו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת" (דברים כד, טו). בָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל בְּסִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל עֵדוּת בָּנִים וְלֹא בָּנִים עַל עֵדוּת אָבוֹת". וְהוּא הַדִּין לְדִינֵי מָמוֹנוֹת, אֶלָּא שֶׁנִּזְכַּר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת דֶּרֶךְ הַפְלָגָה. שֶׁלֹּא נֹאמַר: כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ כָּאן אִבּוּד נֶפֶשׁ אֵין הַקָּרוֹב חָשׁוּד עַל כָּךְ וְנַעֲשֶׂה עַל פִּי דְּבָרָיו, כֵּיוָן שֶׁעֵדוּתוֹ הִיא לְאִבּוּד נֶפֶשׁ קְרוֹבוֹ וְאֵין כָּאן מָקוֹם לַחֲשָׁד. לְפִיכָךְ הֵבִיא לְמָשָׁל אֶת־הַקְּרוֹבִים שֶׁאַהֲבָתָם חֲזָקָה וּגְדוֹלָה בְּיוֹתֵר, וְהִיא אַהֲבַת הָאָב לַבֵּן וְהַבֵּן לָאָב, וְאָמְרוּ: אֲפִלּוּ עֵדוּת הָאָב עַל הַבֵּן וַאֲפִלּוּ הִיא לְחַיְּבוֹ מִיתָה לֹא נְקַבֵּל — וְזוֹ הִיא גְּזֵרַת הַכָּתוּב שֶׁאֵין לָהּ טַעַם כְּלָל. וְדַע זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִסַּנְהֶדְרִין (כז:).

יום שלישי

מצות לא תעשה רפה.

הַמִּצְוָה הָרִפ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהָעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר" (שמות כ, טז). וּכְבָר כָּפַל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "עֵד שָׁוְא" (דברים ה, יג) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה חַיָּבֵי גָזַר עָלָיו הַכָּתוּב: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" (שם יט, יט). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת יתרו): "וְלֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ וְגוֹ' — אַזְהָרָה לְעֵדִים זוֹמְמִין". וְיֵשׁ בְּלָאו זֶה מַלְקוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף ("בתחילת") ד:)מַכּוֹת. וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום רביעי

מצות עשה קפ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וּשְׁמֹנִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲנוֹשׁ אֶת־הָעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ שֶׁקֶר כְּמוֹ שֶׁזָּמְמוּ לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" (דברים יט, יט) וְזֶהוּ דִּין עֵדִים זוֹמְמִין: אִם הֵעִידוּ לְהוֹצִיא מָמוֹן — נוֹצִיא מֵהֶם כָּמוֹהוּ; וְאִם הֵעִידוּ עַל מַה שֶּׁמְּחַיֵּב מִיתָה — נְמִיתֵם בְּאוֹתָהּ הַמִּיתָה; וְאִם הֵעִידוּ עַל מַה־שֶּׁמְּחַיֵּב מַלְקוּת — נַלְקֶה אוֹתָם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהַשְּׁאֵלוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ וְכֵיצַד יִתְקַיֵּם שֶׁהָעֵדִים יִהְיוּ זוֹמְמִין וְנָדוּן אוֹתָם בְּדִין זֶה, בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת.

יום חמישי

מצות עשה קעד.

מצות לא תעשה שיב. שיג. שיד.

הַמִּצְוָה הַקע"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְלִנְהֹג עַל פִּיהֶם בְּכֹל אֲשֶׁר יְצַוּוּ בְּעִנְיְנֵי אִסּוּר וּמֻתָּר. וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין דָּבָר שֶׁקִּבְּלוּהוּ בְּקַבָּלָה (איש מפי איש עד משה רבינו), וּבֵין דָּבָר שֶׁלְּמָדוּהוּ בְּאַחַת הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֵן, אוֹ דָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו כְּדֵי לִגְדּוֹר פְּרִצָה (גזרות חכמינו שהם סיג לתורה), אוֹ בְּהֶתְאֵם לְאֵיזֶה מַצָּב שֶׁהוּא (לפי צרכיו הרוחניים של הדור),

מִמַּה שֶׁנִּרְאָה לָהֶם נָכוֹן וְשֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִזּוּק לַתּוֹרָה — כָּל־זֶה חַיָּבִים אָנוּ לְקַיְּמוֹ וְלַעֲשׂוֹתוֹ וְלִנְהֹג עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם, כֹּל נַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְגוֹ'" (דברים יז, יא). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים): "וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פז.).

הַמִּצְוָה הַשִּׁי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלַּחְלוֹק עַל בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם (חכמים שמהם אנו מקבלים תורה שבעל פה) וּמִלָּסוּר מִכָּל־מַה־שֶּׁיְּצַוּוּ בְּמַעֲשֵׂי הַתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ" (שם) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "לֹא תָסוּר וְגוֹ' — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — וְהוּא זָקֵן (חכם) מַמְרֵא (פי הסנהדרין ומורה כדעתו) — חַיָּב חֶנֶק, בַּתְּנָאִים הַמְקֻבָּלִים הַמְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פו:), וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַשִּׁי"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהוֹסִיף בַּתּוֹרָה לֹא שֶׁבִּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תֹסֵף עָלָיו" (שם יג, א). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (ראש השנה כח: ועוד): "עוֹבֵר עַל בַּל־תּוֹסִיף", "עָבַרְתָּ עַל בַּל־תּוֹסִיף".

הַמִּצְוָה הַשִּׁי"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּגְרוֹעַ מִן־הַתּוֹרָה, לֹא שֶׁבִּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ" (שם). וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים: "נִמְצָא עוֹבֵר עַל בַּל־תִּגְרַע", "וַהֲרֵי עָבַרְתָּ עַל בַּל־תִּגְרַע".

יום שישי

מצות לא תעשה שיח. שיט.

מצות עשה רי. ריא.

הַמִּצְוָה הַשִּׁי"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר כָּל־אָדָם מִמֶּנּוּ מִלְּקַלֵּל אָב וָאֵם, וְהִנֵּה הָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, יז) וְהוּא מִכְּלַל הַנִּסְקָלִין וַאֲפִלּוּ קְלֵל אֶחָד מֵהֶם בְּשֵׁם לְאַחַר מוֹתוֹ בְּמֵזִיד — נִסְקָל. אֲבָל הָאַזְהָרָה לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ, שֶׁלֹּא אָמַר: לֹא תְקַלֵּל אָבִיךָ; אֶלָּא כְּבָר קָדַם שֶׁבָּאָה הָאַזְהָרָה מִלְּקַלֵּל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל — וְזֶה כּוֹלֵל אֶת־הָאָב וְזוּלָתוֹ. וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז) אָמְרוּ: "מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת", עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", אִם דַּיָּן הוּא אָבִיךָ — הֲרֵי הוּא בִּכְלַל אֱלֹהִים; וְאִם נָשִׂיא הוּא — הֲרֵי הוּא בִּכְלַל נָשִׂיא; וְאִם בּוּר (אדם פשוט) הוּא (הרי הוא בכלל). "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". הֲרֵי אַתָּה דָּן בִּנְיַן אָב (אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן — שפרט המובא בפסוק מסויים הוא כ"אב" ויסוד להעתיקו למקומות נוספים שבאותו ענין) מִשְּׁלָשְׁתָּן וְגוֹ' עַד הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם שֶׁהֵם 'בְּעַמְּךָ' וְאַתָּה מֻזְהָר עַל קִלְלָתָם, אַף אָבִיךָ שֶׁבְּעַמְּךָ אַתָּה מֻזְהָר עַל קִלְלָתוֹ". וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ" וְגוֹ' (ויקרא כ, ט) עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", שָׁוֶה לִלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (נג.).

הַמִּצְוָה הַשִּׁי"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהַכּוֹת אָב וָאֵם. וְגַם כֵּן לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב אַזְהָרָה מְיֻחֶדֶת לְמַעֲשֶׂה זֶה; אֲבָל הִזְכִּיר אֶת־הָעֹנֶשׁ וְאָמַר: "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, טז), וְלָמַדְנוּ הָאַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁלָּמַדְנוּ לְמְקַלֵּל אָבִיו, וְהוּא שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים: עַל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, וְאָבִיו בִּכְלָל. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" וְגוֹ' עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (דברים כה, ג). וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם מִי שֶׁמִּצְוָה לְהַכּוֹתוֹ הֲרֵי הוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, מִי שֶׁמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — דִּין הוּא שֶׁיְּהֵא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַמַּכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ בְּמֵזִיד וְיוֹצֵא מֵהֶם דָּם — חַיָּב חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פה:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשֶׂר — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְכַבֵּד אָב וָאֵם וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ, יב; דברים ד, טז) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, רֻבָּם בְּקִדּוּשִׁין (לא:). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ריש פרשת קדושים): "אֵיזֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה, מַכְנִיס וּמוֹצִיא".

הַמִּצְוָה הָרִי"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִירֹא מֵאָב וָאֵם. וְשֶׁנַּחְשְׁבֵם כְּמַעֲלַת מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲנִישׁ, כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ, וְנִתְנַהֵג עִמָּהֶם כְּמוֹ שֶׁנִּתְנַהֵג עִם מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ, וְחוֹשְׁשִׁים פֶּן יַעֲשֶׂה לָהֶם דָּבָר בִּלְתִּי רָצוּי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ג) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים שם): "אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ (המיוחד לו) וְלֹא מְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתּוֹר אֶת־דְּבָרָיו". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּקִדּוּשִׁין (לה:).

שבת קודש

מצות לא תעשה קצה.

מצות עשה לז.

הַמִּצְוָה הַקצ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִיוֹת זוֹלֵל וְסוֹבֵא (שקוע ולהוט) בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה בִּימֵי הַנַּעֲרוּת בִּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בְּבֵן סוֹרֵר (סר מדרכו) וּמוֹרֶה (ממרה פי אביו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" (ויקרא יט, כו) וּבֵאוּר עִנְיָן זֶה שֶׁבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִכְּלַל מְחֻיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (דברים כא, כא) שֶׁהוּא בִּסְקִילָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת מַאֲמָר (ספר) זֶה (סוף הכלל הי"ד) שֶׁכָּל־מַה־שֶּׁחִיֵּב בּוֹ הַכָּתוּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין הֲרֵי הוּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, חוּץ מִן־הַפֶּסַח וְהַמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (בהקדמה שלאחר הכלל הי"ד). וְכֵיוָן שֶׁדָּן אֶת זֶה הַזּוֹלֵל וְהַסּוֹבֵא בִּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בִּסְקִילָה יָדַעְנוּ שֶׁזֶּה מַעֲשֶׂה שֶׁמַּזְהִרִים עָלָיו בְּהֶחְלֵט, וַהֲרֵי נִתְבָּאֵר הָעֹנֶשׁ, וְנִשְׁאָר לָנוּ לַחְקוֹר עַל הָאַזְהָרָה לְפִי הַכְּלָל שֶׁלָּנוּ: לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג.): "אַזְהָרָה לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם", כְּלוֹמַר: לֹא תֹאכַל אֲכִילָה הַגּוֹרֶמֶת לִשְׁפּוֹךְ דָּם, וְהִיא אֲכִילַת זֶה הַזּוֹלֵל וְסוֹבֵא שֶׁחִיֵּב בּוֹ מִיתָה. וְאִם אָכַל אוֹתָהּ הָאֲכִילָה הָרָעָה בְּאוֹתָם הַדְּרָכִים הַבִּלְתִּי טוֹבִים — הֲרֵיהוּ עוֹבֵר עַל לָאו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ, לֹא נָחֹשׁ (נפקפק) לָאַזְהָרָה אִם הִיא מִן־הַדִּין אוֹ מִן לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אֶת־זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְקָדְמוּ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הַל"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּתְטַמְּאוּ הַכֹּהֲנִים לַקְּרוֹבִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה (שם כא, ב־ג). שֶׁכֵּן מֵאַחַר שֶׁמְּנָעָם הַכָּתוּב מִלְּהִתְטַמֵּא לְמֵת בִּלְבָד (ולא לשאר הטומאות), כְּדֵי לְכַבְּדָם, וְהִתִּיר לָהֶם לְהִתְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשֹׁב שֶׁזֶּה תָּלוּי בִּרְצוֹנָם וְשֶׁזּוֹ רְשׁוּת בִּלְבָד: רוֹצֶה — יִתְטַמָּא; אֵינוֹ רוֹצֶה — אַל יִתְטַמָּא, לְפִיכָךְ גָּזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה וְחִיְּבָם בְּחִיּוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לָהּ יִטַּמָּא" (שם) כְּלוֹמַר לַאֲחוֹתוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "לָהּ יִטַּמָּא — מִצְוָה. לֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ. וּמַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח וְלֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא לָהּ, וּדְחָפוּהוּ חֲכָמִים וְטִמְּאוּהוּ עַל כָּרְחוֹ". וְזוֹ עַצְמָהּ הִיא מִצְוַת אֵבֶל, כְּלוֹמַר: שֶׁכָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבָיו, רְצוֹנִי לוֹמַר שִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה (אב, אם, בן, בת, אח, ואחות). וּמֵחֲמַת חֹמֶר חִיּוּב זֶה פֵּרֵשׁ בַּכֹּהֵן, שֶׁהוּא מֻזְהָר עַל הַטֻּמְאָה, שֶׁיִּתְטַמָּא עַל־כָּל־פָּנִים כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקֵלוּ בְּדִינֵי הָאֲבֵלוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר (זבחים ק.) שֶׁאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן דְּאוֹרַיְתָא. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (יד:): "אָבֵל אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל, אִי אֲבֵלוּת דְּמֵעִקָּרָא (מלפני־כן, על מי שמת קודם הרגל) הָוָא — אָתֵי (בא) עֲשֵׂה (של "ושמחת בחגך") דְּרַבִּים (המוטל על כלל ישראל) וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּיָחִיד" (האבלות — המוטלת על האבל בלבד). הִנֵּה נִתְבָּאֵר (מכך שנקרא "עשה"), שֶׁחִיּוּב הָאֲבֵלוּת דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, אַךְ דַּוְקָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד: אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה — מִדְּרַבָּנָן, וְשֶׁאֲפִלּוּ הַכֹּהֵן יְנַהֵג אֲבֵלוּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְיִתְטַמָּא לִקְרוֹבָיו; וְהָבֵן זֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ (אבלות וטומאה) בְּמַסֶּכֶת מַשְׁקִין (מועד קטן יט ואילך) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּבְרָכוֹת (יח.) וּכְתֻבּוֹת (ה:) וּבִיבָמוֹת (כב: ועוד) וַעֲבוֹדָה זָרָה (יג.) וּבְסִפְרָא בְּפָרָשַׁת "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים". וְחִיּוּב זֶה שֶׁאָנוּ מְחַיְּבִים אֶת־הַכֹּהֵן לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים אֵינוֹ חוֹבָה לַנָּשִׁים — לְפִי שֶׁמִּי שֶׁהֻזְהַר שֶׁלֹּא יִטַּמָּא לְזוּלַת הַקְּרוֹבִים, הוּא שֶׁנִּצְטַוָּה לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים; אֲבָל הַכֹּהֶנֶת כֵּיוָן שֶׁלֹּא הֻזְהֲרָה עַל טֻמְאַת מֵת, כְּמוֹ שֶׁאָבֵאר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה קסו), כָּךְ אֵין עָלֶיהָ צִוּוּי וְלֹא חִיּוּב לְהִטַּמֵּא. אָמְנָם חַיֶּבֶת הִיא בַּאֲבֵלוּת, אֲבָל הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בִּרְצוֹנָהּ. וְהָבֵן זֶה.

פרק שישי משנה א

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ. נִקְרָא רֵעַ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמַלְבִּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחֶקְתּוֹ מִן הַחֵטְא, וּמְקָרֶבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת, וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה". וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק, וְהֹוֶה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ, וּמְגַדְּלָתוֹ וּמְרוֹמֵמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

נקודות משיחות קודש

בדברי רבי מאיר יש, לכאורה, דבר והיפוכו: מצד אחד כוונתו היא לעודד עסק בתורה לשמה ומצד שני כיצד הוא עושה כן? על ידי שמבטיח לאדם "דברים הרבה" ("נקרא רע, אהוב וכו'") - הרי אם ילמד למטרה זו לא יהא זה לימוד תורה לשמה?!

ויש לומר בביאור הדברים:

המשנה מדברת במי שכבר עוסק בתורה לשמה ("כל העוסק") ולומד תורה לשם השגת התורה ולא לשום מטרה אחרת, אפילו לא מטרה קדושה אחרת[1]. והדגש הוא על המילה "עוסק בתורה לשמה", כלומר שלומד מתוך עמל ויגיעה, כאדם הטרוד בעסקו יום וליל.

אדם כזה, העסוק כל־כולו בלימוד תורה, עשוי להיות מוטרד מן השאלה - מכיון ש"כל האומר אין לי אלא תורה.. אפילו תורה אין לו"[2], כלומר, בנוסף לעסק התורה חייב הוא לעסוק גם בכל שאר עניני עבודת ה' (אהבתו ויראתו וכו')[3], דבר הדורש עמל רב; וכלשון הרמב"ם[4], "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים.. וכשמחשב בדברים האלו עצמם, מיד הוא נרתע לאחוריו וכו'". ובנוסף לכך עליו לעסוק גם בעניני גמילות חסד; אם־כן - שואל הוא את עצמו - האמנם בכך שכל עסקו הוא בלימוד תורה יחסרו אצלו כל שאר עניני העבודה?

על כך משיבה המשנה ואומרת לו - "כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה".

הטעם שנאמר כאן "זוכה לדברים הרבה" ולא "מקבל שכר הרבה" הוא שאכן אין זה בגדר של קבלת שכר, אלא - בנוסף לשכרו של הלומד תורה לשמה - "זוכה הוא לדברים הרבה". כלומר, הוא מקבל "דברים" שמעלתם פחותה ממעלת לימוד תורה לשמה, אך "דברים" אלה מסייעים לו בכל שאר עניני עבודת ה', כדי שלא יחסרו לו ענינים אלה.

"דברים" אלה שזוכה בהם ה"עוסק בתורה לשמה" נחלקים לשני סוגים:

א. "דברים" שמקבל באופן חלקי בלבד. כלומר, אף־על־פי שהם מסייעים לו בעבודת ה' שלו, אין הם ניתנים לו בשלימות ומוטל עליו לעבוד כדי להשיגם באופן שלם - "ומלבשתו ענוה ויראה", דהיינו שמידות הענוה והיראה ניתנות לו כ"לבוש" שהוא מקיף וחיצוני לאדם (אבל אינו נעשה על־ידי זה עניו). כמו כן "ומכשרתו להיות צדיק, חסיד, ישר ונאמן"; "ומרחקתו מן החטא"; "ומקרבתו לידי זכות". הצד השווה לכל ה"דברים" האלה הוא שניתנים לו בתור מסייעים בלבד, אך הם אינם פוטרים אותו לגמרי מעבודה ויגיעה.

ב. "דברים" שהעוסק בתורה לשמה זוכה בהם בשלימותם, ללא צורך בתוספת יגיעה שלו - "אוהב את המקום, אוהב את הבריות", "משמח את המקום, משמח את הבריות", "ונהנין ממנו עצה ותושיה, בינה וגבורה".

נמצא אפוא כי הלומד תורה לשמה זוכה לסיוע הן בענינים ש"בין אדם למקום" והן בענינים ש"בין אדם לחבירו". ויתירה מזו, אף ב"מילי דעלמא" יוכל הוא להנות את הבריות בהשאת עצה ותושיה.

(לקוטי־שיחות, כרך יז, עמ' 401)

* * *

עוד יש להשיב על השאלה הנ"ל (בדרך שונה לגמרי):

דברי המשנה אינם פונים ללומד תורה אלא למי שבא אל לומד תורה לשמה כדי ליטול מפיו עצה. אדם זה, עשוי לחשוב - מכיון שאיש זה עסוק אך ורק בלימוד התורה לשמה והוא מובדל מהבריות ומופרש מכל עניני העולם, כיצד ישיא לי עצה בעניני העולם (כדוגמת מסחר, עסקנות ציבורית וכיוצא בזה)!

מבהירה המשנה ואומרת, "ונהנין ממנו עצה ותושייה". והיינו, לא זו בלבד ש"מקבלין ממנו עצה" אבל יתכן שהעצה אינה מוצלחת, אלא "נהנים ממנו עצה", כלומר שמכיון שעוסק בתורה לשמה, זוכה הוא להתעלות בשכלו ובחכמתו גם במילי דעלמא, וממילא עצותיו טובות ומועילות ומתקבלות על דעת הבריות עד לאופן של "הנאה" מהן.

(לקוטי שיחות, כרך י"ז, עמ' 406)

---

1. כגון "לידע את המעשה אשר יעשון" וכדומה. 2. יבמות קט, ב; וראה אגרת הקודש סימן ה (קח סוף עמ' ב) 3. ראה מאמרז"ל (יבמות קט, ב) "כל האומר אין לו אלא תורה.. אפילו תורה אין לו". 4. הלכות יסודי התורה פרק ב, הלכה ב.

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן, וְשָׁם בַּעַל פְּקִידוּת – ממונה שלא יצאו מהעיר אל הכשדים, וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶּן שֶׁלֶמְיָה בֶּן חֲנַנְיָה נביא השקר, וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל להיות עמהם, וַיֹּאמֶר (לוֹ) יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אתה דובר, אֵינֶנִּי נוֹפֵל אֶל [וְעַל] הַכַּשְׂדִּים וגו'". וּכְתִיב "וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּה בִּירְמְיָהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים, ויקצפו השרים על ירמיהו, והכו אותו ונתנו אותו בית הָאֲסוּר בית יהונתן הסופר, כי אותו עשו לבית הכלא", הרי שירמיהו נפל בידי נכדו של חנניה נביא השקר, שהחניף לו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָה – שאינם מוכיחים זה את זה, מְאוּסָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי עֵדַת חָנֵף גַּלְמוּד", ו'גלמוד' הוא מלשון נדה, שֶׁכֵּן בְּכַרְכֵּי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה 'גַּלְמוּדָה'. מבררת הגמרא, מַאי פירוש 'גַּלְמוּדָה', ומדוע נדה נקראת כן. ומבארת, ש'גלמודה' היא מלשון גְּמוּלָה דא מִבַּעְלָהּ – מובדלת זו מבעלה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָה לַסּוֹף גּוֹלָה, ודבר זה נלמד בגזירה שוה מהתיבה 'גלמוד', כְּתִיב הָכָא לגבי עדה שיש בה חנופה "כִּי עֵדַת חָנֵף גַּלְמוּד", וּכְתִיב הָתָם לגבי גלות "וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד לִי אֶת אֵלֶּה, וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גוֹלָה וְסוּרָה וגו'".

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אַרְבַּע כִּיתּוֹת של רשעים אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה, כַּת לֵיצִים וְכַת חֲנֵיפִים, וְכַת שַׁקְרָנִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. והמקור לכך שכַּת לֵיצִים אינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שהקדוש ברוך הוא "מָשַׁךְ יָדוֹ מלהיות אֶת לוֹצְצִים". והמקור לכַּת חֲנֵיפִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא". והמקור לכַּת שַׁקְרָנִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שאמר הקדוש ברוך הוא "דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". והמקור לכַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה, לֹא יְגוּרְךָ רָע" ופירוש הפסוק הוא, לא חפץ רשע אתה משום שצַדִּיק אַתָּה ה', לכן לֹא יָגוּר בִּמְגוּרְךָ – עמך רָע, ופרשה זו מדברת בבעלי לשון הרע, כפי שכתוב בהמשך 'כי אין בפיהו נכונה' וכו'.

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה פרק שמיני

פרק זה, עוסק במהלכה של מלחמת ישראל עם הגויים, והמשנה שלפנינו, עוסקת בדברי הכהן משוח המלחמה לעורכי המלחמה, בעת צאתם מגבול הארץ. כמו שנאמר "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם, ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם". והמשנה תבאר את הפסוקים.

משנה. הכהן אשר נבחר לתפקיד מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, שעליו לצוות את העם בעת יציאתם למלחמה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר את דברי החיזוק אֶל הָעָם הלוחמים, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה' בצאתכם את גבול הארץ, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן' לומר את דבריו. ומבארת המשנה, 'הכהן' זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אשר נמשח במיוחד לתפקיד זה. ומה שנאמר בפסוק 'וְדִבֶּר אֶל הָעָם', זה דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

"וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וגו' אתם קרבים היום למלחמה עַל אוֹיְבֵיכֶם" מבארת המשנה, 'על אויביכם' הגויים וְלֹא עַל אַחֵיכֶם היהודים. שמלחמה זו אינה לֹא כמלחמת שבט יְהוּדָה עַל שבט שִׁמְעוֹן הסמוך לו בגבולו, וְלֹא כמלחמת שבט שִׁמְעוֹן עַל שבט בִּנְיָמִין הסמוך לו בגבולו, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם של אחיכם, יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם. וכְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר במלחמת פקח בן רמליהו מלך ישראל עם אחז מלך יהודה, "וְיָקוּמוּ הָאֲנָשִׁים מבני אפרים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת קודם לכן, וַיַּחֲזִיקוּ כַּשֵּׁבֶט ששבו במלחמתם עימהם, לדאוג לצרכיהם ולמחסורם, וְכָל מַעֲרוֹמֵיהֶם – כל מי שלא היו לו בגדים ללבוש, הִלְבִּישׁוּ אותו מִן הַשָּׁלָל מן המלחמה, וַיַּלְבִּישׁוּם גם מבגדיהם שלהם, וַיַּנְעִילוּם – נתנו להם מנעלים, וַיַּאֲכִילוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם בשמן, וַיְנַהֲלוּם – הנהיגו ונשאו בַּחֲמוֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל – את החלשים שלא יכלו ללכת, וַיְבִיאוּם אל יְרִיחוֹ שהיתה נקראת עִיר הַתְּמָרִים, אֵצֶל אֲחֵיהֶם בני יהודה, וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן וְגו'", הרי שאחיכם בני ישראל מרחמים ונוהגים בחמלה באחיהם שבויי המלחמה.

אבל אתם, 'עַל אוֹיְבֵיכֶם' הגויים אַתֶּם הוֹלְכִים למלחמה, שֶׁאִם תנוצחו על ידיהם וּתִפְּלוּ בְּיָדָם בשבי, אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם אלא ינהגו בכם באכזריות מרובה, לפיכך אתם מוזהרים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וגו' ממאורעות המלחמה.

ומפרטת המשנה את ארבעת האזהרות שהשמיעו ללוחמים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – שלא ישבר לבבכם מִפְּנֵי צָהֳלַת – צעקת הסוּסִים שהם עושים כדי להפחידכם ולהטיל מורך בלבבכם, וְצִיְּחוּחַ – השחזת הַחֲרָבוֹת וכלי המלחמה. 'אַל תִּירְאוּ' – אל יפול מורך ופחד בלבבכם, מִפְּנֵי הֲנָפַת תְּרִיסִין – הקשת מגיניהם, וְשִׁפְעַת הַקַּלְּנָסִין – ריבוי חילות המלחמה. 'אַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט מִקּוֹל תקיעת הַקְּרָנוֹת שהם תוקעים בהם כדי להפחידכם. 'אַל תַּעַרְצוּ' – אל תפחדו ותשברו, מִפְּנֵי קוֹל הַצְּוָחוֹת אשר הם משמיעים כדי להפחידכם.

ועליכם לזכור 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם', ואל תבטחו בגבורתכם כמו הגויים, שהֵם בָּאִין ובטוחים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים ובטוחים בְּנִצְחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל מָקוֹם, ועליכם להשיב ליבכם אליו ולבטוח בישועתו. שהרי הַפְּלִשְׁתִּים אשר נלחמו בישראל, בָּאוּ ובטוחים היו בְּנִצְחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל גָּלְיָת הפלישתי, וּמָה הָיָה סוֹפוֹ, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב על ידי דוד, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו, בידי יהודה וישראל, וכן מצינו בִּבְנֵי עַמּוֹן אשר בָּאוּ ובטחו בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ שר צבאו של הדרעזר מלך ארם, מָה הָיָה סוֹפוֹ של שובך, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב בידי דוד וחילותיו, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו. וְאַתֶּם בני ישראל, אִי אַתֶּם כֵּן – אין הנהגתכם ומחשבתכם כהגויים, 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם וגו'" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן – מחנה ישראל, שנושאים עימם הארון ששברי לוחות מונחים בתוכו, והוא מסייע להם במלחמתם והם נוצחים.

גמרא. שנינו במשנה, 'ודבר אל העם' בלשון הקודש. מבררת הגמרא מַאי קָאָמַר, כיצד נדרש מהפסוק שהכהן חייב לדבר בלשון הקודש, מבארת הגמרא הָכִי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת משוח מלחמה 'וְדִבֶּר', וּלְהַלָּן במעמד הר סיני הוא אוֹמֵר, "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל", ודורשים 'דיבור דיבור' גזירה שוה, מַה לְּהַלָּן במעמד הר סיני, אמר משה את דבריו בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, שהרי עשרת הדברות נאמרו בלשון הקודש, אַף כָּאן המשוח מלחמה מדבר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

במשנה מבואר, שדווקא משוח המלחמה אומר את דברי החיזוק לעם, מביאה הגמרא את המקור לכך. תָּנוּ רַבָּנַן, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם', מבררת הגמרא, יָכוֹל – שמא כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה יוכל לדבר את דברי החיזוק לעם, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפרשה 'וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים' – שהשוטרים מדברים לעם דברי חיזוק נוספים מלבד הכהן, ומסמיכות הפסוקים יש ללמוד שמַה הַשּׁוֹטְרִים בִּמְמוּנָה – שמונו לתפקיד זה, אַף כֹּהֵן בִּמְמוּנָה – שהתמנה לכך, ולא כל כהן שירצה. שואלת הגמרא, וְאֵימָא כֹּהֵן גָּדוֹל, שהרי הוא ממונה לכהונה גדולה. ומתרצת, שהכהן צריך להיות דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֵר, מַה שּׁוֹטֵר מהותו שֶׁיֵּשׁ שופט הַמְמוּנֶה עַל גַּבָּיו והוא מורה לו לרדות את הצריך לכך, אַף כֹּהֵן צריך להיות שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶה עַל גַּבָּיו, והוא הכהן גדול,

המשך בעמוד צז

משוח מלחמה. נראה האי דלא תנא הכי משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כיצד כדקתני בפרק אלו נאמרין (לעיל דף לב.) מקרא בכורים כיצד משוח להתם סליק מייניה דתני לעיל מייניה ואלו נאמרין בלשון קודש אבל תימה למה הקדים פרק זה קודם פרק עגלה ערופה והלא שנה משוח מלחמה בבבא אחרונה אחרי כולן ויש לומר דהתם הקדים פרשת עגלה ערופה משוח לחיירי בפרשת המלך נקט בתריה פרשת עגלה ערופה אבל הכא שבא לפרשה מקדים משוח מלחמה משוח לזוטרי מיליה ופסיק ודלי להו וח"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כלתני פרשת עגלה ערופה יש לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא נתנה משוח מעות קריאה אלא משוח התראה: **הכי** קאמר שנאמר ודבר. ירושלמי למה בגין לכתי' ודבר הרי ק"ש לכתי' בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין לכתיב בה אמירה הרי פרשת ודוי מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון אמר רבי חגי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגשו הכהנים בני לוי מה נגישה שנא' להלן בלשון קודש אף כאן בלשון קודש על כהון כרבי עקיבא דאמר לשונות ריבויין הן כרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולין הן ברם מאי אמר ר' חייא בר אבא נאמר כאן נגישה ונאמר להלן נגישה ונגש משה אל הערפל מה לשם לשון הקודש אף כאן לשון הקודש מסתברא דלא ופקדו שרי צבאות בראש העם ואחרי כן ונגש הכהן ודבר אל העם בתר דמתקן להון הוא משמע לון:

סגן אמר מתונה הוא. ואם תאמר הא אמרינן בסנהדרין פרק כהן גדול (דף יט.) כשהוא מנחם אחרים כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממנעו ותניא כשהוא עומד בשורה לנחם את האחרים סגן ומשוח מלחמה עומד בימינו ואמר רב פפא ק"מ מהא מתניתין תלת שמע מינה היינו סגן היינו ממונה יש לומר ודאי ממונה היה לדברים שמינוהו אחיו הכהנים כדתנן (יומא דף כח.) אמר להם הממונה אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגיזבר שגילוהו אחיו הכהנים:

מאה

ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקידות ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נופל ויאמר (לו) ירמיהו שקר אינני נופל אל הכשדים וגו' וכתי' ויתפש ירמיהו ויביאהו אל השרים וא"ר אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה שנאמר כי עדת חנף גלמוד שכן בברכי הים קורין לנדה גלמודה מאי גלמודה גמולה מבעלה ואמר ר' אלעזר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה כתיב הכא כי עדת חנף גלמוד וכתי' התם ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה וגו' א"ר ירמיה בר אבא ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת ליצים וכת חניפים וכת שקרים וכת מספרי לשון הרע כת ליצים דכתיב משך ידו את לוצצים כת חניפים דכתיב כי לא לפניו חנף יבא כת שקרים דכתי' דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כת מספרי לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע:

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר שנאמר והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן זה כהן משוח מלחמה ודבר אל העם בלשון הקודש ואמר אליהם שמע ישראל וגו' על אויביכם ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין שאם תפלו בידם ירחמו עליכם כמה שנאמר ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון וגו' על אויביכם אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו וגו' אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וציחצוח חרבות אל תיראו מפני הגפת תריסין ושפעת הקלגסין אל תחפזו מקול קרנות אל תערצו מפני קול צווחות כי ה' אלהיכם ההולך עמכם הם באין בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו לסוף נפל בחרב ונפלו עמו בני עמון באו בנצחונו של שובך מה היה סופו לסוף נפל בחרב ונפלו עמו ואתם אי אתם כן כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגו' זה מחנה הארון: **גמ'** מאי קאמר הכי קאמר שנאמר ודבר ולהלן אומר משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש תנו רבנן ונגש הכהן ודבר אל העם יכול כל כהן שירצה ת"ל ודברו השוטרים מה שוטרים בממונה אף כהן בממונה ואימא כהן גדול דומיא דשוטר מה שוטר שיש ממונה על גביו אף כהן שיש ממונה על גביו כהן גדול נמי האיכא מלך על גביו בעבודתו קאמר ואימא סגן סגן לאו ממונה הוא דתניא אמר רבי חנינא סגן הכהנים למה סגן ממונה שאם אירע בו פסול בכהן גדול נכנס ומשמש תחתיו: ואמר אליהם שמע ישראל: מאי שנא שמע ישראל אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם: אל ירך לבבכם אל תיראו כו': תנו רבנן פעמיים מדבר עמם אחת בספר ואחת במלחמה בספר מה הוא אומר

שמעו

גמולה. בדולה כמו ויגמל (בראשית כא): משך ידו. הקב"ה מהזיות את לוצצים: לא יגורך רע. לא יגור עמך רע וגבי מספרי לשון הרע כתיב דכתיב בההוא פרשתא כי אין בפיהו נכונה וגו':

הדרן עלך אלו נאמרין

מתני'. משוח מלחמה. כהן שנתרבה לכך שנאמר ונגש הכהן וגו' ובגמרא פריך מאי קאמר: **ויקומו האנשים.** כתיב גבי פקח בן רמליהו שנלחם עם אחז בדברי הימים ששבו מבני יהודה הרבה ושם היה נביא עודד שמו והוכיחם לבני ישראל ואמר להם בחמת ה' על בני יהודה נתנם בידכם והכיתם בהם לאין מרפא ועתה אתם אומרים לכבוש אותם לעבדים שמעוני והשיבו את השביה וגו': **לכל כושל.** כל הכושלים שבהם שאינן יכולין לילך ברגליהם: **צהלת סוסים.** צנף סוסים קרוי צהלה בלשון המקרא: **קלגסין.** חיילות: **הגפת תריסין.** מגיפין וסוגרין ומדבקין התריסין זה סמוך לזה כדי שינקשו זה על זה והקול נשמע בקול המון לאיים על שכנגדם: **שובך.** שר צבא הדרעזר: **גמ'. מאי קאמר.** היכי יליף לשון הקודש מהכא: **דומיא דשוטר.** תירוצא היא השופט ממונה על השוטר ששוטר עשוי לנגוש את מי שיצוה השופט לבוף: **ואימא סגן.** מדבר דברים הללו דהא ממונה הוא ויש ממונה על גביו: **למה סגן ממונה.** לאיזה דבר הוא ממונה ומוכן: **שאם אירע בו.** אבל בעוד שלא אירע פסול לכהן גדול אין לסגן גדולה של כלום: **מאי שנא שמע ישראל.** למה מתחיל בלשון זה: **פעמיים מדבר עמהם אחת בספר.** כשיצאו מארצם:

שמעו

מאה פפי ותל נאנאי. בירושלמי בפרק החולץ אגמרא ותייבין אתם תלוי את ש"מ [שהאשה] מתעברת ומתעברת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת ופליגי על רבנן דאגדתא דרבנן לאגדתא אומרים וינא איש הביים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים אמר רבי מתניא ולא פליגין על שלא נסרתה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם כאחת משנסרת הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו ולא כפי' רש"י שפירש ותל נאנאי שאחד מהן אביו ופי' הערוך נאנאי כלב שבאו עליה מאה אנשים וכלב אחד וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני אדם הלא לכתיב והוא מדבר עמם והנה איש הביים וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' ותו התם ויתיצב ארבעים יום אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום: **מפני** שהשם וכל כינויו מונחים בארון. תוספתא (פ"ז ע"ש) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם זה השם הנתון בארון שנאמר ויעלו אותם משם וגו' מלמד שהיה פנחס משוח מלחמה וכלי הקודש זה הארון ויש אומרים אלו בגדי כהונה שנא' ובגדי הקודש אשר לאהרן [רבי יהודה בן לקיש] אומר ב' ארונות היו עמהם זה שיונא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות שנאמר ויסעו מהר ה' וגו' זה שהיה עמהן היה בו ס"ת שנאמר ויעפילו לעלות וגו' ובירושלמי אמרי' ארון אחד היה:

מאלו התום' לא מצאתי יותר

שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו במלחמה מה הוא אומר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו כנגד ארבעה דברים שעובדי כוכבים עושין מגיפין ומריעין צווחין ורומסין: פלשתים באו בנצחונו של גלית כו': גלית אמר רבי יוחנן שעמד בגילוי פנים לפני הקב"ה שנאמר ברו לכם איש וירד אלי ואין איש אלא הקב"ה שנא' ה' איש מלחמה אמר הקב"ה הריני מפילו על יד בן איש שנא' ודוד בן איש אפרתי הזה א"ר יוחנן משום רבי מאיר בשלשה מקומות לכדו פיו לאותו רשע אחד ברו לכם איש וירד אלי ואידך אם יוכל להלחם אתי והכני וגו' ואידך דקאמר ליה לדוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות דוד נמי אמר ליה אתה בא אלי בחרב בחנית ובכידון [דוד] הדר אמר ליה ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי (ישראל) מערכות ישראל אשר חרפת ויגש הפלשתי השכם והערב אמר ר' יוחנן כדי לבטלן מק"ש שחרית וערבית ויתיצב ארבעים יום א"ר יוחנן כנגד ארבעים יום שנתנה בהן תורה ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים וגו' מאי בינים אמר רב שמבונה מכל מום ושמואל אמר בינוני שבאחיו דבי רבי שילא אמר שהוא עשוי כבנין רבי יוחנן אמר בר מאה פפי וחדא נאנאי וגלית שמו מגת תני רב יוסף שהכל דשין את אמו כגת כתיב מערות וקרינן מערכות תני רב יוסף שהכל הערו באמו כתיב הרפה וכתיב ערפה רב ושמואל חד אמר הרפה שמה ולמה נקרא שמה ערפה שהכל עורפין אותה מאחריה וחד אמר ערפה שמה ולמה נקרא שמה הרפה שהכל דשין אותה כהריפות וכן הוא אומר ותקח האשה ותפרוש המסך על פני הבאר ותשטח עליה הריפות ואי בעית אימא מהכא אם תכתש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי ואת ארבעת אלה יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו מאי נינהו אמר רב חסדא סף ומדון גלית וישבי בנוב ויפלו ביד דוד וביד עבדיו דכתיב ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה אמר רבי יצחק אמר הקדוש ברוך הוא יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה דרש רבא בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים שנאמר ותשאנה קולן ותבכינה עוד כתיב חץ חניתו וקרינן עץ חניתו אמר רבי אלעזר עדיין לא הגיענו לחצי שבחו של אותו רשע מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים ולא לפתח ביה כלל לאודועי שבחיה דדוד: בני עמון באו בנצחונו של שובך כו': כתיב שובך וכתיב שופך רב ושמואל חד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך וחד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון אשפתו כקבר פתוח כולם גבורים רב ושמואל ואמרי לה רבי אמי ורבי אסי חד אמר בשעה שזורקין חץ עושין אשפתות אשפתות של חללים ושמא תאמר שאומנין בקרב ת"ל כולם גבורים וחד אמר בשעה שעושין צורכיהן עושין אשפתות אשפתות של זבל ושמא תאמר מפני שחולי מעיים הם תלמוד לומר כולם גבורים אמר רב מרי שמע מינה האי מאן דנפיש זיבליה חולי מעיים הוא למאי נפקא מינה ליטרח בנפשיה דאגה בלב איש ישחנה ר' אמי ורבי אסי חד אמר ישחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים: ואתם אי אתם כן כו': וכל כך למה מפני שהשם וכל כינויו

שמעו דברי מערכי מלחמה. מי ראוי לחזור ומי ראוי לילך וחזורו הראוים לחזור כגון בנה בית ונטע כרם ואירש אשה וירא וערך הלבב ואע"ג דכתיב בהן ודברו השוטרים לקמן אמרינן דבהן קאמר להו אלא שהשוטרים משמיעין דבריו לעם: **אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו.** ארבעה אזהרות כנגד ארבעה דברים שהעובדי כוכבים היו עושין לאיים מגיפין בתריסין ומריעין בקרנות וצווחין בקולם ורומסין בצהלת סוסיהן ודהרותם אבל צחצוח חרבות ושפעת קלגסים הן עיקר המלחמה ואינן לאיים: **בגילוי פנים.** בחוצפה: **ברו.** בחרו: **לכדו פיו.** אמר פיו את כשלונו: **וירד אלי.** משמע עלי שהוא יגבר דהוה ליה למימר וילחם אתי: **ואידך והכני** ואע"ג דהדר אמר ואם אני אוכל לו והכיתיו מכל מקום פתיחת פיו לרעתו [הות]: **דוד הדר קאמר ליה ואני בא.** ואין זו פתיחת פה לרעה דאמר ליה אתה בא למשול בי על ידי דבר שאין בו ממש ואני בא למשול בך בשם שהנצחנות שלו: **כנגד ארבעים יום.** שאיחרה תורה להתקבל ניתן לו כח להתיצב: **מכל מום.** מתוקן ומנוקה מכל מום שלכיעור: **שבאחיו.** ארבעה אחים [היו (לו)] כדלקמן: **בר מאה פאפי וחד נאנאי.** בן התערובת שבאו הרבה אנשים על אמו בלילה אחת ונתעברה מן אחד נמצא האחד אביו וכולן מנאפים: **נאנאי.** זהו אב בלשון פרסי: **פאפי.** פרשטרא ולשון איש הבינים שיצא מבין אנשים הרבה: **כתיב מערות.** ממערות פלשתים: **כתיב ערפה.** שם האחת ערפה (רות א) וכתיב הרפה אשר בילידי הרפה והיא ערפה כדאמרי' לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה בחרב ביד בני רות שדבקה בשכינה: **עורפין אותה.** הפקירה עצמה כבהמה פנים כנגד עורף: **כהריפות.** חטין כתושין: **סף ומדון וגלית וישבי.** כולם בספר שמואל (ב' כא): **בני הנשוקה.** שנשקה לחמותה להפרד מעמה שלא נתגיירה: **ותבכינה עוד.** פעם שניה דלעיל מיני' כתי' ותשאנה קולן ותבכינה: **ארבע דמעות.** שתי בכיות משתי עינים: **חץ.** לשון חצי הודיעך הכתוב שלא סיפר בחצי גבורתו: **לאודועי שבחיה דדוד.** שנלחם עם גבור כמוהו: **כתיב שובך.** בספר שמואל (ב' י) וכתיב שופך בדברי הימים (א' יט): **אשפתו כקבר פתוח.** בחיילות של נבוכדנצר כתיב ואיידי דנקט פלוגתא דרב ושמואל בדרשות דקראי נקט לה: **מפני שאומנים.** אבל אינם גבורים: **של זבל.** מחמת שאוכלין הרבה בגבורה: **שמע מינה.** מדקאמר שמא תאמר חולי מעיים הם: **ליטרח בנפשיה.** לבקש לו רפואות טרם יכבד חוליו עליו: **דאגה בלב איש ישחנה.** יסחנה מדעתו. ישיחנה לאחרים: **וכל כך למה.** אומר להם ומה היא הבטחה הזו שהבטיחן כי ה' אלהיכם ההולך ולא אמר כי ה' אלהיכם עמכם ומה היא הליכה זו דמשמע הולך ממש: **שהשם וכל כינוייו עומדין בארון.** היוצא עמהם במלחמה:

שפיטפט

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעַרְכֵי הַמִּלְחָמָה – את כללי המלחמה, מי ראוי להישאר במלחמה, ומי עליו לחזור. **וְחָזְרוּ** לביתם כל הראויים לחזור, שהם הבונה בית והנוטע כרם והנושא אשה והירא ורך הלבב.

ממשיכה הברייתא לבאר את חלקם השני של דברי הכהן, **בַּמִּלְחָמָה** – בתחילתה של המלחמה, **מָה הוּא אוֹמֵר 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם'** – אל ישבר לבבכם מפחד המלחמה, **'אַל תִּירְאוּ'** במחשבתכם ובליבכם מאימת המלחמה, **'וְאַל תַּחְפְּזוּ'** – אל תמהרו להימלט, **'וְאַל תַּעַרְצוּ'** – אל תישברו את מהלך המלחמה. ומבארת הברייתא, שהכהן מזהירם בארבע אזהרות אלו, **כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים** – פעולות מיוחדות **שֶׁעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים** הנלחמים בכם **עוֹשִׂין** על מנת להטיל מורך בלבבכם. ואלו הדברים, **מְגִיפִּין** – מקישים בתריסים, **וּמְרִיעִין** – תוקעים בקרנות **וְצוֹוְחִין** בקולם על מנת להפחיד, **וְרוֹמְסִין** בצהלת סוסיהם ובדהרתם להשמיע קול גדול.

שנינו במשנה, **פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיַת כּוּ'**. מבארת הגמרא, מי הוא גלית, כיצד נלחם בישראל ומה היה סופו. מבארת הגמרא מדוע נקרא **גָּלְיַת**, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, מפני **שֶׁעָמַד בְּגִילּוּי פָּנִים** – בעזות פנים **לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** וכביכול לחם בו. **שֶׁנֶּאֱמַר** שאמר גלית לישראל **'בְּרוּ** – בחרו **לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי'** להילחם בי. ומבארת הגמרא, **וְאֵין 'אִישׁ' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר** בשירת הים, **'ה' אִישׁ מִלְחָמָה'**. וכתשובה לדבריו **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** על גלית, **חֲרִינִי מַפִּילוֹ** והורגו **עַל יַד 'בֶּן אִישׁ'** – דוד שהיה נער ולא הגיע לכלל איש, **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה'** – מיושבי בית לחם אשר בארץ אפרת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת – שלוש פעמים **לְבָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע** – רמז גלית בדבריו את מפלתו העתידית. **אֶחָד**, במה שאמר לישראל, **'בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי'** – וממה שאמר לשון 'וירד אלי' ולא אמר וילחם אתי, משמע שיגבר עלי. **וְאִידָךְ** – פעם שניה, במה שאמר לישראל, על אותו איש אשר תבררו **'אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי וְגוֹ'**, הרי שתחילה נקט את האפשרות שינוצח. **וְאִידָךְ**, **דְּקָאָמַר** ליה גלית **לְדָוִד** בשעה שבא להילחם עימו, **'הֲכֶלֶב אָנֹכִי** בעיניך **כִּי אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת'** אשר בהם מכים את הכלבים, וממה שאמר הלשון 'בא אלי', משמע, שינוצח על ידי דוד. שואלת הגמרא, הרי **דָּוִד נַמִּי אָמַר** ליה לגלית **"אַתָּה 'בָא אֵלַי' בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן"**, הרי שגם דוד נקט את הלשון 'בא אלי', ואם כן אין זה לשון כישלון, שהרי דוד ניצח. מתרצת הגמרא, דוד **הָדַר אָמַר** ליה – הוסיף ופירש את דבריו במה שאמר **"וְאָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי (יִשְׂרָאֵל) מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ"** ובכוח זה אנצחך. ולפיכך דוד סמך את דבריו על כוחו של ה', ואין בדבריו הבעת חולשה.

נאמר בגלית **'וַיַּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי** אל מחנה ישראל **הַשְּׁכֵם וְהַעֲרֵב'**, מבארת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, מהו 'השכם והערב', שמטרתו של גלית היתה **כְּדֵי לְבַטְּלָן** לישראל **מִקְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית** שבזכותה הם ניצולים מאויביהם. עוד נאמר בגלית, **'וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם'** לחרף ולגדף ולבטלם ממצוות, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, שהטעם שהיתה לו אפשרות לעשות כן למשך זמן זה, היא **כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בָּהֶן תּוֹרָה** שהתאחרה נתינת התורה מעשרת הדברות, לפיכך היה לו כח להתיצב ארבעים יום.

נאמר על גלית **'וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים וְגוֹ'**. מבארת הגמרא, **מַאי בֵּינַיִם** – מדוע כונה כך. **אָמַר רַב**, מפני **שֶׁמְּבוּנֶה** – מנוקה **מִכָּל מוּם**, שהיה גופו נקי ממום של כיעור. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, מפני שהיה **בֵּינוֹנִי** – אמצעי **שֶׁבְּאֶחָיו** – בין ארבעת אחיו. **דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמַר**, מפני **שֶׁהוּא עָשׂוּי** בחוזק רב **כְּבִנְיָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר**, מפני שבאו על אמו מאה פלישתים בבת אחת, ולפיכך היה **בַּר** – בן **מֵאָה פַּפִּי** – מנאפים, **וַחֲדָא נַאנָאי** – ורק אחד היה אביו האמיתי, ו'איש הבינים' פירושו, שיצא מבין הרבה אנשים.

בפסוק נאמר **'וְגָלְיַת שְׁמוֹ מִנַּת'**, **תָּנֵי רַב יוֹסֵף**, ממה שלא נאמר 'גלית הגיתי' אלא 'מגת', בא לרמז **שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין** בביאתם **אֶת אִמּוֹ כְּגַת** – כדישת הענבים בגת. **כְּתִיב** על גלית, שהיה **מִמַּעֲרוֹת** פלישתים, **וְקָרִינַן** – והקרי של תיבה זו היא **מִמַּעֲרָכוֹת** פלישתים, ומבארת הגמרא **תָּנֵי רַב יוֹסֵף** שנקט הפסוק תיבת 'מערות' כדי לרמז, **שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ** – באו על אמו קודם שנולד.

כמו כן, בכתיבת שמה של אמו של גלית, מצינו חילוקים, שבמקום אחד **כְּתִיב** ששמה היה **'הָרָפָה'**, **וּכְתִיב** במקום אחר, ששמה היה **'עָרְפָה'**. ובביאור דבר זה, נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'הָרָפָה' שְׁמָהּ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא** במגילת רות **שְׁמָהּ 'עָרְפָה'** לרמז **שֶׁהַכֹּל עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ** – שהפקירה את עצמה לזנות כדרך הבהמה, פנים כנגד עורף. **וְחַד אָמַר, 'עָרְפָה' שְׁמָהּ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ** בנביא שמואל **'הָרָפָה'** לרמז שהפקירה עצמה לזנות, כך **שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ** בביאתן **כְּהָרִיפוֹת** – חיטים כתושים, שנכתשו על ידי דישה מרובה.

ומביאה הגמרא ראיה לכך שחיטים כתושים מכונים 'הריפות', **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** על האשה אשר הסתירה את יהונתן ואחימעץ, **"וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרוֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ** – הוילון **עַל פְּנֵי הַבְּאֵר** שבו הסתתרו **וַתִּשְׁטַח עָלָיו** על המסך שפרשה **הָרִיפוֹת"** – חיטים כתושים, שדרך לשוטחם כדי לייבשם, ומכאן ש'הריפות' הן חיטים כתושים, כי אותם רגילים לפרוש לייבוש. **וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא**, שנאמר במשלי, שאף **"אִם תְּכַתֵּשׁ** – תטחן עד דק **אֶת הָאֱוִיל** – השוטה **בַּמַּכְתֵּשׁ** כדי להסיר את שטותו ממנו, ותכתוש אותו **בְּתוֹךְ** – יחד עם **הָרִיפוֹת** החיטים הכתושים **בַּעֲלֵי"** – במכתש, לא יסור מאיוולתו. ומכאן, ש'הריפות' הן חיטים כתושים, שאת אלו דרך לכתוש במכתש.

הגמרא מבארת את הנאמר בנביא על מפלת בני ערפה בידי דוד ועבדיו. **"וְאֵת אַרְבַּעַת** הגיבורים **הָאֵלֶּה יוֹלְדוּ** – נולדו **לְהָרָפָה** אם גלית **בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו"** מבארת הגמרא **מַאי נִינְהוּ** אלה שנולדו לה, **אָמַר רַב חִסְדָּא**, ששמותיהם הם **סָף, וּמָדוֹן, גָּלְיָת, וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב**, הנזכרים באותו פרק. נאמר בפסוק דלעיל, **'וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו'**, מבארת הגמרא, הסיבה שנפלו ביד דוד היא **דִּכְתִיב 'וַתִּדְבַּק עַרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ**, ולא דבקה בה, **וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ', אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנִּשּׁוּקָה** – שהיא ערפה **וְיִפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי** רות **הַדְּבוּקָה** בנעמי. **דָּרַשׁ רָבָא** על בני ערפה הגיבורים, **שִׁבְשְׁכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ** בעת שנפרדו, **זָכְתָה** ערפה **וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים** אשר נלחמו בישראל. ודבר זה נלמד ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** בעת הפרידה מנעמי **'וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתֵּבְכֶּינָה עוֹד'** הרי שבכו פעם שניה, נוסף על מה שהוזכר כבר באותו פרק שבכו קודם, ושתי בכיות משתי עינים, הן ארבע דמעות, ובזכות זה זכתה לארבעה בנים גיבורים.

כְּתִיב על חניתו של גלית את הלשון **'חֵץ חֲנִיתוֹ'** שהוא לשון מחצה, **וְקָרִינַן** – ואילו הקרי הוא **'עֵץ חֲנִיתוֹ'** שזה הוא לשון עץ, שממנו עשויה ידית החנית. מבארת הגמרא, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, שהלשון 'חצי' בא לרמז, **שֶׁעֲדַיִן** התיאור של גבורת גלית **לֹא הִגִּיעָנוּ** – אינו ממצה **לַחֲצִי שִׁבְחוֹ** – אפילו את חצי שבח גבורתו **שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. וּמִכָּאן** – ממה שהנביא לא פירש אפילו את מחצית גדולתו אנו למדים, **שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל רְשָׁעִים** ולפיכך תיאר רק את מקצת גדולתו. שואלת הגמרא, אם כן, **וְלֹא לִפְתַּח בֵּיהּ כְּלָל** – מדוע תיאר הנביא את מקצת שבחו הרי יש איסור בדבר. מתרצת הגמרא, שמטרת המקרא היתה **לְאוֹדוּעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד** שלחם עם גלית ונצחו,

המשך בעמוד צו

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מוּנָּחִין בָּאָרוֹן שהיה יוצא עימהם למלחמה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר במלחמת מדין "וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא, אוֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו", ומבארת הגמרא את הפסוק, 'אוֹתָם' אֵלּוּ הַסַּנְהֲדְרִין שיצאו גם הם למלחמה עימהם. 'פִּינְחָס בן אלעזר' זֶה מפני שהיה כהן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה. 'וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ' זֶה הָאָרוֹן וְלוּחוֹת שֶׁכּוֹ. 'וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה' אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת שבהם היו תוקעים בעת המלחמה.

הוזכר לעיל, שפנחס יצא למלחמה זו כיון שהיה משוח מלחמה, מביאה הגמרא טעם אחר לכך. תָּנָא, לֹא לְחִנָּם הָלַךְ דווקא פִּינְחָס ולא הלך אלעזר לַמִּלְחָמָה במדין. אֶלָּא בשביל לִיפָּרַע ממדין את דִּין – העוול שעשו לאָבִי אִמּוֹ יוסף, שמכרוהו לעבד למצרים, וכמו שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַמִּדְנִים – המדינים מָכְרוּ אוֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם וְגו'" ולפיכך יצא דווקא פנחס, כדי לנקום את נקמת יוסף אבי אמו.

שואלת הגמרא, לְמִימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי, שאמו היתה משבט יוסף. וְהָא כְּתִיב "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה ותלד לו את פינחס", מַאי לָאו שכונה 'פוטיאל' משום דְּאָתֵי מִיַּתְרוֹ – שאמו היתה בת יתרו, שכונה 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים כדי להקריבם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מפני שהיה כומר לעבודה זרה. הרי שפינחס היה מיתרו ולא מיוסף. מתרצת הגמרא, לֹא, מוצאו היה מִיּוֹסֵף שגם הוא כונה בשם 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטְפֵּט בִּיצִרוֹ – זלזל וכבש את יצרו במעשה אשת פוטיפר. ולפיכך ניתן לומר שאם אמו של פנחס, היתה משבט יוסף.

מקשה הגמרא, וַהֲלֹא שְׁכָטִים מְכַזִּין אוֹתוֹ – את פנחס, באמרם רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה – אשר מוצאו מפוטיאל, שהוא בֵּן לאדם נבזה, שהרי מצינו שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ יתרו עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וכיצד יקום זה וַיַּהֲרֹג את זמרי, שהיה נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל, הרי יחוסו פגום ואין הוא ראוי לכך, אם כן רואים שמוצאו היה מיתרו. אֶלָּא מתרצת הגמרא, שאכן מוצאו היה מיוסף ויתרו יחד. וכיצד, אִי אֲבוּהָ דְּאִימֵּיהּ מוצאו מִיּוֹסֵף, בהכרח שאִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיִּתְרוֹ, וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיּוֹסֵף, בהכרח שאֲבוּהָ דְּאִימֵּיהּ היה מוצאו מִיִּתְרוֹ. מוסיפה הגמרא, דַּיְקָא נַמִּי שהיה מוצאו מיוסף ויתרו יחד, דִּכְתִיב 'מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל' תְּרֵי מַשְׁמַע, שהרי נאמר פוטיאל ולא פוטאל, שְׁמַע מִינָּה.

משנה. קודם יציאתם למלחמה "וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים את דברי הכהן אֶל הָעָם לֵאמֹר, מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ – ועדיין לא גר בו כלל, יֵלֵךְ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ לחנוך את ביתו וְגו'". מבארת המשנה את דיני החזרה בבונה בית, אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן – המיועד לשמירת תבן, או בֵּית הַבָּקָר, או בֵּית הָעֲצִים, או בֵּית הָאוֹצָרוֹת לשמירת שמן ותבואה. כל אלו דינם כבית, שחוזר עליהם אם לא חנכם. כמו כן, אֶחָד הַבּוֹנֶה בית חדש, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ מאחר, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, על כל אלו חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגו'" – שלא פדה את הפירות על מעות בשנה הרביעית לנטיעתו. מבארת המשנה את דין החוזר בנוטע כרם. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ חמשה אילנות בְּכֶרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי משאר מיני מַאֲכָל, וַאֲפִילּוּ היו חמישה עצים מֵחֲמִשָּׁת הַמִּינִין – מחמישה מינים שונים, הרי אלו מצטרפין. כמו כן, אֶחָד הַנּוֹטֵעַ ממש, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ – המכופף ענף מהאילן מתחת לאדמה והוא צומח כאילן חדש, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב אילן באילן. וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ כרם, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, בכל אלו, חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְגו'" ומבארת המשנה שאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, אֲפִילּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם – שמת אחיו בלא בנים ועדיין לא ייבם את אשתו, בכל אלו חוזר מהמלחמה, ויתירה מזו וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה וכעת עליו לייבם את אשתו, חוֹזֵר מהמלחמה וּבָא לוֹ לייבמה.

כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שהוזכרו לעיל היו שׁוֹמְעִין את דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעַרְכֵי מִלְחָמָה – את דברי מערכי המלחמה שאמר הכהן, וְחוֹזְרִין מלהילחם, וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים לחיל הלוחם.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין אף על פי שבנו ונשאו ונטעו. הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר – חדר שלפני הבית, אַכְסַדְרָה – גג בלי מחיצות, וּמִרְפֶּסֶת, שאינם ראויים לדירה. כמו כן הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילָנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק שאינם חשובים כרם. וכן הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ שאינה אשה חדשה עבורו. או מקדש אשה האסורה לו, כגון אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, בכל אלו לֹא הָיָה חוֹזֵר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שמלבד כל אלו שהוזכרו לעיל, אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת חדש עַל מְכוֹנוֹ – שהרס את ביתו ובנאו בשנית במתכונתו הקודמת לֹא הָיָה חוֹזֵר, הואיל ולא חידש דבר בבנייתו כעת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת לְבֵינִים בַּשָּׁרוֹן שאינו בר קיימא כיון שצריך לחדשו מידי זמן לֹא הָיָה חוֹזֵר על בית כזה. זהו דין ההולכים למלחמה ושבים על פי דברי הכהן.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן ואינם יוצאים את בתיהם כלל, ואף לא עד הספר. והם מי שֶׁבָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ ועדיין לא דר בו שנה, וכן אם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ ועדיין לא תמה השנה הרביעית. וכן הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ או הַבּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ ועוד לא עברה שנה. שֶׁנֶּאֱמַר בנושא אשה חדשה 'נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת' ודורשים 'לְבֵיתוֹ' זֶה בֵּיתוֹ – ללמד שממתין שנה בביתו ואינו יוצא. ומתיבת 'יִהְיֶה' זֶה כַּרְמוֹ – אנו למדים כן לגבי נוטע כרם. ומה שנאמר 'וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ' זוֹ אִשְׁתּוֹ – שהנושא אשה ממתין שנה, 'וַאֲשֶׁר לָקַח' לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ – מרבה לדין זה את כונס יבמתו. וכל אלו אֵין מַסְפִּיקִין (לָהֶם) מַיִם וּמָזוֹן וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים, שאינם מחוייבים כלל בצרכי המלחמה.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בפסוק 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית וגו'", מבררת הברייתא, יָכוֹל שמדברים השוטרים דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן שלא על פי כהן, אי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לאחר מכן את הלשון 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים ודברו אל העם מי האיש הירא ורך הלבב וגו'", הֲרֵי מכך משמע שרק דְּבָרִים אלו משֶׁל עַצְמָן אָמוּר שלא על פי כהן. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים' שנאמר קודם לכן, בהכרח שבְּדִבְרֵי מִשְׁוַח מִלְחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר ולא דברי השוטרים, הָא כֵּיצַד, כֹּהֵן מְדַבֵּר תחילה וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו לעם.

מביאה הגמרא כמה ברייתות בזה, תָּנֵי חֲדָא, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. ודברי הברייתות סותרים לכאורה. מבארת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, הָא כֵּיצַד מהלך דברי הכהן והשוטרים, מ'וְנִגַּשׁ' – מהיכן שנאמר הלשון 'וניגש' וְעַד תיבת 'וְדִבְּרוּ', דברים אלו היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ את הדברים לעם. מ'וְדִבְּרוּ' עַד תיבת 'וְיָסְפוּ' היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו. ומ'וְיָסְפוּ' וְאֵילֵךְ עד סוף פרשה זו, היה הַשּׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ.

שנינו במשנה מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ כו' אחד הבונה בית התבן וכו', ואחד הבונה ואחד הלוקח וכו'. מבארת הגמרא את מקור הדברים. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בדברי הכהן, 'מי האיש אֲשֶׁר בָּנָה בית', דנה הברייתא אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא 'אֲשֶׁר בָּנָה' ממש, לָקַח וְיָרַשׁ

המשך בעמוד צו

מונחין בארון וכן הוא אומר וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס אותם אלו סנהדרין פינחס זה משוח מלחמה וכלי הקודש זה ארון ולוחות שבו וחצוצרות התרועה אלו השופרות תנא לא לחנם הלך פינחס למלחמה אלא ליפרע דין אבי אמו שנאמר והמדנים מכרו אותו אל מצרים וגו' למימרא דפינחס מיוסף אתי והא כתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים לא מיוסף שפיטפט ביצרו והלא שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים יהרוג נשיא מישראל אלא אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו ואי אימיה דאימיה מיוסף אבוה דאימיה מיתרו דיקא נמי דכתיב מבנות פוטיאל תרי משמע שמע מינה: **מתני'** ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו וגו' אחד הבונה בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתן לו מתנה ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וגו' אחד הנוטע כרם ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל ואפילו מחמשת המינין אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתן לו מתנה ומי האיש אשר ארש אשה וגו' אחד המארס את הבתולה ואחד המארס את האלמנה אפי' שומרת יבם ואפי' שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו כל אלו (ואלו) שומעין דברי כהן מערכי מלחמה וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת הנוטע ארבע אילני מאכל וחמשה אילני סרק המחזיר את גרושתו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין לא היה חוזר רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר אלו שאין זזין ממקומן בנה בית וחנכו נטע כרם וחללו הנושא את ארוסתו הכונס את יבמתו שנא' נקי יהיה לביתו שנה אחת לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמח את אשתו זו אשתו אשר לקח להביא את יבמתו אין מספיקין (להם) מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים: **גמ'** תנו רבנן ודברו השוטרים יכול דברים של עצמן כשהוא אומר ויספו השוטרים הרי דברים של עצמן אמור הא מה אני מקיים ודברו השוטרים בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר הא כיצד כהן מדבר ושוטר משמיע תני חדא כהן מדבר ושוטר משמיע ותניא אידך כהן מדבר וכהן משמיע ותניא אידך שוטר מדבר ושוטר משמיע אמר אביי הא כיצד מונגש ועד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושוטר משמיע מויספו ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע: מי האיש אשר בנה בית חדש כו': תנו רבנן אשר בנה אין לי אלא אשר בנה לקח וירש וניתן לו במתנה מנין ת"ל מי האיש אשר בנה בית אין לי אלא בית מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות ת"ל אשר בנה מכל מקום יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת תלמוד לומר בית מה בית הראוי לדירה אף כל הראוי לדירה ר' אליעזר בן יעקב אומר בית כמשמעו לא חנך ולא חנכו פרט לגזלן לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי רבי יוסי הגלילי הא אמר ורך הלבב זה המתיירא

מעבירות

שפיטפט. זילזל וכבש אותו ולא חשבו: **והלא שבטים מבזים אותו.** כדאמרינן באלו הן הנשרפין (סנהדרין דף פב.) לפיכך הוצרך ליחסו שם פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן: **תרי פוטי.** מדלא כתיב פוטאל: **מתני'. בית האוצרות.** לאוצר יין שמן ותבואה: **ואחד הלוקח.** בית בנוי שהרי אצלו הוא חדש ובגמרא מרבינן ליה מקרא: **חמשה אילני מאכל.** דבהכי הוי כרם שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב: כזה

* *

* *

*

ואפילו מה' מינין. מצטרפין: **חיללו.** בשנת הרביעית לנטיעתו שחלל את הפירות במעות כדרך מעשר שני ומעלה את המעות לירושלים ואוכלן כדכתיב (ויקרא יט) קדש הלולים וגמר קדש קדש ממעשר: **ה"ג כל אלו שומעין דברי כהן מערכי מלחמה וחוזרין.** כמו שומעין דברי מערכי מלחמה של כהן כלומר שהכהן אומר להן: **סרק.** כגון ארזים ושקמים שאינן עץ פרי: **והמחזיר גרושתו.** ואירסה אינו חוזר שאינה חדשה לו וקרא אאשה חדשה קפיד כדכתיב כי יקח איש אשה חדשה (דברים כד) : **אלמנה.** ואירסה כהן גדול אינו חוזר בשבילה דאימעוט מולא לקחה מדלא כתיב ולא לקח: **על מכונו.** סתרו ובנאו במדה ראשונה אינו חוזר דלאו חדש הוא הואיל ולא חידש להוסיף עליו ואפילו אצלו אינו חדש וגרע מהלוקח והיורש: **אף הבונה בית לבינים בשרון.** מקום הוא ששמו שרון ואין הקרקע יפה ללבינים ולא הוי דבר קיימא שפעמיים צריך לחדשה בשבע שנים: **ואלו שאין זזין ממקומן.** דהנך דלעיל הולכין עד לספר ושם שומעין דברי כהן וחוזרין מן המערכה לארץ ישראל ואינם חוזרין לבתיהם אלא עוסקין בסיפוק מים ומזון להולכי מלחמה ואלו אין זזין ממקומן אפילו ללכת עד הספר ולשונו ע"פ כהן: **הבונה בית וחנכו.** ולא דר בו עדיין שנה: **וכן הנוטע כרם וחיללו.** ועדיין לא עברה שנת רביעית עליו שלימה: **נקי יהיה לביתו.** בשביל ביתו: **יהיה.** רבויא הוא הוסיף לך הויה אחרת להיות כזו: **גמ'. יכול דברים של עצמן.** יכול שהדברים הללו שהם אומרים מי האיש אשר בנה וגו' של עצמן הן ולא היה כהן אומרן אלא השוטרים: **ת"ל ויספו השוטרים.** לדבר אל העם ואמרו מי האיש וגו' ויספו משמע שדבר זה הם מוסיפים משלהם: **הרי דברים של עצמן אמור.** שהדבר זה לבדו הן מוסיפין על של כהן מדעד השתא גבי נטע וגבי אירס אשה לא כתיב ויספו והכא כתיב ויספו ש"מ עד הנה דברי כהן ואת זו הן מוסיפין: **הא מה אני מקיים ודברו השוטרים.** בבנה ונטע ואירס: **בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר.** שהכהן אומר והשוטרים משמיעין אותן: **מונגש עד ודברו.** דהיינו שמע ישראל אתם קרבים וגו' עד להושיע אתכם: **מי האיש.** ריבויא הוא דמצי למיכתב מי אשר בנה ומדלא כתיב אשר בית בנה דרוש ביה בנה מ"מ והאי דכתיב בית למעוטי בית שער אכסדרה ומרפסת שהם עשוים לדריסת רגל ולא ראוים לדור בהם: **בית שער.** בית כניסת שער החצר להסתופף שם שומר הפתח: **ולא חנכו.** מדלא כתיב [ולא] חנך הוי מיעוטא חנכו לזה ולא לאחר פרט לגזול בית: **כרבי יוסי הגלילי.** דמתני':

מעבירות

מעבירות שבידו אפילו תימא רבי יוסי הגלילי כגון דעבד תשובה ויהב דמי אי הכי הוה ליה לוקח וליהדר כיון דמעיקרא בתורת גזילה אתא לידיה לא: ומי האיש אשר נטע כרם כו': תנו רבנן אשר נטע אין לי אלא נטע לקח וירש וניתן לו במתנה מנין תלמוד לומר ומי האיש אשר נטע כרם אין לי אלא כרם מנין לרבות חמשה אילני מאכל ואפילו משאר מינין תלמוד לומר אשר נטע יכול שאני מרבה הנוטע ארבעה אילני מאכל וחמשה אילני סרק תלמוד לומר כרם רבי אליעזר בן יעקב אומר כרם כמשמעו לא חילל ולא חיללו פרט למבריך ולמרכיב והא אנן תנן אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב אמר רבי זירא אמר רב חסדא לא קשיא כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר האי הרכבת היתר היכי דמי אילימא ילדה בילדה תיפוק לי' דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה אלא ילדה בזקינה והאמר רבי אבהו ילדה שסיבכה בזקינה בטלה ילדה בזקינה ואין בה דין ערלה אמר רבי ירמיה לעולם ילדה בילדה וכגון דנטע להך קמייתא לסייג ולקורות דתנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה ומאי שנא ילדה בזקינה דבטלה ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה התם אי מימליך עלה לאו בת מיהדר היא הכא אי מימליך עלה בת מיהדר היא [דהא מעיקרא לפירי קיימא] מידי דהוה אעלו מאיליהן דתנן עלו מאיליהן חייבין בערלה ולוקמה בכרם של שני שותפין דהאי הדר אדידיה והאי הדר אדידיה אמר רב פפא זאת אומרת כרם של שני שותפין אין חוזרין עליו מערכי המלחמה ומאי שנא מחמשה אחין ומת אחד מהן במלחמה דכולן חוזרין התם כל חד וחד קרינא ביה אשתו הכא כל חד וחד לא קרינא ביה כרמו רב נחמן בר יצחק אמר במבריך אילן בירק והאי תנא הוא דתניא המבריך אילן בירק רבן שמעון בן גמליאל מתיר משום רבי יהודה בן גמדא איש כפר עכו וחכמים אוסרין כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן הא מני רבי אליעזר בן יעקב היא לא אמר רבי אליעזר בן יעקב התם כרם כמשמעו הכא נמי נטע כמשמעו נוטע אין מבריך ומרכיב לא כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה דמתחזיא כבת שתא והני מילי שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל כוליה כרם קלא אית ליה כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב מת תופס ארבע אמות לק"ש דכתיב לועג לרש חרף עושהו אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב חורגתא הגדילה בין האחין אסורה לינשא לאחין דמתחזיא כי אחתייהו ולא היא קלא אית ליה למילתא ואמר רבי יצחק אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו למעשר אמר עולא לא אמרן אלא בשדה אבל בעיר קלא אית ליה למלתא ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים והני מילי שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל כולי כרם מקדיש ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב מת

מעבירות שבידו. והאי אית ליה למיהדר משום הירא ורך הלבב: **תלמוד לומר אשר נטע.** מדלא כתיב אשר כרם נטע דרוש ביה נמי נטע מכל מקום ואפי' אינו כרם שהרי לא הזכיר כרם עדיין: **תלמוד לומר כרם.** דדמי לכרם ופחות שבכרמים חמשה גפנים הם: **כרם כמשמעו.** ולא שאר אילנות: **חיללו.** משמע מיעוטא לזה ולא לאחר: **כאן בהרכבת איסור.** ברייתא בהרכבת איסור מין בשאינו מינו ומעטיה קרא כדמעיט ולא חנכו גבי בית פרט לגזלן: **מבריך.** שכופף [הזמורה או היחור] בארץ: **מרכיב.** שנוקב האילן ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותוחב לתוכו ועושה ענף בתוך הנקב ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו וישראל מותר להרכיב משני אילנות שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין דהוו ממין אחד זה בזה: **האי הרכבת היתר.** דאוקמת מתני' בה היכי דמי דחוזר מפני חילול ההרכבה: **אי נימא ילדה בילדה.** שאף זו שבקרקע שהרכיב את הענף בה נטיעה היא ועדיין לא הגיעה לשנה רביעית לחללה הא לאו משום הרכבה הדר דבלאו הרכבה נמי בעי למיהדר מן המלחמה משום ילדה ראשונה: **בזקינה.** שכבר נתחללה: **שסיבכה.** לשון נאחז בסבך (בראשית כב) שעשאה ענף בזקינה: **בטלה לגבי זקינה.** ואינה חייבת בערלה ואין בה דין רבעי וכי תנן במסכת ערלה דמרכיב חייב בערלה [זקינה] בילדה תנן שאף אותו ענף חייב בערלה ואע"ג שקצצו מזקינה נעשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו: **לעולם ילדה בילדה.** ודקשיא לך בלא הרכבה נמי בעי למיהדר ממערכי המלחמה אקמייתא: **כגון דנטעה לקמייתא לסייג.** כגון שהיתה פרצה בגדר שדהו ונטעה בפרצה לסתום לשון סוגה בשושנים (שיר השירים ז) גדורה בשושנים: **ולקורות.** לקוץ ממנה קורות לכשתגדל: **ומאי שנא ילדה בילדה.** כי הך ילדה קמייתא דבזקינה היא לענין ערלה (דלא) בטלה הרכבה בה להפטר מן הערלה כמותה: **התם.** גבי זקנה לאו בת אימלוכי היא לחזור ולהיות ילדה על שום מחשבה אבל נטע לסייג אי ממליך עלה בתוך שני ערלה לקיימה לפירות חייבת בערלה הילכך ילדה דקא מרכיב בגוה לאכילה חייבת בערלה ואע"ג דלא אימליך אקמייתא הא מיהא לאכילה הוא ומהניא מחשבה דעיקר דידה נמי אי הוה חשיב עלה הוה מהני מחשבה ואע"ג דבשעת נטיעה לאו להכי נטעה: **מידי דהוה אעלו מאיליהן.** דבשעת נטיעה ליכא כוונה: **ולוקמה בכרם של שני שותפין.** למה לי לאהדורי אשינויא דחיקא בנוטע לסייג ולקורות לוקמה בנוטע לאכילה ודקשיא לך תיפוק לי משום דבעי למהדר משום ראשונה לישני כגון שהנטיעה של ראובן ובא שמעון והרכיב בה להיות פירות הרכבה שלו: **ומאי שנא מחמשה אחין.** ברייתא היא לקמן בפרקין (דף מד.): **כולן חוזרין.** מפני שהיא שומרת יבם לכולם: **קרינא ביה אשתו.** שמא לזה תתייבם: **כל חד וחד לא קרינא ביה כרמו.** המיוחד לו שאין לך בה גפן שאין לשנים חלק בה: **רב נחמן אמר.** הא דקתני מתני' מרכיב חוזר במרכיב אילן בירק דלא בעי למיהדר משום קמא ואם תאמר מין בשאינו מינו הוא ואימעיטא לה הרכבת איסור מולא חיללו פרט למבריך ומרכיב האי תנא הוא דאמר מותר: **כפר עכו.** כן שמה: **הא מני.** דקתני פרט למבריך ומרכיב לאו סתמא היא אלא סיפא דמילתא דרבי אליעזר בן יעקב היא ואפי' הרכבת היתר לא הדר עלה: **פחותה מטפח.** שהיא שפל קומה ולא תגבה לעולם עד טפח: **כל שנותיה** מדרבנן כל הימים ערלה נוהגת בה דמתחזיא כבת שתא והרואה שאוכלין פירותיה אומר שפירות ערלה מותרין: **קלא אית ליה.** הכל אומרים כרם יש לפלוני משונה מכל הכרמים ויודעין שהיא זקינה להכי נקט שתים כו' דסבר לה כמאן דאמר במסכת ברכות (דף לה.) כרם רבעי תנן שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם: **לקרייאת שמע.** שאסור לקרות בארבע אמותיו משום לועג לרש שזה קורא וזה אינו יכול לקרות: **חורגתא.** בת אשתו: **שגדלה בין האחין.** בני הבעל מאשה אחרת: **דמתחזיא כי אחתייהו.** מי שאינו מכיר בה ורואה אותה שגדלה אצלו כסבור שהיא אחותו ואומר שנושא אחותו: **לקט שכחה ופאה שעשאן.** העני גורן שכינס הרבה כאחד ועשה מהן כרי: **הוקבעו למעשר.** מדרבנן דמאן דחזי סבור שגדל בשדהו: **וה"מ בשדה.** שלא ידעו הכל שכנסו מעט מעט וסבורין שגדל שם אבל בעיר כל שכיניו ראו שכינס על יד על יד ויודעין שהן של לקט שכחה ופאה ופטור מן המעשר כדתניא בספרי ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך בדבר שאין לו בו חלק ונחלה עמך הוא בא ונוטל מעשר ראשון שלו יצא לקט שכחה ופאה שיש לו חלק ונחלה עמך שאף לעניים לוים הם מופקרים כשאר עניי ישראל: **אינה מקדשת את הזרעים.** משום כלאי הכרם דכתיב בהו תקדש המלאה הזרע ונראה לי דקסבר כדאמרינן במנחות (דף טו:) קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן נינהו ובכי האי כרם לא גזור רבנן אשאר זרעים: **אבל כוליה כרם.** [כרם] גדול שהיא שפלת קומה הואיל וחשיבה גזור עליה:

מת

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מְעֻבֵּירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ וחוזר, ואם כן, התמעט הגזלן מטעם זה. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, צריך מיעוט נוסף במקרה כְּגוֹן דְּעָבַד תְּשׁוּבָה על גזילתו וְיָהֵב דָּמֵי – ושילם את דמי הגזילה, ובאופן זה אינו חוזר מפני עבירה זו. שואלת הגמרא, אִי הָכִי ששילם על גזילתו, הֲוָה לֵיהּ לוֹקֵחַ על ידי כך וְלֵיהַדַּר – ויחזור לביתו כדין לוקח בית. עונה הגמרא, כֵּיוָן דְּמֵעִיקָּרָא קודם ששילם בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אָתָא לְיָדֵיהּ – הבית הגיע לידו בגזילה לֹא יחזור עבורו, וזה המיעוט של גזלן.

שנינו במשנה, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם' אחד הנוטע כרם וכו', אחד הנוטע ואחד המבריך וכו' ואחד הלוקח כו', מבארת הגמרא את המקור לכך, תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפרשה 'ומי האיש אֲשֶׁר נָטַע כרם', אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא דווקא אם נָטַע ממש, לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן שאף הוא חוזר. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע', תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר נטע', אלא בא לרבות קונה ויורש. 'כֶּרֶם' אֵין לִי לרבות אֶלָּא כֶּרֶם דווקא, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשְּׁאָר מִינִין שגם עליהם חוזר, כמבואר במשנה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר נָטַע כרם', ולא כתוב 'אשר כרם נטע' לדרוש 'נטע' מכל מקום, שכל נטיעות בכלל. אם כן יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה מפסוק זה אף הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק. תַּלְמוּד לוֹמַר 'כֶּרֶם' שמשמעה שצריך שידמה לכרם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חולק וְאוֹמֵר, ש'כֶּרֶם' הנאמר כאן הוא כְּמַשְׁמָעוֹ, שדווקא על כרם חוזר, ולא על שאר אילנות.

ממשיכה הברייתא לדרוש, שהיה יכול לכתוב 'לֹא חִילֵּל' וכתוב 'וְלֹא חִילְּלוֹ', משמע שבא למעט, 'חיללו' לזה ולא לאחר, פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב – שהמבריך אילן באדמה, או המרכיבו באחר, אינו חוזר. מקשה הגמרא וְהָא אֲנַן תְּנַן במשנתינו אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב שבכל אלו חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בברייתא שאומרת שאינו חוזר, מדברת בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר – שהרכיב מין במין אחר כָּאן במשנתינו מדובר בְּהַרְכָּבַת הֶיתֵּר ולפיכך חוזר כדין נטיעה רגילה.

מבררת הגמרא, הַאי הַרְכָּבַת הֶיתֵּר שעליה דיברה המשנה הֵיכִי דָּמֵי שיחזור עליה. אִילֵימָא שהרכיב יַלְדָּה – נטיעה שלא הגיעה לשנתה הרביעית בְּיַלְדָּה – בנטיעה כמוה, אם כן, מדוע צריך לרבותה לחזרה, וּתֵיפּוּק לֵיהּ דְּכָעֵי מֶיהְדַּר אף לולא ההרכבה מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה שעדיין לא חיללה. אֶלָּא בהכרח מדובר בהרכיב יַלְדָּה בְּזִקֵּינָה – נטיעה שעברו עליה ארבע שנים, וצריך לחזור משום הילדה שהרכיב. גם על זה מקשה הגמרא, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ שנטיעה יַלְדָּה שֶׁסִּיבְּכָהּ – הרכיבה בְּזִקֵּינָה, בְּטֵלָה הנטיעה הַיַּלְדָּה בְּזִקֵּינָה וְאֵין בָּהּ דִּין עָרְלָה ולפיכך אין בה דין חילול נטע רבעי ומדוע חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לְעוֹלָם מדובר שהרכיב יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, ומה שקשתה הגמרא הרי צריך לחזור משום הנטיעה הילדה הראשונה, מדובר כאן וּכְגוֹן דְּנָטַע לְהַדְּ נטיעה קַמַּיְיתָא לִסְיָיג – שתהיה לגדר וּלְקוֹרוֹת – או שנטע את הראשונה לקצוץ את קורותיה. ולפיכך אינו חוזר מחמתה, דִּתְנַן, הַנּוֹטֵעַ לִסְיָיג וּלְקוֹרוֹת ולא לאכילת פירותיו פָּטוּר מִן הָעָרְלָה, וכמו כן, אין בה דין חילול רבעי, ולכך חוזר רק על הנטיעה שהרכיב.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא הרכיב יַלְדָּה בְּזִקֵּינָה דְּבָטְלָה ולפיכך אינה חייבת בערלה, וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה שהרכיב בְּיַלְדָּה שנטעה לסייג וקורות דְּלֹא בָּטְלָה הנטיעה החדשה בחבירתה, וחייבת בערלה, הרי הנטיעה שנטעה לסייג וקורות היא זקינה. מתרצת הגמרא, הָתָם בנטיעה זקינה, אִי מִיפְּלִיגְ עָלָהּ ורוצה לנהוג בה כילדה, אינו יכול, שהרי לָאו בַּת מֶיהְדַּר הִיא כיון שבמציאות היא זקינה ואין מחשבתו מועילה. ואילו הָכָא בנטיעה ילדה שניטעה לקורות, אִי מִיפְּלִיגְ עָלָהּ לייעדה לאכילה בַּת מֶיהְדַּר הִיא ותיחשב כנטיעה רגילה החייבת בערלה, [דְּהָא מֵעִיקָּרָא לְפִּירֵי קַיְימָא] ולפיכך יכול לשנות את יעודה. מִידֵּי דַּהֲוָה אֲעָלוּ מֵאֵילֵיהֶן – וכמו שמצינו באילנות שעלו מאליהן, דִּתְנַן, עָלוּ מֵאֵילֵיהֶן חַיָּבִין בְּעָרְלָה הרי שיכול לייעדם לאכילה, אף שלא היו מיועדות לכך מתחילה.

שואלת הגמרא, מדוע העמיד רבי ירמיה את המשנה באופן דחוק, וְלוֹקְמָהּ במרכיב אילן בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דהיינו שהרכיב האחד בעץ חבירו, דְּהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ וְהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ – ולפיכך חוזרים שניהם על ידי הרכבה זו. עונה הגמרא, אָמַר רַב פָּפָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת, מכך שלא תירצה כן מוכח שכֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מֵעִרְבֵי הַמִּלְחָמָה ולפיכך אין להעמיד כך.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא כרם של שותפין מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה וצריכים ליבום את אשתו, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין מפני שהיא שומרת יבם לכולם, והרי הם כשותפים בה. מתרצת הגמרא, הָתָם בחמישה אחין כָּל חַד וְחַד קָרְיָנָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ כיון שיתכן שתתייבם לו, הָכָא בכרם של שותפין כָּל חַד וְחַד לֹא קָרְיָנָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ שהרי שניהם שותפים בכל עץ ועץ.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה האומרת שהמרכיב והמבריך חוזר, על הברייתא האומרת שאינו חוזר, רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, שמשנתינו שנקטה שחוזר במבריך ומרכיב, מדברת בְּמַבְרִיךְ – מרכיב, אִילָן שדינו לחזור עליו, בְּיָרָק שאין חוזרים עליו מצד עצמו, שהרי אין בו דיני ערלה ורבעי. ואם תקשה הרי הרכבה זו היא הרכבת איסור, ולמדנו בברייתא שאין חוזרים עליה. התירוץ וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גַּמְדָּא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, ומשנתינו סברה כמותו. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, ולדבריהם, הרכבה זו היא הרכבת איסור.

תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה על הברייתא, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָא מַנִּי – הברייתא שנקטה שאינו חוזר על הרכבה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר לפני כן בברייתא 'כרם כמשמעו', שהרי האם לֹא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם לעיל שכֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ למעט כל נטיעה שאינה גפן, הָכָא נַמִּי דורש רבי אליעזר בן יעקב את תיבת נָטַע שהוא כמשמעו, ולפיכך נוֹטֵעַ אֵין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא, ואינו חוזר על אפילו על הרכבת היתר, אבל תנא קמא של הברייתא סובר שחוזרים על הרכבה, וכדבריהם סוברת משנתינו.

מביאה הגמרא דין נוסף בשם רב אידי אמר רבי יוחנן, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, נטיעה יַלְדָּה שהיא פְּחוּתָה בגובהה מִטֶּפַח חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ מדרבנן, משום דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שַׁתָּא, ונראה כאוכל פירות ערלה. ומוסיפה הגמרא וְהָנֵי מִילֵּי שחייבת בערלה, בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב – שיש כאן שיעור הקטן של כרם אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם – אם כל הכרם הוא מנטיעות כאלו, קָלָא אִית לֵיהּ – ידוע הוא כמשונה, ואין חשד לערלה.

מביאה הגמרא עוד מימרא שנאמרה משמם של אלו, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לִקְרִיאַת שְׁמַע, ואסור לקרותה בארבע אמותיו. והטעם, משום דִּכְתִיב 'לוֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עוֹשֵׂהוּ' וכשמקיים מצווה בקרבתו, הוא כלועג עליו.

כעין מה ששנינו, מצינו דין נוסף. אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, חוּרְגְּתָא – בת אשתו הַגְּדִילָה בֵּין הָאַחִין – שגדלה בין בניו מאשה אחרת, אֲסוּרָה לִינָּשֵׂא לָאַחִין מאשתו

המשך בעמוד צז

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטוּמְאָה – מת מטמא את העומדים בארבע אמותיו מדרבנן. **וְתָנָא תּוּנָא** – ויש להביא ראיה לדין זה מהמשנה, **חֲצַר הַקֶּבֶר** – החצר אשר לפני מערות הקברים **הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ** כיון שיש היכר בינו ובין המת **טָהוֹר**, ואינו נטמא כדין נמצא בקרבת המת. **וְהוּא** – מה שאינו נטמא כשעומד בחצר, רק כ**שֶׁיְּהוּ בָהּ** – בחצר, **אַרְבַּע אַמּוֹת דִּבְרֵי בֵית שַׁמַּאי**, שלדעת בית שמאי, רק בגודל זה החצר נחשבת לעצמה, אבל בפחות מארבע אמות, החצר בטילה למערה, והרי הוא כעומד במערה. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַרְבָּעָה טְפָחִים** הוא גודל החצר שהעומד בתוכה טהור.

ממשיכה הברייתא **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלדעת בית הלל סגי בארבעה טפחים, כ**שֶׁפְּתִחָה** של חצר הקבר הוא **מִלְּמַעְלָה** ויורדים לה בקפיצה, **אֲבָל** אם **פִּתְחָהּ** של חצר הקבר הוא **מִן הַצַּד** ויורדים לה במדרגות, **דִּבְרֵי הַכֹּל** – אף בית הלל מודים, ששיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ופחות מכך מטמאת.

קודם שתבואר הראיה מהמשנה, הגמרא מבארת תחילה את תוכן דברי הברייתא. מקשה הגמרא, **כְּלַפֵּי לַיָּיא** – לכאורה, דברי הברייתא הפוכים, שהרי **אַדְּרַבָּה**, כשהפתח **מִן הַצַּד** צריך להיות טהור אף בפחות מארבע אמות, שהרי **מִידְּרִיד וְנָפִיק** – יוצא מהחצר דרך הפתח, ואילו כאשר הפתח הוא **מִלְּמַעְלָה** כיון שצריך לטפס בעת יציאתו **אִי אֶפְשָׁר דְּלָא מַאֲהִיל** בידיו על חלל הפתח, ובהכרח ששיעורה של החצר הוא ארבע אמות. לפיכך, מתקנת הגמרא, **אֶלָּא, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמספיק שגודלה יהיה ארבעה טפחים, כ**שֶׁפְּתִחָה מִן הַצַּד** ויכול לצאת מבלי להאהיל, **אֲבָל פִּתְחָהּ מִלְּמַעְלָה** כיון שבהכרח מאהיל ביציאתו, שיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ורק בשיעור זה אינו מיטמא.

כעת מבארת הגמרא את הראיה מהמשנה, **וְהָנֵי מִילֵּי** – מבואר מדברי המשנה, שהאופן שטהור הוא **בְּחֲצַר הַקֶּבֶר** והטעם, **דְּמִסְיְּימָא מְחִיצָתָא** – שהמחיצות מהוות היכר להבדילו מן המת, **אֲבָל** – משמע, שמֵת **בְּעָלְמָא** שאין מחיצה המבדילה בינו לאדם. **תָּפִים** ומטמא סביבותיו ארבע אמות.

שנינו במשנה, 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה' אחד המארס את הבתולה כו', מבארת הגמרא את מקור הדינים. **תָּנוּ רַבָּנַן** מה שנאמר בפרשה 'אֲשֶׁר אֵרַשׂ', פירושו, **אֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם, וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם כַּמִּלְחָמָה** כיון שכל אחד יכול לייבמה **כּוּלָּן חוֹזְרִין**. וממה שלא נאמר הלשון 'לֹא לָקַח' אלא 'וְלֹא לְקָחָהּ', אנו ממעטים **פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שכל אלו נישואיהן בעבירה ואינן חוזרים.

שואלת הגמרא **לֵימָא** מה שנתבאר שצריך למעט את כל אלו **דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אין צריך מיעוט, שהרי **הָא אָמַר** שהאמור בפרשה 'הַיְרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אין הכוונה כפשוטו, אלא **זֶה הַמִּתְיָרֵא מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ** שעליו לחזור, ומדוע צריך למעט את אלו, אחר שעשה איסור בקידושיהן. מתרצת הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אי אפשר למעטם בגלל האיסור, **כְּדַרְבָּה** שלדבריו אין עבירה בקידושין, **דְּאָמַר רַבָּה** על כהן המקדש את האסורה לו, **שֶׁלְּעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב** על קידושיה **עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, כיון שבקדושין גרידא אין איסור, **מַה טַּעַם** – והמקור לכך הוא 'לֹא יִקַּח' **מִשּׁוּם 'לֹא יְחַלֵּל'** – שהתורה נתנה טעם לאיסור הקידושין, משום חילול, **מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, מפני שאם לא בעל, לא חילל, לכן לומדים שאין חוזר עליהן מ'לא לקחה'.

הגמרא מביאה, שניתן ללמוד מסדר הפסוקים דברים נוספים. **תָּנוּ רַבָּנַן**, ממה שהתחילה התורה **בַּאֲשֶׁר בָּנָה** ואחר כך **אֲשֶׁר נָטַע** ואחר כך **אֲשֶׁר אֵרַשׂ** כאן **לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – הנהגה הראויה, והיא **שֶׁיִּבְנֶה** תחילה **אָדָם בַּיִת**, ואחר כך **וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ"** ומבארת הברייתא את הראיה מהפסוק 'הָכֵן בַּחוּץ – במקום הפנוי, **מְלַאכְתֶּךָ' זֶה בַּיִת** ותעשהו למקום זה בית ופנים. 'וְעַתְּדָהּ – והזמין **בַּשָּׂדֶה לָךְ' זֶה כֶּרֶם** – שיזמין לו שדה פנויה, לעשותה כרם, 'אַחַר' שעשה כן 'וּבְנִיתָ את עיקר **בֵיתֶךָ' זוֹ אִשָּׁה** שהיא עיקרו של בית.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' **זֶה** לימוד **מִקְרָא**, שהוא כהכנה ללימוד התורה. ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ' **זֶה** לימוד **מִשְׁנָה**, שהוא כהכנה ללימוד הגמרא. ו'אַחַר' כל זאת 'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' **זֶה גְּמָרָא**, לתת סברא להבין את טעמי המשנה וכמי ההלכה.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ', **זֶה** לימוד **מִקְרָא וּמִשְׁנָה**, 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ' **זֶה גְּמָרָא** שהיא גם הכנה אל הנרמז בהמשך, 'אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' **אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** שהם העיקר, ובכך הלימוד מביא לידי מעשה שהם המעשים הטובים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוסיף **וְאוֹמֵר**, ש'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' **זֶה** כולל **מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא** שכולם הכנה לקיום המצוות, ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ' **אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים** קיום המצוות, **וְאַחַר** כל אלו 'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' דְּרוּשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר – ילמד את חכמת התורה בעיון.

שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר כו'** רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו, ולא שינה בו כלום, אינו חוזר. **תָּנָא** בברייתא, **שֶׁאִם הוֹסִיף בּוֹ** בבניינו מחדש **דִּימּוֹס אֶחָד** – שורת אבנים אחת, **חוֹזֵר** כדין בונה בית, שהרי הוסיף בו דבר.

שנינו במשנה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבָנִים בַּשָּׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. תָּנָא** בברייתא את טעמו של רבי אליעזר, שהוא **מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ** – שצריכים לחדש את בניינו **פְּעָמִים בַּשָּׁבוּעַ** – פעמיים בשבע שנים, מפני שאינו מתקיים.

שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן בָּנָה בֵית חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכו'**. נתבאר במשנה את דין אלו שאין יוצאים כלל ממקומן. ומבארת הגמרא את מקור הדבר, **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה שהנושא 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה' אינו יוצא בצבא למשך שנה. מבררת הברייתא, **אֵין לִי** לרבות ממשמעות הכתוב, **אֶלָּא** דווקא נושא **אִשָּׁה חֲדָשָׁה** – בתולה. **אַלְמָנָה, וּגְרוּשָׁה** מאיש אחר **מִנַּיִן** שאם נושאם אינו יוצא בצבא, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'אִשָּׁה' **מִכָּל מָקוֹם**, ותיבת 'אשה' כוללת גם אלמנה וגרושה. שואלת הברייתא **אִם כֵּן**, שמרבים גם אלמנה וגרושה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה' – לשם מה הוסיפה התורה את תיבת 'חדשה'. ומבארת הברייתא, שתיבה זו באה ללמד שדווקא **בְּמִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ** אף שאינה בתולה, ולפיכך **יָצָא מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ** מפני **שֶׁאֵין** היא **חֲדָשָׁה לוֹ**.

תָּנוּ רַבָּנַן נאמר על הנושא אשה חדשה **שֶׁלֹּא יֵצֵא בַּצָּבָא** למשך שנה, **יָכוֹל** נדרוש מפסוק זה **שֶׁבַּצָּבָא** למלחמה ממש **הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל** יצא מחוץ לביתו **וַיַּפִּיק מַיִם וּמָזוֹן וִיתַקֵּן הַדְּרָכִים** כאלו החוזרים מעורכי המלחמה. **תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפרשה זו 'וְלֹא יַעֲבוֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר' גם לא לספק מים ומזון שהוא צורך הצבא, ולפיכך אינו זז ממקומו. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה** כמו כן **אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ**, שלא יזוזו ממקומם כלל. **תַּלְמוּד לוֹמַר** לא יעבור 'עָלָיו' ויש לדרוש מזה שעָלָיו **אִי אַתָּה מַעֲבִיר** את דבר הצבא **אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים** והם הבונה בית והנושא אשה וכו'. שואלת הגמרא **וּמֵאַחַר דְּכָתַב** בנושא אשה 'לֹא יַעֲבֹר עליו לכל דבר' ללמד שאינו יוצא כלל מביתו,

המשך בעמוד צז

מת תופס ארבע אמות לטומאה ותנא תונא חצר הקבר העומד בתוכה טהור והוא שיהו בה ארבע אמות דברי בית שמאי ב"ה אומרים ארבעה טפחים במה דברים אמורים שפתחה מלמעלה אבל פתחה מן הצד דברי הכל ארבע אמות כלפי לייא אדרבה מן הצד מידריד ונפיק מלמעלה אי אפשר דלא מאהיל אלא במה דברים אמורים שפתחה מן הצד אבל פתחה מלמעלה ארבע אמות והני מילי חצר הקבר דמסיימא מחיצתא אבל מת בעלמא תפים: מי האיש אשר ארש אשה כו': ת"ר אשר ארס אחד המארס את הבתולה ואחד המארס את האלמנה ואחד שומרת יבם ואפילו חמשה אחין ומת אחד מהם במלחמה כולן חוזרין לא לקח ולא לקחה פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי רבי יוסי הגלילי הא אמר הירא ורך הלבב זה המתיירא מעבירות שבידו אפילו תימא ר' יוסי הגלילי כדרבה דאמר רבה לעולם אינו חייב עד שיבעול מה טעם לא יקח משום לא יחלל משום הכי אינו לוקה עד שיבעול תנו רבנן אשר בנה אשר נטע אשר ארש לימדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ואף שלמה אמר בחכמתו הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם אחר ובנית ביתך זו אשה ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ועתדה בשדה לך זה משנה אחר ובנית ביתך זה גמ' ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה ועתדה בשדה לך זה גמרא אחר ובנית ביתך אלו מעשים טובים ר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי אומר הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה וגמרא ועתדה בשדה לך אלו מעשים טובים אחר ובנית ביתך דרוש וקבל שכר: ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער כו': תנא אם הוסיף בו דימום אחד חוזר: ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר: תנא מפני שמחדשין אותו פעמים בשבוע: ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית חדש וחנכו וכו': תנו רבנן אשה חדשה אין לי אלא אשה חדשה אלמנה וגרושה מנין תלמוד לומר אשה מכל מקום אם כן מה ת"ל אשה חדשה מי שחדשה לו יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו ת"ר לא יצא בצבא יכול בצבא הוא דלא יצא אבל יספיק מים ומזון ויתקן הדרכים תלמוד לומר ולא יעבור עליו לכל דבר יכול שאני מרבה אף הבונה בית ולא חנכו נטע כרם ולא חללו ארס אשה ולא לקחה ת"ל עליו עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים ומאחר דכתב לא יעבור לא יצא בצבא למה לי לעבור עליו בשני לאוין: **מתני'** ויספו השוטרים לדבר אל העם וגו' ר' עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זהו המתיירא מן העבירות שבידו לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין הרי הוא הירא ורך הלבב והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם ובעקיבו של עם מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהן וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו

שתחילת

מת תופס ארבע אמות לטומאה. חכמים גזרו שיהא המת מטמא כל הנכנס בארבע אמותיו כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות ליקרב לו ויהא סבור שלא האהיל ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויאהיל ולאו אדעתיה: **ותנא תונא.** וכן תני תנא דידן במשנה הנשנית בינינו בבית המדרש בסדר טהרות (אהלות פט"ו מ"ח) : **חצר הקבר.** שלפני המערה כדאמר סדר בנין הקברות בבבא בתרא (דף ק:) שעושין מערות גדולות של שש על שש וחופר בכותליה סביב כוכין ארוכות כמדת המת ותוחבו לתוכן והמערה מקורה בתקרה וכיסוי ועושה גומא רחבה בצד המערה ופותח פי המערה לתוך הגומא בכותל המערה כמין פתח ואותה גומא היא חצר הקבר: **העומד בתוכו טהור.** כל מקום שהוא עומד בה טהור דכיון דמערה חלוקה הימנה ומחיצותיה ניכרות לא גזור רבנן במתים שבתוכה שיתפסו ד' אמות סביבותיה לצד המערה דכי גזור רבנן ארבע אמות במת המוטל באויר וכגון למעלה אצל גג המערה כדי להרחיק את האדם מלהאהיל על הטומאה אבל כאן יש היכר: **והוא שיש בה ארבע אמות.** הוא דחשיבא מקום לעצמה אבל פחות מכאן בטלה אצל המערה ולא חשיבא למיהוי מקום לעצמה: **וב"ה אומרים ארבעה טפחים.** הוי מקום חשוב בכל דוכתא: **במה דברים אמורים.** ב"ה אמרו ליה: **כשפתחה של חצר למעלה.** שאין לה כניסת מדרון במעלות מן הצד אלא כשיורדין לה קופצין לה וכשעולין מתוכה מטפס ועולה ולקמן פריך איפכא מיסתברא: **כלפי לייא.** כנגד איפוא הפכת דבריך לייא איפוא כדאמר בברכות (דף נח.) כגני לייא כדים שבורים להיכן הולכים איפכא מסתברא מן הצד כשעשוי לחצר מדרון לצאת דרך צדדים איכא למימר כיון דלא גזור רבנן ארבע אמות במחיצות ניכרות סגי להאי חצר בארבעה טפחים והעומד בה הרי זה טהור שאין לנו במה לטמאו דאינו צריך לטפס ולעלות שיפשוט זרועותיו ויאהיל וכנפיו על חלל הפתח דכי נפיק מידדי ונפיק נשמט ונמשך לו מן הפתח של מערה לצד פתח של חצר ויוצא לו: **מלמעלה אי אפשר דלא מאהיל.** כיון דאינו אלא ארבעה טפחים אי אפשר לו לפרוש כנפיו ולטפס ולעלות אלא אם כן מאהיל על חלל הפתח: **והני מילי כו'.** השתא מהדר לפרושי סייעתיה מהכא מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור ש"מ הני מילי חצר הקבר דמסיימא מחיצתא דמערה לחודיה ודחצר לחודיה ויש היכר בדבר אבל מת בעלמא המוטל באויר מודו בית הלל דתפיס ארבע אמות מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור דאי בעלמא לא גזור למה לי לאשמועינן הכא דטהור: **ואפי' היא לו שומרת יבם.** שלא קדשה הוא אלא מכח אחיו באה לו: **לקחה.** מדלא כתיב לקח מיעוטא הוא למעוטי לקיחת איסור: **כדרבה.** דאמר אין עבירה בקידושין עד שיבעול שיביא זרעו או את האשה לידי חילול וממזרת ונתינה אין עבירה בקידושין דלא כתיב ביה לא יקח אלא לא יבא ולא תתחתן אבל אלמנה כתיב בה לא יקח וקיחה היינו קידושין ואיצטריך דרבה דלא תימא מקידושין עבד ליה איסור: **ונתינה.** מן הגבעונים דכתיב בהו ויתנם יהושע לחוטבי עצים (יהושע ט) והן משבעה אומות: **ועתדה בשדה לך.** ונצבה בשדה מלאכתך לך: **גמרא.** לתת סברא להבין בטעמי המשנה והלכה כדברי מי: **אם הוסיף בו דימום אחד.** שורה של אבנים או בגובה או בעובי תו לא הוי על מכונו וקרינא ביה חדש: **שמחדשין אותו.** שאינו מתקיים: **בשבוע.** בשמיטה: **אין לי אלא חדשה.** בתולה: **אלמנה וגרושה.** מאחר ונשאה זה: **יכול אף בנה בית.** חדש ולא חנכו יהא כזה שיהא נקי מן הכל: **מתני'.** **ויספו השוטרים.** על דברי כהן: **בקשרי** כשמתקשרים לעמוד צפופים שלא יפרידום אויבים: **לפיכך.** שהירא זהו הירא מעבירות תלה התורה בנה ונטע ואירס לחזור בגללן כדי שיתלה בכך החזרה ולא יתבייש לומר מעבירות שבידו הוא ירא וחוזר: **ר' יוסי אומר כו'.** בגמרא מפרש במאי פליג אדרבי יוסי הגלילי: **ובעקבו של עם.** בסופו של עם שעומדים שלא יחזורו אחרונים לאחריהם לנוס: **מעמידין זקיפין מלפניהם.** בראשה של צד המלחמה מעמידין בני אדם גבורים ממונים לכך שאם יפול אחד מן הנלחמים יעמידוהו ויזקיפוהו ויגבירו את אנשי הצבא בדבריהם: [**ואחרים**]. ואנשים אחרים מאחריהם: **וכשילין של ברזל בידיהם.** לשמור שלא ינוסו וכשילין כעין חצין שקורין ווריי"ש:

שתחילת

שתחילת ניסה נפילה. בגמ׳ פריך איפכא מבעי ליה שהניסה היא תחילת הנפילה: **בד"א.** דחוזרין מן המערכה ויש שאינן זזין ממקומן במלחמות הרשות: **אבל במלחמות מצוה.** כגון כיבוש ארץ ישראל בימי יהושע הכל יוצאין: **רבי יהודה אומר כו׳.** מפרש בגמ׳: **גמ׳.** : **עבירה דרבנן.** לר"י הגלילי אפי׳ עבר על דברי סופרים חוזר ולרבי יוסי עד שיעבור על דבר תורה דומיא דאלמנה לכהן גדול וכגון שנשאה דאיכא איסור: **סח בין תפילה לתפילה.** בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש: **סח.** סיפר: **עבירה היא בידו.** אם לא חזר ובירך דהכי אמרי׳ במנחות (דף לו.) סח מברך שתים לא סח מברך אחת: **ומים שותתין על ברכיו.** מי רגלים מחמת יראה: **מפני שתחילת נפילה ניסה מבעי ליה.** תחילת משמע הגרמת הדבר והכי איבעי ליה למימר כשהן נסין זו היא תחילת הגרמת הנפילה ובניסה לא שייך למימר תחילה דהא ממש קא ערקי: **רשות דרבנן זו היא מצוה דר׳ יהודה.** ובאותה מלחמה שאמרו חכמים שהיא רשות ואין חתן יוצא לה אמר נמי ר׳ יהודה דאין חתן יוצא לה אלא שרבי יהודה קורא אותה מצוה ונפקא מינה לפוטרו משאר מצות בעודו עסוק בה כדמפרש רבא ואזיל: **מצוה דרבנן.** דאמרו בה הכל יוצאין אמר נמי ר׳ יהודה הכל יוצאין אלא דקרי לה חובה ולאו מידי אשמעינן בהא אלא כולה משום מצוה ורשות נקטו פלוגתייהו אלא משום דקרו רבנן להא רשות די להם אם קראו את זו מצוה ואפילו היא חובה שהרי אין הדבר אלא להעלותם מעלה אחת ולומר אבל בזו הכל יוצאין וגבי רשות דיים לקרות את שלמעלה ממנה מצוה ורבי יהודה דקרי לקמייתא מצוה לאשמועי׳ דהעוסק בה פטור מן המצוה והוצרך להעלות את זו מעלה אחת לומר אבל בזו הכל יוצאין הילכך קרייה חובה כדאיתא: **אמר רבא כו׳.** מילתיה דרבי יוחנן מפרש ואזיל וקאמר דהא דאמר רבי יוחנן דאיפליגו רבנן ורבי יהודה באחת המלחמות בקריאת השם נפקא לן מיניה לענין עוסק במצוה דלמר חובה ולמר רשות ופריש לן נמי רבא בהי מינייהו איפליגו: **מלחמות יהושע דלכבש.** בהא ליכא למאן דקרי רשות דאפילו חובה נמי איתא והעוסק בה פטור מן המצוה ורבנן הוא דלא איכפת להו לקרותה חובה דדיים לקרותה מצוה אצל הרשות שהרי אין אנו צריכין אלא למצוא בה מעלה אחת ומצוה לגבי רשות מעלה היא: **ומלחמת בית דוד.** שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל ובשאר סביבותיה להעלות לו מנחה ומס עובד: **דברי הכל רשות.** ואפילו רבי יהודה להא לאו מצוה קרי לה והעוסק בה אינו פטור מן המצוה: **כי פליגי.** ר׳ יהודה ורבנן במצוה ורשות דלמר פטור מן המצוה ולמר חייב במלחמה שהיא למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתו עלייהו:

שתחילת ניסה נפילה שנאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם ולהלן הוא אומר וינוסו [אנשי] ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים וגו׳ בד"א במלחמות הרשות אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה אבל במלחמות חובה הכל יוצאין אפי׳ חתן מחדרו וכלה מחופתה: **גמ׳** מאי איכא בין רבי יוסי לר"י הגלילי איכא בינייהו עבירה דרבנן כמאן אזלא הא דתניא שח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה כמאן כר"י הגלילי מאן תנא להא דתנו רבנן שמע קול קרנות והרתיע הגפת תריסין והרתיע צחצוח חרבות ומים שותתין לו על ברכיו חוזר כמאן לימא רבי עקיבא היא ולא רבי יוסי הגלילי בהא אפי׳ ר׳ יוסי הגלילי מודה משום דכתיב ולא ימס את לבב אחיו כלבבו: והיה ככלות השוטרים כו׳: האי מפני שתחילת ניסה נפילה מפני שתחילת נפילה ניסה מבעי ליה אימא מפני שתחילת נפילה ניסה: בד"א במלחמות הרשות כו׳: א"ר יוחנן רשות דרבנן זו היא מצוה דרבי יהודה מצוה דרבנן זו היא חובה דרבי יהודה אמר רבא מלחמות יהושע לכבש דברי הכל חובה מלחמות בית דוד לרווחה דברי הכל רשות כי פליגי למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתי עלייהו מר קרי לה מצוה ומר קרי רשות נפקא מינה לעוסק במצוה שפטור מן המצוה:

הדרן עלך משוח מלחמה

עגלה ערופה בלשון הקודש שנאמר כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך שלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאין רבי יהודה אומר חמשה שנאמר זקניך שנים ושופטיך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד

הדרן עלך משוח מלחמה

מתני׳. עגלה ערופה בלשון הקודש נאמרת מה שהזקנים אומרים ידינו לא שפכו והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל בלשון הקודש הוזקקו מן התורה לאמרה: **שנאמר כי ימצא חלל.** ובגמרא פריך היכי יליף מהכא: **היו יוצאין.** ובאין שם ומודדין מן החלל לצד העיירות שסביבותיו לידע איזו קרובה: **בגל.** גל של אבנים: **נמצא סמוך לספר כו׳.** מפרש טעמא בגמ׳. **גמ׳. מאי קאמר.** היכי יליף לשון הקודש מהכא: **ואין ב"ד שקול.** אין עושין ב"ד שיהא יכול ליחלק שוה בשוה אלא שיהא הרוב לצד אחד לקיים אחרי רבים להטות (שמות כג) : **למיוחדין.** הנך דלשכת הגזית: **מזקני זקניך.** מדמצי למיכתב זקני וכתב זקניך מיוחדין שבזקניך: **זקני השוק.** אע"פ שאינן סנהדרין: **שופטיך.** זקנים שהם שופטים את ישראל: **מזקני העדה.** דסמיכת פר העלם דבר ואייתר ליה שופטיך להביא עוד שנים: **לגמרה לכולה מילתא מהתם.** דהא רבי יהודה התם נמי חמשה קאמר ויליף לה מקראי בפ"ק דסנהדרין: **אלא** [וי"ו] **ושופטיך למניינא.** כלומר לא גמיר גז"ש ואיצטרי׳ שופטיך לסנהדרי גדולה כר"ש וי"ו

נמצא טמון בגל או תלוי באילן או צף על פני המים לא היו עורפין שנאמר באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עובדי כוכבים או לעיר שאין בה ב"ד לא היו עורפין אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד: **גמ׳** מאי קאמר אמר ר׳ אבהו ה"ק שנאמר וענו ואמרו ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו וגו׳ מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש וסדר עגלה ערופה כיצד כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך שלשה מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין: רבי יהודה אומר חמשה וכו׳: ת"ר ויצאו זקניך ושופטיך זקניך שנים ושופטיך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה דברי ר׳ יהודה ר׳ שמעון אומר זקניך שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה ור׳ שמעון נמי הא כתיב ושופטיך ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך ורבי יהודה מזקני זקניך נפקא ור׳ שמעון אי כתב רחמנא זקני הוה אמינא אפי׳ זקני השוק כתב רחמנא זקניך ואי כתב רחמנא זקניך הוה אמינא אפי׳ סנהדרי קטנה כתב רחמנא ושופטיך למיוחדין שבשופטיך ור׳ יהודה גמר זקני זקני מזקני העדה מה להלן מיוחדין שבעדה אף כאן מיוחדין שבעדה אי גמר לגמרה לכולה מילתא מהתם זקניך ושופטיך למה לי אלא וי"ו ושופטיך למנינא ורבי שמעון וי"ו

ו"ו

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וזה מפני שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – שהנפילה נגרמת על ידי ניסת הלוחמים, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי המבשר במלחמת פלישתים וישראל "גַּם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם", הרי שהמגיפה והנפילה, נגרמו על ידי מנוסתם תחילה. עוד ראיה מביאה המשנה וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר, "וַיָּנוּסוּ [אַנְשֵׁי] יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגוֹ'" הרי שמאחר שנסו מפניהם, נפלו בקרב לפניהם.

מסיימת המשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שיש החוזרים מהמלחמה ויש שאין יוצאים למלחמה כלל, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה כמלחמת יהושע בכיבוש הארץ, הַכֹּל יוֹצְאִין להילחם, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ – מחופתו וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין יוצאים כולם, בְּמִלְחֲמוֹת מִצְוָה אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ.

גמרא. שואלת הגמרא, מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, הרי לדברי שניהם הירא היא מעבירות. מתרצת הגמרא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אם עבר על עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן, לרבי יוסי הגלילי חוזר, ולרבי יוסי אינו חוזר אלא על עבירה דאורייתא, כמו כהן גדול שנשא אלמנה.

מוסיפה הגמרא, כְּמַאן אֲזְלָא הָא דְּתַנְיָא בענין חזרת עורכי המלחמה, שאם שָׁח – סיפר בֵּין תְּפִילָה – הנחת תפילין של יד לִתְפִילָה – להנחת תפילין של ראש עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ אם לא בירך שוב על של ראש, וְחוֹזֵר עָלָיו מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. אומרת הגמרא כְּמַאן בהכרח שברייתא זו היא כְּרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שחוזר אף על עבירות דרבנן, כגון ברכות.

מבררת הגמרא, מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן בחזרה מעורכי המלחמה שאם שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת בעת המלחמה וְהִרְהֵתִיעַ ונפחד מאד, וכן אם שמע הֲנָפַת תְּרִיסִין וְהִרְהֵתִיעַ, או שמע צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בִּרְכָּיו מחמת יראתו, חוֹזֵר מעורכי המלחמה. ומבררת הגמרא כְּמַאן סוברת ברייתא זו, לֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא שלדבריו חוזרים מחמת יראה, וְלֹא רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שלדבריו יכולים לחזור רק מפני פחד עבירות, ולא מעצם המלחמה. דוחה הגמרא, בְּהָא – בפחד גדול כזה אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי מוֹדֶה שחוזר גם משום זה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ' וכשמפחד כך, מרתיע גם את האחרים הואיל ופחדו ניכר.

שנינו במשנה 'וְהָיָה כְּבֵלוֹת הַשּׁוֹטְרִים' כו' שתחילת ניסה נפילה. שואלת הגמרא על לשון המשנה, הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – וכי הגורם לניסה היא הנפילה, ומדוע נקטה המשנה לשון זו, הרי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה מִבְּעֵי לֵיהּ לתנא לכתוב, שהרי הגורם לנפילה היא הניסה. מתרצת הגמרא אֵימָא בדברי המשנה מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה – הגורם לנפילה היא הניסה.

שנינו במשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת כו' אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה וכו'. מבארת הגמרא את דבריהם ומחלוקתם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'מלחמת רְשׁוּת' דְּרַבָּנָן – מה שרבנן מכנים רשות, זוֹ הִיא 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא אותה המלחמה שכונתה אצל רבי יהודה 'מצוה' ואין כולם יוצאים עליה. כמו כן, 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבָּנָן מה שכונה בדברי רבנן מלחמת מצוה, זוֹ הִיא 'מלחמת חוֹבָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא מלחמת החובה שעליה דיבר רבי יהודה, והכל יוצאין עליה.

ומבאר רבא את מחלוקתם, אָמַר רָבָא, מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ שהיו כדי לִכְבּשׁ את ארץ ישראל על פי הדיבור דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה ויוצאים כולם. ואילו מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד שהיו לִרְוָוחָה להרחיב את גבול ישראל וליטול מס מהגויים, דִּבְרֵי הַכֹּל נידונית במלחמת רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגֵי רבנן ורבי יהודה, במלחמה שמטרתה לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים – להחליש את כוחם של הגויים דְּלֵא לֵיתֵי עֲלַיְיהוּ – כדי שלא יהיה בהם כח להילחם ביהודים. ובזה, מַר – רבי יהודה, קָרֵי לָהּ מִצְוָה, וּמַר – תנא קמא, קָרֵי למלחמה זו מלחמת רְשׁוּת, ולכולי עלמא אין כולם יוצאים למלחמה זו, והַנַּפְקָא מִינָּהּ אם היא נקראת רשות או מצוה היא לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה – לענין ההלכה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, שלדברי רבי יהודה שמלחמה זו נקראת 'מצוה' העוסק בה פטור ממצוה אחרת, ולתנא קמא שמלחמה זו נקראת 'רשות' העוסק בה חייב במצוה אחרת.

הדרן עלך משוח מלחמה

עגלה ערופה פרק תשיעי

פרק זה עוסק בפרשת עגלה ערופה. פרשה זו נאמרה, שכשימצא חלל בארץ ישראל, ולא נודע מי הרגו, צוותה התורה שילכו לשם זקנים מבית דין הגדול, וימדדו ממנו לכל סביבותיו איזו עיר קרובה לו, וזקני אותה העיר מביאים עגלה, ומורידים אותה בנחל איתן, ועורפים אותה שם, וכל זקני העיר ההיא רוחצים את ידיהם במקום עריפתה, והזקנים אומרים בלשון הקודש 'ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו', והכהנים אומרים 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל'.

משנה. עֶגְלָה עֲרוּפָה – האמירות שבפרשת עגלה ערופה, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מנין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה' ולא נודע מי הכהו. 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ' למדוד מה היא העיר הקרובה אל החלל, וכמה דיינים הם, שְׁלֹשָׁה, ואלו השלשה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם היושב בלשכת הגזית הָיוּ יוֹצְאִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דיינים הם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְזִקְנֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם שהוא מיעוט רבים, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם הרי יש כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שמספרו שָׁקוּל, לכך מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד והרי כאן חמשה.

נִמְצָא ההרוג טָמוּן בְּגַל אבנים, אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין עגלה עליו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה' וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

נִמְצָא ההרוג סָמוּךְ לַסָּפֵר – עיר שהיא בגבול ישראל סמוך לנכרים, אוֹ לְעִיר שֶׁרּוֹבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין (ומודדין). אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.

גמרא. שואלת הגמרא על החלק הראשון של המשנה, מַאי קָאָמַר – כיצד למד התנא ממה שנאמר 'כי ימצא חלל באדמה' שעגלה ערופה נאמרת בלשון הקודש. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לא ממקרא זה למד זאת התנא, אלא ממקום אחר, ושני דברים נאמרו בחלק זה של המשנה, והתנא הָכִי קָאָמַר, תחילה אמר, מנין שבלשון הקודש, שֶׁנֶּאֱמַר כאן בעגלה ערופה 'וְעָנוּ וְאָמְרוּ', וּלְהַלָּן בפרשת ברכות וקללות הוּא אוֹמֵר 'וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ וְגוֹ'", ויש ללמוד גזרה שוה, מָה עֲנִייָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בברכות וקללות היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף הענייה האמורה כָּאן היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ואחר כך אמר דין אחר, וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד נעשית, נאמר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ וְזִקְנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', שְׁלֹשָׁה דיינים מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין למדוד.

שנינו במשנה, שלשה מבית דין הגדול, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וְכו'. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת במשנה, תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר 'וְיָצְאוּ וְזִקְנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', 'וְזִקְנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' הרי הם עוד שְׁנַיִם, הרי כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר 'וְזִקְנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה.

המשך בעמוד צז

ביאורים למסכת סוטה דף מה עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וי"ו לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ לדרוש ממנה דרשה (מַאי קָאָמַר רַחֲמָנָא במה שהוסיפה 'ושופטיך', הַמְיוּחָדִין שֶׁבִּשּׁוֹפְטֶיךָ ולא למנין הדיינים).

מקשה הגמרא, אֶלָּא מֵעַתָּה שדורשים כל מלה יתירה למנין נוסף של דיינים, כמו כן נדרוש 'וְיָצְאוּ' שמשמע שְׁנַיִם, 'וּמָדְדוּ' שמשמע שְׁנַיִם, הרי ארבעה נוספים, ואם כך, לְרַבִּי יְהוּדָה שדרש מ'זקניך ושופטיך' חמשה דיינים, כשנוסיף עליהם ארבעה, הֲרֵי כָּאן תִּשְׁעָה, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש משם שלשה, כשנוסיף עליהם ארבעה הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה. מתרצת הגמרא, מלים אלו 'ויצאו' 'ומדדו' אינם מיותרים למנין, אלא הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא, 'וְיָצְאוּ', מלמד שרק הֵן – הדיינים יעסקו במדידה וְלֹא שְׁלוּחֵיהֶן, 'וּמָדְדוּ' מלמד שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא במקום שהוא בַּעֲלִיל לָעִיר – גלוי ופשוט שסמוך לעיר זו, הָיוּ הזקנים מוֹדְדִין, שֶׁמִּצְוָה לַעֲסוֹק בִּמְדִידָה.

אומרת הגמרא, מַתְנִיתִין שאמרה שדיינים מן הסנהדרין מודדים, ולא הצריכה שאף המלך והכהן הגדול ימדדו, דְּלֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, 'זְקֵנֶיךָ' זוּ סַנְהֶדְרִין, 'שׁוֹפְטֶיךָ' זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל, וכיצד הם רמוזים ב'שופטיך', מֶלֶךְ, דִּכְתִיב "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ", כֹּהֵן גָּדוֹל, דִּכְתִיב "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה וגו'", שמשמעו השופט הממונה על הכהנים שהוא כהן גדול.

מסתפקת הגמרא, אִיבַּעְיָא לְהוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שחולק על משנתינו, האם בְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל בלבד הוּא דְּפָלִיג וסובר שצריך מלך וכהן, אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי אינו חלוק על המשנה במנין הדיינים, אלא אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה שאמר חמשה, אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שלשה סְבִירָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא, בְּסַנְהֶדְרֵי נַמִּי פָּלִיג על השיטות שבמשנה, ומה שאמר 'זקניך אלו סנהדרין' היינו עַד דְּאִיכָּא כּוּלָּהּ סַנְהֶדְרֵי גדולה במדידה.

אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע לפשוט מברייתא שנאמרה בענין זקן ממרא, מְצָאן זָקֵן מַמְרֵא לחכמי הסנהדרין אַבֵּי פַּגִּי – מקום בתוך חומת ירושלים וְהַמְּרָה עֲלֵיהֶן – ששאל מהם שם את שאלתו, והלך למקומו והורה אחרת ממה שהשיבו לו, יָכוֹל תְּהֵא הַמְּרָאָתוֹ הַמְּרָאָה להתחייב עליה מיתה, תַּלְמוּד לוֹמַר באותה פרשה, "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם" שהוא לשכת הגזית הסמוכה לעזרה, מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לחיוב זקן ממרא. ומדקדק רב יוסף, דְּנָפוּק כַּמָּה – כמה דיינים מן הסנהדרין יצאו ממקומם, אִילֵּימָא דְּנָפוּק מִקְצָתָן ומקצתן עדיין נשארו במקומם, מדוע יש בכך המראה, דִּלְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא נַוּאי כְּוָותֵיהּ סְבִירָא לְהוּ – שמא אותם שנותרו בפנים סוברים כמותו, אֶלָּא פְּשִׁיטָא מדובר כאן דְּנָפוּק כּוּלְּהוּ – שיצאו כל הסנהדרין ממקומם, וּלְמַאי – לאיזה צורך יצאו, אִי יצאו לְדָבָר הָרְשׁוּת, מִי מָצוּ נָפְקִי – וכי מותר להם לצאת כולם וְהָכְתִיב "שָׁרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג" ונדרש פסוק זה לענין הסנהדרין, שלא יחסר ממנה כדרך מזיגה שהיא שליש יין ושני שליש מים, ומכאן למדנו שֶׁאִם נִצְרָךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת מלשכת הגזית, יבדוק, אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דיינים כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שהם שליש מסנהדרין גדולה, יוֹצֵא, וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא, הרי שלא יתכן שיצאו כולם לדבר הרשות, אֶלָּא פְּשִׁיטָא שיצאו כולם לְדָבָר מִצְוָה, לְמַאי – לצורך איזו מצוה יש צורך שתצא כל הסנהדרין, לָאו לְמִדַּת עֲגָלָה – האם לא לצורך מדידת העיר הקרובה להבאת עגלה ערופה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר 'זקניך' זו סנהדרין, ונפשוט מכאן שכוונתו לכל הסנהדרין, וחולק על התנאים שבמשנה, שאמרו שלשה או חמשה.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, לֹא, אין מכאן ראיה לכך, דִּלְמָא לא יצאו הסנהדרין לצורך מדידת עגלה ערופה, אלא לְהוֹסִיף עַל הָעִיר ירושלים וְעַל הָעֲזָרוֹת שבמקדש, שדבר זה נעשה רק על ידי הסנהדרין כולה, כְּדְתָנֵן במשנה בסנהדרין, אֵין מוֹסִיפִין שטח עַל הָעִיר להתקדש בקדושת ירושלים, וְעַל הָעֲזָרוֹת להתקדש בקדושת עזרה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

תַּנְיָא מפורש בברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף – כפי שפירש רב יוסף את הברייתא דלעיל, והוכיח משם שרבי אליעזר בן יעקב חולק על משנתינו, מְצָאָן זקן ממרא לסנהדרין אַבֵּית פַּגִּי וְהִמְּרָה עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לִמְדִידַת עֲגָלָה אוֹ לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל תְּהֵא הַמְּרָאָתוֹ הַמְּרָאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ' אל המקום', מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם, הרי מצינו שתנא זה סובר שצריך את כל הסנהדרין למדידה, והיינו רבי אליעזר בן יעקב.

שנינו במשנה, נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָלוּי בְּאִילָן לא היו עורפין. שואלת הגמרא, לֵימָא מַתְנִיתִין שממעטת טמון מ'באדמה' שמשמעו על פני האדמה מעליה, רַבִּי יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנַן שנחלקו כעין זה בענין שכחה, כשהיה העומר טמון, דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק 'וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר בַּשָּׂדֶה', 'בשדה' משמע על פני השדה, פְּרָט לְטָמוּן בתוכה שלא חל עליו דין שכחה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, 'בַּשָּׂדֶה' משמעו אף בתוך גופה של שדה, לְרַבּוֹת אף אֶת העומר הַטָּמוּן בה. הרי שלרבנן, כשם ש'בשדה' משמע בגופה של שדה, כך 'באדמה' משמע בגופה של אדמה, ואדרבא, היה לנו לרבות את הטמון.

אָמַר רַב, אֲפִילּוּ תֵּימָא שהמשנה שממעטת טמון היא כשיטת רַבָּנַן, אין בכך קושי, כי המשמעות של 'בשדה' או 'באדמה' משתנית לפי ענין הפסוק, הָכָא בעגלה ערופה מַעְנְיֵנֵיהּ דִּקְרָא – מתוך ענין הפסוקים יש ללמוד שבא למעט טמון, ואילו הָתָם בשכחה מַעְנְיֵנֵיהּ דִּקְרָא יש ללמוד שבא לרבות את הטמון. ומבאר רב כיצד מבינים זאת מתוך הפסוקים. כאן בעגלה ערופה, דִּכְתִיב 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל' שמשמעו הֵיכָא דְּמִשְׁתַּכַּח – בכל מקום שימצא, ואף הטמון בגל, הרי אין צורך לפסוק נוסף לרבות את הטמון, ואם כך, כשכתבה תורה אחר כך 'בָּאֲדָמָה', ודאי הכוונה על פני האדמה פְּרָט לְטָמוּן. וְהָתָם בשכחה למדים זאת מַעְנְיֵנֵיהּ דִּקְרָא, דִּכְתִיב בו "כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר בשדה", ומתוך הסמיכות של 'ושכחת' ל'קצירך' משמע, שענין שִׁכְחָה הוא דּוּמְיָא דְּקָצִיר, מַה קָּצִיר אינו אלא בְּגָלוּי על פני השדה, אַף שִׁכְחָה אינה נוהגת אלא בְּגָלוּי, והרי אין צורך בפסוק נוסף למעט את הטמון, וכשאחר כך כָּתַב רַחֲמָנָא 'בַּשָּׂדֶה', ודאי הכוונה לְרַבּוֹת אֶת הַטָּמוּן בגופה של שדה.

שואלת הגמרא, לְרַבִּי יְהוּדָה נַמִּי שפוטר עומר טמון מדין שכחה, מדוע הוצרך למעטו מ'בשדה', תֵּיפוּק לֵיהּ כדברי רב מִ'שִׁכְחָה' דּוּמְיָא דְּ'קָצִיר' האמור בתחילת הפסוק. משיבה הגמרא, אֵין הָכִי נַמִּי – אכן רבי יהודה למד זאת מהיקש זה. שואלת הגמרא, וְאֶלָּא אם כך 'בַּשָּׂדֶה' שכתבה תורה, לדברי רבי יהודה שאינו מרבה את הטמון, לָמָּה לִי. משיבה הגמרא, מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת ממנו שִׁכְחַת קָמָה – שאף אם היתה השכחה בתבואה מחוברת, ששכח פינה בשדה והניח מלקצרה, חל עליו האיסור של 'לא תשוב לקחתו', שכך משמע, 'ושכחת עומר' או 'ושכחת בשדה' לרבות שכחת קמה.

שואלת הגמרא, וְרַבָּנַן המרבים את העומר הטמון מ'בשדה', שִׁכְחַת קָמָה מְנָא לְהוּ לחייב, משיבה הגמרא, נַפְקָא לְהוּ מִ'כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ' ושכחת' ומסמיכות 'שדך' ל'ושכחת', משמע ששכח מקצת משדהו, לרבות שכחת קמה. שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שלמד לרבות שכחת קמה מ'בשדה', מה ילמד מ'בשדך ושכחת'. משיבה הגמרא, מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שמ'בשדך ושכחת' יש למעט פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמְרִין באויר על ידי הרוח ונפלו לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ ומתוך שהיה סבור שהם של חברו שכחם, שאין נוהג בהם דין שכחה, כיון שאינם בשדך.

המשך בעמוד צח

עגלה ערופה פרק תשיעי דף מה עמוד א סוטה

וי"ו דושופטיך דריש ר' יהודה למניינא להביא עוד שנים: **בעליל לעיר**. במגולה ופשוט שאין עיר קרובה כזו: **מתני'**. דלא קתני מלך וכהן גדול דלא כר' אליעזר בן יעקב: **אי כרבי יהודה**. חמשה אי כרבי שמעון שלשה ולא בעי כולה סנהדרין: **מצאן זקן ממרא**. לב"ד הגדול שאינו נעשה ממרא אלא בב"ד של שבעים ואחד כדיליף בפרק קמא דסנהדרין: **אבי פאני**. כל שהוא בתוך היקף החיצון של ירושלים קרוי בי פאגי ולי נראה שהוא לשון חבישה כמו שקורין ציגל"א של עיר כמו חמור ובית פאגי (ב"מ דף ט.) בשטדידור"א בית ראש של אפסר קורין כן: **והמרה עליהן**. כלומר על מה ששאל מהם שם ואמרו לו ההלכה הלך לעירו והורה לעשות כדרך שהיה מורה בתחילה דהוה ליה ממרא על פיהם: **המקום**. המיוחד למשפט והוא לשכת הגזית: **דנפיק מינייהו כמה**. לבי פאגי דאיצטריך לאשמועינן דפטור משום טעמא דחוץ לב"ד: **דלמא הנך דאיכא גוואי כוותיה סבירא להו**. ומהיכא תיתי לן חיובא דאיצטריך קרא למיפטריה: **שרדך**. זה סנהדרין שיושבת בטיבורה של א"י: **אגן הסהר**. שעשויין כחצי לבנה עגולה בשורת ישיבתן כדי שיהו כולן רואין זה את זה: **המזג**. כשיעור מזג שני חלקים מים ואחד יין ואף כאן צריך שישתייר שליש: **על עיר**. על ירושלים: **תניא כרב יוסף**. דאמר רבי אליעזר בן יעקב כולהו סנהדרי בעי: **מתני'** דיליף פרט לטמון רבי יהודה היא: **בשדה**. ושכחת עומר בשדה לרבי יהודה משמע בשדה על פני השדה ולרבנן משמע בתוך השדה: **התם מעניניה דקרא**. צריכין למידרשיה והכא מעניניה דקרא תדרוש ליה גבי חלל כתיב כי ימצא חלל כל היכא דמשתכח ואפי' טמון הלכך על כרחך כי אתא באדמה למעוטי טמון בא דתדרוש ביה על פני האדמה דאי לרבויי לא איצטריך: **אף שכחה בגלוי**. והוה ממעט טמון ממשמעותא אי לאו דהדר רבייה: **לשכחת קמה**. שאם שכח זוית אחת לקצור קאי עלה בלא תשוב לקחתו והכי משמע ושכחת עומר או ושכחת בשדה: **נפקא להו**. מבשדך ושכחת קרי ביה ששכח את קצת שדהו: **שצפו עומרין לתוך שדה חבירו**. שנשבה הרוח והרימה את העומרין מן הארץ והציפתן לתוך שדה חבירו ושכחן כסבור שאינן שלו נפקא מבשדך ולא בשדה חבירך דלא הוו שכחה: **ורבנן**. מיעוטא דשדה חבירו נפקא להו מדהוה ליה למכתב כי תקצור קצירך בשדה ושכחת וכתיב בשדך: **צפו עומרין לתוך שדהו**. שהיו מוטלים על גבי אבן או עמוד או זו על זו: **פרט לשצפו**. וקא סלקא דעתך צפו ממש על גבי אבן או על גבי עמוד: **וליטעמיך לתוך שדה חבירו**. צפו על גבי אבן הוא דמעיט אבל מונחים לא מיעט והא בשדך כתיב אלא הא דקאמר צפו לאו דוקא צפו על שום דבר קאמר דאפי' מונחים על גבי קרקע נמי קאמר אינו שכחה והאי דקאמר צפו דלא משכחת עומרין לתוך שדה חבירו אלא בצפו שהרוח מצפתן על הארץ ומביאתן לשם: **שהחזיק בו להוליכו לעיר**. ס"ד השתא דאורחא דמילתא נקט ולאו דוקא: **זכה ביה**. ותו לא הוי שכחה דבעינן שכוח מעיקרו כדאמר בב"מ בפרק קמא (דף יא.): **מפני שהוא כצף**. שהוא פטור על שהחזיק בו כאילו היה עודנו צף מעל הקרקע ומונח בידו: **הריני כבן עזאי בשוקי טבריא**. יום אחד היה דעתו צלולה אמר הריני כאן בפומבדיתא מוכן להשיב דבר לשואל בעומק ובחריפות כבן עזאי שהיה חריף ודורש בשוקי טבריא: **שני חללים זה על גב זה**. והאחד משוך להלן מחבירו מעט ואם תמדוד מזה יקרב לעיר אחת ואם תמדוד מחבירו יקרב לעיר אחרת: **ולא מזה מודד כו'**. וה"ה דמיבעיא ליה נמי או דלמא מין במינו לא הוי טמון מין במינו לא הוי צף ומשניהם מודד אלא שהוא בכלל אלו:

ו"ו לא משמע ליה (מאי קאמר רחמנא המיוחדין שבשופטיך) אלא מעתה ויצאו שנים ומדדו שנים לר' יהודה הרי כאן תשעה לרבי שמעון הרי כאן שבעה ההוא מיבעי ליה לכדתניא ויצאו הן ולא שלוחיהן ומדדו שאפי' נמצא בעליל לעיר היו מודדין שמצוה לעסוק במדידה מתניתין דלא כר"א בן יעקב דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר זקניך זו סנהדרין שופטיך זה מלך וכהן גדול מלך דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ כהן גדול דכתיב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה וגו' איבעיא להו רבי אליעזר בן יעקב במלך וכהן גדול הוא דפליג אבל בסנהדרי אי כרבי יהודה אי כרבי שמעון סבירא ליה או דלמא בסנהדרי נמי פליג עד דאיכא כולה סנהדרי אמר רב יוסף ת"ש מצאן זקן ממרא אבי פגי והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה תלמוד לומר וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם דנפוק כמה אילימא דנפוק מקצתן דלמא הנך דאיכא גואי כוותיה סבירא להו אלא פשיטא דנפוק כולהו ולמאי אי לדבר הרשות מי מצו נפקי והכתיב שרדך אגן הסהר אל יחסר המזג שאם נצרך אחד מהם לצאת אם יש שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא אלא פשיטא לדבר מצוה למאי לאו למדידת עגלה ורבי אליעזר בן יעקב היא א"ל אביי לא דלמא להוסיף על העיר ועל העזרות כדתנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד תניא כוותיה דרב יוסף מצאן אבית פגי והמרה עליהן כגון שיצאו למדידת עגלה או להוסיף על העיר ועל העזרות יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית מלמד שהמקום גורם:

נמצא טמון בגל או תלוי באילן: לימא מתניתין ר' יהודה היא ולא רבנן דתניא ושכחת עומר בשדה פרט לטמון דברי רבי יהודה וחכ"א בשדה לרבות את הטמון אמר רב אפי' תימא רבנן הכא מעניניה דקרא התם מעניניה דקרא דכתיב כי ימצא חלל היכא דמשתכח באדמה פרט לטמון והתם מעניניה דקרא דכתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי כתב רחמנא בשדה לרבות את הטמון לרבי יהודה נמי תיפוק ליה משכחה דומיא דקציר אין הכי נמי ואלא בשדה למה לי מיבעי ליה לרבות שכחת קמה ורבנן שכחת קמה מנא להו נפקא להו מכי תקצור קצירך בשדך [ושכחת] ור' יהודה מיבעי ליה לכדרבי אבהו אמר ר' אלעזר דאמר רבי אבהו אמר ר"א פרט לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו ורבנן מבשדה בשדך ור' יהודה בשדה בשדך לא משמע ליה בעי ר' ירמיה צפו עומרין לתוך שדהו מהו אויר שדה כשדה דמי או לאו כשדה דמי א"ל רב כהנא לרב פפי ואמרי לה רב כהנא לרב זביד תפשוט ליה מדרבי אבהו א"ר אלעזר דאמר פרט לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו דחבירו אין לתוך שדהו לא וליטעמיך לתוך שדה חבירו צפו אין מונחין לא והא בעינן בשדך וליכא אלא לתוך שדה חבירו ואפילו מונחין והאי דקאמר צפו דלא משכחת לה אלא בצפו תא שמע עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכחו התחתון שכחה והעליון אינו שכחה רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון שניהם אינן שכחה התחתון מפני שהוא טמון והעליון מפני שהוא צף עד כאן לא פליגי אלא בתחתון אבל בעליון דברי הכל לא הואי שכחה שאני התם כיון דאחזיק ביה זכה ביה אי הכי מאי איריא על גבי חבירו אפילו בשדה נמי אין הכי נמי והאי דקתני על גבי חבירו משום תחתון והא מפני שהוא צף קאמר אימא מפני שהוא כצף אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא אמר ליה ההוא מדרבנן לאביי שני חללים זה על גבי זה מהיכן הוא מודד מין במינו הוי טמון ומין במינו לא הוי צף ומעליון מודד או דלמא מין במינו הוי צף ומין במינו לא הוי טמון ומתחתון מודד או דלמא מין במינו הוי טמון ומין במינו הוי צף ולא מתחתון מודד ולא מעליון מודד א"ל

תניתוה. לחדא מינייהו דפלוגתא היא בטמון אבל צף לא פשט לה מינה דהא אוקימנא טעמא דעליון משום דאחזיק ביה הוא וצף לא ידעינן מאי הוי עלה: **סברוה.** רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט מינה דפלוגתא בטמון דמין במינו הוא דהני תנאי אפילו תנא קמא דאמר תחתון שכחה כר׳ יהודה סבירא ליה דאמר בשדה פרט לטמון וטעמא משום דמין במינו לא הוי טמון: **חלל.** לא מקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב: **כבולן.** ואפי׳ מפרפר צף וטמון ותלוי: **ומוטל באשפה.** דלא הוי צף ולא טמון ולא תלוי ואפי׳ הכי אין עורפין דחלל קבעי אלמא קרא כדכתיב בעית: **חלל יתירא כתיב.** הקרובים אל החלל ועוד חללים טובא למדרש חלל דוקא ולא חנוק: **פרט למצוי.** תדיר כגון ספר או עיר שרובה עובדי כוכבים: **קמ״ל כדתניא כו׳.** והכי קאמר נמצא סמוך לעיר שאין בה ב״ד אין מודדין לה אלא לעיר שיש בה ב״ד מודדין איזו היא עיר שיש בה ב״ד קרובה לו ואי לא הדר תניא הוה אמינא אין מודדין כלל: **ת״ל ולקחו זקני העיר מכל מקום.** דהאי העיר קרא יתירא הוא דמצי למכתב והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר: **מתני׳ מכוון.** מצומצם שאין זו קרובה לו מזו אפי׳ כמלא חוט: **ואין ירושלים כו׳.** מפרש טעמא בגמ׳: **מוליכין הראש אצל הגוף.** בגמ׳ מפרש למאי הלכתא מוליכין: **גמ׳ אפשר לצמצם.** אפשר לכוין המדה ואמת מדדו שאין זו קרובה לו מזו כלל והוו להו שתיהן קרובות: **וקסבר.** נמי קרובה דכתיב בקרא אפילו קרובות במשמע כמו ובהמה רבה (יונה ד)

תניתוה עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכחו התחתון שכחה והעליון אינו שכחה ר׳ שמעון בן יהודה אומר משום ר׳ שמעון שניהן אינן שכחה התחתון מפני שהוא טמון והעליון מפני שהוא צף סברוה דהני תנאי כר׳ יהודה סבירא להו דאמר בשדה פרט לטמון מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר מין במינו הוי טמון ומר סבר לא הוי טמון לא אי כר׳ יהודה סבירא להו דכ״ע מין במינו הוי טמון והכא בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן קמיפלגי דרבנן כרבנן ור׳ שמעון בן יהודה כרבי יהודה אי הכי מאי איריא על גבי חבירו אפי׳ בעפר ובצרור נמי אין הכי נמי ולהודיעך כחו דר׳ יהודה דאמר אפי׳ מין במינו הוי טמון תנו רבנן חלל ולא חנוק חלל ולא מפרפר באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים ר׳ אלעזר אומר בכולן אם היה חלל עורפין תניא אמר רבי יוסי בר יהודה אמרו לו לר״א אי אתה מודה שאם היה חנוק ומוטל באשפה שאין עורפין אלמא חלל ולא חנוק הכא נמי באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על גבי מים ור״א חלל יתירא כתיב: נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עובדי כוכבים כו׳: דכתיב כי ימצא פרט למצוי: או לעיר שאין בה ב״ד: דבעינא זקני העיר וליכא: אין מודדין אלא לעיר כו׳: פשיטא כיון דתנא לעיר שאין בה ב״ד אנא ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין הא קא משמע לן כדתניא מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב״ד שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין ת״ל ולקחו זקני העיר ההיא מכל מקום: **מתני׳ נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהן מביאות שתי עגלות דברי רבי אליעזר ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר רבי עקיבא אומר הגוף אצל הראש מאין היו מודדין רבי אליעזר אומר מטיבורו רבי עקיבא אומר מחוטמו רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו: **גמ׳** מאי טעמא דרבי אליעזר קסבר אפשר לצמצם וקרובה ואפילו קרובות: ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה: דאמר קרא לרשתה וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים: נמצא ראשו במקום כו׳: במאי קמפלגי אילימא לענין מדידה קמיפלגי הא מדקתני סיפא מאין היו מודדין מכלל דרישא לא במדידה עסקינן אמר ר׳ יצחק במת מצוה קנה מקומו קמיפלגי והכי קאמר לקוברו קנה מקומו והיכא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי ר׳ אליעזר ר׳ עקיבא אומר הגוף אצל הראש במאי קמיפלגי מר סבר גופיה בדוכתיה נפיל רישא דנאדי ונפיל ומר סבר רישא היכא דנפיל נפיל גופא הוא דרהיט אזיל: מאין היו מודדין: במאי קמיפלגי מר סבר עיקר חיותא באפיה ומר סבר עיקר חיותא בטיבוריה לימא כי הני תנאי מהיכן הולד נוצר מראשו וכן הוא אומר ממעי אמי אתה גוזי ואומר גזי נזרך והשליכי וגו׳ אבא שאול אומר מטיבורו ומשלח שרשו אילך ואילך אפילו תימא אבא שאול ע״כ לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה דכי מיתצר ולד ממציעתיה מיתצר אבל לענין חיותא דכולי עלמא באפיה הוא דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו׳: רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו: מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב כדכתיב לתת אותך אל צוארי חללי רשעים: **מתני׳** נפטרו זקני ירושלים והלכו להן זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול ואין המום פוסל בה ומורידין אותה לנחל איתן איתן כמשמעו קשה אע״פ שאינו איתן כשר ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה ואומרים ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על דעתינו עלתה שזקני ב״ד שופכי דמים הן אלא שלא בא על ידינו ופטרנוהו (בלא מזון) ולא ראינוהו והנחנוהו (בלא לוייה)

דאס״ד אי אפשר לצמצם אין כאן קרובה אלא אחת ואנן הוא דלא ידעינן הי מינייהו והוה ליה למימר יביאו עגלה בשותפות ויתנו אם שלנו קרובה חלקכם יהא קנוי לנו ואם עירכם קרובה חלקנו יהא קנוי לכם: **אילימא לענין מדידה.** קאמר יביאו הראש אצל הגוף דממקום שנמצא הגוף שם צריך למדוד ויביאו הראש לכאן והא מדקתני כו׳: **קנה מקומו.** לקוברו שם דזה אחד מי׳ תנאים שהתנה יהושע בפרק מרובה (ב״ק דף פא.): **עיקר חיותא כו׳.** הלכך עיקר חלל מיקרי ומודדין מיניה כדכתיב אל הערים אשר סביבות החלל: **אתה גוזי.** אתה מראשי יצרת ראשי תחילה דגוזי לישנא דרישא כמו גזי נזרך שער ראשך תלשי וגלי ראשך: **אפילו תימא אבא שאול.** כר׳ עקיבא סבירא ליה: **מ״ט דרבי אליעזר בן יעקב.** דאמר מן הצואר הוא קרוי חלל: **דכתיב אל צוארי חללי רשעים.** והלכך ממנו מודדין כדכתיב אל החלל: **מתני׳ נפטרו זקני ירושלים כו׳.** שאין עליהם אלא למדוד כדכתיב ויצאו זקניך ושופטיך ומדדו: **ואע״פ שאינו איתן כשר.** דלא כתיב ביה עיכובא ולא נאמר אלא למצוה: **בקופיץ.** במין סכין גדול: **מאחריה.** ממול עורפה: **מקומה אסור.** לעולם: **ומותר לסרוק שם פשתן.** דוקא נקט עבודה שאינה בגופה של קרקע כדמפרש בגמרא: **לא בא לידינו ופטרנוהו.** בגמ׳ מפרש בלא מזונות והיינו ידינו לא שפכו לא נהרג על ידינו שפטרנוהו בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות ועל [ידיו] כך נהרג: **לא ראינוהו והנחנוהו.** יחידי בלא חבורה והיינו ועינינו לא ראו:

והכהנים

ביאורים למסכת סוטה דף מה עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

תְּנִיתוּהָ – יש לפשוט חלק מספק זה מן הברייתא שהוזכרה לעיל בסוגיא, ששנינו בה, **עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ וּשְׁכָחוֹ, הַתַּחְתּוֹן שִׁכְחָה וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁנֵיהֶן אֵינָן שִׁכְחָה, הַתַּחְתּוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן, וְהָעֶלְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף.** ומבארת הגמרא את הראיה מן הברייתא, **סַכְרוּהָ** – סברו בני בית המדרש, **דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** שבברייתא שנחלקו בדין העומר התחתון, ואף מי שמחייב בו בשכחה **כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לְהוּ, דְּאָמַר,** 'בַּשָּׂדֶה' **פְּרָט לְטָמוּן** שאין נוהג בו דין שכחה, ולמרות כך מחייב תנא קמא את העומר התחתון בדין שכחה. **מַאי לָאו בְּהָא קָא מִיפְּלְגֵי** תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה, **דְּמַר** – רבי שמעון בן יהודה שפוטר **סָבַר,** שגם כשההטמנה היא באופן של **מִן בְּמִינוֹ** כמו בענייננו שהעומר התחתון נטמן תחת העומר העליון שהוא מינו, **הָוֵי בכך טָמוּן** ואינו נוהג בו דין שכחה. **וּמַר** – תנא קמא שמחייב **סָבַר,** שכשההטמנה היא באופן של מין במינו, אין העליון חשוב כהפסק, ולכך **לֹא הָוֵי טָמוּן** ונוהג בו דין שכחה. נמצא אם כך, שהשאלה ששאלו את אביי, האם סברת מין במינו נכונה היא לענין שלא יקרא טמון או לא, נחלקו בכך תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה.

דוחה הגמרא, **לֹא,** אין לפשוט מברייתא זו, ולא בכך נחלקו תנא קמא ורבי שמעון, אלא **אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה** היה **סְבִירָא לְהוּ** שפוטר בעומר טמון, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** היו אומרים שגם כשההטמנה היא באופן של **מִן בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן** ולא היה חל עליו דין שכחה. **וְהָכָא** בברייתא זו, חכמים ורבי שמעון בן יהודה **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנָן קָמִיפְּלְגִי, דְּרַבָּנָן** שאמרו שיש לתחתון דין שכחה סוברים **כְּרַבָּנָן** שמחייבים את העומר הטמון. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה** שאמר שאין לתחתון דין שכחה סבר **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שפוטר את העומר הטמון.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שרבנן שבברייתא מחייבים בדין שכחה בכל עומר טמון, **מַאי אִירְיָא** שנקטה הברייתא את המחלוקת באופן שהניח את העומר **עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ** שבכך יש מקום לומר שאין לתחתון דין טמון משום שההטמנה היא במינו, הרי לדבריך **אֲפִילּוּ** אם טמנו ממש **בְּעָפָר וּבִצְרוֹר נַמִּי** מחייבים רבנן. מתרצת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** יכלה הברייתא לנקוט את המחלוקת גם כשטמנו בעפר או בצרור, **וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אֲפִילּוּ מִן בְּמִינוֹ הָוֵי טָמוּן** ואין נוהג בו דין שכחה, נקטה הברייתא את המחלוקת כשנטמן תחת עומר חברו.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק שנמצא 'חָלָל' שמשמעו הרוג בכלי ברזל, **וְלֹא** כשנמצא **חָנוּק.** וכמו כן 'חָלָל' משמעו שכבר הרוג **וְלֹא** כשנמצא **מְפֻרְפָּר.** נאמר 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא** כשנמצא **טָמוּן בְּגֵל.** נאמר 'נוֹפֵל' **וְלֹא** כשנמצא **תָּלוּי בְּאִילָן.** נאמר 'בַּשָּׂדֶה' **וְלֹא** כשנמצא **צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר, בְּכוּלָּן** – בכל מצב שנמצא, בין אם הוא מפרפר או טמון או תלוי או צף, **אִם הָיָה חָלָל** – הרוג במכת חרב **עוֹרְפִין.**

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אָמְרוּ לוֹ חכמים לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר, אִי אַתָּה מוֹדֶה שֶׁאִם הָיָה חָנוּק וּמוּטָל בְּאַשִּׁפָּה, שֶׁאֵין עוֹרְפִין עליו, שכיון שלא הוכה במכת חרב, אין זה קרוי חלל, **אַלְמָא** גם לדבריך דורשים 'חָלָל' **וְלֹא חָנוּק, הָכָא נַמִּי** תדרוש 'בָּאֲדָמָה' **וְלֹא טָמוּן בְּגֵל,** 'נוֹפֵל' **וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן,** 'בַּשָּׂדֶה' **וְלֹא צָף עַל גַּבֵּי מַיִם,** ומדוע בדרשות אלו אתה חלוק עלינו. אומרת הגמרא, **וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר** שדורש רק את 'חלל' ולא את יתר הדרשות, טעמו הוא כי 'חָלָל' **יְתֵירָא כְּתִיב** בפרשה זו פעמים רבות, ומן היתור הוא דורש למעט חנוק, אבל הפסוקים האחרים אינם מיותרים, ומן המשמעות עצמה לא משמע לו למעט.

שנינו במשנה, **נִמְצָא סָמוּךְ לַסֵּפֶר אוֹ לָעִיר שֶׁרוּבָּהּ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים כו',** מבארת הגמרא את הטעם שבשני אלו לא היו עורפין, **דִּכְתִיב** 'כִּי יִמָּצֵא חלל' שמשמע שנמצא דבר שאינו רגיל, **פְּרָט לְמָצוּי** – לדבר שהוא רגיל שימצא, ובעיר הסמוכה לספר וכן ברובה עובדי כוכבים, מצוי הדבר שיהיו חללים.

שנינו במשנה, **אוֹ לָעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין.** מבארת הגמרא, שהטעם שאין מודדין לעיר שאין בה בית דין, הוא משום **דִּבְעֵינָא** – שיש צורך שיתקיים מה שנאמר בפרשה 'זִקְנֵי הָעִיר', **וְלֵיכָּא.**

שנינו בסוף המשנה, **אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר** שיש בה בית דין **כו'.** מקשה הגמרא, **פְּשִׁיטָא,** כֵּיוָן **דְּתָנָא** כבר שאין מודדין **לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, אֲנָא יָדַעְנָא דְּאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.** מתרצת הגמרא, אילו לא שנינו אלא שעיר שאין בה בית דין אין מודדין לה, היינו אומרים, שאם העיר הקרובה אל החלל אין בה בית דין, אין מביאים עגלה ערופה כלל, ובתוספת זו שבמשנה **הָא קָא מַשְׁמַע לָן,** שגם בשעת הדחק **כִּדְתַנְיָא** – את הדין השנוי בברייתא, **מִנַּיִן שֶׁאִם נִמְצָא** החלל **סָמוּךְ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ וּמוֹדְדִין לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין, תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא"** ומלת 'עיר' יתירה היא, שהיה יכול לומר ולקחו זקניה, ומן היתור אנו למדים שגם כשהעיר הקרובה אין בה בית דין, **מִכָּל מָקוֹם** מביאה העיר הקרובה ביותר שיש בה בית דין.

משנה. נִמְצָא ההרוג **מְכֻוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת** בדיוק באותה מידת קירבה, **שְׁתֵּיהֶן מְביאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְביאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה** גם כשהיא העיר הקרובה אל החלל.

נִמְצָא רֹאשׁוֹ של ההרוג **בְּמָקוֹם אֶחָד** לחוד, **וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ.**

מֵאַיִן – מאיזה מקום בגוף **הָיוּ מוֹדְדִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** מודדין **מִטִּיבּוּרוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מודדין **מֵחוֹטְמוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** מודדין **מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בו חָלָל,** דהיינו **מִצַּוָּארוֹ.**

גמרא. אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** במה שאמר שאם נמצא מכוון בין שתי עיירות, שתיהן מביאות, **קָסָבַר, אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** – יש אפשרות לצמצם ולדייק, שמה שנמצאו שתי העיירות מכוונות במדה, אכן מדידה נכונה היא וקרובות הן במידה שוה, ואין אחת קרובה מחברתה אפילו במשהו, שאם נאמר שאי אפשר לצמצם, והמדידה שלנו אינה מדוייקת, הרי זה ספק מי מהן הקרובה, ועל שתיהן להביא עגלה אחת בשותפות, ולהתנות, שאם היא אינה העיר הקרובה, הרי היא מקנה את חלקה בעגלה לעיר האחרת. ועוד סבר רבי אליעזר, שאף אמרה תורה 'קרובה' בלשון יחיד, אין קפידא שתהיה רק אחת שמביאה, אלא לאו דווקא הוא, ו'קְרוֹבָה' **וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת.**

שנינו במשנה, **וְאֵין יְרוּשָׁלַיִם מְביאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.** מבארת הגמרא את הטעם, **דְּאָמַר קְרָא** 'באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך לְרִשְׁתָּהּ' שמשמעו, שהוא מקום שעלה ונחלק בגורל, **וְקָסָבַר** התנא של המשנה **יְרוּשָׁלַיִם לֹא נִתְחַלְּקָה לִשְׁבָטִים** לפי הגורל, אלא היא נחלת הכלל.

שנינו במשנה, **נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם** אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אומר הגוף אצל הראש **כו'.** שואלת הגמרא, רבי אליעזר ורבי עקיבא **בְּמַאי קָמִיפְּלְגֵי** – לענין מה נחלקו, **אִילֵּימָא לְעִנְיַן מְדִידָה** של העיר הקרובה **קָמִיפְּלְגֵי,** ומוליכין הראש אצל הגוף, היינו שמודדין מהגוף, **הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** בהמשך המשנה שנחלקו תנאים **מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין** האם מטיבורו או מחוטמו או מצוארו, **מִכְּלָל דְּרֵישָׁא** שעוסקת כשהראש והגוף היו בשני מקומות **לֹא בִּמְדִידָה עָסְקִינַן,** שהרי לענין מדידה ברור לנו לפי כל שיטה מהיכן מודדים.

המשך בעמוד צט

ביאורים למסכת סוטה דף מו עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים, "כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ [ה'] וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל", ואף שהפסוק מסיים 'ונכפר להם הדם', לֹא הָיוּ צְרִיכִין לוֹמַר "וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם", שאין זה בכלל האמירה, אֶלָּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן ואומרת בתורה, אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם.

גמרא. שנינו במשנה שאין המום פוסל בעגלה. מקשה הגמרא, **וְהָא מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה מִקַּל וָחוֹמֶר, וּמַה פָּרָה** אדומה **שֶׁאֵין הַשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין שיעור לשנותיה, **מוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שהרי נאמר בה 'אשר אין בה מום', **עֶגְלָה שֶׁשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין קרויה עגלה אלא עד בת שנה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ.** מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי הָתָם** לענין מום שחלוקה בו עגלה מפרה, **דְּאָמַר קְרָא** בפרה, **'אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם',** ומלת 'בה' באה למעט, דווקא **בָּהּ מוּם פּוֹסֵל, וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה** והמיעוט מוציא מסברת הקל וחומר.

מקשה הגמרא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** ש'בה' משמע מיעוט, **לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** מלבד עלה עליה עול **פּוֹסְלוֹת בָּהּ** – בפרה, **אַלְמָה אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ** – על פרה אדומה **עוּדָה** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ** את המשא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה', הרי שלענין זה שוה פרה לעגלה, שמלאכת משא פוסלת בה, אף שלא נאמר בה אלא עול, אלא משום שלמדים פרה בקל וחומר מעגלה כדלקמן בברייתא, ולדבריך שאמרת ש'בה' שבפרה מוציא מקל וחומר לעגלה, נאמר גם ש'בה' שבעגלה שנאמר בה 'אשר לא עובד בה', יוציא מן הקל וחומר לפרה, ונאמר שדווקא 'בה' בעגלה שאר עבודות פוסלות, אבל בפרה שלא נאמר בה אלא עול, לא תפסולנה בה שאר עבודות.

מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי פָּרָה** שמה ששאר עבודות פוסלות בה, אינו משום שלמדים מקל וחומר, אלא משום **דְּיָלְפִינַן** בגזרה שוה **'עוֹל' 'עוֹל'** פרה **מֵעֶגְלָה,** שכשם שעגלה שאר עבודות פוסלות בה, כך פרה שאר עבודות פוסלות בה, וכיון שמלה זו מופנית לגזרה שוה, הרי הוא כאילו מפורש בה ששאר עבודות פוסלות בה, והמיעוט של 'בה' שבעגלה, בהכרח נדרשנו לדבר אחר. מקשה הגמרא, אם כך, **עֶגְלָה נַמִּי** מדוע אין המום פוסל בה, **תֵּיתֵי** גם היא בגזרה שוה **'עוֹל' 'עוֹל' מִפָּרָה,** ונאמר שכשם שהמום פוסל בפרה, כך יפסול בעגלה. מתרצת הגמרא, אי אפשר ללמוד מגזרה שוה זו לענין מום, כי **הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא** בפרה **'בָּהּ',** לומר שאין המום פוסל אלא בה ולא בעגלה. מקשה הגמרא, אם כך, מדוע לענין שאר עבודות בפרה, אמרת שלמדים מגזרה שוה לפסול שאר עבודות, הרי **בְּעֶגְלָה נַמִּי כְּתִיב 'בָּהּ',** ונאמר שאין ללמוד גזרה שוה לענין שאר עבודות, כיון שמיעטה תורה בעגלה לומר שרק בה שאר עבודות פוסלות ולא בפרה.

מתרצת הגמרא, **הַהוּא** – המיעוט 'בה' שממעט שדווקא בעגלה פוסלות שאר עבודות ולא בדבר אחר לא מפרה ממעט אותם, אלא **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְמַעוּטֵי קָדָשִׁים דְּלֹא פָּסְלָה בָּהּ עֲבוֹדָה,** שלולא מיעוט זה, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לֵיתֵי** קדשים **בְּקַל וָחוֹמֶר מֵעֶגְלָה** שתפסול בהם עבודה, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ, קָדָשִׁים** שחמורים הם **שֶׁמּוּם פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, אֵינוֹ דִּין שֶׁעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן,** ולכך הוצרך הכתוב לומר בעגלה 'בה', לומר שרק בעגלה פוסלת עבודה ולא בקדשים, אבל פרה לא נתמעטה מכאן, ולמדה מגזרה שוה מעגלה שאף שאר עבודות פוסלות בה.

מקשה הגמרא, כיצד אמרת ש'בה' שבעגלה הוצרך למעט שאין עבודה פוסלת בקדשים, כדי שלא נלמד אותם בקל וחומר מעגלה, הרי **אִיבָּא לְמִיפְרַךְ** על הקל וחומר, **מַה לְּעֶגְלָה** שלכך פוסלת בה עבודה, שחמורה היא בכך **שֶׁכֵּן שָׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ,** שהרי אינה קרויה עגלה אלא בת שנתה, אבל קדשים שקלים הם בכך שאין השנים פוסלות בהם, אף עבודה לא תפסול בהם, וכיון שאין כאן קל וחומר, אין צורך למעט אותם מ'בה', ובהכרח בא למעט פרה משאר עבודות שאינם עול, ומדוע אמר רב שאף שאר עבודות פוסלות בפרה. מתרצת הגמרא, **אָמְטוּ קָדָשִׁים מִי לֵיבָּא דְּפָסְלֵי בָּהוּ שָׁנִים** – וכי לא מצאנו קדשים שפוסלים בהם שנים, וכיון שיש קדשים שפוסלים בהם שנים, כגון פסח וחטאת שנאמר בהם 'בן שנתו', **כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** שנאמר בעגלה 'בה', **לְהָנָךְ קָדָשִׁים דְּפָסְלָה בָּהוּ שָׁנִים** שבהם ניתן ללמוד בקל וחומר מעגלה שתפסול בהם עבודה, הואיל ואין בהם פירכא זו של פסול שנים, ולכך ניתן לומר ש'בה' זה ממעט רק קדשים ולא פרה.

מקשה הגמרא, **וְקָדָשִׁים,** מה **דִּלְא פָּסְלָה בָּהוּ עֲבוֹדָה,** וכי **מֵהָכָא נַפְקָא** מהמיעוט 'בה', הרי **מֵהָתָם נַפְקָא,** ממה שנאמר בפרשת מומין, **"עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'",** ומהמלה 'אלה' מדוייק, שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** ואין צריך ללמוד זאת מ'בה', ושוב יקשה, שבהכרח נדרוש מ'בה' שאין עבודות פוסלות בפרה, וקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שכבר נאמר 'לא תקריבו אלה', עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו נאמר רק 'לא תקריבו אלה', **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, **הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת הֶיתֵּר, אֲבָל** עבד בהם **עֲבוֹדַת אִיסּוּר** כגון שעבד בהם בשבת, או שחרש בכלאים של שור וחמור, **אֵימָא לִיתַּסְרוּ** להקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה'.

מקשה הגמרא, **וְהָא נַמִּי** כשעבד בהם עבודת איסור, הרי **מֵהָכָא נַפְקָא,** שנאמר בפרשת מומין פסוק נוסף, **"וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה",** וגם כאן מדוייק מהמלה 'אלה', שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** וכיון שנאמרו שני פסוקים, ודאי יש לדרוש את השני לעבודת איסור, ושוב אין צורך ללמוד זאת מ'בה' שבעגלה, ובהכרח נדרוש מ'בה' שאין שאר עבודות פוסלות בפרה, ושוב יקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שנאמרו שני פסוקים בפרשת מומין, עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו לא נאמרו אלא פסוקים אלו, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, בין עבודת היתר ובין עבודת איסור, **הָנֵי מִילֵּי, הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן כְּשֶׁהֵן חוּלִּין, אֲבָל** אם **עָבַד בָּהֶן כְּשֶׁהֵן קָדָשִׁים, אֵימָא לִיתַּסְרוּ** בכך מהקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה' שבעגלה, ולענין זה נדרש 'בה', ולא למעט פרה, וכדברי רב שלמדים מעגלה לפסול גם שאר עבודות בפרה.

גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ – על פרה אדומה **עוּדָה** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין, פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה'.

מקשה הגמרא מברייתא, על דברי רב שחילק בין פרה לעגלה, **מֵיתִיבִי,** נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל', אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שפוסלות בפרה, **אָמַרְתָּ, קַל וָחוֹמֶר** הוא, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא בכך **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר לא עובד בה', **פָּרָה** שחמורה היא בכך **שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר אין בה מום', **אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר** שאין זה קל וחומר, יש

המשך בעמוד קא

והכהנים אומרים. כדכתיב לעיל ונגשו הכהנים בני לוי ולא פירש על מה הם נגשים: **ולא היו צריכים לומר ונכפר להם הדם.** כלומר ונכפר דכתיב בקרא לאו אורענו ואמרו קאי שיהא אף זה בכלל אמירה אלא מילתא באנפי נפשה היא שרוח הקודש בישר את ישראל ע"י משה רבינו לכשיעשו כן ונכפר להם הדם. **גמ' עגלה.** בת שנתה היא ואם עברה שנתה פסולה דכל מקום שנאמר בתורה עגל סתם בן שנה הוא דיליף מועגל וכבש בני שנה: **פרה אדומה.** אין שיעור לשנותיה: **מום פוסל בה.** דכתיב בפרה אדומה אין בה מום (במדבר יט) : **בה.** מיעוט: **אלא מעתה.** דכל היכא דכתב בה מיעוטא הוא ולא גמרינן מיניה בקל וחומר: **לא יהו שאר עבודות פוסלות.** בפרה דהא עול בלבד כתיב בה אלא דגמר לה בק"ו מעגלה דכתיב (דברים כא) אשר לא עובד בה כל עבודות במשמע ואי בה מיעוטא לא נגמר מיניה: **אלמה אמר רב יהודה הניח.** על פרה עודה של שקין אגודה של שקין פסולה ואע"ג דלאו עול הוא ובעלייה לחודיה מיפסלא כדכתיב בפרה במלאכת עול האמורה בה אשר לא עלה בעלייה לחודה ואפילו שלא משכה: **וכעגלה עד שתמשך.** שתטלטל המשא מעט דבעגלה כתיב אשר לא משכה ולקמן פריך כיון דשאר עבודות בפרה לא כתיבי ומעגלה ילפינן אמאי מיפסל בעלייה לחודה דשאר משאוי שאינו עול ממש מ"מ שמע מינה דגמר פרה מעגלה בק"ו בשאר עבודות ואע"ג דכתיב בה מיעוטא: **שאני פרה דילפינן עול עול.** וכיון דגזירה שוה מופנה היא הוה ליה כמאן דכתיב בגופה ומיעוטא דבה דריש ליה לדרשא אחרינא כדלקמן: **עגלה נמי תיתי עול עול מפרה.** למום: **למעוטי קדשים דלא פסלה בהו עבודה.** מהקרבה אבל פרה לא ממעטא דאתיא מג"ש: **מי ליכא דפסלי בהו שנים.** והרי פסח וחטאת דכתיב בהו בני שנתן וכי איצטריך בה למעטינהו מפסול עבודה להכי איצטריך דאי לא מעטינהו הוו גמרי בקל וחומר מעגלה: שנעבדה בהן עבודה. גרסי': **עבודת איסור.** כגון בשבת או כלאים בשור וחמור: **עבודת איסור נמי מהאי קרא נפקא.** דכיון דתרי קראי כתיבי על כרחיך חד מינייהו לעבודת איסור: **עול.** גבי פרה תניא: **שאר עבודות פוסלות בה.** דכתיב אשר לא עובד בה: **ואם נפשך לומר.** ואם יש לך להשיב על ק"ו זה צא ולמד בג"ש נאמר כאן עול כו': **מאי אם נפשך לומר.** מאי הוה לך למיפרך דשבקה תנא לאורחיה וליף בגזירה שוה: **נאמר כאן כו'.** והאי עול יתירא הוא דהא בכלל שאר עבודות הוא: **וממקום שבאת.** לאו תנא קתני לה אלא תיובתיה קא מפרש ואזיל גמרא דקא מותיב לרב יהודה דאמר לעיל שאר משאות פוסל בפרה בעלייה בעלמא והא כיון דשאר משאוי בפרה לא כתיב ומעגלה יליף לה בגזירה שוה וממקום שבאת משם יש לך ללמד נמי דמה עגלה עד שתמשוך אף פרה בשאר משאות דילפינן מעגלה עד שתמשוך: **ת"ל אשר לא עלה עליה עול מ"מ.** דריש ליה בלא עול מדלא כתיב אשר לא עלה עול עליה ותו הדר כתיב עול לדרשא כדדרשינא ואזיל: **א"כ כו' שלא בשעת עבודה.** ואפילו הניחו עליה להקל משא מידו ולא למשוך: **אלא בשעת עבודה.** כלומר שעבודה זו לצורך היא אבל אקראי בעלמא שהניח שק עליה ולא להוליכו אלא אקרי ואותיב לא פסלה: **משיכת עול.** לפסול בעגלה: **שאינו עושה פירות.** עגלה בת שנתה לא ילדה: **במקום שאין עושה פירות.** נחל איתן

קשה: **שלא הניחוהו.** שהרגוהו: איתן

והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל אשר פדית [ה'] ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל לא היו צריכין לומר ונכפר להם הדם אלא רוח הקודש מבשרתן אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר להם: **גמ'** ויהא מום פוסל בעגלה מקל וחומר ומה פרה שאין השנים פוסלות בה מום פוסל בה עגלה ששנים פוסלות בה אינו דין שיהא מום פוסל בה שאני התם דאמר קרא אשר אין בה מום בה מום פוסל ואין מום פוסל בעגלה אלא מעתה לא יהו שאר עבודות פוסלות בה אלמה א"ר יהודה אמר רב הניח עליה עודה של שקין פסולה ובעגלה עד שתמשוך שאני פרה דילפינן עול עול מעגלה עגלה נמי תיתי עול עול מפרה הא מיעט רחמנא בה בעגלה נמי כתיב בה ההוא מיבעי ליה למעוטי קדשים דלא פסלה בהו עבודה סלקא דעתך אמינא ליתי בק"ו מעגלה ומה עגלה שאין מום פוסל בה עבודה פוסלת בה קדשים שמום פוסלת בהן אינו דין שעבודה פוסלת בהן איכא למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה אטו קדשים מי ליכא דפסלי בהו שנים כי איצטריך קרא להנך קדשים דפסלה בהו שנים וקדשים דלא פסלה בהו עבודה מהכא נפקא מהתם נפקא עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה איצטריך סד"א ה"מ היכא דעבד בהן עבודת היתר אבל עבודת איסור אימא ליתסרו צריכא והא נמי מהכא נפקא ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה איצטריך ס"ד אמינא הני מילי היכא דעבד בהן כשהן חולין אבל עבד בהן כשהן קדשים אימא ליתסרו צריכא גופא אמר רב יהודה אמר רב הניח עליה עודה של שקין פסולה ובעגלה עד שתמשוך מיתיבי עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין אמרת ק"ו ומה עגלה שאין מום פוסל בה שאר עבודות פוסלות בה פרה שמום פוסל בה אינו דין ששאר עבודות פוסלין בה ואם נפשך לומר נאמר כאן עול ונאמר להלן עול מה להלן שאר עבודות פוסלות בה אף כאן שאר עבודות פוסלות מאי אם נפשך לומר וכי תימא איכא למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה אי נמי קדשים יוכיחו שמום פוסל בהן ואין עבודה פוסלת בהן נאמר כאן עול ונאמר להלן עול מה להלן שאר עבודות אף כאן שאר עבודות וממקום שבאתה מה להלן עד שתמשוך אף כאן עד שתמשוך תנאי היא דאיכא דמייתי לה מעגלה איכא דמייתי לה מגופה דפרה דתניא עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין ת"ל אשר לא עלה עליה עול מכל מקום אם כן מה ת"ל עול עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה ואימא אשר לא עלה עליה כלל עול פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט עול אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא ותניא נמי גבי עגלה כי האי גוונא עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין ת"ל אשר לא עובד בה מ"מ א"כ מה ת"ל עול עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה ואימא אשר לא עובד בה כלל עול פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט עול אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא א"ר אבהו בעי מיניה מר' יוחנן משיכת עול בכמה א"ל כמלא עול איבעיא להו לארכו או לרחבו אמר להו ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן משיכת עול לרחבו טפח ולימא טפח הא קמ"ל שיעורא דעול טפח הוי למאי נפקא מינה למקח וממכר א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות מאי פירות אילימא פריה ורביה אלא מעתה אזקן ואסרים ה"נ דלא ערפינן אלא מצות: ומורידין אותה אל נחל איתן איתן כמשמעו קשה: תנו רבנן מנין לאיתן שהוא קשה שנאמר איתן

איתן מושכב ושים בסלע קנך ואומר שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן שנאמר גוי איתן הוא גוי מעולם הוא: ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה: מ"ט גמר עריפה עריפה מחטאת העוף: ומקומה אסור מלזרוע ומליעבד: ת"ר אשר לא יעבד בו ולא יזרע לשעבר דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר להבא רבא אמר להבא דכ"ע לא פליגי דכתיב ולא יזרע כי פליגי לשעבר רבי יאשיה סבר מי כתיב ולא יעובד ורבי יונתן מי כתיב אשר לא נעבד ורבי יאשיה אשר לשעבר משמע ור' יונתן אשר רבויא הוא: ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים: ת"ר אשר לא יעבד בו ולא יזרע אין לי אלא זריעה שאר עבודות מנין תלמוד לומר אשר לא יעבד בו מכל מקום אם כן מה ת"ל ולא יזרע לומר לך מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע אף כל שהיא בגופה של קרקע יצא סריקת פשתן וניקור אבנים שאינן בגופה של קרקע ואימא אשר לא יעבד בו כלל ולא יזרע פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט זריעה אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא: זקני העיר רוחצין ידיהן כו': ת"ר וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל שאין ת"ל הערופה ומה ת"ל הערופה על מקום עריפתה של עגלה ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שב"ד שופכין דמים אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה תניא היה ר"מ אומר כופין ללויה ששכר הלויה אין לה שיעור שנאמר ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד וכתיב ויראם את מבוא העיר ומה חסד עשו עמו שכל אותה העיר הרגו לפי חרב ואותו האיש ומשפחתו שלחו וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה נבוכדנצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאין חוץ לחומה והן מתים והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעושה לויה ברגליו על אחת כמה וכמה במה הראה להם חזקיה אמר בפיו עקם להם ר' יוחנן אמר באצבעו הראה להם תניא כוותיה דר' יוחנן בשביל שכנעני זה הראה באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואמר ר' יהושע בן לוי בשביל ארבעה פסיעות שלוה פרעה לאברהם שנאמר ויצו עליו פרעה אנשים וגו' נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק רבינא אלויה לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר מטא לידיה היזיקא ואיתציל ת"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום שבת תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה א"ר ששת עד פרסה ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק אבל רבו מובהק שלשה פרסאות רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל כי מטו התם אמר ליה ודאי דאמריתו הני ציניתא דבבל משני אדם הראשון איתנהו א"ל אדכרתן מלתא דאמר רבי יוסי בר' חנינא מאי דכתיב בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר שלא עבר היכן ישב (ומאחר שלא ישב היכן עבר) אלא ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לא נתישבה רב מרדכי אלויה לרב אשי מהגרוניא ועד בי כיפי ואמרי לה עד בי דורא אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים לתינוקות שנאמר ויעל משם בית אל והוא עלה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח אמרו לו עלה שהקרחת עלינו את המקום מאי ונערים קטנים אמר ר' אלעזר שמנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה תנא נערים היו ובזבזו עצמן כקטנים מתקיף לה רב יוסף ודלמא על שם מקומן מי לא כתיב וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה וקשיא לן נערה וקטנה ואמר ר' פדת קטנה דמן נעורן התם לא מפרש מקומה הכא מפורש מקומן ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה' מה ראה אמר רב ראה ממש כדתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ושמואל אמר ראה שכולן נתעברה בהן אמן ביום הכיפורים ורבי יצחק נפחא אמר בלורית ראה להן כאמוריים ורבי יוחנן אמר ראה שלא היתה בהן לחלוחית של מצוה ודלמא בזרעייהו ניהוה הוה אמר רבי אלעזר לא בם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות: ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים

רב

איתן מושכב ושים בסלע קנך. אלמא איתן הוא סלע: **מוסדי ארץ.** הם הרים וכל הר של אבנים הוא: **שהוא ישן.** ולא שהובא קרקעיתו מחדש מקרקע אחריתי: **גוי מעולם הוא.** היינו ישן: **מחטאת עוף.** דכתיב בה ממול ערפו (ויקרא ה) : **כולי עלמא לא פליגי.** דהא כתיב ולא יזרע משמע להבא מדלא כתיב ואשר לא יזרע דלהוי משמע לשעבר: **מי כתיב ולא יעבד.** אי הוה כתיב אל נחל איתן ולא יעבד בו הוה משמע להבא אבל השתא דכתיב [אשר] לא יעבד משמע לשעבר דאשר לאו לשון צואה הוא: **אשר לשעבר משמע.** אע"ג דלא יעבד להבא משמע הני מילי בלאו אשר אבל השתא דכתיב אשר על כרחיך מוכח עלה דלשעבר הוא: **רבויא הוא.** לא בא אלא לרבות כל עבודות בדלקמן דלא תדרשיה בכלל ופרט: **כופין ללויה.** כופין את מי שאינו רוצה ללוות את חבירו לדרך שילוהו: **ויקרא שמה לוז.** סיפיה דקרא היא שמה עד היום הזה ומיניה ילוף דלא נתבלבלה ולא חרבה כדאמרינן כל מקום שנאמר עד היום הזה לעולם ולעולמי עולמים הוא: **שלא דבר בפיו.** דלא כתיב אלא ויראם באצבעו או בעקמימות שפתים כדלקמן: **ולזרעו.** כדאמרינן שאין מלאך המות שולט בהם: **שליוהו פרעה.** כדכתיב ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו: **אינו ניזוק.** אותו היוצא לדרך: **עד עיבורה של עיר.** שהוא יוצא ממנה והוא בבית החיצון שבתוך שבעים אמה ושירים לבתי העיר: **בי ציניתא דבבל.** מקום הוא ובו דקלים הרבה כמו ציני הר הברזל (סוכה דף כט:) : **לא נתיישב.** והיינו לא ישב אדם שם לא גזר אדם הראשון יישוב שם והיינו דאמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון שגזר עליו אדם הראשון יישוב דקלים ולא יישוב אחר: **שהקרחת עלינו את המקום.** שכשהיו המים הרעים היתה פרנסתינו להביא מים ולמכור: **מקטני אמנה.** שהיו דואגים שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים: **ודלמא.** קטנים ממש הוו ועל שם מקומם נקראו נערים שהיו מן נעורן: **הכא מפרש מקומן.** יריחו:

ליהוו

ביאורים למסכת סוטה דף מו עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ – מקום מושבך קשה, משום וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ", הרי שאיתן הוא סלע, **וְאוֹמֵר, "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ"** הרי שההרים קרויים איתנים, והר הוא של אבנים. **אַחֵרִים אוֹמְרִים, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא** מקום **יָשָׁן** – דהיינו שמקום עריפת העגלה צריך להיות מקום שלא הביאו קרקע ממקום אחר לכאן, **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת ירמיהו על בבל, "גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא", הרי ש'איתן' פירושו ישן.

שנינו במשנה, **וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִין מֵאַחוֹרֶיהָ.** אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** עורפים אותה במקום זה, משום שנֶּאֱמַר בגזרה שוה 'עֲרִיפָה' 'עֲרִיפָה' מֵהַטַּאת הָעוֹף שנאמר בה 'ממול ערפו', המקום שתחת הערוף שאחורי הפנים.

שנינו במשנה, **וּמְקוֹמָהּ אָסוּר מִלִּזְרוֹעַ וּמִלֵּעָבֵד.** תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר על מקום העריפה, שהוא נחל "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ", לשון זה משמע לְשֶׁעָבַר – שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, לומר שאם נזרע או נעבד בו בעבר נפסל מלערוף בו, דִּבְרֵי רַבִּי יַאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, לשון זה משמע לְהַבָּא – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא.

מבאר רבא את מחלוקתם, רָבָא אָמַר, לְהַבָּא – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא הן רבי יאשיה והן רבי יונתן לֹא פְּלִיגִי, דִּכְתִיב 'וְלֹא יִזָּרֵעַ' שמשמעותו להבא, כִּי פְּלִיגֵי – במה נחלקו, האם יש בפסוק משמעות גם לְשֶׁעָבַר, ובכך נחלקו, רַבִּי יַאשִׁיָּה סָבַר, שנכלל בפסוק גם תנאי שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, שהרי כתוב באותו פסוק, 'אשר לא יעבד בו', וּמִי כְּתִיב 'וְלֹא יְעוּבַד' בלבד, שמשמעו לשון צוואה לעתיד, הרי 'אשר לא יעבד' נאמר, וכשנוספת המלה 'אשר', אין זה לשון צוואה, אלא עובדה שכך היה. וְרַבִּי יוֹנָתָן סבר שאין נכלל בכך תנאי לשעבר, כי מִי כְּתִיב 'אֲשֶׁר לֹא נֶעֱבַד' שהוא לשון עבר, 'אשר לא יעבד' נאמר, ו'יעבד' הוא לשון עתיד. וְרַבִּי יַאשִׁיָּה משיב על כך, שאמנם ללא המלה 'אשר', 'לא יעבד' הוא לשון עתיד, אולם כשנוסף על כך 'אֲשֶׁר', לשון זה לְשֶׁעָבַר מַשְׁמַע. וְרַבִּי יוֹנָתָן סבר שהתוספת של 'אֲשֶׁר' לא משום לשון עבר נאמר, אלא רִבּוּיָא הוּא לרבות את כל העבודות לאיסור, וכדלהלן.

שנינו במשנה, **וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים.** תָּנוּ רַבָּנַן, 'אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ', כיון שנאמר 'ולא יזרע', אֵין לִי לאסור בו אֶלָּא זְרִיעָה, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן שאסורות, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ', שמשמע כל העבודות מִכָּל מָקוֹם, אִם כֵּן כיון שנאסרו כל העבודות, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְלֹא יִזָּרֵעַ', לוֹמַר לְךָ, שלא נאסרו אלא העבודות הדומות לזריעה, מַה זְּרִיעָה מְיוּחֶדֶת בכך שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, אַף כָּל עבודה שֶׁהוּא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע אסורה, יָצָא סְרִיקַת פִּשְׁתָּן וְנִיקּוּר אֲבָנִים שֶׁאֵינָן בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע שמותרות. מקשה הגמרא, מדוע כל העבודות אסורות, וְאֵימָא 'אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ' הרי הוא כְּלָל, 'וְלֹא יִזָּרֵעַ' הרי הוא פְּרָט, והמדה היא שבמקום שיש כְּלָל וּפְרָט, אֵין בִּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט, ואם כך זְרִיעָה אֵין – תהיה אסורה, מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא יהיה אסור. מתרצת הגמרא, 'אֲשֶׁר' שנאמר כאן רִבּוּיָא הוּא לרבות כל העבודות.

שנינו במשנה, **וְזִקְנֵי הָעִיר רוֹחֲצִין יֶדֵיהֶן כוּ'.** תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק, "וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְּרוֹבִים אֶל הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר – שלא היה צריך לומר 'הָעֲרוּפָה', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'הָעֲרוּפָה', שצריכים לרחוץ את ידיהם עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל עֶגְלָה. הברייתא ממשיכה לבאר את המשך הפסוק, "וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁבֵּית דִּין שׁוֹפְכִין דָּמִים, אֶלָּא כך פירושו, לֹא בָּא הרוג זה לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ לדרכו בְּלֹא מְזוֹנוֹת, שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, וזהו 'ידינו לא שפכו', וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ ללכת לדרכו יחידי בְּלֹא לְוָיָה וזהו 'ועינינו לא ראו'.

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בית דין כּוֹפִין לִלְוָיָה – את מי שאינו רוצה ללוות האורח, לפי שֶׁשְּׂכַר הַלְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר בענין כיבוש העיר לוז על ידי בני יוסף, "וַיַּרְאוּ הַשּׁוֹמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד" וכתיב, "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר", וּמַה חֶסֶד עָשׂוּ עִמּוֹ, מה שנאמר שם שֶׁכָּל אוֹתָהּ הָעִיר הָרְגוּ לְפִי חָרֶב, וְאוֹתוֹ הָאִישׁ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלַּחוּ.

עוד נאמר שם, "וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הִיא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה", תַּנְיָא, אותה עיר לוז שבנה אותו איש, הִיא העיר לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת, וממה שנאמר 'היא שמה עד היום הזה' למדנו, הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִּלְבְּלָהּ, אף שבלבל את כל האומות, בא נְבוּכַדְנֶצַּר שהחריב את ארץ ישראל וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, וְאַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲבוֹר בָּהּ, אֶלָּא זְקֵנִים שֶׁבָּהּ, בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן, יוֹצְאִין חוּץ לַחוֹמָה וְהֵן מֵתִים. ומעתה, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה כְּנַעֲנִי זֶה שהראה להם את מבוא העיר, שֶׁלֹּא דִּיבֵּר בְּפִיו לשם כך, וְלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו שהרי לא נאמר אלא 'וירא', בשכר זאת גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שאין מלאך המות שולט בהם, כדלעיל, מִי שֶׁעוֹשֶׂה לְוָיָה בְּרִגְלָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שאין שיעור לשכרו. אומרת הגמרא, כַּמָּה הֶרְאָה לָהֶם אותו כנעני את מבוא העיר, חִזְקִיָּה אָמַר, בְּפִיו עָקַם לָהֶם לצד אותו מקום. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּאֶצְבָּעוֹ הֶרְאָה לָהֶם את המקום. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, בִּשְׁכִיל שֶׁכְּנַעֲנִי זֶה הֶרְאָה בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ לְוָיָה, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על התורה שהיא לויה, "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ".

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בִּשְׁכִיל אַרְבָּעָה פְּסִיעוֹת שֶׁלְּוָיָה פַּרְעֹה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו" וְגוֹ', שנאמר שם 'וישלחו אותו' שזו היא לויה, נִשְׁתַּעְבֵּד בְּבָנָיו של אברהם עד אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמְּלַוֶּה אֶת חֲבֵירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, אותו חבר אֵינוֹ נִיזּוֹק בדרכו. ומספרת הגמרא שכך אירע, רַבִּינָא אַלְוֵיהּ לְרָבָא בַּר יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, מִמָּא לִידֵיהּ הֵיזִיקָא, וְאִיתְּצִיל – הגיע בדרך היזק לרבא בר יצחק, וניצול ממנו.

תָּנוּ רַבָּנַן, הָרַב לַתַּלְמִיד חייב ללוותו עַד עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר – עד הבית החיצון של העיר שעומד בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים לבתי העיר, חָבֵר לְחָבֵר חייב ללוותו עַד סוף תְּחוּם שַׁבָּת שהם אלפיים אמה מחוץ לעיר, תַּלְמִיד לְרַב אֵין לוֹ שִׁיעוּר. אומרת הגמרא, וְכַמָּה חייב התלמיד ללוות את רבו, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, עַד פַּרְסָה, וְלֹא אַמְרָן שדי בפרסה אחת אֶלָּא רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוּבְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מוּבְהָק צריך ללוותו עד שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת.

מספרת הגמרא, רַב כַּהֲנָא אַלְוֵיהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי רבו, מִפּוּם נַהֲרָא – עיר בבבל, עַד בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל – מקום שיש בו הרבה עצי דקל, כִּי מָטוּ הָתָם – כשהגיעו לשם, אָמַר לֵיהּ רב כהנא לרב שימי בר אשי, וַדַּאי דְּאָמְרִיתוּ – האם אמת הוא דבר זה שאומרים, הָנֵי צִינְיָתָא דְּבָבֶל מִשְּׁנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתַּנְהוּ – אלו הדקלים שבבבל מצויים שם משנות אדם הראשון. אָמַר לֵיהּ רב שימי בר אשי, אַדְּרַבְּרָתָן מִלְּתָא – הזכרת לי דבר זה דְּאָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב שהקדוש ברוך הוא הוליך את בני ישראל "בְּאֶרֶץ לֹא

המשך בעמוד ק

ביאורים למסכת סוטה דף מז עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו במעשה זה כיצד נעשה, חַד אָמַר, שנעשה בו רק נֵס אחד, וְחַד אָמַר שנעשה בו נֵס בְּתוֹךְ נֵס. ומבארת הגמרא, מַאן דְּאָמַר נֵס אחד סבר, יַעַר הָיָה שם מכבר, דּוּבִּים לֹא הֲווּ בו, ונעשה נס ובאו דובים. מַאן דְּאָמַר שנעשה נֵס בְּתוֹךְ נֵס סבר, לֹא יַעַר הָיָה שם וְלֹא דּוּבִּים הֲווּ, ונעשה נס ונהיה שם יער, ועוד נס, שהיו בו דובים. שואלת הגמרא, אם לא היה שם יער, לשם מה היה צריך לנס זה, וְלֵיהֲוֵי רק דּוּבִּים וְלֹא לֵיהֲוֵי יַעַר. משיבה הגמרא, משום דִּבְעִיתֵי – יראים הדובים ואינם מזיקים כשאין להם יער להסתתר בו, ולכך הוצרכו שני נסים.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בִּשְׁבִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בְּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב כשבא בלעם לקלל את ישראל, ולא עלתה בידו לקללם, עלה בידו זאת שתחול עליהם קללת אלישע, ועל ידי כך הוּבְקְעוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים כמספר קרבנותיו. מקשה הגמרא, אִינִי – וכי זה היה שכרו, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, שֶׁבִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בְּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב למרות שלא היתה כוונתו למצוה, אלא לקבל רשות לקלל את ישראל, זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת המואביה, שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה שְׁלֹמֹה, שֶׁכָּתוּב בֵּיהּ "אֶלֶף עוֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה", וְאָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶּן חוֹנִי, שאכן כך הוא, כי רוּת בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה, הרי ששכר אחר היה לו על קרבנותיו. מתרצת הגמרא, למרות ששכרו היה שיצאה ממנה רות, בכך לא הגיע לשכרו, שהרי תַּאֲוָתוֹ מִיָּהּ על ידי קרבנות אלו לִקְלָלָה הֲוֵי – שיוכל לקלל את ישראל, ועלתה זאת בידו בתינוקות אלו.

הגמרא חוזרת לענין אלישע, שבא ליריחו כדי לרפא את המים שבה. נאמר שם, "וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה והמים רעים והארץ משכלת" וְגוֹ', ותמהה הגמרא, וְכִי מֵאַחַר דְּמַיִם רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, אֶלָּא מַה טּוֹבָתָהּ. אָמַר רַבִּי חָנִין, אפילו מקום רע, בעיני יושבי המקום טוב הוא, כי חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה מיני חִינּוֹת הֵן שבהם גם דבר גרוע נראה לו טוב, חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מִקָּח עַל מִקָּחוֹ [ולוקחו].

תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה חֳלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע, אֶחָד בעוון שֶׁגֵּרָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד בעבור שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי וגרשו ממנו בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, כפי שיתבאר בהמשך, וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וֶאֱלִישָׁע חָלָה חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ", הרי שלשה חלאים אמורים, 'חלה', 'את חליו', ו'אשר ימות בו'.

תָּנוּ רַבָּנָן, לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל של אדם דּוֹחָה את החוטא וְיָמִין מְקָרֶבֶת אותו, לֹא כֶּאֱלִישָׁע שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְאֶחָד מִתַּלְמִידָיו בִּשְׁתֵּי יָדָיו.

מבארת הגמרא, אֱלִישָׁע מַאי הִיא, דִּכְתִיב בשעה שריפא אלישע את נעמן שר צבא ארם מצרעתו, וסירב לקבל ממנו כל מתן, הלך אחריו גחזי משרתו ובקש ממנו ככר כסף ושתי חליפות, "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם" ונתן לגחזי שתי ככרות כסף, ושתי חליפות בגדים, וּכְתִיב כששב אל אלישע, הוכיחו אלישע "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הָעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת" הרי שמונה דברים הוזכרו כאן, ותמהה הגמרא, וּמִי שָׁקִיל כּוּלֵּי הַאי – וכי כל כך הוא לקח, הלא כֶּסֶף וּבְגָדִים בלבד הוּא דְּשָׁקִיל ככתוב שם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שבא נעמן לפני אלישע הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק עם תלמידיו ועם גחזי בִּשְׁמֹנֶה שְׁרָצִים שהם אב הטומאה, וכשלקח גחזי כסף ובגדים, שיש בהם כדי לקנות כל דברים הללו, אָמַר לוֹ אלישע, רָשָׁע, הִגִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שְׂכַר תורתך שעסקת בסוגיית שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים וכנגד זה קבלת כשיעור שמונה דברים בעולם הזה, ותידחה לעולם הבא, ונוסף על כך, "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם". נאמר בספר מלכים, "וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצוֹרָעִים" וישבו בפתח שער שומרון, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, ארבעה מצורעים אלו זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו שנענש בצרעת הוא וזרעו.

עוד מביאה הגמרא מה שנאמר מיד אחר מעשה גחזי 'וַיֵּלֶךְ אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק', שואלת הגמרא, לָמָּה הָלַךְ אלישע לדמשק. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר, אָמַר לוֹ אלישע לגחזי חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לוֹ גחזי, כָּךְ מְקוּבְּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. ומבארת הגמרא, מַאי עֲבַד גחזי להחטיא את הרבים, אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת – שמגבהת את המתכת מן הארץ תָּלָה לוֹ לְחַטַּאת יָרְבְעָם – לעגלי הזהב שהעמיד ירבעם, וְהֶעֱמִידוֹ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ, והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליהם עומדים. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, שֵׁם חָקוּק לָהּ אַפּוּמָהּ – על פיה של חטאת ירבעם, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליה מדברת. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי שבכך החטיא גחזי את הרבים, שכל עוד היה אצל אלישע רַבָּנָן דָּחֳקָה מִקַּמֵּיהּ – היה דוחה את התלמידים מלבוא ללמוד לפני אלישע, דִּכְתִיב מיד אחר שגורש גחזי "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ", מִכְּלָל דְּעַד הָאִידְּנָא לֹא הֲוָה דְּחִיק – משמע מכך, שעד עתה לא היה המקום דחוק, משום שעתה כשהלך גחזי, נוספו התלמידים.

אומרת הגמרא, יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שאמרנו לעיל שדחה את אחד מתלמידיו בשתי ידים מַאי הִיא, כְּדְרָבָה קָא קָטִיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנָן – כשהרג ינאי המלך את חכמי ישראל, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אַמְּמִינֵהוּ אֲחָתֵיהּ – אחותו של שמעון בן שטח, שהיתה אשתו של ינאי המלך החביאה אותו וכך ניצל, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה ניצל גם הוא, שבאותה שעה אֲזַל עָרַק – ברח לַאֲלַכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, כִּי הֲוָה שְׁלָמָא – כשהשלים ינאי המלך עם החכמים, שָׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אגרת לרבי יהושע בן פרחיה רבו, וכך כתב לו, מִנִּי – ממני יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ, שלוחה אגרת לְךָ אֲלַכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם אֲחוֹתִי, בַּעֲלִי – רבי יהושע בן פרחיה שהוא נשיא ישראל שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ, וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה, אָמַר רבי יהושע בן פרחיה כשקיבל האגרת, שְׁמַע מִינָּהּ מדברים אלו, הָוָה לֵיהּ שְׁלָמָא – כבר יש שלום לחכמים, ועלי לשוב. כִּי אֲתָא לארץ ישראל, אִקְּלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא – נזדמן לאכסניא אחת, קָם קַמֵּיהּ כִּיקָּרָא שַׁפִּיר – קם בעל אכסניא לפני רבי יהושע בן פרחיה ותלמידיו בכבוד ראוי, עֲבַדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא – ועשו לו כבוד הרבה, יָתֵיב רבי יהושע בן פרחיה וְקָא מִשְׁתַּבַּח באכסניא זו, כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוֹ שמכבדת את החכמים, אָמַר לֵיהּ אֶחָד מִתַּלְמִידָיו, רַבִּי, עֵינֵיהּ של בעלת האכסניא טְרוּטוֹת – עגולות ואינן נאות, אָמַר לוֹ רבי יהושע בן פרחיה, רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק, אַפִּיק אַרְבַּע מֵאָה שִׁפּוּדֵי וְשַׁמְתֵּיהּ – הוציא ארבע מאות שופרות ונידהו, כָּל יוֹמָא אָתָא לְקַמֵּיהּ אותו תלמיד להתיר לו נידויו, וְלֹא קַבְּלֵיהּ רבי יהושע, יוֹמָא חַד הֲוָה רבי יהושע קָרֵי קְרִיַּת שְׁמַע, ובתוך כך אָתָא לְקַמֵּיהּ אותו תלמיד, ובאותו יום הֲוָה בְּדַעְתֵּיהּ של רבי יהושע בן פרחיה לְקַבּוּלֵיהּ, וכיון שלא היה יכול להפסיק אַחְוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ – הראה לו סימן בידו שימתין, אך התלמיד סָבַר שבסימן זה רבי יהושע מִדְּחָא דְּחֵי לֵיהּ לגמרי, אֲזַל וְקָף לְבֵינְתָא פַּלְחָא – הלך וזקף לבנה לעבודה זרה ועבדה, אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן פרחיה, חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לֵיהּ, כָּךְ מְקוּבְּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים

המשך בעמוד צט

עגלה ערופה פרק תשיעי דף מז עמוד א סוטה

ליהוו דובים ולא ליהוו יער. מאי עבד ליה יער דקרית ליה נס: **דבעיתי.** הדובים להתגרות בהם כשאין מקום קרוב להם לנוס ולהתחבאות וכשהן קרובים ליער יוצאין בהבטחה: **זכה ויצתה ממנו רות.** שיצאו ממנה דוד ושלמה שהרבו להקריב קרבנות אלמא זה היה שכרו: **לקללה הוה.** למעט את ישראל ואותה כוונה כאן נתקיימה: **ואלא מאי טיבותיה.** דמקום הואיל והמים רעים והארץ משכלת: **חן מקום על יושביו.** ואפילו הוא רע נראה להם טוב: **חן האשה.** תמיד על בעלה ואפי' היא מכוערת נושאת חן בעיניו: **אחד שגירה דובים.** בעון שגירה דובים בתינוקות: **חלה.** חד את חליו תרי וחד אשר ימות בו: **מי שקיל כולי האי.** בהאי קרא כתיב שמנה דברים כסף ובגדים וצאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים: **כסף וכגדים הוא דשקל.** דכתיב ויצר ככרים כסף בשני חריטים ושתי חליפות בגדים: **בשמנה שרצים.** בפרק שמנה שרצים (פכא קז.): **הגיע עת ליטול שכר.** תורתך בעולם הזה: **אבן שואבת.** שמגבהת את המתכת מן הארץ ומעמידתו באויר [וע"י אותו אבן העמיד העגלים של ירבעם באויר]: **רבנן דחה.** דוחה היה את התלמידים מפני אלישע כשהיה משמש לפניו דכתיב לאחר שפירש ממנו המקום אשר אנחנו ישבין בית המדרש של רבנן צר ממנו שנתוספו התלמידים שהיה גחזי דוחה: **ינאי מלכא קטליה לרבנן.** כדאמרינן בקידושין בהאומר לשלוחו (לקפ סו.): **בעלי שרוי בתוכך.** נשיא היה כדאמרינן בחגיגה (לקפ עז.): **קם קמייהו שפיר.** כיבדתו: **אכסניא זו יפה.** במעשיה: **טרוטות.** עגולות: **בכך אתה עוסק.** מסתכל באשת איש: **אחוי ליה בידיה.** שיקבלנו: **יצר.** של תשמיש תקרבנו בימין שלא יקוץ בפריה ורביה וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדפוה תצא לתרבות רעה". **מתני' תצא ותרעה בעדר.** כשאר חולין והאי תנא לית ליה הא דאמרינן בכמה דוכתי עגלה ערופה נאסרה מדחיים וירידתה לנחל איתן אוסרתה ובמסכת כריתות מוקמינן לה למילתא בפלוגתא דתנאי בפרק בתרא (לקפ כה.): **כיפרה ספיקה.** היא עשתה את שלה ואם לא נמצא ההורג נתכפר הספק ולכשנמצא נעשה ודאי ויהרג ומיהו היא באיסור הנאה דידה קיימא דכפרה כתיב בה כקדשים: **שנים אומרים ראינו לא היו עורפין.** דהא נודע מי הכהו ואע"פ שאינו עכשיו בפנינו לדונו: **בטלה עגלה ערופה.** שהרי מכירין (הן) בהן מי הרגיל בהן להרוג: **לא אפקוד.** על ניאוף נשותיכם לבודקן ומפני מה על בנותיכם כי תזנינה ועוד כי הם עם הזונות יפרדו הם עצמן נואפין כפרדים הללו: **האשכולות.** מפרש בגמרא שהכל בהן עד ימיהן לא היה מחלוקת בחכמי ישראל כולן היו אומרים דברים כנתינתן למשה מסיני וזן הראשונים שנחלקו בסמיכת קרבנות ביום טוב כדאמרינן בחגיגה (לקפ עז.) והוא היה מחלוקת ראשון שהיה בישראל בדברי תורה: **העביר הודיית המעשר.** שלא יהיו מתוודין בערתי הקדש כו' ובגמרא מפרש טעמא: **עוררין ונוקפין.** בגמרא מפרש טעמא:

רב ושמואל חד אמר נס וחד אמר נס בתוך נס מאן דאמר נס יער הוה דובים לא הוו מ"ד נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוו וליהוי דובים ולא ליהוי יער דבעיתי אמר רבי חנינא בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים איני והאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות שיצא ממנו שלמה שכתוב ביה אלף עולות יעלה שלמה ואמר רבי יוסי בן חוני רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה תאותו מיהא לקללה הוי ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה וגו' וכי מאחר דמים רעים וארץ משכלת אלא מה טובתה אמר רבי חנין חן מקום על יושביו אמר רבי יוחנן שלשה חינות הן חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על מקחו תנו רבנן שלשה חלאין חלה אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידים ואחד שמת בו שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיו ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו לאחד מתלמידיו בשתי ידיו אלישע מאי היא דכתיב ויאמר נעמן הואל קח ככרים וכתיב ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקיל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקיל אמר ר' יצחק באותה שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים אמר לו רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם וארבעה אנשים היו מצורעים אמר רבי יוחנן זה גחזי ושלשת בניו וילך אלישע דמשק למה הלך אמר ר' יוחנן שהלך להחזירו לגחזי בתשובה ולא חזר אמר לו חזור בך אמר לו כך מקובלני ממך כל מי שחטא והחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לו לחטאת ירבעם והעמידו בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם חקק לה אפומה והיתה אומרת אנכי ולא יהיה לך ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה דכתיב ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד האידנא לא הוה דחיק יהושע בן פרחיה מאי היא כדהוה קא קטיל ינאי מלכא לרבנן שמעון בן שטח אטמינהו אחתיה ר' יהושע בן פרחיה אזל ערק לאלכסנדריא של מצרים כי הוה שלמא שלח ליה שמעון בן שטח מני ירושלים עיר הקודש לך אלכסנדריא של מצרים אחותי בעלי שרוי בתוכך ואני יושבת שוממה אמר ש"מ הוה ליה שלמא כי אתא אקלע לההוא אושפיזא קם קמייהו ביקרא שפיר עבדי ליה יקרא טובא יתיב וקא משתבח כמה נאה אכסניא זו א"ל אחד מתלמידיו רבי עיניה טרוטות א"ל רשע בכך אתה עוסק אפיק ארבע מאה שפורי ושמתיה כל יומא אתא לקמיה ולא קבליה יומא חד הוה קרי קרית שמע אתא לקמיה הוה בדעתיה לקבוליה אחוי ליה בידיה סבר מדחא דחי ליה אזל זקף לבינתא פלחא אמר ליה חזור בך א"ל כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה דאמר מר כישף והסית והדיח והחטיא את ישראל תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת: **מתני'** נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר משנערפה העגלה תקבר במקומה שעל ספק באתה מתחילתה כיפרה ספיקה והלכה לה נערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית אשה אומרת ראיתי ואשה אומרת לא ראית היו עורפין עד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית היו עורפין שנים אומרים ראינו ואחד אומר להן לא ראיתם לא היו עורפין משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה משבא אליעזר בן דינאי ותחינה בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בן הרצחן משרבו המנאפים פסקו המים המרים ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם וגו' משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יהודה [יוחנן] איש ירושלים בטלו האשכלות שנאמר אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין

עד

עד

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים. בבית הנפחים בחולו של מועד לעשות מלאכת דבר האבד שמותרת במועד ועמד הוא וגזר על הנפחים אפילו בדבר האבד מפני שקולן נשמע למרחוק ואין הכל יודעין שהיא לדבר האבד והכי אמרינן לה במועד קטן (יא.): **כל ימיו לא הוצרך אדם לשאל לחכירו על הדמאי.** אם מעושר אם לאו שהוא התקין שיהו כל הלוקחין מעם הארץ מעשרין: **גמ' אפילו אחד בסוף העולם.** הכיר בו: **והא אמר עולא כו'.** סוגיא זו כולה פירשתיה בפרק מי שקינא (לעיל לא:) ואינה חלוקה כאן כלום: **אלא על הספק.** ועכשיו יודעים את ההורגים מי הם: **מנוקה מעון.** ניאוף באשה האסורה לו בין מזו שנסתרה בין מאחרת: **עון דביה ודבנתיה.** שהם נואפין: **לא.** אינו מונע את אשתו מליבדק: **תא שמע לא אפקוד.** לבדוק את הנשים ומה טעם על בנותיכם כי תזנינה: **נתעוותו הדינין.** דמתוך שהם בעלי הנאה אין מטריחין עצמן לעיין בדין ובאיסור והיתר להורות לציבור ומתוך כך נתקלקלו מעשיהם וכיון שכן אין להקב"ה נחת רוח בעולמו ואין עולמו נוח לו: **לוחשי לחישות.** עורכי הדיינין ומתלחשים עם הדיינין לפתוח להם פתח בזכותו של זה ובחובתו של זה: **רבה חרון אף.** שעל הטיית המשפט חרון אף בא שנאמר (שמות כב) אם ענה תענה אותו וגו' וחרה אפי:

נצב בעדת אל. בזמן שבקרב אלהים ישפוט: **הולכי אחר בצעם.** להנאתם: **האומרים לרע טוב.** שמשבחין את הרשעים: **רבו הוי הוי.** דכתיב הוי הוי בההיא פרשתא טובא: **מושכי הרוק.** מאריכין הרוק ומדת גאוה הוא: **ונתמעטו התלמידים.** כדקי"ל (קידושין קף מט:) סימן לגסות הרוח עניות של תורה: **חוזרת על לומדיה.** מחזרת אולי תמצא לומדיה: **ולבסוף מתזיל עלייהו.** נמאס בעיניהם: **מטילי מלאי.** הדיינים מטילין מלאי פרקמטיא שלהם על בעלי בתים היודעים בטיב סחורה שישתכרו הדיינין על ידו: **רבו איש הישר בעיניו יעשה.** שהרואה שהדיינין מסבירים לו פנים מפני טובה שעשה לו ואינו מתיירא מהם: **שפלים הוגבהו.** שאין אימת הגדולים על הקטנים ואין ניכר בין גבוה לשפל: **ומלכותא.** מלכותם של ישראל אזלא ונולא הולכת ומתנוולת: **צרי עין.** מלהנות אחרים בממונם: **טורפי טרף.** גזלנים ומאמצי הלב מן העניים לרחם: **רבו מים המרים.** רבו המקנאים לנשותיהם והיה למים המרים להרבות: **אלא שפסקו מלהשקותם.** כדאמרינן שאין המים בודקין משרבו המנאפים: **זחוחי הלב.** שאין מטין את אזנם לשמוע יפה מפי רבם וסומכים על בינתם לדקדק שמועתם: **ישראל לפנים.** כינוי הוא: **שהכל בו.** תורה באמתה ואין דופי רשכחה ומחלוקת:

ואנן

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים ובימיו א"צ לשאול על הדמאי: **גמ'** ת"ר מנין שאם נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג שאין פוטרת אותו ת"ל ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכה: עד אחד אומר ראיתי את ההורג כו': טעמא דמכחיש ליה הא לא מכחיש ליה עד אחד מהימן מנהני מילי דת"ר לא נודע מי הכהו הא נודע מי הכהו אפילו אחד בסוף העולם לא היו עורפין רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו שלא היו עורפין ת"ל ועינינו לא ראו והלא ראו השתא דאמרת עד אחד מהימן אידך חד היכי מצי מכחיש ליה והאמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים אמר לך עולא תני לא היו עורפין וכן א"ר יצחק תני לא היו עורפין ור' חייא אמר תני היו עורפין ולרבי חייא קשיא דעולא לא קשיא כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה תנן עד אחד אומר ראיתי את ההורג ושנים אומרים לא ראית היו עורפין הא חד וחד לא היו עורפין תיובתא דרבי חייא וליטעמיך אימא

ואנן

סיפא שנים אומרים ראינו ועד אחד אומר לא ראיתם לא היו עורפין הא חד וחד היו עורפין אלא מתני' כולה בפסולי עדות וכדרבי נחמיה דאמר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באיש אחד כשני אנשים באיש אחד ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפילו מאה נשים כי אחד דמיין והכא במאי עסקינן כגון דאתאי אשה מעיקרא ותרצה לדרבי נחמיה הכי רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי ותרתי פסולי עדות למה לי מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דעות לחומרא אבל לקולא לא קמ"ל: משרבו הרוצחין כו': ת"ר משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה לפי שאינה באה אלא על הספק משרבו הרוצחנין בגלוי בטלה עגלה ערופה: משרבו הנואפין כו': ת"ר ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ואומר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה כו' מאי ואומר וכי תימא עון דידיה אין דביה ודבנתיה לא תא שמע לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה וכי תימא עון אשת איש אין עון דפנויה לא ת"ש כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו וגו' מאי ועם לא יבין ילבט אמר רבי אלעזר אמר להם נביא לישראל אם אתם מקפידין על עצמכם מים בודקין נשותיכם ואם לאו אין המים בודקין נשותיכם משרבו בעלי הנאה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם משרבו רואי פנים בדין בטל לא תגורו ופסק לא תכירו ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם משרבו לוחשי לחישות בדין רבה חרון אף בישראל ונסתלקה השכינה משום שנאמר בקרב אלהים ישפוט משרבו אחרי בצעם לבם הולך רבו האומרים לרע טוב ולטוב רע משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע רבו הוי הוי בעולם משרבו מושכי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים שאין דורינו רואה אלא לפנים איני והאמר מר האי מאן דמיהר אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל שנאמר גבר יהיר ולא ינוה לא ינוה אפי' בנוה שלו מעיקרא קפצה עליה לסוף מיתזיל עלייהו משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה השוחד והטיית משפט ופסקה טובה משרבו מקבלני טובתך ומחזקני טובותיך רבו איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו ומלכותא אזלא ונולא משרבו צרי עין וטורפי טרף רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלוות ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן וגו' משרבו נטויות גרון ומשקרות עינים רבו מים המרים אלא שפסקו משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים דכתיב ושונא מתנות יחיה משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות משרבו מקבלי צדקה מן העובדי כוכבים היו ישראל למעלה והם למטה ישראל לפנים והם לאחור: משמת יוסי בן יועזר כו': מאי אשכולות אמר רב יהודה אמר שמואל איש שהכל בו: יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר כו': מ"ט אמר רבי יוסי בר' חנינא לפי שאין נותנין אותו כתיקונו דרחמנא אמר דיהבי ללוים

ואנן

ביאורים למסכת סוטה דף מז עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

עַד יָמָיו של יוחנן כהן גדול **הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם** בבית הנפחים בחול המועד, לצורך מלאכת דבר האבד, המותרת בחול המועד, והוא גזר על כך ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

וּבְיָמָיו של יוחנן כהן גדול **אֵין** אדם הנזהר במעשרות **צָרִיךְ לִשָּׁאוֹל עַל הַדְּמַאי** – על פירותיו של עם הארץ כשקונה אותם מחבירו החבר, האם הם מעושרים או לא, משום שתיקן שכל הקונה פירות מעם הארץ חייב להפריש מהם מעשרות.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן, מַנַּיִן שֶׁאִם נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין עריפת העגלה **פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ** ממיתה, **תַּלְמוּד לוֹמַר, "וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכֹהּ".**

שנינו במשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג** ועד אחד אומר לא ראיתי **כו'** היו עורפין. מדייקת הגמרא, **מַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ** – דווקא כשעד אחר מכחישו, **הָא** אם **לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ** אחר, **עַד אֶחָד מְהֵימָן** להעיד שראה את ההורג, ולפטור בכך מעריפת העגלה, מבארת הגמרא, **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שעד אחד נאמן בכך, **דְּתָנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפסוק **'לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ', הָא** – משמע מכאן, שאם **נוֹדַע** למישהו **מִי הִכָּהוּ, אֲפִילּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם** הכירו, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** ומכאן שעד אחד נאמן. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מַנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין, תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפסוק שעל הזקנים לומר **'וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ', וַהֲלֹא רָאוּ,** ומכאן שבסנהדרין גם ראייה לבדה פוטרת מעריפה, אבל ראיית עד אינה פוטרת עד שיכיר מי הוא.

מקשה הגמרא, **הַשְׁתָּא דְּאָמְרִתְּ** שבעריפת עגלה **עַד אֶחָד מְהֵימָן, אִידָּךְ חַד הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ** – כיצד יכול העד האחר להכחישו, ולגרום בכך שתתבטל עדותו ושתערוף העגלה, **וְהָאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהַאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הָרֵי כָּאן** עדות גמורה כאילו הוא **שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד** הבא להכחישו עומדים **בִּמְקוֹם שְׁנַיִם.**

מתרצת הגמרא, **אָמַר לָךְ עוּלָּא** אין לשון המשנה שאמרה 'היו עורפין' מתוקן, אלא **תָּנֵי** במשנה, 'עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין'** כי אין עד אחד יכול לבטל את העדות הראשונה. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק, תָּנֵי** במשנה **'לֹא הָיוּ עוֹרְפִין'. וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר, תָּנֵי** במשנה **'הָיוּ עוֹרְפִין'** כפי הלשון שלפנינו, שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה.

מקשה הגמרא, **וּלְרַבִּי חִיָּיא** שאינו מתקן את לשון המשנה, **קַשְׁיָא דְּעוּלָּא** שאמר אין דבריו של העד האחרון עומדים כנגד העד הראשון, וכאמור. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה, מדובר שבאו שני העדים **בְּבַת אַחַת** והעיד השני בתוך כדי דיבור של הראשון, וכיון שעדיין לא נתקבלה עדותו של הראשון, יכול השני להכחישה ולגרום שלא תתקבל, אבל **כָּאן** בדברי עולא שאמר שאין השני יכול להכחיש את הראשון, הוא כשבאו העדים **בְּזֶה אַחַר זֶה,** שכיון שכבר נתקבלה העדות של הראשון, הרי היא כשנים, ואין השני יכול להכחישו.

מקשה הגמרא, **תְּנַן** בהמשך המשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** ולכאורה אין בכך שום חידוש, ששני עדים מבטלים עדותו של אחד, אלא ודאי נשנה דין זה לדקדק ממנו, שרק משום ששנים הם המכחישים את הראשון, בטלה העדות הראשונה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** משום שנתקבלה עדות הראשון, ואין אחר יכול להכחישה, וכדברי עולא שיש לשנות במשנה שבאחד ואחד לא היו עורפין, ומכאן **תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא** ששנה שגם באחד ואחד היו עורפין.

מתרצת הגמרא, **וְלִיטַעְמֵיךְ** – שפירשת ברישא, שלא נשנה הדין לגופו אלא לדקדק ממנו את הדין באחד כנגד אחד, **אֵימָא סֵיפָא** בהמשך המשנה, **שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ** את ההורג **וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין,** והרי גם שם אין שום חידוש בכך, שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, וכי גם כאן תוכל לדקדק, שרק משום שאחד מכחיש את השנים אין העדות הראשונה בטלה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין** משום שהעדות הראשונה מתבטלת, ואם כך, הרי יש סתירה בכך מן הרישא לסיפא. **אֶלָּא** בהכרח **מַתְנִיתִין כּוּלָּהּ** הן הרישא והן הסיפא, העדות של השנים השנויה בה, **בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת** המעידים כנגד עד אחד עוסקת, ולגופה נשנית כשיש אחד כנגד שנים, ולא לדקדק מכאן דין אחד כנגד אחד, **וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּאָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, **וְעָשׂוּ** משום כך עדות **שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד** – המעידות כנגד איש אחד, שמבטלות את דבריו **כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד** ואין הבדל בכך בין אנשים לנשים, ומשמיעה לנו המשנה, שכיון שעדות עד אחד אינה עדות גמורה, רוב דעות מכריעות אותו, וכך פירוש המשנה, עד אחד כשר אומר ראיתי את ההורג ושתי נשים אומרות לא ראית, היו עורפין, שתי נשים אומרות ראינו, ועד אחד כשר אומר לא ראיתן, לא היו עורפין.

וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים שמעידות כנגדו **כִּי אֶחָד דָּמְיָין** – הרי הן כאחד המכחישו, ואחר שנתקבלה עדותו של ראשון אין עד אחד יכול להכחישו, וכאמור לעיל, **וְהָכָא** במשנתינו, שהעמדנו אותה שהשנים המעידים הם פסולי עדות, כגון נשים, **בְּמַאי עָסְקִינַן,** כשהעד האחד האמור במשנה, גם הוא היה מפסולי עדות, **כְּגוֹן דַּאֲתָאֵי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שבאה אשה מתחילה ואמרה ראיתי את ההורג, ונתקבלה עדותה, ואחר כך באו שתי נשים ואמרו לא ראית, ומשמיעה המשנה, שאף שנתקבלה עדותה, רוב דעות מכריעות אותה, וכך הוא פירוש המשנה, **וְתַרְצָהּ לְדִרְבִּי נְחֶמְיָה הָכִי** – ולפי זה תפרש כך את דברי רבי נחמיה שאמרנו לעיל, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, ועל כך תוסיף פירוש, **וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִשָּׁה אַחַת** שמכרעת אותה **כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד** שמכריעים אותו, ודווקא שתי נשים המעידות כנגד אשה, **אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דְּמֵי** הרי הם כמחצה על מחצה, ולכך, כשבאו בבת אחת, הרי הן מכחישות אותו והעגלה נערפת, אבל כשבאו אחר שנתקבלה עדותו, נעשית עדות האחד כשנים, ואין שתי נשים יכולות להכחיש את עדותו.

שואלת הגמרא, אחר שהעמדנו את המשנה בפסולי עדות, וחידושה הוא שהולכים בהם אחר רוב דעות, **וְתַרְתֵּי** בבות על **פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי** הרי לכך די לנו ברישא, כשעד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית, ולשם מה הוצרכה הסיפא, כששנים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם. משיבה הגמרא, אם היתה נשנית רק הרישא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית אומר, **כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת,** רק בכגון הרישא שהוא **לְחוּמְרָא** שעל ידי כך נערוף את העגלה, **אֲבָל** כשהוא **לְקוּלָּא** שעל ידי כך לא נערוף את העגלה כגון ששני פסולים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם **לֹא** נלך אחר רוב דעות, ויוכל האחד להכחישם, ונערוף את העגלה, **קָא מַשְׁמַע לָן** הסיפא, שגם אז הולכים אחר רוב דעות, ואין האחד יכול להכחישם, ואין עורפים את העגלה.

שנינו במשנה, **מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחִין כו'. תָּנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַסָּפֵק** שאין יודעים

המשך בעמוד קב

ביאורים למסכת סוטה דף מח עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וַאֲנַן קָא יָהֲבִינַן לַכֹּהֲנִים – ואנו נותנים אותו לכהנים, לפי שקנס עזרא הסופר את הלויים, על שלא עלו עמו מבבל, ולכך אינו יכול לומר 'ככל מצותיך אשר צויתני'. שואלת הגמרא, **וְלוֹדֵי** – יתוודה **אַשְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת** שאותם נתן כדין. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל בֵּית שַׁאַן מִתְוַדֶּה עַל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, שׁוּב אֵין מִתְוַדֶּה עַל שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת.** אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא, אָמַר אַבַּיֵי, הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב** בפרשת וידוי מעשרות **תְּחִילָּה** שנאמר 'ונתת ללוי, לגר ליתום ולאלמנה', ו'ללוי' הוא מעשר ראשון הניתן ללוים, וכיון שהוא נכתב תחילה, הוא העיקר, ואם אינו מתודה עליו, אינו מתודה אף על יתר המעשרות.

מקשה הגמרא, **מִכְּלָל** – מתוך טעמו של רבי יוסי בר חנינא, שלא היו נותנים מעשר ראשון כדינו, משמע **דְּאַפְרוּשֵׁי הֲווּ מַפְרְשֵׁי** את המעשר כדינו, אלא שהנתינה לא היתה כדינה, **וְהָא תַּנְיָא, אַף הוּא** – יוחנן כהן גדול **בִּיטֵּל אֶת הַוִּידּוּי, וְגָזַר עַל הַדְּמַאי** – על פירות עם הארץ, **לְפִי שֶׁשָּׁלַח** לבדוק **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל** האם מפרישים תרומות ומעשרות כראוי, **וְרָאָה שֶׁאֵין** העם **מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בִּלְבָד** לפי שיש על האוכלה עוון מיתה בידי שמים, **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵין מְעַשְּׂרִין, אָמַר לָהֶם, בָּנַי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם, כְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה יֵשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתָה, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְטֶבֶל יֵשׁ בָּהֶן עָוֹן מִיתָה, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם** שאין עם הארץ נאמן על המעשרות אלא על תרומה גדולה בלבד, לפיכך, **הִלּוֹקֵחַ פֵּירוֹת מֵעַם הָאָרֶץ, מַפְרִישׁ מֵהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַפְרִישׁ מִמֶּנָּה** עשירית לשם **תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, עוֹלֶה וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי** כיון שפירות אלו הם ספק מעושרים, **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** ואינו חייב ליתנם מספק ללוים או לעניים, אלא קורא להם שם להוציאם מידי טבל, הרי שבימי יוחנן כהן גדול, לא היו כל העם מפרישים מעשר ראשון.

מתרצת הגמרא, **תַּרְתֵּי** תקנות שונות **תִּקֵּן** יוחנן כהן גדול, **בִּיטֵּל** **וִידּוּי** המעשרות **דַּחֲבֵירִים** הזהירים להפריש מעשר ראשון, ותיקן שלא יתוודו משום שאין נותנים אותו ללוים. **וְגָזַר עַל דְּמַאי שֶׁל** פירות **עַמֵּי הָאָרֶץ,** שהלוקח מהם יפריש מעשרות כמפורט לעיל, משום שחשודים על המעשרות.

שנינו במשנה, **וְאַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַמְעוֹרְרִים.** שואלת הגמרא, **מַאי מְעוֹרְרִים. אָמַר רַחֲבָה, בְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְוִים עַל דּוּכָן וְאוֹמְרִים** את המזמור **'עוּרָה לָמָה תִישַׁן ה'**, לכך נקראו מעוררים, ואותם ביטל יוחנן כהן גדול, **וכך אָמַר לָהֶן** יוחנן כהן גדול, **וְכִי יֵשׁ שֵׁנָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר, וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּנַחַת וְשַׁלְוָה,** הרי זה דומה כאילו יש שינה לפניו, **לְכָךְ נֶאֱמַר 'עוּרָה לָמָה תִישַׁן ה'.**

שנינו במשנה **וְאֶת הַנּוֹקְפִים.** שואלת הגמרא, **מַאי נוֹקְפִים. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שֶׁהָיוּ מְסָרְטִין לָעֵגֶל בֵּין קַרְנָיו, כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל דָּם בְּעֵינָיו** ולא יראה כשהולכים לשחטו, **אָתָא אִיהוּ בְּטֵיל, מִשּׁוּם דְּמֵיחֲזֵי כִּי מוּמָא** – משום שנראה כמום. **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, שֶׁהָיוּ חוֹבְטִין אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת** להפילו לארץ **כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** 'ונוקפים' הוא מלשון מכה, **אָמַר לָהֶם** יוחנן כהן גדול, **עַד מָתַי אַתֶּם מַאֲכִילִין נְבֵילוֹת לְמִזְבֵּחַ, ותמהה הגמרא, וכי נְבֵילוֹת הן, הָא שָׁחִיט לְהוּ, אֶלָּא** כך אמר, עד מתי אתם מאכילין **טְרֵיפוֹת** למזבח, הרי יש לחוש **שֶׁמָּא** על ידי החבטות **נִיקַּב קְרוּם שֶׁל מוֹחַ, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם טַבָּעוֹת בְּקַרְקַע** להכניס בהם את ראש הבהמה.

שנינו במשנה, **עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֵּה בִּירוּשָׁלַיִם.** אומרת הגמרא, שזהו **בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד** שהיו עושים מלאכה בבית הנפח לצורך המועד, ובא יוחנן כהן גדול ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

שנינו במשנה, **כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי.** אומרת הגמרא, **כְּדַאֲמָרָן** לעיל בסוגיא, שיוחנן כהן גדול גזר על הדמאי, שהקונה פירות מעם הארץ עליו להפריש מהם מעשרות, ולכך לא היו שואלים חבר שלקח פירות מעם הארץ אם מעושרים הם, שודאי עישרם, כתקנת יוחנן כהן גדול.

משנה. המשנה ממשיכה למנות את המעלות הטובות שהיו הולכות ופוסקות מישראל בהדרגה, **מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, בָּטַל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן' וְגוֹ'. מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, בָּטְלוּ אוּרִים וְתוּמִּים. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּטַל הַשָּׁמִיר, וְנוֹפֶת צוּפִים, וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמָנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר, 'הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חָסִיד' וְגוֹ'** ומסיים הפסוק 'כי פסו אמונים מבני אדם'.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הָעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה, וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה, וְנִיטַּל טַעַם הַפֵּירוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, **אַף נִיטַּל שׁוּמַן הַפֵּירוֹת.** רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, **הַטָּהֳרָה** שלא נשמרה **נְטָלָה אֶת (הַטַּעַם וְאֶת) הָרֵיחַ, הַמַּעֲשְׂרוֹת** שלא ניתנו **נְטָלוּ אֶת שׁוּמַן הַדָּגָן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַזְּנוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּילּוּ אֶת הַכֹּל.**

גמרא. שנינו במשנה, שמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, ולמדו זאת מ'בשיר לא ישתו יין'. שואלת הגמרא, **וּמַאי דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרֵי כְּתִיב** מקרא זה. **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּאָמַר קְרָא** אחר, באיכה, **"זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם",** הרי שהשביתה מהנגינה תלויה בהשבתת הסנהדרין.

אָמַר רַב, אוּזְנָא דִּשְׁמָעָא וְזַרְעָא – אוזן ששומעת זמר **תַּעֲקֹר. אָמַר רָבָא, וְזַרְעָא** שנשמעת **בְּבֵיתָא, חוּרְבָּא** מזומנת **בְּסִיפָא** – במפתן הבית, **שֶׁנֶּאֱמַר, "קוֹל יְשׂוֹרֵר בַּחֲלוֹן חָרֵב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֲרָה"** ומדרשו, שבעוון קול המשורר בחלון, יהיה חורב במפתן הבית. אומרת הגמרא, **מַאי 'כִּי אַרְזָה עֲרָה', אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** וכי **בֵּית הַמְסוּכָּךְ בַּאֲרָזִים עֵיר הוּא** – האם הוא כעיר שקשה להחריבה, **אֶלָּא אֲפִילּוּ בֵּית הַמְסוּכָּךְ בַּאֲרָזִים** גם הוא **מִתְרוֹעֵעַ** ונשבר. **אָמַר רַב אַשִׁי, שְׁמַע מִינָּהּ** מפסוק זה, **כִּי מַתְחִיל חוּרְבָּא** בבית, **בְּסִיפָא** – במפתן הבית הוא **מַתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר 'חָרֵב בַּסַּף'. וְאִיבָּעֵית אֵימָא** יש ללמוד דבר זה **מֵהָכָא, 'וּשְׂאִיאָה יוּכַת שָׁעַר'** – בית השמם מאין יושב, השדים מכתתים את שעריו. **אָמַר מַר בַּר רַב אַשִׁי, לְדִידִי חֲזִי לֵיהּ** – אני ראיתיו לאותו שד **וּמְנַגַּח כִּי תּוֹרָא** – ומנגח את שערי הבית כשור.

אָמַר רַב הוּנָא, וְזַרְעָא דְּנַגְדֵי – הזמר שמזמרים מושכי הספינות, שמטרתו לזרזם במלאכתם, **וּדְבַקְרֵי** – ושל החורשים בשוורים, שמטרתו לכוון את השוורים לתלמיהם, **שָׁרֵי** – מותרים, ואין בכך משום איסור זמר. אבל **דְּנַרְדָּאֵי** – של אורגים **אָסִיר** לפי שמטרתו היא לשחוק. מספרת הגמרא, **רַב הוּנָא בָּטִיל זְמִרָא** – אסר על בני דורו לזמר בביתם ובבית המשתה, עקב כך בא שפע לעולם, **קָם מֵאָה אַוְוֵזֵי בְּזוּזָא וּמֵאָה סָאָה חִיטֵּי בְּזוּזָא** – עמדו מאה אווזים במחיר זוז, ומאה סאה חיטים בזוז, **וְלֹא אִיבָּעֵי** – ולא רצו לקנותם אפילו בכך, **אָתָא רַב חִסְדָּא, זְלִיל בֵּיהּ** – זלזל בגזרתו של רב הונא, ולא הקפיד למחות במזמרים, עקב כך הופסק השפע, **אִיבָּעֵאי אַוְוֵזָא בְּזוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח** – התבקש אווז אחד בזוז ולא נמצא.

אָמַר רַב יוֹסֵף, זְמָרֵי גַּבְרֵי וְעָנֵי נָשֵׁי – מזמרים אנשים ועונות להם נשים, הרי זה בגדר **פְּרִיצוּתָא,** לפי ש'קול באשה, ערוה', ואילו **זְמָרֵי נָשֵׁי וְעָנֵי גַּבְרֵי** – מזמרות נשים ועונים להן אנשים, הרי זה מבעיר את

המשך בעמוד ק

ואנן יהבי ליה לכהנים. דקנסינהו עזרא כדאמרי׳ ביבמות (קף פו:) וכיון דאינן נותנין כתקנן אין יכולין לומר וגם נתתיו ללוי בכל מצותך: **תחילה.** ונתת ללוי זה מעשר ראשון לגר זה מעשר עני בשעריך זה מעשר שני דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך (לכליס יב): **אף הוא.** יוחנן כהן גדול: **טבל ותרומת מעשר עון מיתה.** באלו הן הנשרפין (סנהדרין פג.) ילפי׳ לה וכשאתם לוקחין מעם הארץ והם לא הפרישו אלא תרומה עודנו טבל למעשרות ואתם נענשים מיתה: **מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן.** מפריש כל המעשרות ממנה להוציא מידי טבל ואחר כך מפריש מתוך מעשר ראשון תרומת מעשר מה שעל הלוי להפריש ונותנו לכהן משום דאית ביה עון מיתה אחמור עלייהו שלא לעבבו אצלו ולמכור לכהן כשם שהוא מעבב אצלו מעשר ראשון ומעשר עני ואומר המוציא מחבירו עליו הראיה גזירה דלמא כי משהי ליה גביה אכיל ליה אבל מעשר ראשון ומעשר עני מותרים לזרים ואין בהן אלא גזל כהן הלכך המוציא מחבירו עליו הראיה אלמא אפרושי נמי לא הוו מפרשי ואת אמרת לפי שאין נותנין אותו כתקנן הא אפרושי מפרשי ליה: **תרתי תקון.** לעולם העברת הודאות מעשר משום שאינם נותנין אותו ללוים הוא והא דתניא לפי ששלח כו׳ לאו אביטל את הוידוי קאי אלא אגזר על הדמאי קאי ותרתי תקנות תקן ביטל וידוי של חברים אע״פ שמפרישין אותו לפי שאין נותנין אותו כתקונו וגזר על הדמאי על לוקח מעם הארץ לפי ששלח כו׳: **מסרטין.** כשהיו רוצין להפילו לארץ לשוחטו: **שיפול דם בעיניו.** ואינו רואה ואינו מתחזק כל כך על רגליו ונוקפין לשון ונקף סבכי היער (ישעיהו י): **חובטין.** להפילו לארץ ונוקפין לשון חבטה ומכה כדאמרי׳ אין אדם מנקף אפי׳ אצבעו דף ניקוף מרצה כדם עולה (חולין קף ז:): **טבעות.** להכניס צואר בהמה לתוכו: **כדאמרינן.** שתיקן שיהו כל הלוקחין מפרישין ולא היה אדם צריך לישאל לחבירו חבר שלקח מעם הארץ הפרשת דמאי: **מתני׳ בשיר לא ישתו יין.** ובגמ׳ מפרש מנא לן דמשבטלה סנהדרין הוא: **נביאים הראשונים.** בגמרא מפרש: **נופת צופים.** מפרש בגמ׳: **אנשי אמנה.** בוטחים בהקב״ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין דואגין לחסרון: **גמ׳ אמר רב יוסף.** הכי קאמר וכי בית המסובך בארזים עיר הוא שלא יהא נוח ליחרב: **מתרועע.** לשון ערה כמו ערו ערו (תהליס קלז): **בסיפא מתחיל.** מאיסקופת הבית ופתחיו מתחיל: **ושאיה.** לשון בית השאה מאין יושב ומתוך כך שעירים מרקדים שם ומנגחין וכותתין את שעריו: **זמרי דנגדי.** מושכי ספינות בחבל שרי שאינו אלא לזרזם במלאכתם: **ודבקרי.** שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכוין את השוורים לתלמידם שהולכין לקול השיר דערב עליהם: **דגרדאי.** אינו אלא לשחוק: **בטל זמרא.** גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות: **ולא איבעי.** ולא היו רוצים לקנותם בכך: **זלזל בה.** ולא הקפיד למחות בידם: **כאש בנעורת.** לפי שהעונה מטה אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמיעני את קולך (שיר ב) ומבעיר את יצרו כאש בנעורת אבל זמרי גברי ועניין נשי קצת פריצות יש דקול באשה ערוה אבל אינו מבעיר יצרו כל כך שאין המזמרים מטים אזנם לקול העונים: **לבטולי האי מקמי האי.** אם אין שומעין לנו לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת: **צחה צמא.** צמא (שמות יז) מתרגם צחותא:

ואנן קא יהבינן לכהנים ולודי אשאר מעשרות אמר ריש לקיש כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון שוב אין מתודה על שאר מעשרות מאי טעמא אמר אביי הואיל ופתח בו הכתוב תחילה מכלל דאפרושי הוו מפרשי והא תניא אף הוא ביטל את הוידוי וגזר על הדמאי לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד ומעשר ראשון ומעשר שני מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין אמר להם בני בואו ואומר לכם כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה כך תרומת מעשר וטבל יש בהן עון מיתה עמד והתקין להם הלוקח פירות מע״ה מפריש מהן מעשר ראשון ומעשר שני מעשר ראשון מפריש ממנה תרומת מעשר ונותנה לכהן ומעשר שני עולה ואוכלו בירושלים מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה תרתי תקן ביטל וידוי דחבירים וגזר על דמאי של עמי הארץ: ואף הוא ביטל את המעוררים: מאי מעוררים אמר רחבה בכל יום ויום שהיו עומדים לוים על דוכן ואומרים עורה למה תישן ה׳ אמר להן וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל אלא בזמן שישראל שרויין בצער ועובדי כוכבים בנחת ושלוה לכך נאמר עורה למה תישן ה׳: ואת הנוקפים: מאי נוקפים אמר רב יהודה אמר שמואל שהיו מסרטין לעגל בין קרניו כדי שיפול דם בעיניו אתא איהו בטיל משום דמיחזי כי מומא במתניתא תנא שהיו חובטין אותו במקלות כדרך שעושין אותו לפני עבודת כוכבים אמר להם עד מתי אתם מאכילין נבילות למזבח נבילות הא שחיט להו אלא טריפות שמא ניקב קרום של מוח עמד והתקין להם טבעות בקרקע: עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים: בחולו של מועד: כל ימיו לא היה אדם צריך לשאול על הדמאי: כדאמרן: **מתני׳** משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין וגו׳ משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בהמ״ק בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמנה מישראל שנאמר הושיעה ה׳ כי גמר חסיד וגו׳ רשב״ג אומר העיד ר׳ יהושע מיום שחרב בהמ״ק אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות ר׳ יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות ר׳ שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נטלה את (הטעם ואת) הריח המעשרות נטלו את שומן הדגן וחכמים אומרים הזנות והכשפים כילו את הכל: **גמ׳** וממאי דמשבטלה סנהדרי כתיב אמר רב הונא בריה דרב יהושע דאמר קרא זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם אמר רב אודנא דשמעא זמרא תעקר אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר קול ישורר בחלון חרב בסף כי ארזה ערה מאי כי ארזה ערה אמר ר׳ יצחק [וכי] בית המסובך בארזים עיר הוא אלא אפי׳ בית המסובך בארזים מתרועע אמר רב אשי שמע מינה כי מתחיל חורבא בסיפא מתחיל שנאמר חרב בסף ואיבעית אימא מהכא ושאיה יוכת שער אמר מר בר רב אשי לדידי חזי ליה ומנגח כי תורא אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסיר רב הונא בטיל זמרא קם מאה אווזי בזוזא ומאה סאה חיטי בזוזא ולא איבעי אתא רב חסדא זלזיל ביה איבעאי אווזא בזוזא ולא משתכח אמר רב יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצותא זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת למאי נפקא מינה לבטולי הא מקמי הא אמר ר׳ יוחנן כל השותה בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם שנאמר הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה׳ לא יביטו מה כתיב אחריו לכן גלה עמי מבלי דעת שגורמין גלות לעולם וכבודו מתי רעב שמביאין רעב לעולם והמונו צחה צמא שגורמין לתורה שתשתכח מלומדיה וישח אדם וישפל איש שגורמין שפלות לשונאו של הקב״ה ואין איש אלא הקדוש ב״ה שנאמר ה׳ איש מלחמה ועיני גבוהים תשפלנה שגורמין שפלות של ישראל ומה כתיב אחריו לכן

הרחיבה

עגלה ערופה — פרק תשיעי דף מח עמוד ב — סוטה

הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה: משמתו נביאים הראשונים: מאן נביאים הראשונים אמר רב הונא זה דוד ושמואל ושלמה רב נחמן אמר בימי דוד זימנין סליק וזימנין לא סליק שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר מתיב רבה בר שמואל ויהי לדרוש אלהים (כל) [ב]ימי זכריה המבין בראות אלהים מאי לאו באורים ותומים לא בנביאים ת"ש משחרב בהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים ופסק מלך מבית דוד ואם לחשך אדם לומר ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ותומים [אמור לו] כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים ויבא משיח בן דוד אלא אמר רב נחמן בר יצחק מאן נביאים הראשונים לאפוקי מחגי זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו דת"ר משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואע"פ כן היו משתמשים בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת הספידוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן וכשמת הספידוהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאין עתידין למיתי על עמא ואף על ר' יהודה בן בבא בקשו לומר הי חסיד הי עניו אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות: משחרב בהמ"ק בטל השמיר כו': ת"ר שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק שנא' והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה הדברים ככתבן דברי ר' יהודה אמר לו ר' נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר כל אלה אבנים יקרות וגו' מגוררות במגרה אם כן מה ת"ל לא נשמע בבית בהבנותו שהיה מתקין מבחוץ ומכנים מבפנים אמר רבי נראין דברי רבי יהודה באבני מקדש ודברי ר' נחמיה באבני ביתו ור' נחמיה שמיר למאי אתא מיבעי ליה לכדתניא אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו משום שנאמר פתוחי חותם ואין מסרטין עליהם באיזמל משום שנאמר במלואותם אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסירה כלום וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסירה כלום ת"ר שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטני של אבר מליאה סובי שעורין אמר רבי אמי משחרב מקדש ראשון בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה תניא נמי הכי משחרב מקדש ראשון בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה ורכב ברזל וי"א אף יין קרוש הבא משניר הדומה כעיגולי דבילה: ונופת צופים: מאי נופת צופים אמר רב סולת שצפה על גבי נפה ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו ורבי יהושע בן לוי אמר זה דבש הבא מן הציפיא [הצופים] מאי משמע כדמתרגם רב ששת כמא דנתזן דבריאתה ושייטן ברומי עלמא ומתיין דובשא מעישבי טורא תנן התם כל הנצוק טהור חוץ מדבש זיפים והצפיחים מאי זיפים אמר רבי יוחנן דבש שמזייפין בו וריש לקיש אמר על שם מקומו כדכתיב זיף וטלם ובעלות כיוצא בדבר אתה אומר בבא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד וגו' מאי זיפים אמר רבי יוחנן בני אדם המזייפין דבריהם ורבי אלעזר אומר על שם מקומן כדכתיב זיף וטלם ובעלות: ופסקו אנשי אמנה: אמר רבי יצחק אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה והיינו דאמר ר' אלעזר מאי דכתיב כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנן לעתיד לבא קטנות שהיה בהן שלא האמינו בהקב"ה רבא אמר אלו קטני בני רשעי ישראל

שמבזבזין

הרחיבה שאול נפשה. לאחר שהביאו חמש פורעניות הללו לעולם סופן נופלין בגידנם: **זימנין סליק.** פעמים עולים [עולה] בידם שנענים ופעמים שלא עלה בידם שהרי כשברח דוד מפני אבשלום יצא מירושלים שאל צדוק באורים ותומים ועלתה לו שהשיבוהו ושאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר שנסתלק מן הכהונה מפני שלא נענה באורים ותומים והכי תניא בסדר עולם גבי ארון ובברחו מפני אבשלום יצא עמו עד שעלה במעלה הזיתים ונשאל באורים ותומים ונסתלק אביתר מן הכהונה גדולה נכנס צדוק תחתיו כדכתיב (שמו"ב כ עו) ויאמר המלך לצדוק השב את הארון וגו': **בימי זכריהו.** והוא בנו של יהוידע שהיה בימי יואש: **ערי מגרש.** ערי לוים שהטעינן הכתוב מגרשות: **עד עמוד כהן וגו'.** אלמא הוו אורים בבית שני: **אמור לו.** לא שהיו אורים ותומים אלא כאדם שאומר לחבירו כו' אלמא כל ימי המקדש ראשון הוו: **דתניא.** חגי זכריה ומלאכי נקראו אחרונים: **שמעון וישמעאל.** רבן שמעון שהיה נשיא ורבי ישמעאל בן אלישע [שהיה] כהן גדול שהרגתם מלכות יון: **לחרבא.** שעתידין ליהרג בחרב: **לקטלא.** לשאר מיתות כגון רבי עקיבא שסרקו בשרו במסריקות פיפיות של ברזל כדאמר בברכות (קף סח:) ור' חנניה בן תרדיון שנשרף ורבי יהודה בן בבא בלונביאות של ברזל כדאמר בסנהדרין (קף יז.): **שאין מספידין על הרוגי מלכות.** מאימת המלך לפיכך מיחו בידם: **דברים ככתבן.** כמשמען אבן שלמה מסע כמה שהסיעה מן ההר ולא סיתתוה שוב בכלי ברזל: **והלא כבר נאמר.** מגוררות במגירה וגו': **שמיר למאי אתא.** דאמרי' במס' גיטין (קף סח.) שהביאו שמיר ע"י אשמדאי מלכא דשדאי: **אבנים הללו.** שבאפוד וחשן: **פתוחי חותם.** חקק משמע: **במלואותם.** שיהיו שלמות שלא יחסרו מהם כלום: **ומראה להם שמיר.** על פני הדיו כחרץ האות: **אימני של אבר.** גובתא מש"א בלע"ז: **שירא פרנדא.** מין משי הוא: **סלת צפה על גבי נפה.** מרוב שומנה מדבקת בדופני נפה ודומים לעיסה חיה שנילושה ביין כו' נופת דבק הנפה צופים שצפה: **שתי ככרות הנדבקות כו'.** שהיתה ברכה מצויה בעיסה וכשמדבקין ככרות בדופני התנור אחת בדופן זה ואחת בדופן זה שכנגדו והן תפוחות אצפליי"ר בלע"ז עד שמגעת פני זו לזו כצוף זה שגדל ומתפשט והולך ותולה באויר כן אלו צפות ותפוחות באויר: **מן הצופים.** ההרים הגבוהים שמשם צופה למרחוק: **מאי משמע.** מהיכא ילפת שדבש בא מן ההרים: **כדמתרגם רב יוסף.** כאשר תעשינה הדבורים: **כל הנצוק.** המערה מכלי טהור לכלי טמא אין הקילוח מצרפן להיות חיבור לטמא את מה שבתוך הכלי שהוא מערה ממנו: **חוץ מדבש זיפין.** שהוא עב מאד והרי הוא כמחובר שכשהקילוח פוסק הוא הולך מלמטה למעלה והכי אמרינן במדות: **הצפחת.** ברשק"א בלע"ז שהן עבות ונכנסת [ונכתת] השעוה עם הדבש: **שמזייפין בו.** מתוך שהוא טוב ועב מערבין בו מים ויין ואין נכרות בו: **שמזייפין.** שקרנים והולכי רכיל: **שמאמינים בהקדוש ברוך הוא.** לוותר ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים: **שיתבזו שולחנם לעתיד לבא.** שאין מקבלין שכר שלם והכי משמע כי מי בז ליום הבא את הצדיקים: **קטנות.** קטנות אמנה: **קטני רשעי בני ישראל.** שמתו כשהן קטנים:

שמבזבזין

ביאורים למסכת סוטה דף מח עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ" שבסופו של דבר, כל המון הרשעים הללו יפלו בגיהנם.

שנינו במשנה, מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בטלו אורים ותומים. שואלת הגמרא, מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שבמותם בטלו אורים ותומים. אָמַר רַב הוּנָא, זֶה דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וּשְׁלֹמֹה. רַב נַחְמָן אָמַר, אף בִּימֵי דָּוִד, זִימְנִין סָלִיק וְזִימְנִין לֹא סָלִיק – פעמים עלתה להם תשובה באורים ותומים, ופעמים שלא עלתה, שֶׁהֲרֵי שָׁאַל צָדוֹק באורים ותומים, כשברח דוד מפני אבשלום וְעָלְתָה לוֹ תשובה, שֶׁאַל אֶבְיָתָר באורים ותומים וְלֹא עָלְתָה לוֹ תשובה, שֶׁנֶּאֱמַר באותו ענין 'וַיַּעַל אֶבְיָתָר', ופירושו, שנסתלק מן הכהונה כיון שלא נענה.

מקשה הגמרא, מֵתִיב רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, כיצד אמרת שמשמתו דוד ושמואל ושלמה בטלו אורים ותומים, והרי נאמר "וַיְהִי לְדָרוֹשׁ אֱלֹהִים כָּל יְמֵי זְכַרְיָה (בִּימֵי זְכַרְיָהוּ) הַמֵּבִין בִּרְאוֹת הָאֱלֹהִים", מַאי לָאו ראיה זו היא בְּאוּרִים וְתוּמִים, הרי שהיו גם בימיו אורים ותומים. מתרצת הגמרא, לֹא באורים ותומים, אלא ראיה בְּנְבִיאִים.

עוד מקשה הגמרא מברייתא, תָּא שְׁמַע, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלוּ עָרֵי מִגְרָשׁ – ערי הלויים שנצטוו להניח סביבם מגרש, וּפָסְקוּ אוּרִים וְתוּמִים, וּפָסַק מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד, וְאִם לְחָשְׁךְ אָדָם לוֹמַר כיצד אתה אומר שפסקו אז אורים ותומים, והלא נאמר בעליית זרובבל, בבנין בית שני, כשחלק מהכהנים לא מצאו את כתב יחוסם, "וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמוֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וְתוּמִּים", הרי שגם אז היו אורים ותומים, [אֲמוֹר לוֹ], אין הפירוש כך, אלא כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ עַד שֶׁיִּחְיוּ מֵתִים וְיָבֹא מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, כך גם אמר להם התרשתא, שלא יאכלו מן הקדשים עד שיבא המשיח ויהיו אורים ותומים, הרי מפורש בברייתא זו שאורים ותומים פסקו רק משחרב בית המקדש הראשון, וקשה על רב הונא שאמר שנביאים הראשונים הם דוד שמואל ושלמה.

אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שבמותם פסקו אורים ותומים, כל הנביאים שבימי בית ראשון, לְאַפּוּקֵי מֵחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי שהתנבאו בתחילת הבית השני, דְּאַחֲרוֹנִים נִינְהוּ ובימיהם לא היו אורים ותומים, ומצינו כך בברייתא, שהם היו הנביאים האחרונים, דְּתָנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּתוּ חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ של נבואה מִיִּשְׂרָאֵל, הרי שהם היו הנביאים האחרונים, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּבַת קוֹל מן השמים, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיוּ חכמים מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית גּוּרְיָא בִּירִיחוֹ, נִתְּנָה עֲלֵיהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ רָאוּי לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּהִלֵּל הַזָּקֵן, וּכְשֶׁמֵּת הלל הזקן, הִסְפִּידוּהוּ, הִי חָסִיד הִי עָנָיו תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא. וְשׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת הָיוּ חכמים מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּה בְּיַבְנֶה, נִתְּנָה לָהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לָהֶן, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכָּאִין לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמֵּת, הִסְפִּידוּהוּ, הִי עָנָיו הִי חָסִיד, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל, וְאַף הוּא – שמואל הקטן, אָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ ברוח הקודש ששרתה עליו אז, שִׁמְעוֹן – רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל, וְיִשְׁמָעֵאל – רבי ישמעאל כהן גדול, ינתנו לְחֶרְבָּא – להריגה בחרב בגזרת המלכות, וְחַבְרוֹהִי אף הם יהיו לְקִטְלָא – להריגה במיתות משונות אחרות, וּשְׁאָר עַמָּא יהיו לְבִיזָּא – לבז, וְעָקָן סַגִּיאִין עֲתִידִין לְמִיתֵי עַל עַמָּא – וצרות רבות עתידות לבא על העם, וְאַף עַל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּקִשּׁוּ לוֹמַר במותו כשנהרג, הִי חָסִיד הִי עָנָיו, אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה מלהספידו, לפי שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל הָרוּגֵי מַלְכוּת מאימת המלכות.

שנינו במשנה, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּטַל הַשָּׁמִיר כו'. תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זהו שֶׁבּוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בבנין הבית שבנה שלמה, "וְהַבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו" הַדְּבָרִים כִּכְתָבָן, כמו שחצבו אותה מן ההר על ידי השמיר ולא סיתתוה בכלי ברזל, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בפסוק אחר, "כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת וְגוֹ' מְגוֹרָרוֹת בַּמַּגְרָה" – בכלי ברזל מלאה פגימות, הרי שהיו האבנים חתוכות ומסותתות בכלי ברזל, אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'כל כלי ברזל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ', פירושו, שבבית לא נשמע כלי ברזל, אלא שֶׁהָיָה מַתִּקִּין אותם מִבַּחוּץ, וּמַכְנִיסִים אותם מוכנות מִבִּפְנִים. אָמַר רַבִּי, נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שהיו האבנים שלמות כחציבתן בְּאַבְנֵי מִקְדָּשׁ, וְדִבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה שהיו האבנים מסותתות בְּאַבְנֵי בֵּיתוֹ של שלמה המלך, שהרי הפסוק שהביא רבי נחמיה שהיו האבנים מגוררות במגרה, בענין בנין ביתו נאמר.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי נְחֶמְיָה שאמר שהיו מתקנים את האבנים מבחוץ בכלי ברזל, לדבריו שָׁמִיר לְמַאי אְתָא – לאיזה צורך הביאוהו. משיבה הגמרא, השמיר מִיבְּעֵי לֵיהּ, לְכִדְתַנְיָא, אֲבָנִים הַלְּלוּ של האפוד והחושן, שצריך לכתוב עליהם שמות שבטי ישראל, אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדִיו, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר עליהם 'פִּתּוּחֵי חוֹתָם', שמשמעו חקוק בתוכם, וְאֵין מְסָרְטִין עֲלֵיהֶם את האותיות בְּאִיזְמֵל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר עליהם 'מְמֻלֻּאוֹתָם', שמשמעו שתהיינה שלמות בלי חסרון, אֶלָּא כּוֹתֵב עֲלֵיהֶם תחילה את השמות בְּדִיו, וּמַרְאֶה לָהֶן – לאבנים הרשומות בדיו את הַשָּׁמִיר מִבַּחוּץ, וְהֵן נִבְקָעוֹת מֵאֵלֵּיהֶן בצורת האותיות, כִּתְאֵינָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת מאליה בִּימוֹת הַחַמָּה וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם, וּכְבִקְעָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת אדמתה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם.

תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זֶה, בְּרִיָּתוֹ כְּשַׂעֹרָה, וּמִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא, וְאֵין כָּל דָּבָר קָשֶׁה יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנָיו. בַּמֶּה מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בִּסְפוֹגִין שֶׁל צֶמֶר, וּמְנִיחִין אוֹתוֹ בְּאִיטְּנִי שֶׁל אֵבֶר – בארגז של עופרת מְלֵיאָה סוּבִּי שְׂעוֹרִין.

אָמַר רַבִּי אַמִּי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא – מין משי חשוב, וּזְכוּכִית לְבָנָה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא, וּזְכוּכִית לְבָנָה, וְרֶכֶב בַּרְזֶל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף יַיִן קָרוּשׁ – שנעשה מוצק הַבָּא מִשְּׁנִיר, הַדּוֹמֶה כְּעֵינוּלֵי דְּבֵילָה בטל ז.

שנינו במשנה, משחרב בית המקדש בטל השמיר וְנוֹפֶת צוּפִים. שואלת הגמרא, מַאי נוֹפֶת צוּפִים. אָמַר רַב, סוֹלֶת שֶׁצָּפָה ונדבקת עַל גַּבֵּי נָפָה מרוב שומנה בשעת הניפוי, וְדוֹמָה לְעִיפָּה שְׁנִילוֹשָׁה כבר בְּדִבַשׁ וְשֶׁמֶן, ו'נופת' הוא על שם דבק הנפה, ו'צופים' הוא על שם שצפה עליה. וְלֵוִי אָמַר, נופת צופים הם שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת לחם הַנִּדְבָּקוֹת בַּתַּנּוּר על גבי שתי דופניו מן הצדדים, ככר בדופן זו, וככר בדופן שכנגדה, וְתוֹפְחוֹת וּבְאוֹת כל כך בתנור, עַד שֶׁמַּגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ ו'נופת' הוא מלשון נוף, שגדל הככר כמו ענפי עץ, ו'צופים' הוא מלשון צף, שהככרות תופחים וצפים. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, נופת צופים זֶה דְּבַשׁ הַבָּא מִן הַצִּיפְיָא – מן ההרים הגבוהים שמהם צופים למרחק. שואלת הגמרא, מַאי מַשְׁמַע שהדבש בא מן המקומות הגבוהים, כְּדְמִתְרַגֵּם רַב שֵׁשֶׁת על הפסוק 'כאשר תעשינה הדבורים', כְּמָא דְּנַתְּנָן דַּבְרַיְאָתָא וְשָׁיְיטָן בְּרוּמֵי עָלְמָא וּמַתְיָין דּוּבְשָׁא מֵעֵישְׂבֵי טוּרָא – כמו שעפות הדבורים ושטות בגובה העולם, ומביאים דבש מעשבי ההרים, הרי שהדבש המשובח בא ממקומות הגבוהים.

כיון שעסקנו בדבש משובח, מביאה הגמרא משנה במסכת מכשירין העוסקת בענין זה, תְּנַן הָתָם, כָּל משקה הַנִּצּוֹק מכלי טהור לכלי טמא,

המשך בעמוד ק

המשך מעמוד סח

אבל הכהן גדול אין ממונה מעליו. שואלת הגמרא, הרי **כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִּי, הָאִיכָּא מֶלֶךְ** שהוא ממונה **עַל גַּבָּיו**. ומתרצת, 'ממונה' שאמרנו, דווקא **כַּעֲבוֹדָתוֹ קָאָמַר** – מינוי הנוגע לעבודתו, וכהן גדול אין ממונה עליו בעבודתו. שואלת הגמרא, **וְאִימָּא** שהכהן המוזכר כאן הוא **הִסְגָּן**, שהוא ממונה, והכהן גדול ממונה עליו בעבודה. מתרצת הגמרא, שאמנם על הסגן יש ממונה, אך **הִסְגָּן** עצמו **לָאו מְמוּנֶה הוּא** לשום דבר, **דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, לְמָה** – לאיזה דבר **הִסְגַּן מְמוּנֶה**, ומבאר, **שֶׁאִם אֵירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל** במהלך עבודתו, **נִכְנָס** הסגן, **וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו**. אבל קודם שאירע פסול, אין לסגן שום מינוי בעבודת בית המקדש, והרי הוא ככל כהן, ובהכרח שנתמנה כהן מיוחד למלחמה, והוא משוח מלחמה.

שנינו במשנה, שהכהן פותח בלשון זו **'וְאָמַר** הכהן **אֲלֵהֶם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'**. מבררת הגמרא, **מַאי שְׁנָא** – מדוע הכהן מתחיל את דבריו בלשון **'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'**. ומבארת, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי**, שהתורה מרמזת להם בדברי הכהן דבר נוסף, והוא, **שֶׁאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל** הבאים להילחם בגויים, **אֲפִילּוּ לֹא קִיַּימְתֶּם אֶלָּא** מצוה זו של **קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית** שהיא קבלת מלכות שמים ועול מצוות, **אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם**, שעל ידי שהשכינה שורה עימכם, אתם נוצחים.

שנינו במשנה שהכהן אומר לעם, **'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ כוּ'**. מבארת הגמרא את סדר דברי הכהן, לפי מהלך היציאה למלחמה והמלחמה עצמה. **תָּנוּ רַבָּנָן, פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּם** הכהן עם הלוחמים, **אַחַת בַּסְּפָר** – כשיוצאים מגבול הארץ, לפני תחילת המערכה, **וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה** – בתחילת המלחמה. **בַּסְּפָר** לפני המלחמה, **מַה הוּא אוֹמֵר** ללוחמים,

המשך מעמוד עא

למרות גבורתו העצומה.

שנינו במשנה, וכך מצינו **בִּבְנֵי עַמּוֹן** אשר **בָּאוּ** ובטחו **בְּנִצְחוֹנוֹ** שֶׁל **שׁוֹבֵךְ כוּ'**. מבארת הגמרא את שמו וגבורתו של שובך, והשינוים שמצינו בכתיבתו. **כְּתִיב** בספר שמואל ששמו היה **'שׁוֹבָךְ', וּכְתִיב** בדברי הימים ששמו **'שׁוֹפַךְ'**, ובביאור דבר זה נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'שׁוֹפַךְ' שְׁמוֹ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בספר שמואל **'שׁוֹבָךְ'**, מפני **שֶׁעָשׂוּי** – מבנה גופו היה גבוה **כְּשׁוֹבָךְ. וְחַד אָמַר, 'שׁוֹבָךְ' שְׁמוֹ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בדברי הימים **'שׁוֹפַךְ'**, מפני **שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ נִשְׁפַּךְ לְפָנָיו כְּקִיתּוֹן** – שהיה שופך דמים רבים.

כמו כן, מצינו שנחלקו רב ושמואל לגבי דרשת הפסוק האמור בנביא לגבי חילות נבוכדנצאר. נאמר עליהם **"אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כּוּלָּם גִּבּוֹרִים"**. ובביאור מקרא זה נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרִי לָהּ** שנחלקו בזה **רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר** שהלשון 'אשפתו' הנאמר בפסוק מלמד **שׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹרְקִין חֵץ** הורגים אנשים רבים **וְעוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל חֲלָלִים** מחמת זריקת החץ, וללמדך שגיבורים היו. **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר** שלא היו גיבורים, ומה שהרגו רבים כל כך, זה מפני **שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּרֶב** היו, כלומר, מומחים ובעלי תכסיסים, ולא גיבורים. **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'** שגם היו גיבורים. **וְחַד אָמַר**, שהטעם שנקט המקרא לשון 'אשפתו', הוא כדי לרמז **שׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן** מתוך שאוכלים הרבה מחמת גבורתם **עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל זֶבֶל** מצרכיהם. ללמדך שגיבורים הם. **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר** שאינם גיבורים, וריבוי הזבל הוא **מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מֵעַיִם הֵם** ואינו מחמת גבורה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'**.

ומקושיית הגמרא יש להוכיח דבר אחר, **אָמַר רַב מָרִי, שְׁמַע מִינָּהּ** ממה שאמרה הגמרא שמא ריבוי הזבל הוא מפני שחולי מעים הם, **שֶׁהַאי מַאן דְּנָפִישׁ זִיבְלֵיהּ** – אדם אשר צרכיו מרובים, דבר זה מעיד **שֶׁחוֹלִי מֵעַיִם הוּא** – שהוא חולה מעיים. ומוסיפה הגמרא **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – מה תועיל לו ידיעתו שהוא חולה מעיים, עונה הגמרא, כדי **שֶׁלִּיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ** ויבקש תרופה למחלתו, טרם תחמיר מאד.

עוד מצינו שנחלקו בביאור הפסוק **'רָאָנָה כֶלֶב אִישׁ יַשְׁחָנָה'**, **שֶׁרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי** נחלקו מה כוונת הפסוק, וכיצד יפתור את דאגתו. **חַד אָמַר** שהדרך לפתור את הדאגה, הוא על ידי **שֶׁיַּשְׁחֲנָה מְדַעְתּוֹ** – שיסיח דעתו הימנה. **וְחַד אָמַר** שהדרך להיפטר מהדאגה, היא על ידי **שֶׁיִּשְׁחֲנָה לַאֲחֵרִים** וחבירו יתן לו עצה על דאגתו.

שנינו במשנה, **וְאַתֶּם** היוצאים למלחמה **אִי אַתֶּם בֵּן** אלא מובטח לכם נצחונכם, "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם" זה מחנה ארון **כוּ'**. שואלת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָה** – מפני מה נקטה התורה את הלשון 'כי ה' וכו' הולך עמכם', בלשון הליכה, ולא נאמר 'כי ה' אלקיכם עמכם'. עונה הגמרא, **מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָו** לוחות הברית, שבהם כתוב את שם ה' ואת הכינוי 'אלוקיך' היו

המשך מעמוד עב

וְנִיתַּן לוֹ כְּמַתָּנָה מִנַּיִן שאף הוא חוזר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה'**, תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר בנה', אלא בא לרבות קונה ויורש.

עוד דנה הברייתא, על מה שנאמר בתורה **'בַּיִת', אֵין לִי** ללמוד מפסוק זה **אֶלָּא בַּיִת** שדרים בו, **מִנַּיִן לְרַבּוֹת בֵּית הַתֶּבֶן וּבֵית הַבָּקָר וּבֵית הָעֲצִים וּבֵית הָאוֹצָרוֹת** שגם עליהם חוזר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר בָּנָה** בית' ולא כתוב 'אשר בית בנה', לדרוש 'בנה' **מִכָּל מָקוֹם**, לרבות בית התבן ובית הבקר וכו'. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוּנָה בֵּית שַׁעַר אַכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת** שעשויים לדריסת רגל ולא להשתמש בהם, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּיִת', מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה אַף כֹּל הָרָאוּי לְדִירָה,** למעט את אלו שאינם עומדים לתשמיש דירה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר**, שהבית שנאמר בתורה הוא **'בַּיִת' כְּמַשְׁמָעוֹ**, וחוזר מהמלחמה רק על בית רגיל, ולא על אלו שהוזכרו במשנה ובברייתא.

מוסיפה הברייתא לדרוש את הפסוק, שהיה יכול לכתוב **'וְלֹא חָנַךְ'** וכתוב **'וְלֹא חֲנָכוֹ'**, משמע שבא למעט 'חנכו' לזה ולא לאחר, **פְּרָט לְנַזְלָן** שגזל בית, שאינו חוזר. שואלת הגמרא, **לֵימָא** מה שהוצרך למעט גזלן **דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אפשר למעט גזלן מסיבה אחרת שהרי **הָא אָמַר** – דרש מהאמור בפרשה **'וְרִדְּ הַלֵּבָב'** שכוונת התורה לזֶה **הַמִּתְיָרֵא**

המשך מעמוד עה

השניה, מפני דְּמִתְחַזְיָא כִּי אֲחָתַיְיהוּ למי שאינו מכיר באמה האמיתית. דוחה הגמרא וְלֹא הִיא – אין איסור בדבר, מפני שקָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְתָא וידעו כולם שאינה אחותם.

מימרא נוספת נאמרה מפי אלו. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה הפטורים ממעשר, שֶׁעֲשָׂאָן העני שקיבלם בְּגוֹרֶן – שכינסם ועשה מהם כרי, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר מדרבנן, מפני הרואים שאינם יודעים את מקורם, ויחשבו שגדל בשדהו של העני. מוסיפה הגמרא, אֲמַר עוּלָּא, לֹא אֲמָרָן שחייבים במעשר אֶלָּא שכינסם בְּשָׂדֶה שלא ראו כולם כשכינסם, אֲבָל אם כינסם בָּעִיר אינו חייב לעשרם, כיון שקָלָא אִית לֵיהּ לְמִלְתָא שהוא לקט שכחה ופאה, שכל שכיניו ראו שהביאם מעט מעט.

מימרא נוספת נאמרה משמם, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,

המשך מעמוד עו

אם כן 'לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא' לָמָּה לִי, עונה הגמרא, שפסוק זה נאמר כדי לַעֲבוֹר עָלָיו היוצא בשנה ראשונה כִּשְׁנֵי לָאוִין.

משנה. 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים על דברי הכהן לְדַבֵּר אֶל הָעָם מי האיש הירא ורך הלבב" וְגוֹ'. ומבארת המשנה, ממה ירא אותו איש, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב הוא כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל מרוב פחדו לַעֲמוֹד עם הלוחמים בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, כשמתחברים בצפיפות שלא יפרידום האויבים, וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, 'הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אינו מפחד המלחמה, אלא זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ שמא יענש עליהם במלחמה. וּלְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ בנה בית ונטע כרם ונשא אשה שֶׁיַּחְזוֹר בִּגְלָלָן, אף שאינם הסיבה לחזרה, וזה מפני שרצתה התורה שלא יתבייש בעת חזרתו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שהירא ורך הלבב הוא אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל – כהן גדול שנשא אלמנה, או גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט או מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל או בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין שנשאה בעבירה, הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, שמפחד שיענש על עבירה זו.

ממשיכה המשנה לתאר את מהלך המלחמה, "וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת – גיבורים הממונים לכך בְּרֹאשׁ הָעָם", וּבַעֲקִיבוֹ שֶׁל עַם – וכן מעמידים מאחורי העם. ומבארת המשנה, מַעֲמִידִין זְקִיפִין – גיבורים, לִפְנֵיהֶם, שאם יפול אחד מהלוחמים יזקפוהו, וַאֲחֵרִים מֵאַחוֹרֵיהֶם, וְכַשִּׁילִין – וחיצים שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר ולברוח מהמלחמה, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ של הזקיף לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו – לקטוע רגליו,

המשך מעמוד עט

שואלת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי מדוע אינו דורש כרבי יהודה הָא כְּתִיב גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ', משיבה הגמרא, הַהוּא 'ושופטיך' לא נכתב לצורך מנין הדיינים, אלא מִיבָּעֵי לֵיהּ ללמוד ממנו לְמִיוְחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שאותם זקנים האמורים יהיו מבית דין הגדול שבלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שדורש מ'ושופטיך' להצריך עוד שני דיינים, מנין ילמד שצריכים הדיינים להיות מבית הגדול, משיבה הגמרא, מִ'זִקְנֶיךָ' 'וְזִקְנֶיךָ' נַפְקָא – ממה שהיתה יכולה התורה לכתוב 'זקני', וכתבה 'זקניך', הרי כ"ף זו מיותרת לדרוש ממנה למיוחדין שבזקניך.

אומרת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש דין מיוחדין מ'ושופטיך', ולא מן הכ"ף של 'זקניך', ולכך אינו דורש מ'בשופטיך' להצריך עוד שני דיינים, סבר שמן הכ"ף של 'זקניך' לבדה עדיין אין ללמוד דין מיוחדין, כי אִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זִקְנֵי' ללא הכ"ף, הָוָה אֲמִינָא שלמדידת העיר כשרים אֲפִילּוּ זִקְנֵי הַשּׁוּק שאינם סנהדרין, כָּתַב רַחֲמָנָא 'זִקְנֶיךָ' עם כ"ף ללמדנו שצריך שיהיו מן הסנהדרין, וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זִקְנֶיךָ' ולא היה נכתב גם 'ושופטיך', הָוָה אֲמִינָא שלמדידת העיר כשרים אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שיש בכל עיר ועיר, כָּתַב רַחֲמָנָא גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' לְמִיוְחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שצריך לכך דיינים מסנהדרין גדולה היושבת בירושלים בלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה, הרי ודאי מ'זקני זקניך' צריך ללמוד מזה למעט זקני השוק, ואם כן מנין ילמד למיוחדין שבזקניך, משיבה הגמרא, רבי יהודה מיוחדין שבזקניך, נָמֵר בגזרה שוה 'זִקְנֵי' 'זִקְנֵי' מִ'זִקְנֵי הָעֵדָה' האמור בסמיכה על פר העלם דבר של צבור, מַה 'זקני' האמור לְהַלָּן בפר העלם דבר, הם מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה, כפי שנאמר 'זקני העדה', אַף כָּאן במדידת עגלה ערופה צריך שיהיו מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה שהם מסנהדרין גדולה, ו'משופטיך' למד שצריך עוד שנים. מקשה הגמרא, אִי גָּמַר רבי יהודה גזרה שוה מפר העלם דבר, לִגְמָרָה לְכוּלָּהּ מִילְתָא מֵהָתָם – נלמד בגזרה שווה זו את כל דין הדיינים, וגם שצריך חמישה, ואם כך, 'זִקְנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ' שכתבה תורה בעגלה ערופה לָמָּה לִי לכתבם כלל.

חוזרת בה הגמרא, אֶלָּא לעולם לא נאמרה גזרה שוה זו של 'זקני זקני', ולדברי הכל יש צורך בשתי דרשות, ללמדנו שצריך שיהיו מסנהדרין, ושצריך שיהיו מסנהדרין גדולה, וטעמו של רבי יהודה שמרבה עוד שני דיינים אינו מ'שופטיך' כפי שסברנו, שהרי הוא נצרך לסנהדרין גדולה, אלא וָי"ו של 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' באה לְמַנְיָנָא להביא עוד שנים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שאינו מרבה עוד דיינים, הוא כי

שואלת הגמרא, **וְרַבָּנָן** שלמדו מ'בשדך' לרבות שכחת קמה, מנין ילמדו למעט צפו עומרין לשדה חבירו שאינם שכחה. משיבה הגמרא, חכמים למדים דין זה, **מִ'בַּשָּׂדֶה' 'בְּשָׂדְךָ'** – ממה שהיתה יכולה תורה לכתוב כי תקצור קצירך 'בשדה', וכתבה 'בשדך', מכ"ף זו למדים רבנן שאם היתה השכחה שלא בשדך, אינה שכחה, אבל מעיקר המלה 'בשדה' למדו לרבות שכחת קמה. **וְרַבִּי יְהוּדָה** שלא למד מכאן שכחת קמה, משום נצרך לו את עיקר הפסוק למעט צפו עומרים לתוך שדה חברו, לא רצה ללמוד זאת מן היתור של הכ"ף, כי **'בַּשָּׂדֶה' 'בְּשָׂדְךָ' לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ** שזהו יתור שניתן לדורשו, שגם ללא דרשה ניתן לכתוב 'בשדך' עם כ"ף, אם כן מ'בשדה' הוא צריך ללמוד שכחת קמה, ואין לו דרשה למעט טמון.

בהקשר לדין זה שהוזכר בענין שכחה, צפו עומרין לתוך שדה חברו, מביאה הגמרא את ספקו של רבי ירמיה. **בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, צָפוּ עוֹמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ** – היו העומרים באויר שדהו, ולא על שדהו ממש, כגון על גבי אבן או עמוד, או על עומרים אחרים, ושכחם, **מַהוּ,** האם חל עליהם דין שכחה או לא, והספק הוא, האם **אֲוִיר שָׂדֶה כְּשָׂדֶה דָּמֵי אוֹ לָאו כְּשָׂדֶה דָּמֵי.**

אָמַר לֵיהּ רַב כַּהֲנָא לְרַב פַּפִּי, וְאָמְרִי לָהּ, רַב כַּהֲנָא לְרַב זְבִיד, תְּפַשּׁוֹט לֵיהּ את ספקו של רבי ירמיה, **מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר, פְּרָט לְשֶׁצָּפוּ עוֹמָרִין לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵירוֹ** שאז לא חל עליהם דין שכחה, והבין רב כהנא, ש'צפו' פירושו שהעומרים עומדים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם על שדהו ממש, ומבואר בכך, שגם אם העומרים צפים ואינם על גבי השדה ממש, **דַּחֲבֵירוֹ אֵין** – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל **לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ,** גם אם אינם על השדה ממש **לֹא** מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה.

דחה רב פפי או רב זביד את הראיה, ואמר לרב כהנא, **וְלִיטַעְמֵיךְ** שהבנת ש'צפו' שהזכיר רבי אלעזר, פירושו שעמדו באויר שדה חברו, אם כך משמע, שגם **לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵירוֹ, צָפוּ אֵין** – אז מיעטתו תורה מדין שכחה, אבל אם הם **מוּנָּחִין** בשדה חברו ממש **לֹא** מיעטה תורה, וחל עליהם דין שכחה, וכיצד אפשר לומר כך, **וְהָא** סוף סוף, הרי **בְּעֵינָן** שהעומר ישכח **'בְּשָׂדְךָ'** כדי שיחול עליו דין שכחה, שהרי זהו לימודו של רבי אלעזר, **וְלֵיבָא** – וגם כשהעמרים על הארץ, עדיין אינו מתקיים תנאי זה. **אֶלָּא** ודאי, **לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵירוֹ** שאמר רבי אלעזר שאין נוהג בהם שכחה, כוונתו **וַאֲפִילּוּ** הם **מוּנָּחִין** על שדה חברו ממש, **וְהַאי דְּקָאָמַר** רבי אלעזר **צָפוּ** אין פירושו שהם צפים באויר שדה חברו על גבי משהו, ואינם מונחים, אלא פירושו שהתרוממו ברוח ונפלו לתוך שדה חברו ממש, ונקט כך משום **דְּלֹא מַשְׁכַּחַת לָהּ** שישכחו עומרים שלו בשדה חברו, **אֶלָּא בְּצָפוּ** ברוח באויר שדהו, וכך נפלו לתוך שדה חברו, אבל כשמונחים באויר ייתכן שאף בשדהו לא חל עליהם דין שכחה.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את ספקו של רבי ירמיה, בצפו עומרים בתוך שדהו. **תָּא שְׁמַע** ראיה מברייתא, **עוֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ** בעליו **לְהוֹלִיכוֹ** מן השדה **לָעִיר, וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי** עומר **חֲבֵירוֹ, וּשְׁכָחוֹ,** העומר **הַתַּחְתּוֹן** הרי הוא **שִׁכְחָה, וְהָעֶלְיוֹן אֵינוֹ שִׁכְחָה.** רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה **אוֹמֵר מִשּׁוּם** רַבִּי שִׁמְעוֹן, **שְׁנֵיהֶם אֵינָן שִׁכְחָה,** העומר **הַתַּחְתּוֹן** אינו שכחה **מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמוּן** תחת העומר העליון, **וְהָעֶלְיוֹן** אינו שכחה **מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף** באויר שדהו, ואינו על שדהו ממש. ומדקדקת הגמרא מכאן, **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי** התנאים בברייתא **אֶלָּא בְּתַחְתּוֹן** אם הוא שכחה או לא, **אֲבָל בְּעֶלְיוֹן** דִּבְרֵי הַכֹּל **לֹא הֲוַאי שִׁכְחָה,** הרי מפורש שכל שהעומר באויר שדהו ולא בשדהו ממש, אינו שכחה. דוחה הגמרא, לעולם נוהג דין שכחה גם בעומר העומד באויר שדהו, ומה שהעומר העליון כאן אינו שכחה, **שַׁאנִי הָתָם כֵּיוָן דְּאַחֲזִיק בֵּיהּ** בעל הבית לפני שהניחו על עומר אחר, שהרי בכך עוסקת הברייתא, **זָכָה בֵּיהּ** ואינו נעשה שוב הפקר מדין שכחה.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שטעם הפטור בעומר העליון הוא משום שזכה בו, **מַאי אִירְיָא** שנקטה הברייתא שהניחו **עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, אֲפִילּוּ** אם יניחנו **בְּשָׂדֶה נַמִּי** פטור מטעם זה, ומדוע נקטה הברייתא את הפטור דווקא באופן זה. מתרצת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן היה לברייתא לנקוט את פטורו גם כשהניחו על גבי קרקע, שפטור משום שכבר זכה בו, **וְהַאי דְּקָתָנֵי** בברייתא שהניחו **עַל גַּבֵּי חֲבֵירוֹ, מִשּׁוּם** שרצתה לפרש גם את דינו של עומר **תַּחְתּוֹן** שנחלקו בו תנא קמא ורבי יהודה. מקשה הגמרא, כיצד תאמר שטעם הפטור של העומר העליון הוא משום שזכה בו, **וְהָא 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף' קָאָמַר** בברייתא, הרי מפורש שהטעם הוא משום שצף באויר. מתרצת הגמרא, **אֵימָא** – אמור בברייתא, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא 'כְּצָף'** בתוספת כ"ף הדמיון, ופירושו, שכיון שזכה בו, אף שהניחו מידו, הרי הוא כאילו הוא צף עדיין מן השדה ומונח בידו, ולא חל עליו דין שכחה.

הגמרא חוזרת לענין עגלה ערופה. **אָמַר אַבַּיֵי, הֲרֵינִי** כאן בפומבדיתא מוכן להשיב לכל שואל בעומק ובחריפות **כְּבֶן עַזַּאי** שהיה חריף והיה יושב ודורש **בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא.** כיון שכך, **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מְדְּרַבָּנָן לְאַבַּיֵי, שְׁנֵי חֲלָלִים** – שני הרוגים מוטלים **זֶה עַל גַּבֵּי זֶה** ואחד משוך מעט מחברו, ומתוך כך יש לכל אחד מהם עיר קרובה אחרת, **מֵהֵיכָן הוּא מוֹדֵד** את העיר המביאה עגלה ערופה. ויש בשאלה זו כמה צדדים, שהרי יתכן שההרוג התחתון קרוי 'טמון', שהעליון מסתירו, ואין מביאים עליו עגלה ערופה. ויתכן שההרוג העליון קרוי 'צף' מאחר שאינו נוגע בארץ, והרי אין מביאים עליו עגלה ערופה, כפי שלמדנו במשנה שאין מביאין עגלה ערופה בנמצא חלל צף. ומאידך יתכן שכיון שההטמנה או ההגבהה היא דרך מין במינו, שהוא אדם כמותו, אינו נחשב הפסק, ואין זה 'טמון' או 'צף'. ויתכן גם שסברת 'מין במינו' נכונה רק לגבי שלא יקרא 'טמון' ולא לגבי שלא יקרא 'צף'. או ההיפך, רק לגבי 'צף' ולא לגבי 'טמון'. וביאר השואל את הספק, האם נאמר שגם כשההטמנה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ** שהרי הוא אדם כמותו, גם בכגון זה **הָוֵי** התחתון **טָמוּן,** שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא 'טמון', אבל לענין שלא יקרא 'צף' סברת מין במינו נכונה היא, **וּמִין בְּמִינוֹ** – וכשההגבהה היא דרך מין במינו **לֹא הָוֵי** בכך **צָף, וּמֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד** – והעיר הקרובה לעליון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לתחתון. **אוֹ דִּלְמָא,** גם כשההגבהה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ, הָוֵי** ההרוג העליון **צָף,** שאין סברת מין במינו נכונה לענין שלא יקרא 'צף', אבל לענין שלא יקרא 'טמון' סברת מין במינו נכונה היא, **וּמִין בְּמִינוֹ** – וכשההטמנה היא דרך מין במינו **לֹא הָוֵי** בכך **טָמוּן, וּמִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד** – והעיר הקרובה לתחתון מביאה עגלה ערופה ולא הקרובה לעליון. **אוֹ דִּלְמָא,** גם כשההגבהה היא דרך **מִין בְּמִינוֹ הָוֵי** בכך **טָמוּן, וּמִין בְּמִינוֹ הָוֵי** כמו כן **צָף** שאין סברת מין במינו נכונה לא לענין שלא יקרא טמון ולא לענין שלא יקרא צף, **וְלֹא מִתַּחְתּוֹן מוֹדֵד וְלֹא מֵעֶלְיוֹן מוֹדֵד** – והן העיר הקרובה לעליון, הן הקרובה לתחתון, שתיהן אינן מביאות עגלה ערופה.

אָמַר לֵיהּ אביי,

המשך מעמוד פג

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, רבי אליעזר ורבי עקיבא שבמשנה, אינם עוסקים במדידת עגלה ערופה, אלא **בְּמֵת מִצְוָה קָנָה מְקוֹמוֹ** – בדין זה שמת מצוה שנמצא בשדה שקנה את מקומו לקוברו שם **קְמִיפְלְגֵי, וְהָכִי קָאָמַר** התנא של המשנה, הרוג זה שנמצא, לענין **לְקוֹבְרוֹ, קָנָה מְקוֹמוֹ** שנמצא בו וקוברים אותו שם, **וְהֵיכָא דְּנִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף** וקוברים אותו במקום שנמצא הגוף, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** מוליכין **הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ** וקוברים אותו במקום שנמצא הראש. ומבארת הגמרא את טעם המחלוקת, **בְּמַאי קְמִיפְלְגֵי, מַר** – רבי אליעזר **סָבַר, גּוּפֵיהּ בְּדוּכְתֵּיהּ נָפִיל** – גופו של ההרוג במקום שעמד בו בשעת המכה שם נפל, ואילו **רֵישָׁא דְּנָאדֵי וְנָפִיל** – הראש דרכו לנוד ממקומו וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הגוף, ששם היא נפילתו. **וּמַר** – רבי עקיבא **סָבַר, רֵישָׁא הֵיכָא דְּנָפִיל נָפִיל** – הראש דרכו ליפול במקום שהותז ונהרג, ואילו **גּוּפָא הוּא דְּרָהִיט אָזִיל** – הגוף דרכו לרוץ אחר שהוכה וליפול במקום אחר, ולכך קוברים אותו במקום הראש, ששם היא נפילתו.

שנינו במשנה, **מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין,** רבי אליעזר אומר מטיבורו, רבי עקיבא אומר מחוטמו. מבארת הגמרא, **בְּמַאי קְמִיפְלְגֵי** התנאים שבמשנה, **מַר** – רבי עקיבא **סָבַר, עִיקָּר חִיּוּתָא בְּאַפֵּיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא באפו, וממילא שם היא עיקר ההריגה שבו, ולכך מודדין מחוטמו. **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, עִיקָּר חִיּוּתָא בְּטִיבּוּרֵיהּ** – עיקר חיותו של האדם היא בטיבורו, וממילא שם היא עיקר הריגתו, ולכך מודדין מטיבורו.

שואלת הגמרא, **לֵימָא** מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא, **כִּי הָנֵי תַּנָּאֵי** – תלויה במחלוקת תנאים אלו, ששנינו בברייתא, **מֵהֵיכָן הַוָּלַד נוֹצֵר** – מתחיל להווצר במעי אמו, **מֵרֹאשׁוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גּוֹזִי"** שפירושו, אתה יצרתני במעי אמי מראשי, ומנין ש'גוזי' הוא כינוי לראש, **וְאוֹמֵר, 'גְּוִי גְּזֵרְךָ וְהַשְׁלִיכִי וְגוֹ'** שפירושו גזיזת שער הראש. **אֲבָא שָׁאוּל אוֹמֵר,** הוולד מתחיל להווצר **מִטִּיבּוּרוֹ, וּמְשַׁלֵּחַ שָׁרְשׁוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ,** ואם כך נאמר, שרבי עקיבא שאמר שעיקר חיותו של אדם היא באפו, הוא משום שסבר כתנא קמא שתחילת יצירתו היא מראשו, ורבי אליעזר שאמר שעיקר חיותו של אדם היא בטיבורו, הוא משום שסבר כאבא שאול שתחילת יצירתו היא מטיבורו.

משיבה הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שרבי עקיבא הסובר שמודדין מחוטמו סבר כשיטת **אֲבָא שָׁאוּל** שיצירת הולד היא מטבורו, **שַׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר אַבָּא שָׁאוּל, אֶלָּא לְעִנְיַן יְצִירָה, דְּכִי מִיתְּצַר וְלָד מִמִּצִּיעֲתֵיהּ מִיתְּצַר** – שכשנוצר הוולד מאמציעתו נוצר, **אֲבָל לְעִנְיַן חִיּוּתָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** יודו שעיקר החיות **בְּאַפֵּיהּ הוּא, דִּכְתִיב, "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו וְגוֹ'"**.

עוד שנינו במשנה שיטה שלישית, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מַצְוָארוֹ.** מבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, כְּדִכְתִיב "לָתֵת אוֹתְךָ אֶל צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים",** הרי שה'חללות' קרויה על שם הצואר, ובעניינו הלא נאמר 'אשר סביבות החלל'.

משנה. אחר שמדדו זקני הסנהדרין אל העיר הקרובה, **נִפְטְרוּ זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן, וְזִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר** שנמצאת קרובה **מְבִיאִין עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעוֹל** – כלי שמניחים אותו על הבהמה כדי לכוון החרישה שתהיה כראוי, **וְאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַחַל אֵיתָן,** ומהו **אֵיתָן, כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה** – שהוא בארץ סלע, שהיא קשה, ומכל מקום **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן כָּשֵׁר,** שלא נאמר איתן אלא למצוה. **וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִּין** – בסכין גדול **מֵאַחוֹרֶיהָ** ממול ערפה, **וּמְקוֹמָהּ** שנערפה בו **אָסוּר מִלְּזָרוֹעַ וּמִלַּעֲבוֹד** בו לעולם, **וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן, וּלְנַקֵּר** – לסתת **שָׁם אֲבָנִים** אחר העריפה, מכיון שאינם עבודת קרקע. **וְזִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִין אֶת יְדֵיהֶן בְּמַיִם בְּמָקוֹם עֲרִיפָה שֶׁל עֶגְלָה, וְאוֹמְרִים, 'יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ',** תמה התנא, **וְכִי עַל דַּעְתֵּינוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵן** שהוצרכו לומר 'ידינו לא שפכו את הדם', **אֶלָּא** 'ידינו לא שפכו' הכוונה, שלא גרמנו שישפך דמו, והיינו, **שֶׁלֹּא בָּא** ההרוג **עַל יָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ (בְּלֹא מָזוֹן)** שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, ו'עינינו לא ראו' הכוונה, **וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ** ללכת לדרכו יחידי **(בְּלֹא לְוָיָה),**

המשך מעמוד פח

אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וכיצד החטיא את הרבים, **דְּאָמַר מַר,** אותו תלמיד **כִּישֵּׁף וְהִסִּית וְהִדִּיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.**

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יֵצֶר של תשמיש, **תִּינוֹק, וְאִשָּׁה,** לא ידחה אדם אותם בשתי ידים, אלא **תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת.**

משנה. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא העגלה **וְתֵרָעֶה בָּעֵדֶר** שעדיין חולין היא, ונמצא **מִשֶּׁנֶּעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ** ואסורה בהנאה, ואין אומרים שנערפה בטעות, לפי **שֶׁעַל סָפֵק בָּאתָה מֵתְּחִילָּתָהּ** שלא נודע מי ההורג, ובשעת עריפה **כִּיפְּרָה סְפֵיקָה וְהָלְכָה לָהּ** – היא עשתה את שלה, וכיפרה על הספק, וכשנמצא אחר כך ההורג לא בטלה כפרתה בכך. **נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג,** אינו נפטר מעונשו בעריפת העגלה, אלא **הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג.**

עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רָאִיתָ, וכן **אִשָּׁה אוֹמֶרֶת רָאִיתִי, וְאִשָּׁה** אחרת **אוֹמֶרֶת לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** שמתוך שיש הכחשה, אין לפנינו שום עדות.

עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי את ההורג, **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** שאין דבריו של אחד עומדים במקום שנים. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ, וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, והרי נודע מי הכהו.

מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה שהרי מכירים היו מי רגיל להרוג, והרי זה כמי שנודע מי הכהו, ודבר זה החל **מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי** שהיה רוצח ידוע, **וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא** תחילה, ומשנעשה רוצח **חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ בֶּן הָרַצְחָן.**

מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם עם הזונות יפרדו **וְגוֹ"** ופירש כך, לא אפקוד לבדוק את נשותיכם, משום שבנותיכם תזנינה, ואף הבעלים עצמם עם הזונות מצויים כפרדים.

מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יָעוֹזֵר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֲשְׁכּוֹלוֹת – אנשים שהכל בהם ואין פגם בתורתם, שעד סוף ימיהם לא היו מחלוקות במה שקבלו מרבותיהם, וראיה שאדם השלם נקרא 'אשכול', **שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי"** וההמשך הוא 'אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין'.

יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר מישראל **הוֹדְיַת הַמַּעֲשֵׂר** – וידוי המעשרות, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית, 'בערתי הקדש מן הבית', וביטלו יוחנן כהן גדול. **אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמַּעְוִרְרִין, וְאֶת הַנּוֹקְפִין,** יתבאר בגמרא.

המשך מעמוד פז

עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם", לשם מה הוצרך לומר שלא ישב אדם שם, **וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר, הֵיכָן יֵשֵׁב** (**וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא יָשַׁב הֵיכָן עָבַר**), **אֶלָּא** כוונת הפסוק לאדם הראשון, שכל **אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיָשׁוּב, נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לישוב לֹא נִתְיַשְּׁבָה** ו'לא ישב אדם', פירושו, שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב, ולכך לא עבר בה איש, וכן דקלים אלו, במקום זה יש רק דקלים, כי כך גזר אדם הראשון, שלא יהיה בו אלא ישוב דקלים, ולכך מתכוונים במה שאומרים שהדקלים משנות אדם הראשון. מספרת הגמרא, **רַב מָרְדְּכַי אַלְיָהּ לְרַב אַשִׁי רבו מַהְגְּרוֹנְיָא וְעַד בֵּי כִּיפֵּי, וְאָמְרִי לָהּ, עַד בֵּי דּוּרָא.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וּמִתְלַוֶּה – כל שאינו מלוה את חברו, וכן מי שאינו מניח שילווהו, הרי הוא **כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאִילְמָלֵי לִיווּהוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ לֶאֱלִישָׁע** כשהלך מעירם, לא היו התינוקות מתקלסים בו, וכך **לֹא גִּירָה דּוּבִּים לַתִּינוֹקוֹת.** ומביאה הגמרא את המעשה, **שֶׁנֶּאֱמַר** על אלישע הנביא אחר שריפא את המים בירִיחו, **"וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קָרֵחַ עֲלֵה קָרֵחַ"**, ומפרשת הגמרא, **אָמְרוּ לוֹ, עֲלֵה שֶׁהִקְרַחְתָּ** – שרוקנת **עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם** שכל עוד שהיו המים רעים, היינו מתפרנסים על ידי שהבאנו מים ממקום אחר ומכרנו, ועכשיו שרפאת את המים, קפחת את פרנסתינו.

עוד מבארת הגמרא, **מַאי 'וּנְעָרִים קְטַנִּים'** הרי נערים גדולים הם ואינם קטנים, וקטנים אינם נערים, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, נערים נקראו על שם **שֶׁמְּנוֹעָרִים מִן הַמִּצְוֹת, קְטַנִּים** נקראים על שם **שֶׁהָיוּ מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה** בכך שדאגו על הפסק פרנסתם על ידי ריפוי המים. **תָּנָא** בברייתא פירוש אחר על כך, **נְעָרִים הָיוּ, וּבִזְּבוּז עַצְמָן** – הנהיגו את עצמם בבזיון **כִּקְטַנִּים. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף**, מה הקושי בכך שקרויים גם נערים וגם קטנים, **וְדִלְמָא** נערים אינו כינוי לגילם אלא קרויים כך **עַל שֵׁם מְקוֹמָן** שבאו מעיר ששמה 'נעורן', וקטנים היו, **מִי לֹא כְּתִיב** – וכי לא נאמר כעין זה, **"וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה"**, **וְקַשְׁיָא לָן** כמו כן, כיצד היא **נַעֲרָה וּקְטַנָּה** הלא נערה בת שתים עשרה היא ואינה קטנה, **וְאָמַר רַבִּי פְּדָת, קְטַנָּה** היתה **דְּמִן נְעוֹרָן** – מן העיר נעורן, וכך נאמר גם כאן בענין נערים קטנים. מתרצת הגמרא, **הָתָם** בענין נערה קטנה **לֹא מְפָרֵשׁ** הכתוב **מְקוֹמָהּ** מאין היא באה, לכך ניתן לפרש ש'נערה' הוא על שם מקומה, ואילו **הָכָא** בענין הנערים הקטנים **מְפוֹרָשׁ מְקוֹמָן** שיצאו מיריחו, ולכך אין לפרש ש'נערים' הוא על שם מקומם.

עוד נאמר שם, **"וַיָּקָם אַחֲרָיו וַיַּרְאֵם וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם ה'"**, מפרשת הגמרא, **מָה רָאָה, אָמַר רַב, רָאָה מַמָּשׁ** – שהענישם בראייתו, **כִּדְתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם** לרעה, התוצאה היתה **אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, רָאָה** ברוח הקדש **שֶׁכּוּלָּן נִתְעַבְּרָה בָּהֶן אִמָּן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** שהוא יום שאסור בתשמיש המטה. **וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אָמַר, בְּלוֹרִית** – שער שמגדלים אחורי העורף **רָאָה** שיש **לָהֶן כְּאֻמּוֹרִיִּים** ולכך קללם. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, רָאָה** ברוח הקדש **שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה** ולכך קללם. שואלת הגמרא, **וְדִלְמָא בִּזְרָעַיְיהוּ נְיֻחֲוָה הֲוָה** – תהיה לחלולית, ואין ראוי לקללם. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** ראה שאין לחלוחית **לֹא כָּם וְלֹא בִּזְרָעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת** ולכך קללם.

אחרי שאלישע קללם נאמר שם, **"וַתֵּצֵאנָה שְׁתַּיִם דּוּבִּים מִן הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים"**,

---

המשך מעמוד צב

היצר **כְּאֵשׁ** שנאחזת **בִּנְעוֹרֶת**, שואלת הגמרא, מאחר ששני הדברים אסורים, **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** עלינו לדעת איזה יותר חמור, עונה הגמרא, **לְבַטּוּלֵי הָא מִקַּמֵּי הָא** – להעדיף לבטל את החמור מפני הקל, שאם אין בכוחנו לבטל את שניהם, עלינו לבטל את זמר הנשים ועניית האנשים, שהוא כאש בנעורת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּאַרְבָּעָה מִינֵי זֶמֶר, מֵבִיא חָמֵשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ, מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם, וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם, וְאֵת פֹּעַל ה' לֹא יַבִּיטוּ", הרי ארבעה מיני זמר ביין, כנור ונבל תוף וחליל.

מַה פּוּרְעָנוּת כְּתִיב אַחֲרָיו, 'לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת', זו פורענות אחת **שֶׁגּוֹרְמִין גָּלוּת לָעוֹלָם. 'וּכְבוֹדוֹ מְתֵי רָעָב'**, זו פורענות שניה **שֶׁמְּביאִין רָעָב לָעוֹלָם. 'וַהֲמוֹנוֹ צִחֶה צָמָא'**, זו פורענות שלישית **שֶׁגּוֹרְמִין לַתּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוֹמְדֶיהָ**, שנמשלה תורה למים. **'וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ'**, זו פורענות רביעית **שֶׁגּוֹרְמִין** בביכול **שְׁפָלוּת לְשׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** בלשון סגי נהור, **וְאֵין אִישׁ** האמור כאן **אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'ה' אִישׁ מִלְחָמָה'. 'וְעֵינֵי גְבוֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה'**, זו פורענות חמישית **שֶׁגּוֹרְמִין שְׁפָלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו** – אחר כל חמש הפורעניות, **"לָכֵן**

המשך מעמוד צה

טָהוֹר – אינו חיבור להעביר את הטומאה מהכלי הטמא לכלי הטהור, **חוּץ מִדְּבַשׁ וְיָפִים וְהַצַּפִּיחִים** שהם משקים עבים מאד, עד כדי שכשנפסק הקילוח, חוזר למעלה. שואלת הגמרא, **מַאי יָפִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, זהו **דְּבַשׁ שֶׁמְּזַיְּיפִין בּוֹ** ומערבים בו יין ומים, ומתוך שהוא עב אין הדבר ניכר. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר**, הוא קרוי 'זיפים' **עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, כְּדִכְתִיב** ביהושע שיש מקום ששמו כך **'זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת', כֵּיוָצֵא בַדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר** במה שנאמר בתהילים, **"בְּבוֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד וְגוּ'"**, ואף שם שאלו **מַאי זִיפִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, אלו **בְּנֵי אָדָם הַמְּזַיְּיפִין דִּבְרֵיהֶם** ואומרים דברי שקר ורכילות. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, קרויים כך **עַל שֵׁם מְקוֹמָן, כְּדִכְתִיב 'זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת'.**

שנינו במשנה, **וּפְסָקוּ אַנְשֵׁי אֻמָּנָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, אנשי אמנה **אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מַאֲמִינִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** ומוציאים ממון למצוות ואינם דואגים, **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסָלוֹ** להיום, **וְאוֹמֵר, מָה אוֹכַל לְמָחָר, אֵינוֹ אֶלָּא מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה.** ומביאה הגמרא, שאף רבי אלעזר אמר כך, **וְהֵיכָנוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב 'כִּי מִי כַּז לְיוֹם קְטַנּוֹת', מִי גָּרַם לַצַּדִּיקִים שֶׁיִּתְבַּזְּבֵּז שׁוּלְחָנָן** ולא יהיה שלם **לֶעָתִיד לָבֹא, קַטְנוּת שֶׁהָיָה בָּהֶן, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רָבָא אָמַר**, 'יום קטנות' **אֵלּוּ קְטַנֵּי בְּנֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל** שמתו בעודם קטנים,

המשך מעמוד פד

ללמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל**', **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בעגלה 'אשר לא משכה **בעוֹל**' **מַה לְּהַלָּן** בעגלה **שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן** בפרה **שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת** בה.

ומבארת הגמרא תחילה את דברי הברייתא, ואחר כך תקשה ממנה את הקושיא. שואלת הגמרא, **מַאי 'אִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר'** שאמרה הברייתא, שפירושו שאם תאמר שאין ללמוד זאת מקל וחומר, מדוע תאמר כך. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵּימָא, אִיכָּא לְמִיפְרַךְ** על קל וחומר **זה, מַה לְּעֶגְלָה** שלכך פוסלת בה עבודה, שחמורה היא בכך **שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אינה קרויה עגלה אלא בת שנתה, תאמר בפרה שקלה היא בכך שאין השנים פוסלות בה, לכך לא יפסלו בה שאר עבודות. **אִי נַמִּי** עוד ניתן לפרוך את הקל וחומר, **קָדְשִׁים יוֹכִיחוּ, שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן, וְאֵין עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן,** הרי שאין פסול המום גורם שעבודות יפסלו בה, לכך אמרה הברייתא שיש ללמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן 'עוֹל', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'עוֹל', מַה לְּהַלָּן** בעגלה, אף **שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת** פוסלות, **אַף כָּאן** בפרה, אף **שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת** פוסלות. ועתה, אחר שנתבארה הברייתא, מקשה ממנה הגמרא על דברי רב, **וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָה** – הרי המקור שיפסלו בפרה שאר עבודות מלבד עול, אינו אלא מעגלה, ואם כך, **מַה לְּהַלָּן** בעגלה, אין עבודת משא פוסלת בה **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ, אַף כָּאן** בפרה, לא תפסול בה עבודת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ**, ומדוע חילק רב בכך בין פרה לעגלה.

מתרצת הגמרא, **תַּנָּאֵי הִיא** – דבר זה, מהו המקור ששאר עבודות מלבד עול פוסלות בפרה, שנוי במחלוקת תנאים, **דְּאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּתִי לָהּ** בגזרה שוה **מֵעֶגְלָה** והיא הברייתא האמורה, **וְאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּתִי לָהּ** ששאר עבודות פוסלות בפרה **מִגּוּפָהּ דְּפָרָה** – מפרשת פרה אדומה עצמה, **דְּתַנְיָא,** נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל**', **אֵין לִי** שיפסול בה **אֶלָּא עוֹל, שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר, 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל'**, ולא נאמר 'אשר לא עלה עול עליה', לכן דורשים 'אשר לא עלה עליה' **מִכָּל מָקוֹם** גם אם אינה עול, **אִם כֵּן,** כיון שלאו דווקא עול פוסל בה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'עוֹל'**, לומר, **עוֹל פּוֹסֵל** בה **בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה,** כלומר שהניח העול לצורך שהפרה תישא את העול, **בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – שאינו צריך שהפרה תישא עכשו את העול, אלא הניח העול על הפרה כדי להקל משאו מידו, ואילו **שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת** בה **אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי להקל משאו מידו. ומעתה, רב שחילק בין פרה לעגלה, שפרה פוסלת משעת עליית המשא, ובעגלה עד שתמשוך, לא למד פסול שאר עבודות בפרה מעגלה, אלא סבר כברייתא זו, שלמדה שאר עבודות בפרה מפרשת פרה אדומה עצמה.

מקשה הגמרא, לדברי הברייתא שלמדה את שאר העבודות מגופה של פרה, מדוע אתה מרבה שאר עבודות בפרה, **וְאֵימָא, 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ'** שמשמע כל דבר מלאכה, הרי הוא **כְּלָל,** ומה שנאמר אחריו **'עוֹל'**, הרי הוא **פְּרָט,** נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט,** והרי **אֵין בִּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבִּפְרָט,** נמצא **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר'** שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, בָּעֵי מִינֵּיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן – שאלתי את רבי יוחנן, **מְשִׁיכַת עוֹל** שפוסלת בעגלה, **בְּכַמָּה** היא פוסלת. **אָמַר לִי** משתמשוך **כְּמִלֹּא עוֹל** היא נפסלת. **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני בית המדרש, 'כמלא עול' שאמר רבי יוחנן, האם **לְאַרְבּוֹ** של עול אמר, **אוֹ לְרַחְבּוֹ. אָמַר לְהוּ הַהוּא מֵרַבָּנָן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ, לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – לי פירש רבי יוחנן, **מְשִׁיכַת עוֹל לְרַחְבּוֹ** שהוא **טֶפַח.** שואלת הגמרא, **וְלֵימָא** אם כך ששיעור המשיכה הוא **טֶפַח** ולשם מה הוזכר עול. משיבה הגמרא, **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** רבי יוחנן בכך, **שִׁיעוּרָא דְּעוֹל לרחבו טֶפַח הָוֵי, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** בכך ששיעור עול הוא טפח, **לְמִקָּח וּמִמְכָּר** – שהפוסק עם חברו למכור לו עול סתם, צריך לתת לו עול ברוחב טפח.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עגלה שהיא **דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה** עדיין **פֵּירוֹת** שהרי בת שנתה היא ולא ילדה, **וְיֵעָרֵף** בנחל איתן שהוא **בִּמְקוֹם** קשה **שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּירוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ** לחלל זה **לַעֲשׂוֹת פֵּירוֹת.** מבררת הגמרא, **מַאי** כוונת רבי יוחנן בן שאול שלא הניחו לו לעשות **פֵּירוֹת, אִילֵימָא** פירות **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה** שלא הניחו להרוג לעסוק בה, **אֶלָּא מֵעַתָּה אַזְקָן וְאַסְרִים** שנמצאו חללים, **הָכִי נַמִּי דְּלֹא עָרְפִינַן** – וכי אין עורפים עליהם עגלה, מכיון שאינם ראויים ללדת, **אֶלָּא** פירות אלו הכוונה שלא הניחו לו לעשות עוד **מִצְוֹת.**

שנינו במשנה, **וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן, אֵיתָן כְּמַשְׁמָעוֹ קָשֶׁה. תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא קָשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, כשראה את הקיני,

כלל, נמצא, **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר'** שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא,** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אומרת הגמרא, **וְתַנְיָא נַמִּי גַּבֵּי עֶגְלָה כִּי הַאי גַּוְונָא** – כאותם דרשות ששנינו בפרה, נאמר בעגלה ערופה 'אשר לא משכה **בעוֹל**', **אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל, שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן** שפוסלות בה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** לפני זה בפסוק, **'אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ'**, הרי שעבודה **מִכָּל מָקוֹם** פוסלת בה, **אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק **'עוֹל'**, לומר, **עוֹל פּוֹסֵל** בה **בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – אפילו אם הניחו דבר עליה שלא לשם עבודה, כגון להקל משאו מידו, ואילו **שֶׁאֵר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת** בה **אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי.

מקשה הגמרא, מדוע שאר עבודות בעגלה, **וְאֵימָא** שמה שנאמר בתחילת הפסוק **'אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ'** שמשמע כל עבודה, הרי הוא **כְּלָל,** ומה שנאמר אחר כך **'עוֹל'**, הרי הוא **פְּרָט,** נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט,** והרי **אֵין בִּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבִּפְרָט,** נמצא **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר'** שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, בָּעֵי מִינֵּיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן – שאלתי את רבי יוחנן, **מְשִׁיכַת עוֹל** שפוסלת בעגלה, **בְּכַמָּה** היא פוסלת. **אָמַר לִי** משתמשוך **כְּמִלֹּא עוֹל** היא נפסלת. **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני בית המדרש, 'כמלא עול' שאמר רבי יוחנן, האם **לְאַרְבּוֹ** של עול אמר, **אוֹ לְרַחְבּוֹ. אָמַר לְהוּ הַהוּא מֵרַבָּנָן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ, לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – לי פירש רבי יוחנן, **מְשִׁיכַת עוֹל לְרַחְבּוֹ** שהוא **טֶפַח.** שואלת הגמרא, **וְלֵימָא** אם כך ששיעור המשיכה הוא **טֶפַח** ולשם מה הוזכר עול. משיבה הגמרא, **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** רבי יוחנן בכך, **שִׁיעוּרָא דְּעוֹל לרחבו טֶפַח הָוֵי, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** בכך ששיעור עול הוא טפח, **לְמִקָּח וּמִמְכָּר** – שהפוסק עם חברו למכור לו עול סתם, צריך לתת לו עול ברוחב טפח.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עגלה שהיא **דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה** עדיין **פֵּירוֹת** שהרי בת שנתה היא ולא ילדה, **וְיֵעָרֵף** בנחל איתן שהוא **בִּמְקוֹם** קשה **שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּירוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ** לחלל זה **לַעֲשׂוֹת פֵּירוֹת.** מבררת הגמרא, **מַאי** כוונת רבי יוחנן בן שאול שלא הניחו לו לעשות **פֵּירוֹת, אִילֵימָא** פירות **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה** שלא הניחו להרוג לעסוק בה, **אֶלָּא מֵעַתָּה אַזְקָן וְאַסְרִים** שנמצאו חללים, **הָכִי נַמִּי דְּלֹא עָרְפִינַן** – וכי אין עורפים עליהם עגלה, מכיון שאינם ראויים ללדת, **אֶלָּא** פירות אלו הכוונה שלא הניחו לו לעשות עוד **מִצְוֹת.**

שנינו במשנה, **וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן, אֵיתָן כְּמַשְׁמָעוֹ קָשֶׁה. תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא קָשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, כשראה את הקיני,

המשך מעמוד צא

מי ההורג, ולכך **מְשַׁרְבוּ הָרוֹצְחָנִין בְּגָלוּי** והרי ההורגים מוכרים לנו, **בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.**

שנינו במשנה, **מְשַׁרְבוּ הַנּוֹאֲפִין כּוּ'. תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפרשת סוטה 'וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן', מכאן אנו למדים, **בְּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ** אם חטאה או לא, אבל **אם אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ,** וכיון שרבו הנואפים, הרי אין האנשים מנוקים מעוון, ולכך בטלו מי המרים, **וְאוֹמֵר** פסוק נוסף, "**לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה כּוּ**" שואלת הגמרא על דברי הברייתא, **מַאי וְאוֹמֵר** – מה מלמדנו פסוק זה. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵּימָא, עָוֹן דִּידֵיהּ אֵין** – הוא בלבד מעכב את בדיקת מי המרים, אבל עוון **דְּבָנֵיהּ וּדְבָנְתֵּיהּ לֹא** מעכבים את הבדיקה, לכך **תָּא שְׁמַע** פסוק נוסף "**לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה**" שאף עוון בנותיו וכלותיו מעכבים את הבדיקה. ומבארת הגמרא שגם המשך הפסוק הוצרך ללמדנו, **וְכִי תֵּימָא, עָוֹן** האיש הבועל **אֵשֶׁת אִישׁ אֵין** – הוא בלבד מעכב את הבדיקה, אבל **עָוֹן דִּפְנוּיָה לֹא** מעכב, לכך **תָּא שְׁמַע** את המשך הפסוק, "**כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרֹדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ וְגוֹ'**" ו'הזונות' משמע פנויה, לומר שאף בעוון זנות עם פנויה אין המים בודקים את אשתו. עוד מבארת הגמרא את סוף אותו פסוק, **מַאי "וְעַם לֹא יָבִין יִלָּבֵט", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל עַצְמְכֶם** מלהכשל בזנות, **אז מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם, וְאִם לָאו,** הרי אינכם מנוקים מעון, **ואז אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם.**

ממשיכה הברייתא, **מְשַׁרְבוּ בַּעֲלֵי הֲנָאָה,** ומתוך כך אינם טורחים לעיין בדין ולהוציא הדבר לאשורו, **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים** מתוך כך, **וְאֵין נוֹחַ** לקדוש ברוך הוא **בָּעוֹלָם.**

מְשַׁרְבוּ רוֹאֵי פָּנִים בַּדִּין – דיינים המכבדים בעל דין אחד על פני חברו, **בָּטֵל 'לֹא תָגוּרוּ מפני איש' וּפָסַק 'לֹא תַכִּירוּ פנים במשפט', וּפָרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם** מעליהם, **וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם.**

מְשַׁרְבוּ לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין – עורכי הדיינים המתלחשים עם הדיינים בדבר זכותו של זה וחובתו של זה, נגרמת בכך הטיית המשפט, **ואז רָבָה חָרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט',** מכאן ששכינה שרויה כשיש משפט, ובהטיית המשפט היא מסתלקת.

מְשַׁרְבוּ האנשים העושים מעשיהם להנאתם, שעליהם נאמר **'אַחֲרֵי בִּצְעָם לִבָּם הוֹלֵךְ',** על ידי כך **רַבּוּ** המשבחים את הרשעים, שעליהם נאמר **'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רַע'.**

מְשַׁרְבוּ 'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רַע', רַבּוּ צעקות **הוֹי הוֹי בָּעוֹלָם,** שכך נאמר, 'הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע'.

מְשַׁרְבוּ גסי הרוח שדרכם להיות **מוֹשְׁבֵי הָרוֹק** בפיהם, **רַבּוּ הַיְהִירִים, וְנִתְמַעֲטוּ** עקב כך **הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ** ומחפשת אותם, כיון שאינה מתקיימת בגסי הרוח.

מְשַׁרְבוּ הַיְהִירִים, הִתְחִילוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִנָּשֵׂא לַיְהִירִים, לפי **שֶׁאֵין הוֹרֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים** ועל ידי יהירותם נראים להן חשובים. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אכן כך הוא, שהיהירים מקובלים על נשותיהם, **וְהָאָמַר מַר, הַאי מַאן דְּמִיַּהַר, אֲפִילּוּ אֵינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לֹא מִיקַּבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר, 'גֵּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה' ופירושו 'לֹא יִנְוֶה' אֲפִילּוּ בְּגָוָה שֶׁלּוֹ.** מתרצת הגמרא, **מֵעִיקָּרָא קָפְצָה עֲלֵיהּ** – מתחילה קופצת עליו, אולם **לְסוֹף מִיתַּזֵּיל עֲלֵיהוּ** – בסוף נמאס בעיניהן.

מְשַׁרְבוּ מַטִּילֵי מְלָאי עַל בַּעֲלֵי בָּתִּים – דיינים הנותנים סחורה לבעלי בתים להתעסק בה ולעשות ריוח לדיינים, **רַבָּה הַשּׁוֹחֵד וְהַטָּיַת מִשְׁפָּט** שהרי הדיינים משוחדים בכך ונוטה לבם למי שהרויח להם, **וּפְסָקָה טוֹבָה.**

מְשַׁרְבוּ הדיינים האומרים למי שעושה להם טובה **'מְקַבְּלֵנִי טוֹבָתְךָ' 'וּמַחֲזִקֵנִי טוֹבוֹתֶיךָ',** אינם יראים מן הדיינים, ועקב כך **רַבּוּ 'אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה',** ואין אימת הגדולים על הקטנים, ואז **שְׁפָלִים הוּגְבָּהוּ וְהַגְּבוֹהִים הוּשְׁפָּלוּ** ואין ניכר בין גבוה לשפל, **וּמַלְכוּתָא אַזְלָא וְנָוְלָא** – ומלכות ישראל הולכת ומתנוולת.

מְשַׁרְבוּ צָרֵי עַיִן מלהנות לאחרים, **וְטוֹרְפֵי טָרָף** – גזלנים, **רַבּוּ מְאַמְּצֵי הַלֵּב** מן העניים מלתת להם צדקה **וְקוֹפְצֵי יָדַיִם מִלְّהַלְווֹת, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דבר עם לבבך בליעל וְגוֹ' ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".**

מְשַׁרְבוּ נשים ההולכות **'נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינַיִם'** ובאות על ידי כך לידי ניאוף, **רַבּוּ** הבעלים המקנאים לנשותיהם, וצריכים להשקותן **מַיִם הַמָּרִים, אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ** המים המרים מלבדוק, כאמור לעיל.

מְשַׁרְבוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת, נִתְמַעֲטוּ הַיָּמִים של חיי האדם **וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב 'וְשׂוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה'.**

מְשַׁרְבוּ חְוּחֵי הַלֵּב – הסומכים על בינתם ואינם מתאמצים לשמוע היטב מפי רבם, לא הבינו התלמידים את רבותיהם, ועקב כך **רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.**

מְשַׁרְבוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִילֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צוֹרְכָּן, רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת.

מְשַׁרְבוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הָיוּ כביכול **יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר** בלשון נקיה, והכוונה היא להיפך.

שנינו במשנה, **מְשֻׁמֶּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כּוּ'** בטלו האשכולות. שואלת הגמרא, **מַאי אֶשְׁכּוֹלוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ** – שתורתו אמת ואין בה פגם, ולא שכחה.

שנינו במשנה, **יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹרָיַת הַמַּעֲשֵׂר כּוּ'.** שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** ביטל את וידוי המעשרות. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ** – את מעשר ראשון **כְּתִיקּוּנוֹ, דְּרַחְמָנָא אָמַר דְּיָהֲבֵי לַלְוִיִּם** – שיתנוהו ללוויים,

יהושע י כא־מג

כא וַיָּשֻׁבוּ כָל־הָעָם אֶל־הַמַּחֲנָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ מַקֵּדָה בְּשָׁלוֹם לֹא־חָרַץ לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת־לְשֹׁנוֹ: כב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ פִּתְחוּ אֶת־פִּי הַמְּעָרָה וְהוֹצִיאוּ אֵלַי
אֶת־חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה: כג וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיֹּצִיאוּ אֵלָיו אֶת־חֲמֵשֶׁת
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה אֵת מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם אֶת־מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶת־מֶלֶךְ
יַרְמוּת אֶת־מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶת־מֶלֶךְ עֶגְלוֹן: כד וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֶת־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֶל־קְצִינֵי אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה הֲהָלְכוּא אִתּוֹ קִרְבוּ שִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיכֶם עַל־צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
וַיִּקְרְבוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיהֶם עַל־צַוְּארֵיהֶם: כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירְאוּ
וְאַל־תֵּחָתּוּ חִזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי כָּכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־אֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים
אוֹתָם: כו וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־כֵן וַיְמִיתֵם וַיִּתְלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֵצִים וַיִּהְיוּ תְלוּיִם
עַל־הָעֵצִים עַד־הָעָרֶב: כז וַיְהִי לְעֵת ׀ בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּם מֵעַל
הָעֵצִים וַיַּשְׁלִכֻם אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר נֶחְבְּאוּ־שָׁם וַיָּשִׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל־פִּי
הַמְּעָרָה עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: כח וְאֶת־מַקֵּדָה לָכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכֶּהָ
לְפִי־חָרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ הֶחֱרִם אוֹתָם וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר
שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ מַקֵּדָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ: כט וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ
וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמַּקֵּדָה לִבְנָה וַיִּלָּחֶם עִם־לִבְנָה: ל וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם־אוֹתָהּ בְּיַד
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מַלְכָּהּ וַיַּכֶּהָ לְפִי־חָרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ
שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ: לא וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ מִלִּבְנָה לָכִישָׁה וַיַּחַן עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ: לב וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־לָכִישׁ בְּיַד
יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּכֶּהָ לְפִי־חָרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ כְּכֹל

רש"י

(כא) לא חרץ לבני ישראל. הרי זה מקרא קצר, לא חרץ החורץ לאיש מבני ישראל את לשונו. חרץ. לשון דבור הלשון, וכן (שמות יא ז): לא יחרץ כלב לשונו, וכן (שמואל ב ה כד): אז תחרץ, דדוד, תקרא, תצעק קול תשואות המלחמה:

מצודת דוד

(כא) לא חרץ וכו' לאיש. רצה לומר, אפילו לאיש אחד בהיותו יחידי לא חרץ עליו מי לשונו לדבר מאומה רע, כי נפל פחדם על כל: **(כז) עד עצם וכו'.** רצה לומר, והמה מונחים שם עד עצם וכו', רצונו לומר עד עולם:

מצודת ציון

(כא) חרץ. ענין תנועה, כמו (שמואל ב ה כד) אז תחרץ: **(כד) קציני.** ענין שררה, כמו (ישעיהו ג ו) קצין תהיה לנו:

אֲשֶׁר־עָשָׂה לִלְבְנָה׃ לג אָז עָלָה הֹרָם מֶלֶךְ גֶּזֶר לַעֲזֹר אֶת־לָכִישׁ וַיַּכֵּהוּ יְהוֹשֻׁעַ
וְאֶת־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ לד וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
מִלָּכִישׁ עֶגְלֹנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ לה וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ
לְפִי־חָרֶב וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ בַּיּוֹם הַהוּא הֶחֱרִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה
לְלָכִישׁ׃ לו וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃
לז וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ־לְפִי־חָרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־
בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר שָׂרִיד כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְעֶגְלוֹן וַיַּחֲרֵם אוֹתָהּ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר־בָּהּ׃ לח וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ דְּבִרָה וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ׃ לט וַיִּלְכְּדָהּ
וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב וַיַּחֲרִימוּ אֶת־כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא
הִשְׁאִיר שָׂרִיד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֶבְרוֹן כֵּן־עָשָׂה לִדְבִרָה וּלְמַלְכָּהּ וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה
לְלִבְנָה וּלְמַלְכָּהּ׃ מ וַיַּכֶּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה
וְהָאֲשֵׁדוֹת וְאֵת כָּל־מַלְכֵיהֶם לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וְאֵת כָּל־הַנִּשְׁמָה הֶחֱרִים
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ מא וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעַד־עַזָּה וְאֵת
כָּל־אֶרֶץ גֹּשֶׁן וְעַד־גִּבְעוֹן׃ מב וְאֵת כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת־אַרְצָם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ
פַּעַם אֶחָת כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל׃ מג וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה׃

רש"י

(מ) והאשדות. מקום שמי הגבעות שופכים: **(מא) מקדש ברנע ועד עזה.** מצד דרומית של ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב, ולא הספיק לכבוש כל המצר ונשאר מעזה עד הים, הוא שאמר למטה ואת הארץ הנשארת העזתי והאשדודי וגו׳:

מצודת דוד

(לז) ואת מלכה. יתכן שהמליכו עליהם מלך אחר, כי למעלה נאמר שיהושע המית מלך חברון: **ואת כל עריה.** הערים הסמוכים לה: **(מב) פעם אחת.** לפי שהעי לא לכד בפעם אחת, לזה אמר שכל אלו לכד בפעם אחת: **(מג) וישב יהושע.** היא ההשבה עצמה האמורה למעלה (פסוק טו):

מצודת ציון

(מ) והנגב. מקום נגוב ויבש (בראשית ח יג) כי חרבו פני האדמה, תרגומו: נגבו, וכן (לקמן טו יט) ארץ הנגב נתתני: **והשפלה.** העמק: **והאשדות.** מדרון ההרים שהמים נשפכים ויורדים שם, וכן (דברים ג יג) אשדות הפסגה, וכן (בראשית ט ו) שופך דם, תרגומו: דישוד דמא:

דברי הימים־א ט כד־מד

כד לְאַרְבַּע רוּחוֹת יִהְיוּ הַשֹּׁעֲרִים מִזְרָח יָמָּה צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה: כה וַאֲחֵיהֶם
בְּחַצְרֵיהֶם לָבוֹא לְשִׁבְעַת הַיָּמִים מֵעֵת אֶל־עֵת עִם־אֵלֶּה: כו כִּי בֶאֱמוּנָה הֵמָּה
אַרְבַּעַת גִּבֹּרֵי הַשֹּׁעֲרִים הֵם הַלְוִיִּם וְהָיוּ עַל־הַלְּשָׁכוֹת וְעַל הָאֹצָרוֹת בֵּית
הָאֱלֹהִים: כז וּסְבִיבוֹת בֵּית־הָאֱלֹהִים יָלִינוּ כִּי־עֲלֵיהֶם מִשְׁמֶרֶת וְהֵם עַל־
הַמַּפְתֵּחַ וְלַבֹּקֶר לַבֹּקֶר: כח וּמֵהֶם עַל־כְּלֵי הָעֲבוֹדָה כִּי בְמִסְפָּר יְבִיאוּם
וּבְמִסְפָּר יוֹצִיאוּם: כט וּמֵהֶם מְמֻנִּים עַל־הַכֵּלִים וְעַל כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְעַל־
הַסֹּלֶת וְהַיַּיִן וְהַשָּׁמֶן וְהַלְּבוֹנָה וְהַבְּשָׂמִים: ל וּמִן־בְּנֵי הַכֹּהֲנִים רֹקְחֵי הַמִּרְקַחַת
לַבְּשָׂמִים: לא וּמַתִּתְיָה מִן־הַלְוִיִּם הוּא הַבְּכוֹר לְשַׁלֻּם הַקָּרְחִי בֶּאֱמוּנָה עַל
מַעֲשֵׂה הַחֲבִתִּים: לב וּמִן־בְּנֵי הַקְּהָתִי מִן־אֲחֵיהֶם עַל־לֶחֶם הַמַּעֲרֶכֶת לְהָכִין
שַׁבַּת שַׁבָּת: לג וְאֵלֶּה הַמְשֹׁרְרִים רָאשֵׁי אָבוֹת לַלְוִיִּם בַּלְּשָׁכֹת (כתיב פְּטוּרִים)
פְּטוּרִים כִּי־יוֹמָם וָלַיְלָה עֲלֵיהֶם בַּמְּלָאכָה: לד אֵלֶּה רָאשֵׁי הָאָבוֹת לַלְוִיִּם

רש"י

(כה) לשבעת הימים. לסוף ז׳ הימים: **מעת אל עת.** משבעה לשבעה כל משמרת בשבתם: **(כז) והם על המפתח.** על מפתח העזרה: **ולבקר לבקר.** לפתוח: **(כח) ומהם על כלי.** כלי שרת במספר יוציאום ובמספר יביאום: **(לג) ואלה המשוררים וגו׳.** פטורים מכל דבר המלאכה כי אם לשיר שירה:

מצודת דוד

(כד) לארבע רוחות. בכל ארבע הרוחות יעמדו השוערים לשמור וגדולה וכבוד הוא לבית שיעמדו בה שומרים: **(כה) ואחיהם.** חבריהם של הנזכרים למעלה היושבים בחצריהם עליהם לבוא לשמור על שבעת הימים: **מעת אל עת.** בעת שבאו אז ילכו בכלות שבעת הימים ויבואו אחרים במקומם: **עם אלה.** ר״ל גם אלה הנזכרים בשמם יבואו בבוא עתם ויתעכבו שבעת ימים: **(כו) כי באמונה.** כי הדבר הזה היה בתקון המתקיים לבל יבטל מי משמרו: **המה.** ר״ל גם המה ארבעת גבורי השוערים והם שלום וכו׳ שזכר למעלה גם יתר הלוים אין מי בהם שיבטל משמרו: **והיו.** השוערים היו גם ממונים על הלשכות ועל האוצרות של בית האלהים: **(כז) וסביבות וכו׳.** כ״א בבוא עת משמרתו: **כי עליהם משמרת.** עליהם מוטל לשמור את הבית: **על המפתח.** על פתיחת השערים: **ולבוקר לבוקר.** ר״ל יפתחו בכל בוקר: **(כח) ומהם.** מן השוערים היו ממונים על כלי העבודה כמזרקים ומחתות והדומים: **יביאום.** מלשכת הכלים אל מקום המזבח: **יוציאום.** משם אל הלשכות והכל נעשית על ידיהם: **(כט) על הכלים.** יתר הכלים שאינם כלי העבוד׳ והם כלי בשול וכדומה: **כלי הקדש.** שולחנות ומנורות והדומי׳: **ועל הסולת וכו׳.** הסולת והשמן למנחות והיין לנסכים והלבונה לתת בבזיכין על מערכת לחם הפנים והבשמים לקטורת: **(ל) רוקחי וכו׳.** הם היו מערבבים וכותשים את הבשמים של הקטורת: **(לא) באמונה.** בקיום חזק היה ממונה על מעשה החבתים והם המנחות מעשה מחבת מעשירית האיפה הקרב בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב והיה הוא ממונה עליו להזכיר ולזרז להיות קרב בזמנו: **(לב) מן אחיהם.** של בני קרח הנזכרים למעלה שגם המה מבני קהת: **על לחם וכו׳.** היו ממונים על לחם הפנים הערוך על השלחן להכין אותה בכל שבת ושבת: **(לג) ואלה המשוררים.** רצה לומר אבל אלה המשוררים הנזכרים למעלה שהם ראשי האבות הלוים והם שמעיה וחביריו המה ישבו בתמידות בלשכות ללמד מעשה השיר ופטורים הם משאר עבודת בית ה׳ כי יומם ולילה מוטל עליהם לעסוק במלאכת השיר ואינם פנוים כמו השוערים לעסוק עוד בעבודה אחרת: **(לד) אלה.** הנזכרים למעלה: **לתולדותם ראשים.** על בני תולדות אבותם היו ראשים וכפל הדבר לתוספת ביאור:

מצודת ציון

(ל) רקחי המרקחת. ענין ערבוב הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל): **(לא) החביתים.** מל׳ מחבת והוא שם כלי מה: **(לב) המערכת.** מלשון עריכה וסדור: **(לג) פטורים.** הוא הפוך מן החיוב ודוגמתו כי לא פטר יהוידע (דה״ב כג):

לְתֹלְדוֹתָם רָאשִׁים אֵלֶּה יָשְׁבוּ בִירוּשָׁלִַם: לה וּבְגִבְעוֹן יָשְׁבוּ אֲבִי־גִבְעוֹן (כתיב יְעִוּאֵל) יְעִיאֵל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מַעֲכָה: לו וּבְנוֹ הַבְּכוֹר עַבְדּוֹן וְצוּר וְקִישׁ וּבַעַל וְנֵר
וְנָדָב: לז וּגְדוֹר וְאַחְיוֹ וּזְכַרְיָה וּמִקְלוֹת: לח וּמִקְלוֹת הוֹלִיד אֶת־שִׁמְאָם
וְאַף־הֵם נֶגֶד אֲחֵיהֶם יָשְׁבוּ בִירוּשָׁלִַם עִם־אֲחֵיהֶם: לט וְנֵר הוֹלִיד אֶת־קִישׁ
וְקִישׁ הוֹלִיד אֶת־שָׁאוּל וְשָׁאוּל הוֹלִיד אֶת־יְהוֹנָתָן וְאֶת־מַלְכִּי־שׁוּעַ וְאֶת־
אֲבִינָדָב וְאֶת־אֶשְׁבַּעַל: מ וּבֶן־יְהוֹנָתָן מְרִיב בַּעַל וּמְרִי־בַעַל הוֹלִיד אֶת־מִיכָה:
מא וּבְנֵי מִיכָה פִּיתוֹן וָמֶלֶךְ וְתַחְרֵעַ: מב וְאָחָז הוֹלִיד אֶת־יַעְרָה וְיַעְרָה הוֹלִיד
אֶת־עָלֶמֶת וְאֶת־עַזְמָוֶת וְאֶת־זִמְרִי וְזִמְרִי הוֹלִיד אֶת־מוֹצָא: מג וּמוֹצָא הוֹלִיד
אֶת־בִּנְעָא וּרְפָיָה בְנוֹ אֶלְעָשָׂה בְנוֹ אָצֵל בְּנוֹ: מד וּלְאָצֵל שִׁשָּׁה בָנִים וְאֵלֶּה
שְׁמוֹתָם עַזְרִיקָם בֹּכְרוּ וְיִשְׁמָעֵאל וּשְׁעַרְיָה וְעֹבַדְיָה וְחָנָן אֵלֶּה בְּנֵי אָצֵל:

רש"י

(לט) אשבעל. הוא איש בושת ולכך כינהו בושת לפי שבעל לשון אדני הוא וכינהו בושת ל' גנאי: **מריב בעל.** זה מפיבושת א"ר יצחק בר שמואל מנרבונא משעה שעבדו ישראל את הבעל נקרא הבעל שם בושת דכתיב לקטר לבושת לקטר לבעל (ירמיה י"א) כי הבעל הוא בושת וגדעון נקרא ירובעל על שסירב לו בעל (שופטים ו') ונקרא ירובשת דכתיב על אבימלך מי הכה אבימלך בן ירובשת וגו' בס' שמואל (ב' י"א) ונקרא ירובשת וירובעל, כי בעל ובשת אחד הוא:

מצודת דוד

(לה) ובגבעון ישבו. כל הפרשה ההיא כתובה למעלה בהזכירו מי מבנימין ישב בירושלים ומי בגבעון והולך ומספר הכהנים והלוים היושבים בירושלים ועתה על כי בא לספר ממלכות דוד הבאה אחרי מות שאול לזה התחיל לספר שוב מהתחלת יחוס שאול: **אבי גבעון.** שר של גבעון ושמו יעיאל: **(לו) וצור וכו'.** גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון: **(לח) ואף הם.** ר"ל אף כי ישבו בגבעון מ"מ לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם: **עם אחיהם.** הוא כפל ענין לתוספות ביאור כי עם הוא כמו נגד: **(לט) אשבעל.** הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא ישוי האמור בשמואל א': **(מ) מריב בעל.** הוא מפיבושת: **(מב) ואחז.** גם הוא בן מיכה וכן נאמר למעלה: **(מג) ורפיה בנו.** של בנעא וכן חושב אחד בן אחד: **(מד) בכרו.** כן שמו:

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ד. אָסוּר לְסַפֵּר אֶת הַנָּכְרִי בְּעֶרֶב שַׁבָּת מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת שֶׁהִיא מַעֲשֵׂה הֶדְיוֹט, וַאֲפִלּוּ מְסַפְּרוֹ בְּחִנָּם, כֵּיוָן שֶׁאֵין בִּמְלָאכָה זוֹ צֹרֶךְ הַשַּׁבָּת.

אֲבָל מֻתָּר לְסַפֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל הַיּוֹם אֲפִלּוּ מַעֲשֵׂה אֻמָּן וַאֲפִלּוּ בְּשָׂכָר, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לִתְפִירַת בְּגָדִים וּשְׁאָר הַמְּלָאכוֹת שֶׁאֵין הַדָּבָר נִכָּר* שֶׁהַמְּלָאכָה נַעֲשֵׂית עַכְשָׁיו בִּשְׁבִיל הַשַּׁבָּת, לְפִיכָךְ אֵין הֶתֵּר אֶלָּא בְּחִנָּם (שֶׁכְּשֶׁיִּטֹּל שָׂכָר הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ נַעֲשֵׂית בִּשְׁבִיל שְׂכָרוֹ בִּלְבַד וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית כְּלָל עַכְשָׁיו בִּשְׁבִיל הַשַּׁבָּת), אֲבָל הַתִּסְפֹּרֶת* נִכֶּרֶת שֶׁנַּעֲשֵׂית עַכְשָׁיו בִּשְׁבִיל הַשַּׁבָּת*:

ה. מִי שֶׁהוּא עָנִי* וְרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה לְהִשְׁתַּכֵּר לְהוֹצִיא הַשָּׂכָר לְצֹרֶךְ שַׁבָּת, מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל הַיּוֹם, שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ בְּחֹל הַמּוֹעֵד מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל הַמְּלָאכוֹת עַל דֶּרֶךְ זֶה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן תקמ"ב[17], וְכָל שֶׁכֵּן בְּעֶרֶב שַׁבָּת מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה שֶׁהוּא קַל מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, לְפִיכָךְ כָּל מַה שֶׁמֻּתָּר בְּחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד כָּל שֶׁכֵּן שֶׁמֻּתָּר בְּעֶרֶב שַׁבָּת כָּל הַיּוֹם אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר*:

ביאורים

שאין הדבר ניכר – רק כאשר ילבש בשבת את הבגד שתפר יהיה ניכר שתפר לכבוד שבת, אבל כשמסתפר בערב שבת ניכר שהוא יכנס מסופר לשבת.

אבל התספורת - המג"א[13] כתב שהאריז"ל היה נזהר מלהסתפר בע"ש אחר המנחה, וביארו במשנ"ב שכוונתו בזה שלא דחו את האיסור להסתפר שישנו בכל יום כשהגיע זמן המנחה קודם שיתפלל – על אף המצוה שבדבר, אבל ודאי כשכבר התפלל מנחה יכול להסתפר לאחריה – אפילו סמוך לשקיעה, והוסיף שנהגו היום להסתפר אפילו קודם שהתפלל מנחה – משום שהיום קוראין לבוא לביהכנ"ס ואין חשש שיעבור זמן מנחה, ובכמה ספרים כתבו שבמקומות שישנה צפירה דינו כקוראים לבית הכנסת ומותר להסתפר אפילו קודם מנחה.

אבל התספורת – להלן סי' רס[14] נתבאר מתי ישנה מצוה להסתפר בערב שבת, ושם יבואר בעז"ה מנהג כ"ק אדמו"ר זי"ע לגזוז משערות ראשו בכל ערב שבת.

שנעשית עכשיו בשביל השבת – ולפי זה מותר לשטוף הרצפות בערב שבת אפילו בשכר, כיון שמעתה ניכר שהבית נקי לכבוד שבת[15].

מי שהוא עני – ומותר אפילו יש לו לחם, אלא שצריך לצרכי שבת לענגו בבשר ודגים ומשקין טובים[16].

אפילו בשכר – ואפילו מלאכה שאינה לצורך השבת, ואפילו היא מלאכת אומן[18].

מקורות

13) ס"ק ה.

14) סעיף א.

15) ולא דומה לתופר בגד – שכל זמן שלא לבשו בשבת אינו ניכר שהוא ממש לכבוד השבת (וראה שו"ת ארץ צבי להגאון מקוזיגלוב סי' קט, שו"ת מחנה חיים ח"ג סי' י).

16) פמ"ג, והוסיף שבלא"ה יש ליזהר בזה מאד כי משמע מכמה פוסקים דמלבד דאין רואה סימן ברכה יש חשש איסור בזה, ע"כ. וכתבנו לעיל שגם מלשון רבינו נראה שיש קצת איסור בזה.

17) סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, ובשו"ע הב"י שם ס"ב כתב: כל מלאכה מותר לעשותה על ידי פועל שאין לו מה יאכל, כדי שישתכר וירויח, (ציונים ומקורות מהדורה החדשה).

18) קיצור הלכות ע' סח.

שולחן ערוך – הלכות תפילין

יא הַנִּכְנָס לְסְעוּדַת קֶבַע — חוֹלְצָן וּמַנִּיחָן עַל הַשֻּׁלְחָן, שֶׁיְּהֵא מְזֻמָּנִים לוֹ בִּשְׁעַת גְּמַר הַסְּעוּדָה, שֶׁיַּחֲזֹר וִיניִחֵן עָלָיו קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּסְעוּדַת קֶבַע שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִשְׁתַּכֵּר וְיִתְגַּנֶּה בִּתְפִלָּיו, אֲבָל לַאֲכִילַת עֲרַאי — אֵין צָרִיךְ לְחָלְצָן כְּלָל:

חלק א סימן מ, דין איך לנהוג בקדושת התפילין
סעיף יא

א הַנּוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹ עַל רֹאשׁוֹ — צָרִיךְ לַחֲלֹץ תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד שֶׁיָּסִיר הַמַּשָּׂאוֹ. וַאֲפִלּוּ דָּבָר קַל, כְּגוֹן מִטְפַּחַת — אָסוּר לְהַנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין, שֶׁגְּנַאי הוּא כְּשֶׁיֵּשׁ עַל הָרֹאשׁ דָּבָר אַחֵר שֶׁאֵינָהּ מַלְבּוּשׁ וְאֵין דַּרְכָּהּ לִהְיוֹת עַל הָרֹאשׁ.

אֲבָל דָּבָר שֶׁדַּרְכָּהּ לִהְיוֹת עַל הָרֹאשׁ כְּגוֹן כּוֹבַע וּמִצְנֶפֶת — מֻתָּר, אֲפִלּוּ אִם מֻנָּח עַל הַתְּפִלִּין.

וּמִכָּל מָקוֹם, אִם הוּא מַשָּׂאוֹ כָּבֵד אַרְבָּעָה קַבִּין וְהַתְּפִלִּין נִדְחָקוֹת — צָרִיךְ לַהֲסִירָן:

חלק א סימן מא, דין הנושא משאוי איך ינהוג בתפילין
ובו סעיף אחד

א אָסוּר לְשַׁנּוֹת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ לַעֲשׂוֹתָהּ שֶׁל יָד, אֲפִלּוּ אֵין לוֹ תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְיֵשׁ לוֹ שְׁנַיִם שֶׁל רֹאשׁ. וַאֲפִלּוּ לִקַּח רְצוּעָה מִשֶּׁל רֹאשׁ לְשֶׁל יָד — אָסוּר. מִפְּנֵי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה, וְשֶׁל רֹאשׁ קְדֻשָּׁתוֹ חֲמוּרָה, שֶׁרֻבּוֹ שֶׁל שֵׁם שד"י הוּא בְּשֶׁל רֹאשׁ — הַשִּׁי"ן בַּבָּתִּים וְהַד' בַּקֶּשֶׁר, אֲבָל בְּשֶׁל יָד אֵין בּוֹ — כִּי אִם הַיּוּ"ד.

אֲבָל מִשֶּׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ — מֻתָּר לְשַׁנּוֹת, שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ אַרְבָּעָה בָּתִּים בְּתוֹכוֹ.

וְאִם הָיוּ חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא הֻנִּיחָן עֲדַיִן עָלָיו — מֻתָּר לְשַׁנּוֹת אֲפִלּוּ מִשֶּׁל רֹאשׁ לְשֶׁל יָד, שֶׁתּוֹלֶה עֲלֵיהֶם מִכְסֶה עוֹר אֶחָד וְנִרְאֵית כְּבַיִת אֶחָד בַּחוּץ, וְאַף שֶׁהֵם אַרְבָּעָה מִבִּפְנִים — אֵין בְּכָךְ כְּלוּם בְּדִיעֲבַד כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן לב, וְאֵין בָּזֶה הוֹרָדָה מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה הֵימֶנָּה אַף עַל פִּי שֶׁזְּמָנָם וֶהֱכִינָם לְצֹרֶךְ הָרֹאשׁ, לְפִי שֶׁהַזְּמָנָה אֵינָהּ כְּלוּם:

ב אִם הֻתְּנָה עֲלֵיהֶם מִתְּחִלָּה שֶׁיּוּכַל לְשַׁנּוֹתָהּ לְשֶׁל יָד — יָכוֹל לְשַׁנּוֹתָהּ אֲפִלּוּ לְבָשָׂן אָדָם עַל רֹאשׁוֹ אַחַר־כָּךְ:

ג אִם נִפְסְקָה הָרְצוּעָה שֶׁל יָד סָמוּךְ לַקֶּשֶׁר וְהוֹפֵךְ רֹאשׁ הַשֵּׁנִי לְמַעְלָה וְעוֹשֶׂה בּוֹ הַקֶּשֶׁר וְרֹאשׁ הָרִאשׁוֹן יִהְיֶה לְמַטָּה — לֹא יִקְשֹׁר שָׁם לְמַטָּה חֲתִיכַת הָרְצוּעָה שֶׁהָיָה הַקֶּשֶׁר בָּהּ שֶׁנִּפְסְקָה שָׁם, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹרִידָהּ מִקְּדֻשָּׁתָהּ, כֵּיוָן שֶׁהָיָה בָּהּ הַקֶּשֶׁר וְהַיּוּ"ד וְעַתָּה יַעֲשֶׂה בָּהּ כְּרִיכוֹת הָאֶצְבָּעוֹת, אֶלָּא צְרִיכָה גְּנִיזָה. וְאִם אֵין הָרְצוּעָה אֲרֻכָּה כָּל־כָּךְ — אֲזַי לֹא יַעֲשֶׂה כָּל־כָּךְ כְּרִיכוֹת סָבִיב הַיָּד:

ד סוּדָר שֶׁהִזְמִינוֹ לִצְרֹר בּוֹ תְּפִלִּין לְעוֹלָם וְלֹא לְפִי שָׁעָה בִּלְבַד בִּסְתָם וְלֹא עַל דַּעַת שֶׁיְּהֵא מְיֻחָד לְכָךְ לְעוֹלָם — נֶאֱסָר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ דְּבַר חֹל כְּגוֹן לִצְרֹר בּוֹ מָעוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנָה עָלָיו בַּתְּחִלָּה שֶׁיּוּכַל לִצְרֹר בּוֹ מָעוֹת כְּשֶׁיִּרְצֶה, אוֹ שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁצָּרַר בּוֹ הַתְּפִלִּין הִתְנָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁצּוֹרְרָן בּוֹ עַל דַּעַת לְפַנּוֹתָן לְאַחַר זְמַן וְיַחֲזֹר לִהְיוֹת חֹל כְּמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁצָּרַר בּוֹ.

וְאִם עָשָׂה כִּיס לְשֵׁם תְּפִלִּין אֲפִלּוּ צָרַר בּוֹ עַל דַּעַת לְפַנּוֹתָן — אָסוּר. וְהוּא הַדִּין אִם הָיָה כִּיס וְהוֹסִיף בּוֹ אֵיזֶה דָּבָר לְשֵׁם תְּפִלִּין וְאַחַר־כָּךְ צְרָרָן בּוֹ אֲפִלּוּ עַל דַּעַת לְפַנּוֹתָן — אָסוּר עַד שֶׁיִּטֹּל מַה שֶׁחִדֵּשׁ.

אֲבָל אִם לֹא צְרָרָן בּוֹ מֵעוֹלָם — אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּהַזְמָנָה, אֲפִלּוּ עָשָׂה כִּיס מֻחָדָשׁ לְשֵׁם תְּפִלִּין. וְכֵן אִם צְרָרָן בּוֹ אֲפִלּוּ פְּעָמִים רַבּוֹת לְפִי שָׁעָה וְלֹא הִזְמִינוֹ מֵעוֹלָם לְשֵׁם תְּפִלִּין קֹדֶם שֶׁצְּרָרָן בּוֹ, וְגַם כְּשֶׁצְּרָרָן בּוֹ לֹא הָיָה אָז בְּדַעְתּוֹ שֶׁיְּצָרֵר בּוֹ תְּפִלִּין לְעוֹלָם — מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ חֹל אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ קֹדֶשׁ, כְּגוֹן לִצְרֹר בּוֹ תְּפִלִּין וּמָעוֹת יַחַד.

אֲבָל אִם צְרָרָן בּוֹ אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת עַל דַּעַת לְצָרְרָן בּוֹ לְעוֹלָם — הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ הִזְמִינוֹ וּצְרָרָן בּוֹ וְנֶאֱסַר.

וְכָל זֶה בְּסוּדָר אוֹ כִּיס שֶׁלּוֹ, אֲבָל אָדָם אֵינוֹ אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן גָּנַב בֶּגֶד וַעֲשָׂאוֹ כִּיס, שֶׁאָז קָנָאוֹ בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה וַאֲסָרוֹ:

ה קָטָן שֶׁצָּרַר תְּפִלִּין בְּסוּדָר שֶׁהִזְמִינוֹ לְכָךְ — נֶאֱסָר, אֲבָל דָּבָר הַנֶּאֱסָר בְּהַזְמָנָה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר — אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּהַזְמָנַת קָטָן, מִפְּנֵי שֶׁחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן יֵשׁ לָהֶם מַעֲשֶׂה וְאֵין לָהֶם מַחֲשָׁבָה, אֲפִלּוּ גִּלּוּ מַחֲשַׁבְתָּם בְּדִבּוּרָם:

חלק א סימן מב, אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש סעיפים א־ה

תורה אור

תוכן הפרק: הדרך להגיע לאהבת השם בבחינת "כלות הנפש ממש", והמניעות והעיכובים על זה

[בפרק זה ממשיך לבאר כיצד אפשר לאדם לעורר בעצמו אהבה רבה כזו שעל ידה יוכל לצאת מ"מאסר" הגוף (היינו שגופו לא ישלוט עליו), והלא לפי הנ"ל, גם ההתבוננות בגדולת אין סוף ב"ה שהוא מחי' את כל הנבראים אין בכוחה להוציא את הנפש ממאסר ומיצר הגוף?

וזהו מה שיבואר להלן:]

והנה אהבה זו באה מחמת התבוננות באור אין סוף ב"ה עצמו הסובב כל עלמין.

כדי להגיע לאהבה רבה לה' הנ"ל (בבחינת כלות הנפש ממש) לא מספיקה ההתבוננות באורו וכוחו ית' המתפשט בכל הנבראים להחיותם, שעל אור זה נאמר "ואתה מחי' את כולם", ונקרא "ממלא כל עלמין" - "את השמים ואת הארץ אני מלא", "מלא כל הארץ כבודו" - אלא צ"ל התבוננות באור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו,

שמובדל לגמרי מכל העולמות, ולכן נקרא סובב כל עלמין", מצד הבדלתו ורוממותו מכל העולמות.

דלית מחשבה תפיסא בי' כלל.

באור הסובב כל עלמין לא שייך שתהא שום השגה ותפיסא כלל, "לית מחשבה תפיסא בי' כלל", דכל השגת האדם בגדולת השם אינה אלא כפי שהקב"ה השפיל את עצמו כביכול להשפיע חיות כדי לברוא את העולמות ולהחיותם, משא"כ באור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו הרי הוא למעלה לגמרי מגדר השגה ותפיסא.

[ודוקא התבוננות זו היא המולידה באדם אהבה רבה כזו להיות בבחינת ביטול אליו יתברך לבדו, ואת היציאה מ"מיצר" הגוף והנפש הבהמית, כפי שיבואר לקמן בסוף הפרק.

הסברת הטעם שדוקא ההתבוננות באור הסובב כל עלמין ביכולתה להוליד אהבה רבה זו לה' - מובנת ע"פ ביאור גודל הפלאת אור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו, וזהו שמקדים לבאר את גודל המרחק הרוחני בין שני "אורות" אלו - אורו יתברך המהווה (היינו הבורא) ומחי' את העולמות, ואור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו, הסובב כל עלמין, ומתחיל בביאור גדרו של האור והחיות האלקי המתפשט בעולמות להחיותם ולקיימם:]

כי מלכותך מלכות כל עולמים, בחינת מלך לבד.

הפירוש הפשוט בכתוב "מלכותך מלכות כל עולמים" הוא, שהקב"ה הוא מלך על כל העולמות כולם; אולם בחסידות נתפרשה כוונת הכתוב, שכל העולמות כולם מקבלים את שפע חיותם רק ממידת המלכות בלבד, שהיא ה"ספירה" היותר תחתונה [מעשר הספירות הקדושות].

שהוא בחינת דבור כמ"ש דבר מלך שלטון.

"מידת מלכותו יתברך נקרא בשם דבר ה' כמ"ש באשר דבר מלך שלטון", פירוש, מידת המלכות היא היא בחינת דבורו יתברך, כמו מלך בשר ודם להבדיל, ששולט על אנשי מדינתו על ידי דיבורו, כמ"ש דבר מלך שלטון.

ונמצא שחיות כל העולמות כולם אינו אלא ממידת המלכות שהיא דבורו ית'.

וכמאמר ברוך שאמר והי' העולם, אמירה בלבד, שמזה נמשך חיות כל העולמות וקיומם והתהוותם מאין ליש.

הכוונה ב"הי' העולם" היא לא רק לעולם הזה אלא לכל העולמות כולם, ולא רק לעצם התהוותם ובריאתם מאין ליש ("הי"), אלא גם לחיותם וקיומם, שכולם אינם אלא מאמירה בלבד.

שאין זה אלא בחינת הארה בעלמא.

"אמירה" - היינו דבורו ית' (היא מידת המלכות, כנ"ל) - אינה אלא "בחינת הארה בעלמא", היינו שאינו ממהותו ועצמותו יתברך אלא רק הארה בעלמא ממנו יתברך, ע"ד אור השמש לגבי גוף כדור השמש, דאע"פ שהאור בא מן השמש עצמה מכל מקום אין האור חלק מגופו ועצמותו של כדור השמש אלא רק הארה בעלמא ("אפשיין"), וכן כל שפע החיות שהקב"ה משפיע מאיתו ית' לברוא ולקיים ולהחיות את כל העולמות אינו אלא הארה בעלמא.

ולכן נמשל האור והחיות ל"אמירה", כי אותיות הדיבור אינן אלא "הארה" וענין חיצוני, ולא ממהות ועצמות הנפש. ולדוגמא: האותיות שעל ידן מסביר אדם סברא שכלית לחבירו אינן חלק מגוף השכל עצמו אלא רק לבוש חיצוני להשכל, שלכן אפשר שילד קטן היודע כבר לכתוב, יעתיק פלפול עמוק ואפילו יקרא את כל האותיות והתיבות בדיוק, מבלי להבין מאומה מהסברא המלובשת באותיות ותיבות אלו, ונמצא ש"תפס" את כל הלבוש ואין לו מאומה מהסברא (השכל) המלובשת בתוך הלבוש. כי האותיות הן רק הארה בעלמא לגבי השכל עצמו (מעין אור השמש שהוא הארה לבד מגוף כדור השמש).

[וממשיך לפרש ולפרט יותר זה שחיות כל העולמות אינה אלא הארה בעלמא ממנו יתברך, שבזה גופא יש שתי מדריגות כלליות: א) העולמות עצמם שנקראים "מעשה ידיך", ב) מלאכים ונשמות שנקראים קדושים. וזהו שאומרים בברכות ק"ש (בשחרית) "תתברך ה' אלקינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת על כל שבח מעשה ידיך כו'", ותיכף אח"כ אומרים שוב "תתברך כו' בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו" - שההפרש ביניהם:]

וכמ"ש תתברך [ה' אלקינו] **בשמים ממעל ועל הארץ מתחת על כל שבח מעשה ידיך, שכל העולמות, שמים וארץ, מן הארץ לרקיע ת"ק שנה, אינה אלא בחינת מעשה ידיך.**

"בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" כולל כל העולמות, דשמים וארץ במובן הרחב קאי על עולמות עליונים (שמים) ועולם הזה הגשמי (ארץ); ובין

"שמים" ו"ארץ" יש ריבוי מדריגות כמאמר רז"ל "מן הארץ לרקיע ת"ק שנה", שהפירוש בזה שיש חמש מאות מדריגות בעולמות בין הארץ לרקיע (שמים).

ועל זה אומרים "תתברך גו' על כל שבח מעשה ידיך", שכל העולמות כולם אינם אלא בחינת "מעשה ידיך".

[והולך ומבאר הדיוק בכך שנקראים "מעשה ידיך":]

שכמו במעשה ידי אדם, על דרך משל, אינו מלובש אלא כח המעשה, שהוא לבוש החיצוני של הנפש.

פירוש "מעשה ידיך" אינו אלא משל כדי להבין מדריגת האור והחיות המחי' את כל העולמות, דכמו שבידי אדם להבדיל מלובש רק כח המעשה של הנפש, שהוא לבוש חיצוני של הנפש, כך האור והחיות האלקי המחי' את העולמות אינו אלא כח "חיצוני" מאלקות.

ביאור הדבר: הנפש עצמה מורכבת מעשרה כוחות (ג' כוחות השכל - חכמה בינה דעת, ושבע מדות - מחסד עד מידת המלכות), ומלבד זאת יש לנפש [היינו לכוחות הנ"ל] שלשה "לבושים" - מחשבה דיבור ומעשה: מחשבה היא לבוש הפנימי, דיבור לבוש האמצעי, ומעשה לבוש החיצוני.

פירוש: מחשבה דיבור ומעשה נקראים לבושים, לפי שאינם גוף השכל או המדה עצמם ורק "לבוש" אליהם, שהרעיון השכלי או המידה שבלב מתלבשים בתוך האותיות (או המעשה). ולדוגמא: אדם יכול לחשוב אודות סברא שכלית שהשיג, יכול לדבר דברי שכל לחבירו, או לעשות מעשה כפי המחוייב מן השכל ההוא. וכן במידות: אדם יכול לחשוב מחשבות של אהבה, לדבר דברי אהבה לחבירו, או לעשות איזה מעשה כתוצאה מאהבה שבלב.

בשלשת הלבושים דמחשבה דיבור ומעשה גופא, הרי מחשבה, שהיא בתוך האדם עצמו, נקראת "לבוש פנימי" (שהרי היא בפנימיות האדם, ואינה מתגלית לחוץ); הדיבור הוא יותר חיצוני, שהרי הדיבור הוא בשביל הזולת (ואינו בתוך האדם עצמו), אבל מכל מקום אין הדיבור נפרד לגמרי מן האדם. הראי' לכך: מציאות אותיות הדיבור לא תיתכן אלא כשהאדם המדבר עומד לפנינו, ובגמר מעשה הדיבור מתבטלות האותיות ולא נשאר אלא זכרון מהם;

משא"כ כח המעשה הוא "לבוש חיצוני" ביותר, כי ענין המעשה הוא הפעולה בחפץ גשמי, ומעשי האדם נשארים קיימים גם לאחרי גמר העשי' והפעולה, והיינו לפי שכח המעשה הוא כח חיצוני לגמרי, שנבדל לגמרי מעצמות ומהות הנפש (משא"כ הדיבור, שקשור עם מהות הנפש, וכפי שרואים שאדם יכול לדבר מתוך התרגשות, "נפשי יצאה בדברו", והוא דיבור "חי", לפי שהנפש מלובשת בדיבור).

כך החיות המלובש בכל העולמות אינן אלא בבחינת כח המעשה, שהוא כח החיצוני והארה בעלמא, שאינו נוגע לעצמות ומהות הנפש כלל.

וכך למעלה, שהחיות המלובשת בכל העולמות נקראת בשם "מעשה ידיך", להורות, שאינה אלא הארה בעלמא, שהיא כח היותר חיצוני דלמעלה שאין בו שום "המשכה" ממהותו ועצמותו יתברך, כמו כח המעשה שאינו נוגע כלל לעצמות ומהות הנפש.

[וזוהי המדריגה הראשונה בהחיות שממידת מלכותו ית', הנקראת "מעשה ידיך".

ועתה ימשיך בביאור מדריגה השני':]

וברא קדושים ישתבח שמך לעד כו', שהקדושים, שהם מלאכים ונשמות הם בחינת שם בלבד, שהוא ג"כ אינו אלא זיו והארה כו'.

לאחרי "תתברך כו' על כל שבח מעשה ידיך" ממשיכים ואומרים עוד פעם "תתברך כו' ברא קדושים ישתבח שמך לעד כו'", דגבי קדושים, שהם מלאכים ונשמות, נאמר "ישתבח שמך", שהם בחינת "שם", כלומר, התהוותם וחיותם הן מבחינת "שמך" - שגם תואר "שם" בא להורות כיצד אור וחיות זה (שממנו נתהוו מלאכים ונשמות) הוא רק "הארה בעלמא", וכמו שם האדם שאינו חלק ממהותו ועצמותו של האדם, שהרי האדם כשהוא לעצמו אינו זקוק כלל לשם, וכל ענין השם אינו אלא בשביל הזולת, וגם אי אפשר לידע מהות האדם וכשרונותיו משמו.

אלא שאינם בבחינת מעשה ידיך כמו חיצוניות העולמות.

אבל מכל מקום אין ה"קדושים" שהם מלאכים ונשמות כמו שמים וארץ (הנקראים בספרי הקבלה בשם "חיצוניות העולמות", בניגוד למלאכים ונשמות שהם "פנימיות העולמות"), דשמים וארץ הם רק בחינת "מעשה ידיך" בלבד (ולא "שמך"), שכח המעשה שבאדם הוא יותר חיצוני משם האדם.

[וביאור הענין:]

כי הנה כח המעשה המלובש באיזה כלי או שאר דבר מעשה ידי אדם על דרך משל, הנה הכח ההוא אין לו שייכות כלל עם עצמות ומהות הנפש, כי נעשה נפרד מובדל ממנו.

כח המעשה נעשה נבדל ונפרד לגמרי מן האדם, כמו אומן העושה כלי, שכוחו מלובש בכלי, הרי כח זה שנתלבש בכלי נעשה נבדל ונפרד לגמרי מן האדם ושוב אין לו שום חיבור כלל עם עצמות ומהות הנפש.

ועל ידי אחיזת הכלי עם הכח המלובש בו אין נמשך עצמות האדם אחריו.

שלכן אנו רואים דאדם שאוחז כלי שעשה, למרות שכוחו מלובש בכלי, מכל מקום אין "מהותו" נתפסת באחיזה זו, והיינו משום שכח המעשה כבר נעשה נבדל ונפרד לגמרי ממנו.

שמזה מובן, שגם קודם שהלביש את כוחו באיזו עשי', לא הי' לו שום חיבור עם מהות הנפש, וכנ"ל, שכח המעשה הוא כח חיצוני ביותר, שאין מהות האדם באה לידי ביטוי כלל ע"י כח המעשה שבו.

משא"כ בקראו שמו נמשך ג"כ עצמות האדם, שהשם הוא זיו והארה הנוגע לעצמות הנפש ועודנו קשור ומיוחד עמה.

משא"כ כשקוראים לאדם בשמו, אע"פ שגם שם האדם אינו אלא זיו והארה (ולא חלק ממהותו ועצמותו) כנ"ל, הרי על ידי קריאת שמו נפנה האדם אל הקורא, שמזה מובן שיש להארה זו קשר וחיבור עם עצמות האדם.

וזוהי העדיפות ב"קדושים" לגבי שמים וארץ, דאע"פ שגם מקור חיותם אינו אלא זיו והארה בעלמא (ולכן נכלל במה שאומרים "ברוך שאמר והי' העולם"), מכל מקום "הם קרובים יותר אל עצמות אור אלקי".

[ומעתה חוזר לענין ראשון - שחיות כל העולמות והנבראים כולם אינם אלא ממידת המלכות לבד, שהיא הארה בעלמא, משא"כ אור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו הוא מובדל מכל העולמות:]

אך עם כל זה אין זה אלא בחינת זיו. אבל הוא ית' בכבודו ובעצמו רם ונשא כו', והוא הוא הסובב כל עלמין.

כל בחינות אלו - הן חיות השמים והארץ (חיצוניות העולמות) והן חיות ה"קדושים" (נשמות ומלאכים) - אינן אלא בחינת זיו והארה ממנו יתברך, אבל הוא יתברך בכבודו ובעצמו רם ונשא מכל העולמות כולם (גם מן העולם היותר עליון), והוא "סובב כל עלמין", שאין פירוש שסובב ומקיף מלמעלה בבחינת מקום, אלא רצה לומר סובב ומקיף לענין בחינת גילוי ההשפעה, שאינו בבחינת גילוי אלא בהסתר והעלם לפי שאין העולמות משיגים אותו, כלומר, אור זה נקרא "סובב כל עלמין" לפי שגם כשנמצא בעולם נשאר בהבדלתו ורוממותו ואינו נתפס בנבראים.

ומעלה ומטה שוים לפניו כו'.

מאחר שאור זה רם ונשא מכל העולמות כולם לכן "מעלה ומטה שווים לפניו" (כמאמר : השווה ומשווה קטן וגדול). "וכמשל העיגול שאין בו מעלה ומטה", לפי שהוא ית' נמצא בכל העולמות כולם, מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, בשווה ממש.

וכמ"ש אני ה' לא שניתי.

וזהו מה שנאמר "אני ה' לא שניתי", שבריאת כל העולמות כולם אינה פועלת שום שינוי כלל בו יתברך, וכמו שאומרים "אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא" - "פירוש, הוא ממש בלי שינוי.. כי עולם הזה וכן כל העולמות העליונים אינן פועלים שום שינוי באחדותו יתברך בהבראם מאין ליש, שכמו שהי' הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד קודם הבראם, כן הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד אחר שבראם משום דכולי' קמי' כלא חשיב וכאין ואפס ממש". והיינו לפי שכל גדר הבריאה אינו אלא מצד מידת המלכות שהיא זיו והארה בעלמא, אבל הוא יתברך בכבודו ובעצמו רם ונשא מכל גדר העולמות, ולפיכך אינו משתנה כלל ע"י בריאת כל העולמות.

ועל דרך משל אור השמש לגבי גוף כדור השמש שאינה אלא הארה לבד מן השמש שאינה פועלת שום שינוי בשמש, דאין שום נפק"מ ושינוי בשמש בין אם הוא יום המעונן שאין אורו מגיע אל הארץ בכל תוקפו או הוא יום בהיר באמצע הקיץ כשיש שרב וחום עצום בעולם - דכל שינויים אלו באור אינם עושים שום שינוי בגוף כדור השמש, מקורו של האור, כי "הארה לבד" אינה עושה שום שינוי ב"מאור", להיות ש"הארה" אינה חלק מגופו ועצמותו של גוף כדור השמש אלא רק הארה בעלמא ("אפשיין").

וכך הכח האלקי הבורא והמחי' את העולמות הוא רק הארה לבד מאתו יתברך שאינו פועל שום שינוי בו יתברך, ולפיכך "אתה הוא עד שלא נברא העולם ולאחר שנברא בשוה ממש".

[ע"פ כל הנ"ל יובן איך שדוקא ההתבוננות באור אין סוף ב"ה בכבודו ובעצמו מביאה את האדם לידי אהבה רבה כזו "להיות בבחינת ביטול אליו ית' לבדו, בבחינת כלות הנפש ממש" - כמו שממשיך:]

ואי לזאת תשפך [תשתפך] **הנפש אל חיק אבי' ממש, להיות נכספה וגם כלתה נפשי, להיות בבחינת בטול ממש אליו ית' לבדו, וכמ"ש מי לי בשמים.**

ע"י שהאדם מתבונן כיצד כל העולמות כולם, כולל החיות האלקי שבתוכם, אין להם שום חשיבות ותפיסת מקום לגבי הקב"ה בכבודו ובעצמו, יתעורר בתשוקה עצומה להתאחד עם הקב"ה באחדות גמורה, ש"לא יחפוץ בחיצוניות העולמות מאחר שנתהוו מבחינת הארה בעלמא, ואף גם בחינת כח האלקי שמהווה את העולמות לא זאת יהי' עיקר חפצו, כי אם כל חפצו ומגמתו הוא להכלל ולהבטל אליו יתברך". והיא בחינת כלות הנפש, כמ"ש "נכספה וגם כלתה נפשי", דכלות הנפש היינו שהאדם הוא "בבחינת בטול ממש אליו יתברך לבדו", ועל אהבה זו נאמר "מי לי בשמים", שאין האדם רוצה בשום דבר, גם לא להיות כמדריגת הנאצלים העליונים הנמצאים בשמים היינו בעולמות עליונים, וכל רצונו הוא רק ליכלל ולידבק במהותו ועצמותו יתברך.

וזהו שכתוב אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, פירוש, שהנביא מתמה על ישראל, הרי אני ה' לא שניתי ומפני מה לא כליתם שאין לכם כלות הנפש.

זהו גם הפירוש הפנימי בפסוק "אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם". הפירוש הפשוט ב"ואתם בני יעקב לא כליתם" הוא בדרך ניחותא, דבני יעקב הם נצחיים ולא שייך בהם כליון. אולם ע"פ חסידות מה שנאמר "ואתם בני יעקב לא כליתם" הוא בלשון תמי', שהנביא מתמה איך יתכן שבני ישראל מתבוננים איך ש"אני ה' לא שניתי" (שזוהי ההתבוננות ברוממות הקב"ה הסובב כל עלמין) ואינם באים לידי כלות הנפש.

אך דבר הגורם להיות מונע ומעכב את הנפש מבחינת בטול זה - כמו שהעיד הכתוב ואתם בני יעקב לא כליתם - הגם שיתבונן בגדולת אין סוף ב"ה כי אני ה' לא שניתי, ולא כל האדם זוכה למעלת ומדרגת אברהם שנעשה מרכבה בבחינת בטול ממש באהבה עליונה מחמת התבוננות זו.

אך מה טעם שגם כשמתבוננים בגדולת אין סוף ב"ה ואיך ש"אני ה' לא שניתי" מכל מקום אין באים לכלות הנפש? והרי רואים במוחש שאין כל אדם זוכה למעלת ומדרגת אברהם אבינו שהוא הגיע ע"י התבוננות זו להיות מרכבה ממש לאהבה העליונה כנ"ל. ועל כרחך שיש דבר המונע ומעכב את הנפש מלהגיע לביטול זה - ומהו הדבר המעכב?

הנה הסיבה היא חלישות כח הנפש, שאין בכחה לצאת מנרתקה ומאסרה.

אם הי' האדם מתבונן כדבעי באור הסובב כל עלמין, עד שהי' האור מתגלה במוחו ולבו של אדם, הי' אכן בא לאהבה רבה וכלות הנפש. אבל מחמת חלישות כח הנפש, הנה גם כשמתבונן בגדלות השם אין זה נרגש בנפשו, ובמילא אין ההתבוננות פועלת עליו להוליד אהבת השם בלבו, ואין לה העוז והכח לצאת מ"מיצר" ו"מאסר" הגוף ונפש הבהמית.

והוא מ"ש כשל בעוני כחי, שע"י העונות נכשל ונתחלש כח הנפש, וכמ"ש כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם.

סיבת חלישות הנפש היא עוונות האדם, המבדילים בין הנפש האלקית ושרשה למעלה, ולפיכך הם פועלים חלישות בכח הנפש, כי מחמת הבדלה זו אין אלקות נרגש בנפש האדם.

ולא עונות ממש, אלא גשמיות הגוף וחומריותו הוא שנעשה מסך מבדיל, שהוא הוא המצר וגבול שמגביל ומלביש את הנפש, עד שמורידה לימשך אחרי' ואינה יכולה לעלות ולצאת ממנה.

פירוש "עוונות" - אינו עוונות ממש, אלא עצם גשמיות הגוף וחומריותו הוא בגדר עוון - עוון מלשון עיוות ועיקום - היוצר מסך מבדיל בין הנשמה ואבינו שבשמים, והוא הוא בחינת מצרים, המיצר וגבול שמגביל ומלביש את הנפש, באופן של "מאסר", שהאדם נמשך אחרי תאוות ורצונות הגוף באופן שאינו יכול "לעלות ממצרים" (כאדם הנמצא במאסר ואינו יכול לצאת ממנו).

ועל זה נאמר ותרא את עני אבותינו, היינו מדות אהבה ויראה כו', אברהם מדת האהבה כו'.

חלישות כח הנשמה בהיותה ב"מצרים" (מיצר הגוף) נרמזת ג"כ בכתוב "ותרא את עני אבותינו במצרים".

פירוש:

"אבותינו" - אין קורין אבות אלא לשלשה: אברהם יצחק ויעקב - הם ג' המדות: אהבה ויראה ורחמים, דאברהם מדתו אהבה, יצחק מדתו יראה ויעקב מדתו רחמים, אשר מדות אלו (דהאבות) ישנן בירושה אצל כאו"א מישראל;

ו"עני אבותינו" היינו שהמידות הן בעניות וחלישות, דכשהאדם הוא במצרים, במיצר וגבול של גופו ונפשו הבהמית, ה"ז פועל חלישות הנפש ובמילא אינו יכול לעורר את המידות אהבה ויראה (וכנ"ל, דאע"פ שמתבונן ב"אני ה' לא שניתי" אינו בא לכלות הנפש).

ד"ה בחודש השלישי פרק ב

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

ומעתה יובן הדוגמא מכל זה בהפרש שבין בחי' הארת שם מ"ה שבמצחא כו' ובין בחי' שם ב"ן ששרשו בהבל הפה כו', דהנה בחי' שם מ"ה החדש הרי הוא באור פני מלך חיים בבחי' הפנימי' והעצמות כמו שהוא ממש כנ"ל בענין יאר ה' פני"ו אליך שבפנים מתגלה כל בחי' הפנימי' ממש, אך כלי הפנים מפסיק שהוא בא כמו דילוג ממהו' למהות כמחשבה שבכלי העין כנ"ל, ומזה בא ענין ההסתעפו' דבחי' מ"ה בנבראי' ג"כ בבחי' מעבר ודילוג המהות, שהרי באמת אם הי' בחי' ביטול דמ"ה הנ"ל בנבראי' בלי שינוי המהו' בהארת מעבר בעלמא הרי הי' בחי' ביטול זה תמידי ועצמי בלי הפסק כלל וכלל, לפי שהי' הביטול הזה נכנס ויורד לתוך תוכם בכל חלקי איבריהם מראש לרגל בבחי' עצמיו' ממש כמו כל עצמותי תאמרנה מי כמוך כו', וכמו שיהי' לע"ל שיהי' בחי' פחד אלקי' על כל הברואי' בביטול תמידי בלי שינוי והפסק כלל כו' (וכפחד יצחק שהי' תמידי להיותו מקרוב מאד בבחי' שוב כאופני' שאו' ברוך כנ"ל, כך יהי' הביטול דבחי' רצוא שהוא בחי' מ"ה שלמעלה מן ההשגה ממש כמו התפעלו' המורגש בכל גופו שבבחי' שו"ב הנ"ל, וכענין וארכבות"י דא לדא נקשן בתו"ך תוכ"ו וכן וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה כו' כמ"ש במ"א), אך עתה לא נמצא השפע דבחי' מ"ה הנ"ל בנבראי' רק דרך מעבר לבד בכל א' לפי ערכו המצומצם נמשך אליו הארה בעלמא מצומצמת מאד מבחי' אי"ן האלקי ב[ח]י' מ"ה הנ"ל ולפי שעה לבד שהרי מיד חוזר להיו[ת] בבחי' שו"ב כמו בעמדם תרפינה כנפיהם, וגם השרפי' או' קדו"ש שעה א' לבד וחוזרי' להיו' בבחי' יש ודבר מה במציאו' כלי כו', והיינו לפי שלא נכנס בחי' אי"ן ומ"ה זה בכל גופו מטעם שאינו נמשך בשרשו דשם מ"ה רק בבחי' מעבר והוא בדילוג גדול שמאיר בדרך מעביר במצחו ופנים כנ"ל, וע"כ גם הנברא אינו מתפעל בתכלי' הביטול על בוריו כו' כ"א בדרך מעבר, אבל זהו המעלה שבו שהוא אור הפנימי' והעצמו' כמו הבטת אור הראי' במחשבה עמוקה ועצמי' כנ"ל. אבל שרש בחי' ב"ן הוא מהבל הפה דא"ק כו' שזהו כמו ענין המחשבה שבהבל הדיבור הנ"ל דאע"פ שהוא חיצוני מאד אבל מהו' המחשב' יותר באה בהבל הדיבור אע"פ שהוא בהעלם ולא בדרך דילוג כ"כ, ע"כ בא ההמשכה דבחי' ב"ן למטה בהשג' הנבראי' בקירוב גדול שיורד ונכנ[ס] בתוך תוכו בהתפעלו' מורגש במוח ולב עד שיהי' לו אור וחיו' ממש כמ"ש קרבת אלקי' לי טוב, ל"י טו"ב ממש כנרא' בחוש לכל מי שטועם טוב טעם ודעת השג' אלקי' במוחו ולבו שיורד ומתקרב הדבר המושג ונדבק במוחו ולבו וכל איבריו כו' להיותו בשרשו בלא דילוג כ"כ כנ"ל. אך החסרון שלו שיורד ונמשך גם להיכלו' הק"נ כו' להרגיש גם עצמו ליש ודבר גס עד שיכול לומר לי יאורי כו' כנ"ל (שאין זה בבחי' מ"ה כנ"ל), זהו.. צד שהוא בבחי' הבל הדיבור שהוא חיצוני ביותר וגם המחשבה שבאה בו בא בתכלית צמצום ומיעוט האור כו' (אע"פ שיש בה מהתלבשו' מהו' המחשבה ממש כנ"ל), ולא בא כל בחי' הפנימי' ועצמו' שלה בדיבור כמו מחשב' שבעין ובגילוי אור הפנים דחכמ' אדם או מבשורה טובה וכה"ג שכל העצמי' מתגלה רק שכלי הפנים והעין מפסיק המהות העצמי ובזה יש יתרון מעלה למחשב' שבדיבור כנ"ל, וזהו שיש בזה מה שאין בזה כו' וד"ל.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

ג) **ועתה** יש להבין ענין התכלת והלבן שבציצית, כי הנה בחי' הלבן מורה על המשכת השערות ממקום גבוה מאד נעלה בחי' ח"ע ששרשה נמשך מחכמה שלמעלה מאצי' ששם נאמר ושער רישי' כעמר נקא (דניאל ז' ט') שהם בחי' רחמים פשוטים שאינן באים מסיבת אור חוזר של הבירורים דב"ן המתבררים אלא מרבוי תוקף אור החסדים מתפשטים מהם מותרי השפע לחוץ וכמ"כ בענין הציצית מבואר למעלה שענין הלבן הוא שמתלבנים מחמת אור החסדים המתגלים מחזה דז"א ששרשם משם כנודע אבל ענין התכלת הוא מבחי' גבורות כי הנה נודע שיש אשא חיורא ואשא תכלא, ופי' אשא חיורא הוא עצמיות גוון האש ואשא תכלא הוא הסמוך לפתילה שמשתנית גוון האש מחמת דבר אחר הנכלל בו כמ"כ יובן בענין ביטול הנמצאים לה' ית' עצמיות הביטול דש' מ"ה כמו שהוא אין עוד מלבדו וזהו בעולם האחדות דאיהו וגרמוהי חד אבל בבי"ע שהם נפרדים וכשהם מתבטלים אח"כ ביטול היש ז"ס התכלת וז"ש המרגלים ארץ אוכלת יושביה (במדבר י"ג ל"ב) היא המל' מקור דבי"ע שהנבראים נכלי' ומתבטלים בה אבל באמת מרגלי שיקרי הוה (סוטה ל"ה א') כי ביטול זה הוא אמיתי' חיות הנבראים ולא כליון ח"ו וכמ"ש בזהר ע"פ ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום (דברים ד' ד') וכתיב יראת ה' תוסיף ימים (משלי י' כ"ז) וכך אמר הה"מ נ"ע שלכן המלאכים חיים יותר מהנשמות שבגופות מחמת רבוי היראה שלהם וא"כ הרי ביטול זה הוא אמיתי' קיום המציאות, אבל מ"מ גם זה אמת שנק' תכלת דאכיל ושצי למורדים ופושעים בה' כמ"ש קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך (במדבר י' ל"ה) כי הוא גילוי אלקות בבחי' גבורות וצמצומים וז"ס שהתכלת נמשך מגבו' דאבא כי הוא בחי' גבו' וצמצום להיות מאיר גם על הנפרד, וז"ס תכלת דומה לים וים דומה לרקיע (מנחות מ"ג ב') הוא בחי' מקיף דהיינו התנשאות מדת מלכותו ית' וטובה הארץ מאד מאד למקבלים עליהם עול מ"ש בבחי' יראה:

השייכות לזה בביאור פסוקי התורה וראיתם אותו וזכרתם כו', אני ה' ב"פ: מארז"ל טלית שכולה תכלת חייבת בציצית כו':

ספר המצוות – מצות ציצית

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

[נט)] **והנה** אנו רואים שכל עיקר פעולת הדיבור הוא שמגלה לזולתו העלם הצפון בלבו או במחשבתו ושכלו, שבלא הדבור לא יוכל זולתו להבין מה שהשכיל בשכלו או מה שמחשב במחשבתו או מה שאהוב בלבו, וע"י אמצעי' הדבור יוכל לגלות לזולתו מה שהוא צפון ונעלם מעין כל חי, משא"כ ע"י המחשבה, שהרי כשיחשוב כל היום וכל הלילה לא יבין זולתו כלל מה הוא מחשב, כי רק הדבור מגלה לזולתו כנ"ל ולא המחשבה, רק שפעולת המח' לגבי עצמו[22] הוא כמו הדיבור לגבי זולתו. ועד"מ כשמשכיל איזה השכלה חדשה שמתחלה נעשה אצלו בחי' בריקת וסקירת השכל, שבחי' ברק המבריק הנמשך מבחי' משכיל לבחי' השכל הנה להיותו דק עדיין הוא נעלם גם מאתו, כי אינו רק שנפתח מקורו להמציא איזה ענין חדש אבל עדיין לא בא בבחי' השגה והבנה[23] כלל, ואח"כ כשבא בבחי' השגה והבנה להבין עומק הענין וההשכלה על בוריו הנה זה ע"י לבוש המח' שמתלבש השכל בבחי' לבוש המח' עד שמשיגו בהבנת הדברים כל דבר על אופנו. ונמצא כי ע"י אמצעית המח' בא ההשכלה לידי השגה והבנה להאדם עצמו שהשכיל השכלה זו ובלעדה לא יוכל גם הממציא ההשכלה להבין את ההשכלה, והרי המח' הוא כמו ממוצע בין כח המבריק ההשכלה לבחי' ההשגה והבנה שנמשך מבחי' הבינה, הגם שבאמת אינה ממוצע כ"א לבוש, אך ע"י אמצעית לבוש זה בא ההשכלה לידי השגה והבנה להאדם שהשכילה, ונמצא כי פעולת המחשבה לגבי עצמו הוא כמו הדיבור לגבי זולתו כו'. אמנם הנה ממחשבת האדם לא יתהוה

22) הדיבור הוא שמגלה לזולתו. . המחשבה לגבי עצמו: ראה גם סה"מ תרכ"ח ע' קעה. תרל"ג ח"ב שם ס"ע תקו-ז. ס"ע תקט-י. המשך וככה תרל"ז פע"ט (ע' קכו). ובכ"מ.

23) שמתחלה נעשה. . בריקת וסקירת השכל. . ואח"כ. . בבחי' השגה והבנה: ראה גם תניא פ"ג. ועוד.

כלום, שהרי אם יחשוב כל היום בענין התהוות איזה דבר לא יתהוה מזה כלום, כ"א מדבור האדם כמו דבר מלך שלטון יוכל להתהוות איזה דבר, וג"ז רק יש מיש ולא יש מאין, וכמארז"ל שאם מתכנשין כל באי עולם אינם יכולים לברוא אפי' כנף יתוש א'. אבל הוא ית' הממציא כל הנמצאים כתיב בי' כי לא מחשבותי מחשבותיכם[24] שממחשבת האדם לא יתהוה כלום, אבל אצלו ית' תיכף ומיד כשעלה ברצונו הפשוט להטיב לברואיו הנה ממח' זו נתהווה כל התהוות הנבראי' וכמ"ש בזהר שבמח' א' נבראו כל הנבראי' והיינו בחי' מח' הקדומה דא"ק וכמ"ש בע"ח כשעלה ברצונו הפשוט כו', וז"ע מארז"ל בראשית נמי מאמר הוא היינו בחי' מאמר הכללי[25] שכולל כל עשרה מאמרות, והיינו שבחי' מחשבה זו מגלה העלם העצמי לבוא בבחי' גילוי, וכ"ז בעצמותו עדיין, וכמשנת"ל שפעולת המח' אצל האדם לגבי עצמו כמו פעולת הדבור לגבי זולתו, ועד"ז יובן בבחי' אוא"ס ב"ה שמה שעלה ברצונו הפשוט הנה ע"י בחי' מחשבה זו נתהוה הכל מאתו ית'. אמנם הנה כ"ז הוא לגבי עצמותו עדיין, וכמו העלם המחשבה שמגלה העלם העצמי לגבי עצמו. וזהו בחי' א"ק היינו בחי' מח' הקדומה, ונק' אדם להיותה מקור לבחי' אדם, והיינו מה שעלה ברצונו להטיב לברואיו, ואם אין נבראים למי ייטיב, ולהיותה מקור לבחי' אדם לכן נק' אדם, וגם קדמון להיותה לבוש לבחי' א"ס הקדמון וכמו שהוא ית' קדמון לכל הקדומים כמו"כ לבושו ית' קדמון וכהדין קמצא דלבושי' מיני' ובי', שכ"ז הוא רק לשבר את האוזן כו', ובחי' זו היא בחי' בריאה דכלליות. ונמצא מתורץ מה שא"ק נק' אדם דבריאה בכלליות, וגם מתורץ מה שנק' אדם ואעפ"כ הוא נק' גם קדמון.

ומ"מ לגבי א"ס הוא בחי' בריאה עדיין, ובכדי להיות א"ק זהו ע"י צמצום עדיין, והיינו הצמצום להיות מח' הקדומה זו כו', וכן יש בחי' אצי' דכלליות[26] שהוא גילוי שורש הפרשת הארה שזהו בחי' אצי', שבד"כ זהו ההפרש בין אצי' לבי"ע, בי"ע הם נבראים מחודשים ואצי' גילוי ההעלם, וכשם שיש שורש הבריאה היינו מה שמגלה העלם העצמי לגבי עצמו, כן יש בחי' שורש הפרשת הארה דאצי' גם בבחי' עצמותו, וביניהם יש שורש בחי' המל' דאצי' המהוה בריאה העליונה מח' הקדומה. ועד"ז נבין עוד יותר מה ששיער עצמו בכח מה שעשה בפועל[27], הנה שיעור אינה מדידה כ"א השערה לבד, דאילו כמו שעלה ברצונו הלא כתי' כי לא מחשבותי מחשבותיכם שלמעלה מיד כשעלה ברצונו הרי נתהוה ובא לידי פועל, אלא ענין ההשערה הוא מה שהוא בכח עדיין קודם שבא לידי פועל כו', ובחי' זו הוא באמת לפני הצמצום דאילו לפי מה שנת"ל בענין שהקו הוא בחי' ממכ"ע, והעיגול הגדול שלפני הקו הוא סוכ"ע הנה הקו הוא לאחר הצמצום והעיגול אם שזהו א"ס שלפני הצמצום מ"מ ה"ז בא ע"י סיבת הצמצום שהרי סילק אורו הגדול על הצד ע"י הצמצום כמ"ש בע"ח וכנ"ל, ומה"ע ים וארץ לפני הצמצום, אלא שצ"ל כנ"ל שכ"ז הוא בענין ההשערה בכח קודם שבא לידי פועל אפי' להיות מחה"ק ואצי' הנ"ל.

המשך והחרים תרל"א

מאמר ד"ה אם בחקותי תלכו

24) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. . ממחשבה זו נתהווה כל התהוות הנבראים: ראה בארוכה סה"מ תרל"ד ע' רמ. וראה גם סה"מ תרל"ג ח"ב שם ע' תקח. ובכ"מ.

25) בראשית נמי מאמר הוא. . מאמר הכללי: ראה בארוכה סה"מ תרכ"ז ס"ע רפב ואילך. [ובהנסמן שם בתחילת המאמר].

26) ובחי' זו היא בחי' בריאה דכלליות. . יש בחי' אצי' דכלליות: ראה בארוכה לקו"ת מסעי צה, א ואילך. סה"מ תרמ"ד (הוצאת תשס"ג) ע' שמו ואילך.

27) ששיער עצמו בכח. . שיעור אינה מדידה כ"א השערה בלבד: ראה בהנסמן בסה"מ תרמ"ד שם ע' שנב.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס ומעין

וְהִנֵּה טַעַם וְסִבַּת הַדָּבָר מַה שֶּׁהַהַשְׁפָּעָה הַגַּשְׁמִית בָּאָה דַּוְקָא עַל יְדֵי הַמַּזָּלוֹת הוּא, דְּהִנֵּה לְפִי שִׁתֵּי הַשִּׁיטוֹת בְּמַהוּת הַחֶסֶד שֶׁנִּקְצָב לְהָאָדָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הִנֵּה לְפִי דֵּיעָה הָא' הוּא חֶסֶד פָּשׁוּט עֲדַיִין וְאֵין בּוֹ עֲדַיִין צִיּוּר וְתוֹאַר הַשְׁפָּעוֹת הַגַּשְׁמִים, וְהַדֵּיעָה הַב' דְּהַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת כּוֹלֵל בְּתוֹכוֹ גַּם בְּחִינַת חֶסֶד דַּעֲשִׂיָּה וְכֵן כָּל הַבְּחִינוֹת הַמִּסְתַּעֲפוֹת מִזֶּה זֶהוּ בְּחִינַת הָאוֹר וְהַחַיּוּת רוּחָנִי אֲבָל לֹא עֶצֶם הַדָּבָר הַגַּשְׁמִי, וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה חֶסֶד גַּשְׁמִי בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי הוּא עַל יְדֵי הַכֵּלִים וְהַלְּבוּשִׁים דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִצְטַיֵּיר בָּהֶם צִיּוּר הַגֶּשֶׁם, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הָאוֹר עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה בִּבְחִינַת מְצִיאוּת יֵשׁ וְגַשְׁמִי וְכַיָּדוּעַ דְּכָל עִנְיַן

הַמְּצִיאוּת נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הֶסְתֵּר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים דְּכָל עִנְיַן הַבְּרִיאָה בְּפוֹעֵל הוּא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין בְּצִמְצוּם הָאוֹר וְהֶעְלֵמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים פד. יב) כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' אֱלֹקִים כְּדוּגְמַת הַמָּגֵן שֶׁהוּא הַנִּרְתָּק הַמְכַסֶּה עַל עֶצֶם הַשֶּׁמֶשׁ דְּלוּלֵא זֹאת אֵין בִּיכוֹלֶת הַנִּבְרָאִים לְקַבְּלוֹ, הִנֵּה כֵן בְּשֵׁם אֱלֹקִים הַמְכַסֶּה וּמַעְלִים עַל עֶצֶם הָאוֹר דְּשֵׁם הוי' הַמְהַוֶּה.

וְטַעַם הַדָּבָר הוּא דְּכַאֲשֶׁר הָאוֹר מֵאִיר בְּגִילוּי אָז אֵין שׁוּם מְצִיאוּת, אַדְרַבָּה גִּילוּי הָאוֹר פּוֹעֵל בִּיטּוּל הַמְּצִיאוּת וְהֶעְדֵּרוֹ, וְעַל יְדֵי הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הָאוֹר נַעֲשָׂה בְּחִינַת הַמְּצִיאוּת, וְכָל שֶׁהַהֶסְתֵּר יוֹתֵר נַעֲשָׂה יוֹתֵר בְּחִינַת מְצִיאוּת הַיֵּשׁוּת, וְזֶהוּ שֶׁהַחֶסֶד כְּמוֹ שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה הִנֵּה בְּכָל עוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה נַעֲשָׂה בִּבְחִינַת מְצִיאוּת יוֹתֵר, דִּתְחִלָּה מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים דְּבְרִיאָה וְנַעֲשָׂה בִּבְחִינַת מְצִיאוּת יֵשׁ לְגַבֵּי אֲצִילוּת, אֲבָל לְגַבֵּי לְמַטָּה הַיְינוּ בְּעוֹלָם הַיְצִירָה הוּא רוּחָנִי עֲדַיִן וְצָרִיךְ הָאוֹר לְהִתְעַלֵּם בְּעוֹלָם הַיְצִירָה.

וּבָזֶה יוּבַן דִּיּוּק לְשׁוֹן רַבֵּינוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ דְּרוּשׁ הַמַּתְחִיל לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בִּפְרִי עֵץ חַיִּים שֶׁהוּבָא לְעֵיל שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עַל יְדֵי מַעֲבַר יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַנִּקְרָא גַּם כֵּן הִתְלַבְּשׁוּת דְּאִם לֹא כֵן לֹא הָיָה פּוֹעֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, וְהַיְינוּ דְּבִכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה פְּעוּלַּת הַגַּשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵינוֹ מַסְפִּיק עֲדַיִן הַיֵּשׁ דְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה שֶׁהוּא יֵשׁ לְגַבֵּי אֲצִילוּת, אֲבָל לְגַבֵּי יְצִירָה הוּא רוּחָנִי עֲדַיִן, וְגַם אִם אוֹר הַחֶסֶד שֶׁל הַמְּצִיאוּת דְּבְרִיאָה יַעֲבוֹר בְּדֶרֶךְ מַעֲבַר הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה הִנֵּה עֲדַיִן לֹא תִּהְיֶה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִית מַמָּשׁ, כִּי אִם צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת כֵּלִים וּלְבוּשִׁים דִּיצִירָה שֶׁמַּעְלִימִים וּמַסְתִּירִים יוֹתֵר עַל הָאוֹר הָאֱלֹקִי דִּבְחִינַת חֶסֶד הָעֶלְיוֹן וְנַעֲשָׂה עַל יְדֵי זֶה בִּבְחִינַת מְצִיאוּת יוֹתֵר וּמִתְלַבֵּשׁ אַחַר כַּךְ בְּכֵלִים וּלְבוּשִׁים דַּעֲשִׂיָּה שֶׁמַּסְתִּירִים עוֹד יוֹתֵר מִלְּבוּשִׁים דִּיצִירָה וְנַעֲשָׂה יוֹתֵר בִּבְחִינַת מְצִיאוּת יֵשׁ.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן הַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הִתְלַבְּשׁוּת הַהַשְׁפָּעָה בְּהַמַּדְּלוֹת בִּכְדֵי שֶׁתִּתְגַּשֵּׁם הַהַשְׁפָּעָה יוֹתֵר, דְּבִכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִית מַמָּשׁ זֶהוּ עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הַחֶסֶד בְּהַמַּדְּלוֹת גַּם כֵּן, דְּכָל לְבוּשׁ הוּא מַעְלִים וּמַסְתִּיר וְכָל שֶׁהַלְּבוּשׁ תַּחְתּוֹן יוֹתֵר הֲרֵי הוּא מַעְלִים וּמַסְתִּיר יוֹתֵר, וְלָכֵן עַל יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּהַמַּדְּלוֹת בָּא הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִית מַמָּשׁ, כִּי הַלְּבוּשִׁים הָעֶלְיוֹנִים גַּם דְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הָרוּחָנִית הֵם לְבוּשִׁים רוּחָנִים וּמְמֵילָא אֵינָם מַעְלִימִים וּמַסְתִּירִים כָּל כַּךְ בְּאוֹפֶן שֶׁתִּתְגַּשֵּׁם עַל יָדָם הַהַשְׁפָּעָה לִהְיוֹת שֶׁפַע גַּשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ, כִּי אִם עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הַמַּדְּלוֹת שֶׁהֵם לְבוּשִׁים הַמַּעְלִימִים וּמַסְתִּירִים לְגַמְרֵי עַל הָאוֹר עַד שֶׁיִּתְהַוֶּה עַל יְדֵי זֶה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִית מַמָּשׁ וְכָל זֶה הוּא רַק בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְגַּשֵּׁם הַהַשְׁפָּעָה, אֲבָל הַהַשְׁפָּעָה עַצְמָהּ הִיא מִבְּחִינַת חֶסֶד עֶלְיוֹן כַּנ"ל וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד כו' וְשָׁרְשׁוֹ הוּא מִבְּחִינַת ה' חֲסָדִים וְה' גְּבוּרוֹת דְּעַתִּיק כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (מַאֲמָר יח פֶּרֶק ב), שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ וְנִתְחַלֵּק שֶׁפַע הַחֶסֶד לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים לְפִי אוֹפֶן קַבָּלַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עָלָיו בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּלְפִי אוֹפֶן הַתְּשׁוּבָה שֶׁלּוֹ בַּחֲרָטָה אֲמִיתִּית עַל הֶעָבָר וְקַבָּלָה אֲמִיתִּית עַל לְהַבָּא בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּסוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בְּפוֹעֵל מַמָּשׁ, וְהַהַמְשָׁכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים הִיא בִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת וּבְכָל יוֹם נִמְשֶׁכֶת הַשְׁפָּעַת הַחֶסֶד מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת וּמִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה לְפִי אוֹפֶן עֲבוֹדָתוֹ וּתְפִלָּתוֹ בְּכָל יוֹם, וְיוֹרֵד הַחֶסֶד הָעֶלְיוֹן מִמַּדְרֵיגָה לְמַדְרֵיגָה לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים תַּחְתּוֹנִים יוֹתֵר שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְגַּשֶּׁמֶת הַהַשְׁפָּעָה יוֹתֵר, עַד שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמַּדְּלוֹת שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה בִּבְחִינַת חֶסֶד גַּשְׁמִי מַמָּשׁ.

קִיצּוּר. הַחֶסֶד הַנִּקְצָב לְאָדָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּמוֹ שֶׁהוּא עֲדַיִן בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת לְדֵיעָה הָא' הוּא פָּשׁוּט עֲדַיִן וּלְדֵיעָה הַב' הוּא רוּחָנִי, וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה גַּשְׁמִי אֵינוֹ מַסְפִּיק הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּכֵלִים וּלְבוּשִׁים דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה רַק הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּהַמַּדְּלוֹת, וְעָצָם הַשֶּׁפַע דְּחֶסֶד עֶלְיוֹן הוּא מֵעַתִּיקָא קַדִּישָׁא.

מאמר כג פרק ב

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים תש"ט

ה) **וְהִנֵּה** בֶּאֱמֶת צָרִיךְ לוֹמַר דְּהַב' מַדְרֵגוֹת שֶׁבִּתְרוּמָה הֵם עִנְיָן אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם הוּא, דְּבָעֲבוֹדָה דִּקְרִיאַת שְׁמַע הֲרֵי הָעִקָּר הִיא בְּחִינַת הַעֲלָאָה, וַהֲגַם דְּכָל עֲבוֹדָה וְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא[יב] מַמְשִׁיךְ וּמְעוֹרֵר בְּחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא[יג], הָאֱמֶת הוּא כֵּן, אָמְנָם הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא הוּא לְפִי עֶרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּעֲבוֹדָה דִּתּוֹרָה, לִהְיוֹת שֶׁעִקַּר עִנְיָנָהּ הוּא בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה וְגִלּוּי, לָזֹאת עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בַּתּוֹרָה מְעוֹרֵר

יב. והתעוררות מלמטה (מצד האדם). יג. התעוררות מלמעלה.

לְמַעְלָה גַּם כֵּן בְּחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא מִצַּד עַצְמָהּ שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל, פֵּרוּשׁ שֶׁהַגִּלּוּי אוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַתּוֹרָה אֵינוֹ לְפִי עֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ כְּלָל, וְלָכֵן הַתּוֹרָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם חֶסֶד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי לא, כו) "וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ", דְּיָדוּעַ דְּגִלּוּי הַחֶסֶד הוּא בְּחִינַת הַמְשָׁכָה וְגִלּוּי שֶׁאֵינוֹ בְּעֶרֶךְ כְּלָל לְגַבֵּי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, וְזֶהוּ שֶׁאִיתָא בַּזֹּהַר חֵלֶק א דַּף קמה עַמּוּד א, "וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ — דָּא אַבְרָהָם דְּבֵיהּ בָּרָא עָלְמָא וּבֵיהּ מִשְׁתָּעֵי תָּדִיר"[יד], דִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָיְתָה גַּם כֵּן בִּבְחִינַת חֶסֶד, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמֵר בְּעֵץ חַיִּים (בִּתְחִלָּתוֹ), כְּשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ הַפָּשׁוּט לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם בְּכֹדֵי לְהֵטִיב לִבְרוּאָיו שֶׁהוּא מִצַּד טֶבַע הַטּוֹב לְהֵטִיב, וְיָדוּעַ[16] דְּחֶסֶד דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם הוּא בְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר "דְּבֵיהּ בָּרָא עָלְמָא", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ד) "אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם", בְּאַבְרָהָם שֶׁבִּזְכוּתוֹ נִבְרָא, דְּלִהְיוֹת מַדְרֵגַת אַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת הַחֶסֶד, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמֵר בַּפַּרְדֵּס[17] בְּשֵׁם סֵפֶר הַבָּהִיר: "אָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִימֵי הֱיוֹת אַבְרָם בָּאָרֶץ לֹא הֵצְרַכְתִּי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, אֶלָּא אַבְרָם עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ בִּמְקוֹמִי", שֶׁהֶחְלִיף מְקוֹם מִדַּת הַחֶסֶד מַמָּשׁ, שֶׁהָיָה מֻרְכָּבָה לִבְחִינַת חֶסֶד הָעֶלְיוֹן, וְלָכֵן גַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה מְלֻבָּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי הָיָה מֵאִיר בּוֹ גִּלּוּי אוֹר הָעֶלְיוֹן, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר חֵלֶק א דַּף קמא עַמּוּד ב עַל פָּסוּק "וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם", "דָּא אַבְרָהָם דְּאִיהוּ נְהוֹרָא דִּימָמָא, וּנְהוֹרָא דִּילֵיהּ אָזִיל וְנָהִיר וְאִתְתַּקִּיף בְּתִקּוּנָא דְּיוֹמָא"[טו], שֶׁהוּא בְּחִינַת גִּלּוּי הַחֶסֶד הָעֶלְיוֹן (וְעַיֵּן בְּמִקְדַּשׁ מֶלֶךְ שָׁם)[18], וְלָזֹאת חֲרֵי הָיָה מַשְׁפִּיעַ טוֹב וָחֶסֶד לַכֹּל, לְפִי שֶׁהוּא עֶצֶם מַעֲלַת מַדְרֵגַת חֶסֶד, וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר "דָּא אַבְרָהָם דְּבֵיהּ בָּרָא עָלְמָא וּבֵיהּ מִשְׁתָּעֵי תָּדִיר", דְּכְמוֹ בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה הָיָה בְּעִקָּר לְפִי שֶׁחָפֵץ חֶסֶד הוּא, כְּמוֹ כֵן גַּם עַתָּה הָרָצוֹן וְהַחֵפֶץ שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁיָּאִיר גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, וְגִלּוּי זֶה וְהַמְשָׁכָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה דַּוְקָא, וְכַמְבֹאָר בַּגְּמָרָא (סָכָה דַּף מט עַמּוּד ב) "וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד וְיֵשׁ תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד, אֶלָּא תּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד", שֶׁבֶּאֱמֶת חֲרֵי הִיא רַק תּוֹרָה אַחַת, אַךְ בָּהּ ב' בְּחִינוֹת, תּוֹרָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וְתוֹרָה לִשְׁמָהּ שֶׁהִיא תּוֹרַת חֶסֶד, וְאִיתָא בְּקֹהֶלֶת יַעֲקֹב דְּתוֹרַת חֶסֶד הִיא הַמְשָׁכַת גִּלּוּי אוֹר הַחֲסָדִים דְּאַבָּא, אָמְנָם בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אוֹר זֶה בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּגִלּוּי מַמָּשׁ לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת לִשְׁמָהּ. "אִיכָּא דְּאָמְרֵי"[טז], שֶׁיֵּשׁ עוֹד אֹפֶן בְּהַמְשָׁכַת גִּלּוּי אוֹר הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁיָּאִיר לְמַטָּה, "תּוֹרָה לְלַמְּדָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד, שֶׁלֹּא לְלַמְּדָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד", דְּלִהְיוֹת עִקַּר עִנְיַן הַחֶסֶד הוּא בְּחִינַת הַגִּלּוּי וְהַמְשָׁכָה דַּוְקָא, שֶׁיָּאִיר בְּחִינַת גִּלּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, וְהַמְּבַשֵּׁר בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה, אַךְ בִּתְנַאי שֶׁתִּהְיֶה בְּחִינַת תּוֹרָה לְלַמְּדָהּ, לְלַמְּדָהּ לַכֹּל, אוֹ שֶׁיִּגְרֹם עִנְיַן לִמּוּד הַתּוֹרָה (וְכַיָּדוּעַ מִמַּעֲלַת תַּמְכִּין דְּאוֹרַיְיתָא[יז]) שֶׁהוּא בְּחִינַת הַגִּלּוּי, וְכָל גִּלּוּי נִקְרָא בְּשֵׁם חֶסֶד, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה עַל יְדֵי זֶה גּוֹרֵם לִהְיוֹת גִּלּוּי הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁגַּם לְמַטָּה יָאִיר גִּלּוּי הָאֱלֹקוּת כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, שֶׁמּוּבָן הֵיטֵב שֶׁגִּלּוּי כָּזֶה אֵינוֹ לְפִי עֶרֶךְ הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל, אֶלָּא שֶׁהוּא גִּלּוּי בְּחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא מִצַּד עַצְמָהּ לִהְיוֹת כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה, הֲגַם שֶׁנִּמְשָׁךְ גִּלּוּי אוֹר נַעֲלֶה בִּבְחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא, מִכָּל מָקוֹם הוּא לְפִי עֶרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא. וְזֶהוּ שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה יֵשׁ לָהֶן זְמַן מֻגְבָּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן תּוֹרָה אֵין לָהּ זְמַן מֻגְבָּל, וּמִצְוָתָהּ בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְהוֹשֻׁעַ א, ח) "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה" וְגוֹ', שֶׁלִּהְיוֹתָהּ בְּחִינַת גִּלּוּי חֶסֶד הָעֶלְיוֹן לָזֹאת אֵין לָהּ זְמַן מֻגְבָּל כְּלָל, אֲבָל בְּעֶצֶם עִנְיָנָם הֵם מַדְרֵגָה אַחַת, לְהַמְשִׁיךְ הָאוֹר הָאֱלֹקִי לְמַטָּה, אֶלָּא שֶׁעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה הִיא בִּבְחִינַת הַעֲלָאָה וְהַגִּלּוּי בָּזֶה אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא שֶׁלְּפִי עֶרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עֲבוֹדָה דְּתוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה וְגִלּוּי, וְעַל יָדָהּ נִמְשָׁךְ בְּחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא מִצַּד עַצְמָהּ שֶׁהוּא בְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", אַךְ בִּכְלָלוּת הֵם בְּחִינַת תְּרוּמָה, אֶלָּא שֶׁבִּתְרוּמָה זוֹ גּוּפָא יֶשְׁנָן ב' מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ.

קִצּוּר. קְרִיאַת שְׁמַע עִנְיָנָהּ הַעֲלָאָה, וְהָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא לְפִי עֶרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא. תּוֹרָה עִקָּרָהּ הַמְשָׁכָה, וְהָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא אֵינָהּ לְפִי עֶרֶךְ, וְלָכֵן נִקְרֵאת חֶסֶד וְאֵין לָהּ זְמַן מֻגְבָּל.

ד"ה בשנה שהקדימו

---

16) בדרושי ראש השנה ובכמה מקומות.

17) שער כב, פרק ד. ונדפס גם כן בהשמטות לזוהר חלק א רסד, ב.

18) הגהת כבוד קדושת מורי חמי אדמו"ר שליט"א [=אדמו"ר מוהריי"צ נשמתו עדן] על הגליון וזה לשונו: בענין אברהם צריך עיון מהא דאברהם פסיק טעמא בגווייהו, ומבואר דאינו דומה לכמו שהוא למעלה כו', עד כאן לשונו.

פסיק טעמא דאברהם - ראה שמות רבה פרשה ב. זוהר חלק א קכ, א. ונסמן במנחת שי שמות ג, ד.

יד. זה אברהם (מדת החסד, כדלהלן) שבו ברא את העולם ובו מדבר תמיד. טו. זה אברהם שהוא אור היום ואורו הולך ומאיר ומתחזק בתיקון היום. טז. יש שאומרים. יז. תומכי התורה.

לקוטי דיבורים

יח. ביום ששי לפנות בוקר הגיע לעיירה מגיד אחד. מיד בבואו הלך אל ראש הקהל לבקש רשות לדרוש למחרת לפני הקהל. לפי מכתבי ההמלצה שהיו בידו, היה מיוחד במינו בתורת המגידות ומספיק לו כמה רגעים של דרשנות שהקהל יתמוגג מדמעות, ואשר דרשותיו עושות בעלי תשובה.

ראש הקהל היה יהודי פשוט, אבל יחד עם כך יהודי חרד לדבר ה', כיבד את המגיד וסיפר לו ששבת זו נקבעה אצלם כשבת של הודאה, ואותו זמן, המתאים לדרשה שלו, כבר קבעו לאמירה נוספת של ספר התהלים.

משמע המגיד דברים אלה, גידף את ראש הקהל על שמבזה את התורה הקדושה, אינו מכבד כראוי תלמיד חכם כמותו. מה זאת אומרת לענות לתלמיד חכם כמוהו שאין זמן פנוי לשמיעת דרשתו, לשינה ולאכילת מאפה יש לכם זמן ואילו לשמוע דברי תורה ומוסר אין לכם זמן, הגיהנום יהיה קטן מדי לכם. והוסיף מטר של קללות על ראש הקהל ואנשי העיירה. ראש הקהל שנרעש ונפחד ביקש מחילה מהמגיד, ובקושי פעל עליו שיסור אתו אל הרב דמתא, להתדבר על הזמן המתאים לשמיעת דרשתו.

המגיד אמר לראש הקהל, שלפי התקנות הישנות, כשמגיד מגיע לעיירה, עליו לגשת אל ראש הקהל לבקש רשות לדרוש, ברם אל רב העיר אין המגיד מחוייב ללכת. מגיד רגיל מחכה עד שהרב ישלח אליו שליחים נכבדים להזמינו אליו, ומגיד תלמיד חכם גדול כמוהו מחכה בהליכתו אל הרב עד שהרב בא אליו.

יט. ראש הקהל ניגש אל הרב וסיפר לו את כל המאורע. הרב בהיותו עניו ושפל ברך, ענה: בטח כבוד תורתנו הקדושה וכבוד תלמיד חכם, גדול ביותר, ובפרט תלמיד חכם כזה כמו המגיד, שבדרשות המוסר שלו הוא מזכה את הרבים ומוסר נפשו על כך. ובשמחה גדולה הוא מוכן ללכת אל המגיד.

אכסניתו של המגיד היתה אצל שמש בית המדרש. בדרכו לעיירה החליט המגיד, שמכיוון שעליו למצוא בעיירה אדם מתאים, שיוכל לומר לו אל מי עליו לפנות, וכן לבצע עבורו שליחויות שונות - הרי המקום הטוב ביותר הוא להתאכסן אצל שמש בית המדרש, ואחר כך יראה איך יפול דבר.

כשהרב וראש הקהל הגיעו לאכסניתו של המגיד, נחה דעתו של המגיד.

מיד התפתחה שיחה תורנית בין הרב למגיד. הרב נכח לדעת שהמגיד הוא באמת למדן גדול. ראש הקהל עמד מהצד ובהדרת כבוד האזין למדובר אם כי לא הבין הרבה.

ככלותם לדבר, קבעו את זמן הדרשה, לאחרי "שלש סעודות" עד לזמן אמירת פרקי "שיר המעלות" שבתהלים, לפני תפלת ערבית.

הרב הזמין את המגיד אליו לארוחת בוקר, ובזמן הארוחה שוחחו ביניהם בדברי תורה בפלפול וחריפות. מיד נתפרסם בעיירה שהגיע לשם מגיד מפורסם, גאון גדול וצדיק המזכה את הרבים, ושיאמר דרשתו בשבת אחרי שלש סעודות לפני אמירת פרקי "שיר המעלות" בבית המדרש הגדול, ואשר על כולם לבוא לשם.

כ. נשי העיירה הקפידו על ההוראות המיוחדות לגבי שבת הודאה זו, ומצדן הוסיפו נוהג נוסף, במקום נר אחד שהיו מדליקות כל שבת, הוסיפו לכבוד שבת זו נר של הוספה בבית המדרש שהואר כולו.

השמחה הגדולה ששררה בשבת זו מהדלקת הנרות, סעודת השבת והזמירות השונות, אמירת התהלים בשבת לפנות בוקר, תפלות השבת וברכות "מי שברך", אמירת התהלים הנוספת, חלוקת המאפה המתוק לילדים וסיפור חסדי ה' - עשו רושם כביר.

הוד כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע וחבריו הצדיקים הנסתרים היו בשמחה רבה מקידוש שם שמים רב זה, והיו שבעי רצון על שנשארו לשבת בעיירה.

כשהגיע הזמן לדרשתו של המגיד, התאספו כל תושבי העיירה לבית המדרש, המגיד עלה על הבימה והתחיל במשנה באבות שבעה מיני פורעניות באין לעולם, תירגם את המלים לאידיש מדוברת שכולם הבינו והתייפחו בבכי רב.

המגיד דיבר בקול רם יבש ומרוגז, וייסר את הקהל שאינם חרדים כראוי והקב"ה יעניש אותם, בתחילה ברעב, תבואות השדה והירקות ייבלו ואחר כך יעניש השי"ת את ביתם.

קהל השומעים פרץ בבכי מר. אנשים ונשים, זקנים וצעירים, זלגו עיניהם דמעות מרות, והמגיד ממשיך בדברי מוסרו, שהקב"ה יעניש אותם ח"ו גם בדם, בתחילה את ילדיהם ואחר כך את ההורים, שיהיו ח"ו אלמנות ויתומים, כמו שהיה - ל"ע -בגזירות ת"ח ות"ט.

בשמעם דברים אלה, פרצה צעקת כאב מפי כל הנאספים. רבים מהם התעלפו והרעש גבר מרגע לרגע.

כא. בתוך כך נכנס הוד כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע לבית המדרש, ובראותו הבכיות והצעקות ובהיוודע לו כל מה שאמר המגיד, נגע ללבו צערם העמוק של תושבי העיירה.

מורנו הבעש"ט נ"ע עמד על אחד השולחנות ופנה אל המגיד בקול רם: רבי, במדרש כתוב שהשי"ת כביכול אמר אל משה רבנו שיוכיח אותו. למה הנכם אומרים דברי מוסר לאנשי העיירה על שאינם עובדים את הבורא יחיד ברוך הוא בנאמנות כל כך, הוכיחו את הקב"ה

כביכול, על שאינו מרחם על בניו ונחלתו ואשר עתה אחרי שבאמת ריחם עליהם ושלח להם גשמי ברכה יעבדוהו בניו בנאמנות!

אמת, פרצו כל קהל הנוכחים, אמרו מיד קדיש דרבנן אחרי דרשתו של המגיד והחלו לומר פרקי שיר המעלות בשמחה רבה.

כב. זה נקרא שגשמיות היא מתנת אלקים, ושמגשמיות זו יעשו רוחניות.

כל חמשת הטעמים האמורים הביאו לשמחה ולטוב הלב הבלתי מוגבלים ליהודים שבאו מבית המקדש.

"וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב" - כששבים מירושלים ומבית המקדש חזרה לבתיהם הגשמיים - צריכים לקחת אתם את השמחה כדי להאיר את הבית הגשמי.

השמחה של שמיני עצרת ושמחת תורה צריכה להאיר את הבתים ולהאיר כל השנה. השי"ת יצליח לנו, כל כלל ישראל, בגשמיות וברוחניות, שאור התורה הנגלית ודא"ח יאיר בכל בתי ולבבות בני ישראל, שיכירו את האמת, שה"חדר" הדתי האמיתי והישיבה הטובה הם החינוך הטוב האמיתי, וישלח לנו גואל צדק, ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, ויוליכינו קוממיות לארצנו הקדושה במהרה בימינו אמן.

שמחת תורה תרצ"ה

אגרות קודש

ב"ה, ה' כ"ד ניסן תרפ"ו
ליענינגראד

אל אהובינו ידידינו אנ"ש, די בכל אתר ואתר, ד' עליהם יחיו, ויתענגו על רוב טוב בגו"ר

שלום וברכה,

מוצא שפתי פה קדש הקדשים, אזהרתו ופקודתו אשמרה, וחובתי אקיימה. ובזה הנני פונה בבקשה, והוראת דרכי חיים, אל כל אחד ואחד מאוהבי תורה ומחבבי מצוה, אשר בתוככי קהל עדת ישורון, די בכל אתר ואתר, וביחוד הגמור ומוחלט אל כל אחד ואחד מידידינו אנ"ש, אשר אור לו בציון נפשו, בהתאסרות והתקשרות אמיתי, ד' עליהם יחיו, להוסיף אומץ בעבודת הקדש, בהחזקת לומדי תורה תמימה במוסד התמימים.

למותר הוא לבאר גודל הענין בזה, כי כל הישר בעם אלקי אברהם, לבבו תמים עם הוי', ובגאון יעקב, הן המה התלמידי חכמים, תלמידיהם, ותלמידי תלמידיהם, הלומדי תורה, ותקשר באהבה וחיבת הקדש, לתמכם ולתומכם לסעדם ולחזקם.

כבר מוזהרים אנחנו, וכולנו כאחד מחוייבים אנחנו וכל בית ישראל לקיים האמור באגרת הצוואה של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ומובטחים אנחנו כולנו יחדיו, בברכת אור כי טוב, ודבריהם חיים וקיימים, לעד ולנצח נצחים לכל השומר אזהרתם ופקודתם.

חובת גברא הוא, על כל אחד ואחד ביחוד, להתעסק בזה, להיות עושה ומעשה, וכמבואר בענין התעסקות התורה, דתורה צריכה התעסקות, וכמו בעסק גשמי כתיב וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, וכתיב ששת ימים תעבוד, שצריכים לעשות כלי (ע"פ דיני התורה) אשר בה תשרה ברכת הוי' והארת פניו יתברך ויתעלה.

כן, התורה צריכה התעסקות, ואינו די ומספיק במה שהוא מרים תרומתו, או משתדל אצל מכיריו שיתנו תרומת הוי', כי אם צריכים עבודה ויגיעה בקביעות ובהשתדלות מתונה ומסודרה, לטובתם האמיתי, כי הוא חייכם, ובדבר הזה תאריכו ימים כתיב, והתורה נצחית היא בכל זמן ובכל מקום.

הסכת ושמע ישראל, זאת העבודה הטהורה, אשר בה ועל ידה יזכה האדם לבני, חייא, ומזונא רויחא, וגדולים מעשי חייא, כי רוח אייתי רוח ואמשיך רוח, אשר בגלל זאת יתברכו בברכה משולשת, ויזכו להתעורר בקביעות לקבוע עתים לתורה על מנת לשמור לעשות ולקיים מצות הוי' מתוך הרחבה, ופרנסה טובה, ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, ומאושרים בחיים נעימים בגו"ר.

ויקבלו החוה"ש והברכה מאדון השלום כאוות נפשם ונפש ידידם הדורש שלומם טובם והצלחתם בגו"ר המברכם.

[אג"ק מוהריי"צ חלק א עמ' תקז]

כא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כב נָשֹׂא אֶת־
רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם רס״י׃ כג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא
לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃
כד זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד
וּלְמַשָּׂא׃ לוי כה וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־
אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵּהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־
עָלָיו מִלְּמַעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד רס״י׃ כו וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ |
פֶּתַח | שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי
עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ רס״י׃
כז עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכָל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם
עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם רס״י׃ כח זֹאת
עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ס
ישראל שני כט בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם
תִּפְקֹד אֹתָם׃ ל מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל

כא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כב קַבֵּל יָת חֵשְׁבַּן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן אַף
אִנּוּן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן׃
כג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא עַד
בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין תִּמְנֵי יָתְהוֹן כָּל
דְּאָתֵי לְחַיָלָא חֵילָא לְמִפְלַח
פָּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כד דֵּין
פּוּלְחַן זַרְעַית גֵּרְשׁוֹן לְמִפְלַח
וּלְמַטּוֹל׃ כה וְיִטְלוּן יָת יְרִיעַת
מַשְׁכְּנָא וְיָת מַשְׁכַּן זִמְנָא חוֹפָאֵה
וְחוֹפָאָה דְּסַסְגּוֹנָא דִּי עֲלוֹהִי
מִלְּעֵלָא וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ כו וְיָת סְרָדֵי דַרְתָּא וְיָת
פְּרָסָא דְּמַעֲלָנָא דִּתְרַע דַּרְתָּא דִּי
עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר וְיָת אַטּוּנֵיהוֹן וְיָת כָּל מָנֵי
פָּלְחַנְהוֹן וְיָת כָּל דִּי יִתְמְסַר לְהוֹן
וְיִפְלְחוּן׃ כז עַל מֵימַר אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יְהֵי כָּל פָּלְחַן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
לְכָל מַטּוּלְהוֹן וּלְכֹל פָּלְחַנְהוֹן
וּתְמַנּוּן עֲלֵיהוֹן בְּמַטְרָא יָת כָּל
מַטּוּלְהוֹן׃ כח דֵּין פָּלְחַן זַרְעַית
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
וּמַטַּרְתְּהוֹן בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר
אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ כט בְּנֵי מְרָרִי
לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן תִּמְנֵי
יָתְהוֹן׃ ל מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין
וּלְעֵלָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין
תִּמְנִנּוּן כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְמִפְלַח

רש״י

(כב) נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם. כְּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִיךָ עַל בְּנֵי קְהָת, לִרְאוֹת כַּמָּה יֵשׁ שֶׁהִגִּיעוּ לִכְלָל עֲבוֹדָה: (כה) אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן. עֶשֶׂר הַתַּחְתּוֹנוֹת: וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד. יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְאֹהֶל עָלָיו: מִכְסֵהוּ. עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים: מָסַךְ פֶּתַח. וִילוֹן הַמִּזְרָחִי: (כו) אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן. כְּלוֹמַר, הַקְּלָעִים וְהַמָּסָךְ שֶׁל חָצֵר, הַסּוֹכְכִים וּמְגִנִּים עַל הַמִּשְׁכָּן וְעַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת סָבִיב: וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם. כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְיָת כָּל דִּי יִתְמְסַר לְהוֹן" - לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן: (כז) עַל־פִּי

מוֹעֵד: לא וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם
בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו
וַאֲדָנָיו: לב וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וַאֲדָנֵיהֶם
וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם וּלְכָל
עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת
מַשָּׂאָם רש״י: לג זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי
לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: ע״כ בחול לד וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּלְבֵית אֲבֹתָם: לה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד: לו וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם
אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: לז אֵלֶּה פְקוּדֵי
מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה: ס לח וּפְקוּדֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם: לט מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא
לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: מ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
וּשְׁלֹשִׁים: מא אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה

יָת פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא: לא וְדָא
מַטְרַת מַטּוּלְהוֹן לְכָל פָּלְחַנְהוֹן
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא
וְעַבְרוֹהִי וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי:
לב וְעַמּוּדֵי דְּדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר
וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן וְאַטּוּנֵיהוֹן
לְכָל מָנֵיהוֹן וּלְכֹל פָּלְחַנְהוֹן
וּבִשְׁמָהָן תְּמַנּוּן יָת מָנֵי מַטְרַת
מַטּוּלְהוֹן: לג דֵּין פָּלְחַן זַרְעַיַת
בְּנֵי מְרָרִי לְכָל פָּלְחַנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן
כַּהֲנָא: לד וּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְרַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא יָת בְּנֵי קְהָת
לְזַרְעַיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן:
לה מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד
בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא
לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: לו וַהֲווֹ
מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין
שְׁבַע מְאָה וְחַמְשִׁין: לז אִלֵּין
מִנְיָנֵי זַרְעַיַת קְהָת כָּל דְּפָלַח
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי מְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא
דְּמֹשֶׁה: לח וּמִנְיָנֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
לְזַרְעַיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן: לט
מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד בַּר
חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא
לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: מ וַהֲווֹ
מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין וְשִׁית מְאָה
וּתְלָתִין: מא אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעַיַת
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל דְּפָלַח בְּמַשְׁכַּן

רש״י

אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְאֵיזֶה מֵהַבָּנִים מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם? בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: **(לב) וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם.** שֶׁל עַמּוּדִים, שֶׁהֲרֵי יְתֵדוֹת וּמֵיתְרֵי הַקְּלָעִים בְּמַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן הָיוּ; וִיתֵדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לַיְרִיעוֹת וְלַקְּלָעִים מִלְּמַטָּה, שֶׁלֹּא תַּגְבִּיהֵם הָרוּחַ, וִיתֵדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לָעַמּוּדִים סָבִיב לִתְלוֹת

וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃ מב וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃ מג מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה
כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מד וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
וּמָאתָיִם׃ מה אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־
מֹשֶׁה׃ מו כָּל־הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית
אֲבֹתָם׃ מז מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַעֲבֹד עֲבֹדַת
עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל מוֹעֵד רש״י׃ מח וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
וּשְׁמֹנִים׃ מט עַל־פִּי יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־
מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְעַל־מַשָּׂאוֹ
וּפְקֻדָּיו אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה רש״י׃ פ שלישי
ה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשַּׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ

זִמְנָא דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל
מֵימְרָא דַיְיָ׃ מב וּמִנְיָנֵי זַרְעַיַת בְּנֵי
מְרָרִי לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן׃ מג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין
וּלְעֵלָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל
דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ מד וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן
לְזַרְעַיַתְהוֹן תְּלָתָא אַלְפִין וּמְאָתָן׃
מה אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעַיַת בְּנֵי מְרָרִי
דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא
דַיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ מו כָּל מִנְיָנֵיָא
דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי
יִשְׂרָאֵל יָת לֵוָאֵי לְזַרְעַיַתְהוֹן
וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן׃ מז מִבַּר
תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד בַּר
חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְמִפְלַח
פָּלְחַן פָּלְחָנָא וּפָלְחַן מַטּוּל
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ מח וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן
תְּמַנְיָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה
וְתַמְנָן׃ מט עַל מֵימְרָא דַיְיָ מְנָא
יָתְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה גְּבַר גְּבַר עַל
פָּלְחָנֵהּ וְעַל מַטּוּלֵהּ וּמִנְיָנוֹהִי דִי
פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ א וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּישַׁלְּחוּן מִן מַשְׁרִיתָא כָּל
דִּסְגִיר וְכָל דְּדָאֵב וְכֹל דִּמְסָאֵב

רש״י

בָּהֶם הַקְּלָעִים בִּשְׁפָתָם הָעֶלְיוֹנָה בִּכְלוֹנְסוֹת וְקַנְדָּסִין כְּמוֹ שֶׁשְּׁנוּיָה בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן׃ **(מז) עֲבֹדַת עֲבֹדָה.** הוּא הַשִּׁיר בִּמְצִלְתַּיִם וְכִנּוֹרוֹת, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה אַחֶרֶת׃ **וַעֲבֹדַת מַשָּׂא.** כְּמַשְׁמָעוֹ׃ **(מט) וּפְקֻדָּיו אֲשֶׁר־צִוָּה ה׳ אֶת־מֹשֶׁה.** וְאוֹתָן הַפְּקֻדִים הָיוּ בַּמִּצְוָה ״מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים״׃ **(ב) צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳.** פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּשְׁמוֹנָה פָּרָשִׁיּוֹת נֶאֱמְרוּ בוֹ בַּיּוֹם, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק הַנִּזְקָקִין (דף ס)׃ **וּישַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה.** שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת הָיוּ שָׁם בִּשְׁעַת חֲנָיָתָן׃ תּוֹךְ הַקְּלָעִים הִיא מַחֲנֵה שְׁכִינָה, חֲנָיַת הַלְוִיִּם סָבִיב - כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפָרָשַׁת ״בְּמִדְבַּר סִינַי״ - הִיא מַחֲנֵה לְוִיָּה. וּמִשָּׁם וְעַד סוֹף מַחֲנֵה הַדְּגָלִים לְכָל אַרְבַּע הָרוּחוֹת הִיא מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. הַצָּרוּעַ נִשְׁתַּלַּח חוּץ לְכֻלָּן; הַזָּב מֵתָר בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וּמְשֻׁלָּח מִן הַשְּׁתַּיִם. וְטָמֵא לָנֶפֶשׁ מֵתָר אַף בְּשֶׁל לְוִיָּה וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּח אֶלָּא מִשֶּׁל שְׁכִינָה. וְכָל זֶה דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִן הַמִּקְרָאוֹת בְּמַסֶּכֶת

לְטָמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא: ג מִדְּכַר עַד נוּקְבָא תְּשַׁלְּחוּן לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא תְּשַׁלְּחֻנּוּן וְלָא יְסַאֲבוּן יָת מַשְׁרִיתְהוֹן דִּי שְׁכִינְתִּי שָׁרְיָא בֵּינֵיהוֹן: ד וַעֲבָדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשַׁלְּחוּ יָתְהוֹן לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ה וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ו מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יַעְבְּדוּן מִכָּל חוֹבֵי אֱנָשָׁא לְשַׁקָּרָא שְׁקַר קֳדָם יְיָ וְיֵחוֹב אֱנָשָׁא הַהוּא: ז וְיוַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן דִּי עֲבָדוּ וְיָתֵב יָת חוֹבְתֵהּ בְּרֵישֵׁהּ וְחֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לִדְחָב לֵהּ: ח וְאִם לֵית לִגְבַר פָּרִיק לַאֲתָבָא חוֹבְתָא לֵהּ חוֹבְתָא דִּמְתֵב קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא בַּר מִדְּכַר כִּפּוּרַיָּא דִּי יְכַפַּר בֵּהּ עֲלוֹהִי: ט וְכָל אַפְרָשׁוּתָא לְכָל קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי יְקָרְבוּן לְכַהֲנָא

וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ רש״י: ג מִזָּכָר עַד־נְקֵבָה
תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא
יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם:
ד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ אוֹתָם אֶל־
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֵּן
עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: ו דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה
כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל
בַּיהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא רש״י: ז וְהִתְוַדּוּ
אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אַשְׁמוֹ
בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם
לוֹ רש״י: ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם
אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל
הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו רש״י: ט וְכָל־
תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ

רש״י

פְּסָחִים (דף סז): **טָמֵא לָנָפֶשׁ.** דִּמְסָאָב לְטָמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עַצְמוֹת אָדָם בִּלְשׁוֹן אֲרָמִי, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בב״ר (פע״ח): אַדְרְיָאנוּס שְׁחִיק טַמְיָא – שְׁחִיק עַצְמוֹת: **(ו) לִמְעֹל מַעַל בַּה׳.** הֲרֵי חָזַר וְכָתַב כָּאן פָּרָשַׁת גּוֹזֵל וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר, הִיא הָאֲמוּרָה בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא (ויקרא ה): ״וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ׳״, וְנִשְׁנֵית כָּאן בִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ: הָאֶחָד שֶׁכָּתוּב ״וְהִתְוַדּוּ״, לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב חֹמֶשׁ וְאָשָׁם עַל פִּי עֵדִים עַד שֶׁיּוֹדֶה בַּדָּבָר. וְהַשֵּׁנִי - עַל גֵּזֶל הַגֵּר שֶׁהוּא נִתָּן לַכֹּהֲנִים: **(ז) אֶת־אַשְׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ.** (ב״ק קיא) הוּא הַקֶּרֶן שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו: **לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ.** (כתובות יט) לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹ: **(ח) וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל.** שֶׁמֵּת הַתּוֹבֵעַ שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים: **לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו.** כְּשֶׁנִּמְלַךְ זֶה לְהִתְוַדּוֹת עַל עֲוֹנוֹ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים אוֹ בֵּן, אוֹ בַּת, אוֹ אָח, אוֹ שְׁאֵר בָּשָׂר הַקָּרוֹב מִמִּשְׁפַּחַת אָבִיו לְמַעְלָה עַד יַעֲקֹב? אֶלָּא זֶה הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים: **הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב.** זֶה הַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ: **לַה׳ לַכֹּהֵן.** קְנָאוֹ הַשֵּׁם וּנְתָנוֹ לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר: **מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים.** הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהָבִיא: **(ט) וְכָל־תְּרוּמָה וְגוֹ׳.** אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: וְכִי תְּרוּמָה מַקְרִיבִין לַכֹּהֵן? וַהֲלֹא הוּא הַמְחַזֵּר אַחֲרֶיהָ לְבֵית הַגְּרָנוֹת?! וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן״? אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (שמות כג): ״תָּבִיא בֵּית ה׳

לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ רס״א׃ י וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ׃ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ רס״א׃ פ רביעי יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל׃ רס״א׃ יג וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה׃ רס״א׃ יד וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׃ רס״א׃

דִּלֵּהּ יְהֵי׃ י וּגְבַר יָת מַעֲשַׂר קוּדְשֵׁהּ דִּלֵּהּ יְהוֹן גְּבַר דִּיתֵּן לְכַהֲנָא דִּלֵּהּ יְהֵי׃ יא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר אֲרֵי תִסְטֵי אִתְּתֵהּ וּתְשַׁקַּר בֵּהּ שְׁקָר׃ יג וְיִשְׁכַּב גְּבַר יָתַהּ שָׁכְבַת זַרְעָא וְיֶהֱי מְכַסָּא מֵעֵינֵי בַּעְלָהּ וּמִטַּמְּרָא וְהִיא מְסָאֲבָא וְסָהִיד לֵית בַּהּ וְהִיא לָא אִתְאֲחָזַת׃ יד וְיֶעְבַּר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵהּ וְהִיא מְסָאֲבָא אוֹ עֲבַר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵהּ וְהִיא לָא מְסָאֲבָא׃

רש״י

אֱלֹהֶיךָ״, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה״, בָּא הַכָּתוּב וְלִמֵּד עַל הַבְּכוּרִים שֶׁיִּהְיוּ נִתָּנִין לַכֹּהֵן: **(י) וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ.** לְפִי שֶׁנֶּאֱמְרוּ מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה, יָכוֹל יָבוֹאוּ וְיִטָּלוּם בִּזְרוֹעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ״, מַגִּיד, שֶׁטּוֹבַת הֲנָאָתָן לַבְּעָלִים, וְעוֹד מִדְּרָשִׁים הַרְבֵּה דָּרְשׁוּ בוֹ בַּסִּפְרֵי. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה (תנחומה פ׳ ראה): ״וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ״, מִי שֶׁמְּעַכֵּב מַעַשְׂרוֹתָיו וְאֵינוֹ נוֹתְנָן, לוֹ יִהְיוּ הַמַּעַשְׂרוֹת, סוֹף שֶׁאֵין שָׂדֵהוּ עוֹשָׂה אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שֶׁהָיְתָה לְמוּדָה לַעֲשׂוֹת: **אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן.** מַתָּנוֹת הָרְאוּיוֹת לוֹ: **לוֹ יִהְיֶה.** מָמוֹן הַרְבֵּה: **(יב) אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ.** מַה כָּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? ״וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ״, אִם אַתָּה מְעַכֵּב מַתְּנוֹת הַכֹּהֵן, חַיֶּיךָ שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָבֹא אֶצְלוֹ לְהָבִיא לוֹ אֶת הַסּוֹטָה: **אִישׁ אִישׁ.** לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמּוֹעֶלֶת בִּשְׁתַּיִם: בְּאִישׁ מִלְּחָמָה שֶׁל מַעְלָה וְאִישָׁהּ מִלְּמַטָּה: **כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ.** שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֵין הַמְנָאֲפִין נוֹאֲפִין עַד שֶׁתִּכָּנֵס בָּהֶן רוּחַ שְׁטוּת, דִּכְתִיב: ״כִּי־תִשְׂטֶה״, וּכְתִיב בּוֹ (משלי ז): ״נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר־לֵב״. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: ״כִּי־תִשְׂטֶה״ - תֵּט מִדַּרְכֵי צְנִיעוּת וְתֵחָשֵׁד בְּעֵינָיו, כְּמוֹ (שם ד) ״שְׁטֵה מֵעָלָיו וַעֲבֹר״ (שם ז): ״אַל יִשְׂטְ אֶל־דְּרָכֶיהָ לִבֶּךָ״: **וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל.** וּמַהוּ הַמַּעַל?: **(יג) וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ.** (סוטה כו) אִישׁ, פְּרָט לְקָטָן וּמִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ: **אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע.** (יבמות צה) שִׁכִּיבָתָהּ פּוֹסֶלֶת אוֹתָהּ וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ פּוֹסֶלֶת אוֹתָהּ, כַּמַּעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי אֲחָיוֹת שֶׁהָיוּ דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ: **וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ.** (סוטה כז) פְּרָט לְסוּמָא. הָא אִם הָיָה רוֹאֶה וּמְעַמְעֵם (סְפָרִים אֲחֵרִים: וּמַעְלִים), אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ: **וְנִסְתְּרָה.** שֶׁעוּר שֶׁתִּרָּאֶה לְטֻמְאַת בִּיאָה: **וְעֵד אֵין בָּהּ.** הָא אִם יֵשׁ בָּהּ אֲפִלּוּ עֵד אֶחָד שֶׁאָמַר: נִטְמֵאת! לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה: **וְעֵד אֵין בָּהּ.** בְּטֻמְאָה, אֲבָל יֵשׁ עֵדִים לִסְתִירָה: **נִתְפָּשָׂה.** נֶאֱנְסָה כְּמוֹ (דברים כב): ״וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ״: **(יד) וְעָבַר עָלָיו.** קֹדֶם לִסְתִירָה: **רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא.** פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (תוטה ג׳): לְשׁוֹן הַתְּרָאָה, שֶׁמַּתְרֶה בָּהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי: **וְהִוא נִטְמְאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו וְגוֹ׳.** כְּלוֹמַר, הוּא הִתְרָה בָּהּ וְעָבְרָה עַל הַתְּרָאָתוֹ, וְאֵין יָדוּעַ אִם נִטְמְאָה אִם

טו וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא
אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח
שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו
לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הִוא מִנְחַת זִכָּרוֹן
מַזְכֶּרֶת עָוֹן רס״י׃ טז וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן
וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃ יז וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם
קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה
בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־
הַמָּיִם רס״י׃ יח וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי
יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ
אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד
הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים רס״י׃
יט וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה

טו וַיְיָתֵי גַּבְרָא יָת אִתְּתֵהּ לְוָת
כַּהֲנָא וַיְיָתֵי יָת קֻרְבָּנַהּ עֲלַהּ חַד
מִן עַסְרָא בִּתְלַת סְאִין קְמְחָא
שְׂעָרִין לָא יְרִיק עֲלוֹהִי מִשְׁחָא
וְלָא יִתֵּן עֲלוֹהִי לְבֻנְתָּא אֲרֵי מִנְחַת
קְנָאָתָא הוּא מִנְחַת דּוּכְרָנָא
מַדְכָּרַת חוֹבָא׃ טז וִיקָרֵב יָתַהּ
כַּהֲנָא וִיקִימִנַּהּ קֳדָם יְיָ׃ יז וְיִסַּב
כַּהֲנָא מֵי כִיּוֹר בְּמַן דַּחֲסַף וּמִן
עַפְרָא דִּי יְהֵי בִּיסוֹדֵי מַשְׁכְּנָא יִסַּב
כַּהֲנָא וְיִתֵּן לְמַיָּא׃ יח וִיקִים
כַּהֲנָא יָת אִתְּתָא קֳדָם יְיָ וְיִפְרַע יָת
רֵישָׁא דְּאִתְּתָא וְיִהַב עַל יְדָהָא יָת
מִנְחַת דּוּכְרָנָא מִנְחַת קְנָאָתָא הִיא
וּבִידָא דְכַהֲנָא יְהוֹן מַיָּא מְרִירַיָּא
מְלַטְטַיָּא׃ יט וְיוֹמֵי יָתַהּ כַּהֲנָא
וְיֵימַר לְאִתְּתָא אִם לָא שְׁכִיב גְּבַר
יָתִיךְ וְאִם לָא סְטִית לְאִסְתָּאֲבָא
בַּר מִבַּעֲלִיךְ הֲוֵי זַכָּאָה מִמַּיָּא

רש״י

לָאו׃ **(טו) קֶמַח.** שֶׁלֹּא יְהֵא מִסֹּלֶת׃ **שְׂעֹרִים.** וְלֹא חִטִּים (סוטה יב); הִיא עָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה וְקָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה׃ **לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן.** שֶׁלֹּא יְהֵא קָרְבָּנָהּ מְהֻדָּר, שֶׁהַשֶּׁמֶן קָרוּי ״אוֹר״, וְהִיא עָשְׂתָה בַּחֹשֶׁךְ׃ **וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה.** שֶׁהָאִמָּהוֹת נִקְרָאוֹת ״לְבוֹנָה״, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר ד)׃ ״אֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה״. (סוטה ה) וְהִיא פֵּירְשָׁה מִדַּרְכֵּיהֶן׃ **כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הִוא.** הַקֶּמַח הַזֶּה. קֶמַח - לְשׁוֹן זָכָר׃ **מִנְחַת קְנָאֹת.** מְעוֹרֶרֶת עָלֶיהָ שְׁתֵּי קְנָאוֹת׃ קִנְאַת הַמָּקוֹם וְקִנְאַת הַבַּעַל׃ **(יז) מַיִם קְדֹשִׁים.** שֶׁקֻּדְּשׁוּ בַּכִּיּוֹר, (כתובות עב) לְפִי שֶׁנַּעֲשָׂה (הַכִּיּוֹר) מִנְּחֹשֶׁת - מַרְאוֹת הַצּוֹבְאוֹת, וְזוֹ פֵּירְשָׁה מִדַּרְכֵּיהֶן, שֶׁהָיוּ נִבְעָלוֹת לְבַעֲלֵיהֶן בְּמִצְרַיִם תַּחַת הַתַּפּוּחַ, וְזוֹ קִלְקְלָה לְאַחֵר — תִּבָּדֵק בּוֹ׃ **בִּכְלִי־חָרֶשׂ.** (סוטה ז) הִיא הִשְׁקְתָה אֶת הַנּוֹאֵף יַיִן מְשֻׁבָּח בְּכוֹסוֹת מְשֻׁבָּחִים, לְפִיכָךְ תִּשְׁתֶּה מַיִם הַמָּרִים בִּמְקֻדָּה בְּזוּיָה שֶׁל חֶרֶס׃ **(יח) וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן וְגוֹ׳.** וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי ה׳״? אֶלָּא מַסִּיעִין הָיוּ אוֹתָהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כְּדֵי לְיַגְּעָהּ וְתִטְרֵף דַּעְתָּהּ וְתוֹדֶה׃ **וּפָרַע.** (שם יד. ספרי) סוֹתֵר אֶת קְלִיעַת שְׂעָרָהּ כְּדֵי לְבַזּוֹתָהּ. מִכָּאן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁגִּלּוּי הָרֹאשׁ גְּנַאי לָהֶן׃ **לִפְנֵי ה׳.** (ספרי) בְּשַׁעַר נִקָּנוֹר, הוּא שַׁעַר הָעַזָּרָה הַמִּזְרָחִי, דֶּרֶךְ כָּל הַנִּכְנָסִים׃ **וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ.** לְיַגְּעָהּ, אוּלַי תִּטְרֵף דַּעְתָּהּ וְתוֹדֶה וְלֹא יִמָּחֶה שֵׁם הַמְיַחֵד עַל הַמַּיִם׃ **הַמָּרִים.** עַל שֵׁם סוֹפָן שֶׁהֵם מָרִים לָהּ׃ **הַמְאָרְרִים.** הַמְחַסְּרִים אוֹתָהּ מִן הָעוֹלָם, לְשׁוֹן (יחזקאל כד)׃ סְלוֹן מַמְאִיר. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ מַיִם אֲרוּרִים שֶׁהֲרֵי קְדוֹשִׁים הֵן וְלֹא אֲרוּרִים כָּתַב הַכָּתוּב, אֶלָּא מְאָרְרִים אֶת הָאֲחֵרִים. וְאַף אוּנְקְלוּס לֹא תִּרְגֵּם לִיטַיָּא, אֶלָּא מְלַטְטַיָּא, שֶׁמַּרְאוֹת קְלָלָה בְּגוּפָהּ שֶׁל זוֹ׃ **(יט) וְהִשְׁבִּיעַ וְגוֹ׳.** וּמַה הִיא הַשְּׁבוּעָה? אִם לֹא שָׁכַב - הִנָּקִי, הָא אִם

אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית
טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים
הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה רש״י׃ כ וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת
אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ
מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ רש״י׃ כא וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־
הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה
יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ
בְּתֵת יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ
צָבֶה רש״י׃ כב וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה
בְּמֵעַיִךְ לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּל יָרֵךְ וְאָמְרָה
הָאִשָּׁה אָמֵן | אָמֵן רש״י׃ כג וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת
הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל־מֵי הַמָּרִים׃
כד וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם

מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין׃ כ וְאַתְּ אֲרֵי סְטִית בַּר מִבַּעְלִיךְ וַאֲרֵי אִסְתָּאֲבְתְּ וִיהַב גְּבַר בִּיךְ יָת שְׁכֻבְתֵּהּ בַּר מִבַּעְלִיךְ׃ כא וְיוֹמֵי כַּהֲנָא יָת אִתְּתָא בְּמוֹמָתָא דִלְוָטָא וְיֵימַר כַּהֲנָא לְאִתְּתָא יְהֵב יְיָ יָתִיךְ לִלְוַט וּלְמוֹמֵי בְּגוֹ עַמִּיךְ בְּדִיהֵב יְיָ יָת יַרְכִּיךְ מַסְיָא וְיָת מְעַיְכִי נְפִיחִין׃ כב וְיֵעֲלוּן מַיָּא מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין בִּמְעַיְכִי לַאֲפָחָא מְעִין וּלְאַמְסָאָה יַרְכָּא וְתֵימַר אִתְּתָא אָמֵן אָמֵן׃ כג וְיִכְתּוֹב יָת לְוָטַיָּא הָאִלֵּין כַּהֲנָא בְּסִפְרָא וְיִמְחוֹק לְמַיָּא מְרִירַיָּא׃ כד וַיַּשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת מַיָּא מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָּא

רש״י

שָׁכַב - חִנְקִי (סִפְרִים אֲחֵרִים: לֹא תִּנָּקִי), שֶׁמִּכְּלָל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, אֶלָּא שֶׁמִּצָּוָה לִפְתֹּחַ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לִזְכוּת: **(כ) וְאַתְּ כִּי שָׂטִית.** ״כִּי״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״אִם״: **(כא) בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה.** שְׁבוּעָה שֶׁל קְלָלָה: **יִתֵּן ה׳ אוֹתָךְ לְאָלָה וְגוֹ׳.** שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מְקַלְּלִין בִּיךְ: יְבוֹאֵךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִפְלוֹנִית: **וְלִשְׁבֻעָה.** (סוטה יח, שבועות כד) שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל נִשְׁבָּעִין בִּיךְ: לֹא יֵאָרַע לִי כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵרַע לִפְלוֹנִית. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה סה): ״וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי״, שֶׁהַצַּדִּיקִים נִשְׁבָּעִים בְּפֵרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים, וְכֵן לְעִנְיַן הַבְּרָכָה (בראשית יא): ״וְנִבְרְכוּ וְגוֹ׳״ (שם מח): ״בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר״: **אֶת־יְרֵכֵךְ.** בַּקְּלָלָה הִקְדִּים יֶרֶךְ לְבֶטֶן, לְפִי שֶׁבָּהּ הִתְחִילָה בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה: **צָבָה.** כְּתַרְגּוּמוֹ: נְפוּחָה: **(כב) לַצְבּוֹת בֶּטֶן.** כְּמוֹ לְהַצְבּוֹת בֶּטֶן. זֶהוּ שִׁמּוּשׁ פַּתָּח שֶׁהַלָּמֶ״ד נְקוּדָה בּוֹ. וְכֵן (שמות יג): ״לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ״, (דברים א): ״לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ״. וְכֵן לַנְפֵּל יָרֵךְ, לְהַנְפִּיל יָרֵךְ, שֶׁהַמַּיִם מְצַבִּים אֶת הַבֶּטֶן וּמַפִּילִים אֶת הַיָּרֵךְ: **לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפֵּל יָרֵךְ.** בִּטְנוֹ וִירֵכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁל נִבְעֶלֶת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה; הֲרֵי שֶׁל נִבְעֶלֶת אָמוּר: **אָמֵן אָמֵן.** קַבָּלַת שְׁבוּעָה: אָמֵן עַל הָאָלָה, אָמֵן עַל הַשְּׁבוּעָה. אָמֵן אִם מֵאִישׁ זֶה, אָמֵן אִם מֵאִישׁ אַחֵר. אָמֵן שֶׁלֹּא שָׂטִיתִי אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה, שׁוֹמֶרֶת יָבָם וּכְנוּסָה: **(כד) וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה.** אֵין זֶה סֵדֶר הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלָּה מַקְרִיב מִנְחָתָהּ, אֶלָּא הַכָּתוּב מְבַשֵּׂרְךָ שֶׁכְּשֶׁיַּשְׁקֶנָּה יָבֹאוּ בָהּ לְמָרִים, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּטֶן וְיָרֵךְ, מִנַּיִן לִשְׁאָר כָּל הַגּוּף? תַּלְמוּד לוֹמַר: וּבָאוּ בָהּ, בְּכֻלָּהּ. אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״בֶּטֶן וְיָרֵךְ״? לְפִי שֶׁהֵן הִתְחִילוּ בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, לְפִיכָךְ הִתְחִיל מֵהֶם הַפֻּרְעָנוּת: **לְמָרִים.** לִהְיוֹת לָהּ רָעִים וּמָרִים:

מְלַטְטַיָּא לִמְרִירוּ: כה וְיִסַּב כַּהֲנָא מִידָּא דְּאִתְּתָא יָת מִנְחַת קְנָאָתָא וִירִים יָת מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ וִיקָרֵב יָתַהּ לְמַדְבְּחָא: כו וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִן מִנְחָתָא יָת אִדְכָּרְתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא וּבָתַר כֵּן יַשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת מַיָּא: כז וְיַשְׁקִנַּהּ יָת מַיָּא וּתְהֵי אִם אִסְתָּאֲבַת וְשַׁקְּרַת שְׁקַר בְּבַעֲלַהּ וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָּא מְלַטְטַיָּא לִמְרִירוּ וְיִפְּחוּן מְעָהָא וְתִתְמְסֵי יַרְכַּהּ וּתְהֵי אִתְּתָא לְלִוָּט בְּגוֹ עַמַּהּ: כח וְאִם לָא אִסְתָּאֲבַת אִתְּתָא וְדַכְיָאָה הִיא וְתִפּוֹק זַכָּאָה וְתַעְדֵּי עִדּוּי: כט דָּא אוֹרַיְתָא דְּקִנְאָתָא דִּי תִסְטֵי אִתְּתָא בַּר מִבַּעֲלַהּ וְתִסְתָּאֵב: ל אוֹ גְּבַר דִּי תֶעְבַּר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵהּ וִיקִם יָת אִתְּתָהּ קֳדָם יְיָ וְיַעְבֵּד לַהּ כַּהֲנָא יָת כָּל אוֹרַיְתָא הָדָא: לא וִיהֵי זַכָּאָה גַּבְרָא מֵחוֹבָא וְאִתְּתָא הַהִיא תְּקַבֵּל יָת

הַמְאָרְרִים לְמָרִים רש״י: כה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֶת מִנְחַת הַקְּנָאֹת וְהֵנִיף אֶת־הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ רש״י: כו וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם רש״י: כז וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמָּיִם וְהָיְתָה אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ רש״י: כח וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע רש״י: כט זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשָּׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה: ל אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת רש״י: לא וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא

רש״י

(כה) וְהֵנִיף. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, וְאַף הִיא מְנִיפָה עִמּוֹ, שֶׁיָּדָהּ לְמַעְלָה מִיָּדוֹ שֶׁל כֹּהֵן: **וְהִקְרִיב אֹתָהּ.** זוֹ הִיא הַגָּשָׁתָהּ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ קֹדֶם קְמִיצָה כִּשְׁאָר מִנְחוֹת: **(כו) אַזְכָּרָתָהּ.** הוּא הַקֹּמֶץ, שֶׁעַל יְדֵי הַקְטָרָתוֹ, הַמִּנְחָה בָּאָה לְזִכָּרוֹן לְגָבֹהַּ: **(כז) וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמָּיִם.** לְרַבּוֹת שֶׁאִם אָמְרָה: אֵינִי שׁוֹתָה! לְאַחַר שֶׁנִּמְחֲקָה הַמְּגִלָּה, מְעַרְעֲרִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ, אֶלָּא אִם כֵּן אָמְרָה: טְמֵאָה אֲנִי (סוטה כז): **וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְגוֹ׳.** אַף־עַל־פִּי שֶׁבַּקְּלָלָה הִזְכִּיר יֶרֶךְ תְּחִלָּה, הַמַּיִם אֵינָן בּוֹדְקִין אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כְּנִיסָתָן בָּהּ: **וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה.** כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל אָלִין בָּהּ: **בְּקֶרֶב עַמָּהּ.** הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין אָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁנִּכָּר, לְאָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִכָּר: **(כח) וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה.** בִּסְתִירָה זוֹ: **וּטְהוֹרָה הִיא.** מִמָּקוֹם אַחֵר: **וְנִקְּתָה.** מִמַּיִם הַמְאָרְרִים וְלֹא עוֹד אֶלָּא וְנִזְרְעָה זָרַע, אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, תֵּלֵד בְּרֶוַח, אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת לְבָנִים (סוטה כז): **(ל) אוֹ אִישׁ.** כְּמוֹ (שמות כא): "אוֹ נוֹדָע". כְּלוֹמַר אִם אִישׁ קַנַּאי הוּא, לְכָךְ "וְהֶעֱמִיד אֶת־הָאִשָּׁה": **(לא) וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן.** אִם בְּדָקוּהָ הַמַּיִם אַל יִדְאַג לוֹמַר: "חַבְתִּי בְּמִיתָתָהּ!" נָקִי הוּא מִן הָעֹנֶשׁ. דָּבָר אַחֵר: מִשֶּׁיַּשְׁקֻנָּה, תְּהֵא אֶצְלוֹ בְּהֶתֵּר וְנִקָּה מֵעָוֹן, שֶׁהַסּוֹטָה

אֶת־עֲוֹנָהּ׃ פ ו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר
לַיהוָה׃ ג מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ
שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה
וַעֲנָבִים לַחִים וְיְבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל׃ ד כֹּל יְמֵי
נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מֵחַרְצַנִּים
וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל׃ ה כָּל־יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר
לֹא־יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר־
יַזִּיר לַיהוָה קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר
רֹאשׁוֹ׃ ו כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־נֶפֶשׁ מֵת
לֹא יָבֹא׃ ז לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ
לֹא־יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל־
רֹאשׁוֹ׃ ח כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה׃
ט וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פֹּתְאֹם וְטִמֵּא
רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם

חוֹבָה׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי
יְפָרֵשׁ לְמִדַּר נְדַר נְזִירוּ לְמֵיזַר
קֳדָם יְיָ׃ ג מִחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
יִזַּר חַל דַּחֲמַר חֲדַת וְחַל דַּחֲמַר
עַתִּיק לָא יִשְׁתֵּי וְכָל מַתְּרוּת עִנְּבִין
לָא יִשְׁתֵּי וְעִנְּבִין רַטִּיבִין וִיבֵשִׁין
לָא יֵיכוּל׃ ד כֹּל יוֹמֵי נִזְרֵהּ מִכֹּל
דִּיתְעֲבֵד מִגֻּפְנָא דְּחַמְרָא
מִפּוּרְצָנִין וְעַד עִצּוּרִין לָא יֵיכוּל׃
ה כָּל יוֹמֵי נְדַר נִזְרֵהּ מַסְפַּר לָא
יֶעְבַּר עַל רֵישֵׁהּ עַד מִשְׁלַם יוֹמַיָּא
דְּיַנְזֵר קֳדָם יְיָ קַדִּישׁ יְהֵי מַרְבֵּי
פֵּרוּעַ שְׂעַר רֵישֵׁהּ׃ ו כָּל יוֹמִין
דְּיַנְזֵר קֳדָם יְיָ עַל נַפְשָׁא דְּמֵתָא
לָא יֵיעוּל׃ ז לְאָבוּהִי וּלְאִמֵּהּ
לְאַחוּהִי וּלְאַחָתֵהּ לָא יִסְתָּאַב
לְהוֹן בְּמוֹתְהוֹן אֲרֵי כְּלִילָא
דֶּאֱלָהֵהּ עַל רֵישֵׁהּ׃ ח כֹּל יוֹמֵי
נִזְרֵהּ קַדִּישׁ הוּא קֳדָם יְיָ׃ ט וַאֲרֵי
יְמוּת מֵתָא עֲלוֹהִי בִּתְכַף שָׁלוּ
וִיסָאֵב רֵישׁ נִזְרֵהּ וִיגַלַּח רֵישֵׁהּ

רש"י

אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ (ספרי): **(ב) כִּי יַפְלִא.** יַפְרִישׁ. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה? לוֹמַר לְךָ: שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, שֶׁהוּא מֵבִיא לִידֵי נִיאוּף (סוטה ב): **נֶדֶר נָזִיר.** אֵין נְזִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא פְּרִישָׁה, אַף כָּאן שֶׁפִּרֵשׁ מִן הַיַּיִן: **לְהַזִּיר לַה׳.** לְהַבְדִּיל עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן לְשֵׁם שָׁמַיִם: **(ג) מִיַּיִן וְשֵׁכָר.** כְּתַרְגּוּמוֹ: "מִחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק", שֶׁהַיַּיִן מְשַׁכֵּר כְּשֶׁהוּא יָשָׁן: **וְכָל־מִשְׁרַת.** לְשׁוֹן צְבִיעָה בְּמַיִם אוֹ בְּכָל מַשְׁקֶה. וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה: "אֵין שׁוֹרִין דְּיוֹ וְסַמְמָנִים", "נָזִיר שֶׁשָּׁרָה פִּתּוֹ בְּיַיִן": **(ד) חַרְצַנִּים.** (נזיר לד) הֵם הַגַּרְעִינִין: **זָג.** הֵם הַקְּלִפּוֹת שֶׁמִּבַּחוּץ, שֶׁהַחַרְצַנִּים בְּתוֹכָן כְּעִנְבָל בַּדּוּג: **(ה) קָדֹשׁ יִהְיֶה.** (ספרי) הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ, לְגַדֵּל הַפֶּרַע שֶׁל שְׂעַר רֹאשׁוֹ: **פֶּרַע.** נָקוּד פַּתָּח קָטָן (סְגוֹל), לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לִשְׂעַר רֹאשׁוֹ — פֶּרַע שֶׁל שֵׂעָר. וּפֵרוּשׁ שֶׁל פֶּרַע: גִּדּוּל שֶׁל שֵׂעָר. וְכֵן (ויקרא כא) אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע. וְאֵין קָרוּי פֶּרַע פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם: **(ח) כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא.** זוֹ קְדֻשַּׁת הַגּוּף מִלְּהִטַּמֵּא לְמֵתִים: **(ט) בְּפֶתַע.** זֶה אוֹנֶס: **פֹּתְאֹם.** זֶה שׁוֹגֵג. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: פֶּתַע פֹּתְאֹם. דָּבָר אֶחָד הוּא: מִקְרֶה שֶׁל פֹּתְאֹם: **וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו.** בָּאֹהֶל שֶׁהוּא בּוֹ: **בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ.** בְּיוֹם הַזָּיָתוֹ.

בְּיוֹמָא דִּדְכוּתֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְגַלְּחִנֵּהּ: י וּבְיוֹמָא תְּמִינָאָה יַיְתִי תְּרֵין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה לְוָת כַּהֲנָא לְתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: יא וַיַּעְבֵּד כַּהֲנָא חַד לְחַטָּאתָא וְחַד לַעֲלָתָא וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי מִדְּחָב עַל מֵתָא וִיקַדֵּשׁ יָת רֵישֵׁהּ בְּיוֹמָא הַהוּא: יב וְיַזֵּר קֳדָם יְיָ יָת יוֹמֵי נִזְרֵהּ וְיַיְתִי אִמַּר בַּר שַׁתֵּהּ לַאֲשָׁמָא וְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי יִבְטְלוּן אֲרֵי אִסְתָּאַב נִזְרֵהּ: יג וְדָא אוֹרַיְתָא דִּנְזִירָא בְּיוֹם מִשְׁלַם יוֹמֵי נִזְרֵהּ יַיְתִי יָתֵהּ לְתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: יד וִיקָרֵב יָת קָרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ אִמַּר בַּר שַׁתֵּהּ שְׁלִים חַד לַעֲלָתָא וְאִמַּרְתָּא חֲדָא בַּת שַׁתַּהּ שְׁלֶמְתָּא לְחַטָּאתָא וּדְכַר חַד שְׁלִים לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא: טו וְסַל פַּטִּיר סֹלְתָּא גְּרִיצַן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוּגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשָׁח וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן: טז וִיקָרֵב כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וַיַּעְבֵּד יָת חַטָּאתֵהּ וְיָת עֲלָתֵהּ: יז וְיָת

הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ רש״י: י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד רש״י: יא וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא רש״י: יב וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא כֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ רש״י: יג וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד רש״י: יד וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים: טו וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם רש״י: טז וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ: יז וְאֶת־הָאַיִל

רש״י

אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בַּשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא טָהוֹר לְגַמְרֵי? תַּלְמוּד לוֹמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. אִי שְׁבִיעִי, יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא הִזָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ: **(י) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים.** לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׁבִיעִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הַתְּשִׁיעִי? קָבַע זְמַן לַקְּרִבִין וְקָבַע זְמַן לַמַּקְרִיבִין: מַה קְּרִבִין הִכְשִׁיר שְׁמִינִי וּמִשְׁמִינִי וָהָלְאָה, אַף מַקְרִיבִין - שְׁמִינִי וּמִשְׁמִינִי וָהָלְאָה: **(יא) מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ.** שֶׁלֹּא נִזְהַר מִטֻּמְאַת הַמֵּת, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר: שֶׁצִּעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן: **וְקִדַּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ.** לַחֲזוֹר וּלְהַתְחִיל מִנְיַן נְזִירוּתוֹ: **(יב) וְהִזִּיר לַה׳ אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ.** יַחֲזוֹר וְיִמְנֶה נְזִירוּתוֹ כְּבַתְּחִלָּה: **וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ.** לֹא יַעֲלוּ מִן הַמִּנְיָן: **(יג) יָבִיא אֹתוֹ.** יָבִיא אֶת עַצְמוֹ; וְזֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֶתִּי״ם שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן, כַּיּוֹצֵא בּוֹ (ויקרא כב): ״וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה״ - אֶת עַצְמָם; כַּיּוֹצֵא בּוֹ (דברים לד): ״וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי״, הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ: **(טו) וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם.** שֶׁל עוֹלָה וּשְׁלָמִים. לְפִי שֶׁהָיוּ בַּכְּלָל וְיָצְאוּ לִדּוֹן בְּדָבָר חָדָשׁ - שֶׁיַּטְעִינוּ לֶחֶם - הֶחֱזִירָן לִכְלָלָן שֶׁיַּטְעִינוּ נְסָכִים כְּדִין עוֹלָה וּשְׁלָמִים: **חַלֹּת בְּלוּלֹת וּרְקִיקֵי מַצּוֹת.** (מנחות עז) עֶשֶׂר מִכָּל מִין: **(יז) זֶבַח שְׁלָמִים לַה׳ עַל סַל הַמַּצּוֹת.** יִשְׁחַט אֶת הַשְּׁלָמִים עַל מְנָת לְקַדֵּשׁ אֶת הַלֶּחֶם: **אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ.** שֶׁל אַיִל:

יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת
וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ רס״ע׃
יח וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ
וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ
אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים רס״ע׃ יט וְלָקַח הַכֹּהֵן
אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה מִן־הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת
מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר
אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ רס״ע׃ כ וְהֵנִיף אוֹתָם
הַכֹּהֵן ׀ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן
עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר
יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן רס״ע׃ כא זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר
יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־נִזְרוֹ מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג
יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת
נִזְרוֹ רס״ע׃ פ כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כג דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ

דִּכְרָא יַעְבֵּד נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם
יְיָ עַל סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא וְיַעְבֵּד
כַּהֲנָא יָת מִנְחָתֵהּ וְיָת נִסְכֵּהּ׃
יח וִיגַלַּח נְזִירָא בִּתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא יָת רֵישׁ נִזְרֵהּ וְיִסַּב יָת שְׂעַר
רֵישׁ נִזְרֵהּ וְיִתֵּן עַל אֶשָּׁתָא דִּי
תְּחוֹת דּוּדָא דְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃
יט וְיִסַּב כַּהֲנָא יָת דְּרָעָא בְּשֵׁלָא
מִן דּוּכְרָא וּגְרִצְתָּא פַּטִּירְתָּא חֲדָא
מִן סַלָּא וְאִסְפּוֹג פַּטִּיר חַד וְיִתֵּן
עַל יְדֵי נְזִירָא בָּתַר דִּגַלַּח יָת
נִזְרֵהּ׃ כ וִירִים יָתְהוֹן כַּהֲנָא
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ קוּדְשָׁא הוּא
לְכַהֲנָא עַל חַדְיָא דַּאֲרָמוּתָא וְעַל
שָׁקָא דְּאַפְרָשׁוּתָא וּבָתַר כֵּן יִשְׁתֵּי
נְזִירָא חַמְרָא׃ כא דָּא אוֹרַיְתָא
דִּנְזִירָא דִּי יִדַּר קָרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ עַל
נִזְרֵהּ בַּר מִדְּתַדְבֵּק יְדֵהּ כְּפוּם
נִדְרֵהּ דִּי יִדַּר כֵּן יַעְבֵּד עַל
אוֹרַיְתָא דְּנִזְרֵהּ׃ כב וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כג מַלֵּל עִם אַהֲרֹן
וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר כְּדֵין תְּבָרְכוּן

רש״י

(יח) וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. (ספרי) יָכוֹל יְגַלַּח בָּעֲזָרָה? הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן! אֶלָּא "וְגִלַּח הַנָּזִיר" - לְאַחַר שְׁחִיטַת הַשְּׁלָמִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (ויקרא ג): "וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד": **אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים.** תַּחַת הַדּוּד שֶׁהוּא מְבַשְּׁלָן בּוֹ, לְפִי שֶׁשַּׁלְמֵי נָזִיר הָיוּ מִתְבַּשְּׁלִין בָּעֲזָרָה שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל הַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ אַחַר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל וּלְהָנִיף לִפְנֵי ה׳:
(יט) הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה. לְאַחַר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה: **(כ) קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן.** הַחַלָּה וְהָרָקִיק וְהַזְּרוֹעַ - תְּרוּמָה הֵן לַכֹּהֵן: **עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה.** מִלְּבַד חָזֶה וָשׁוֹק הָרְאוּיִים לוֹ מִכָּל שְׁלָמִים, מוּסָף עַל שַׁלְמֵי נָזִיר הַזְּרוֹעַ הַזֶּה. לְפִי שֶׁהָיוּ שַׁלְמֵי נָזִיר בַּכְּלָל וְיָצְאוּ לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ - לְהַפְרָשַׁת זְרוֹעַ - הֵצְרַךְ לְהַחֲזִירָן לִכְלָלָן, לִדּוֹן אַף בְּחָזֶה וָשׁוֹק: **(כא) מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ.** שֶׁאִם אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת לְגַלֵּחַ עַל מֵאָה עוֹלוֹת וְעַל מֵאָה שְׁלָמִים: **כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה.** מוּסָף עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ - עַל תּוֹרַת הַנָּזִיר, מוּסָף וְלֹא יְחַסֵּר, שֶׁאִם אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר חָמֵשׁ נְזִירִיּוֹת עַל מְנָת לְגַלֵּחַ עַל ג׳ בְּהֵמוֹת הַלָּלוּ, אֵין אֲנִי קוֹרֵא בּוֹ: "כַּאֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה":
(כג) אָמוֹר לָהֶם. כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר בְּלַעַ״ז דישנ״ט זאגענד: **אָמוֹר לָהֶם.** (ספרי) שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם שׁוֹמְעִים: **אָמוֹר.** (תנחומא) מָלֵא, לֹא תְּבָרְכֵם בְּחִפָּזוֹן וּבְבֶהָלוּת, אֶלָּא בְּכַוָּנָה וּבְלֵב שָׁלֵם:

יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֵּימְרוּן לְהוֹן׃
כד יְבָרְכִנָּךְ יְיָ וְיִטְּרִנָּךְ׃ כה יַנְהַר יְיָ
שְׁכִנְתֵּהּ לְוָתָךְ וִירַחֵם יָתָךְ׃ כו יִסַּב
יְיָ אַפֵּהּ לְוָתָךְ וִישַׁוֵּי לָךְ שְׁלָם׃
כז וְיִשַׁוּוּן יָת בִּרְכַּת שְׁמִי עַל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא אֲבָרֵכִנּוּן׃ א וַהֲוָה
בְּיוֹמָא דְשֵׁיצֵי מֹשֶׁה לַאֲקָמָא יָת
מַשְׁכְּנָא וְרַבִּי יָתֵהּ וְקַדִּישׁ יָתֵהּ וְיָת
כָּל מָנוֹהִי וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל
מָנוֹהִי וְרַבִּנּוּן וְקַדִּישׁ יָתְהוֹן׃
ב וּקְרִיבוּ רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל רֵישֵׁי
בֵּית אֲבָהָתְהוֹן אִנּוּן רַבְרְבֵי שִׁבְטַיָּא
אִנּוּן דְּקַיְמִין עַל מִנְיָנַיָּא׃
ג וְאַיְתִיוּ יָת קָרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ
שִׁית עֶגְלָן כַּד מְחַפְּיָן וּתְרֵי עֲשַׂר
תּוֹרִין עִגְלְתָא עַל תְּרִין רַבְרְבַיָּא
וְתוֹר לְחַד וְקָרִיבוּ יָתְהוֹן לָקֳדָם

אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם רש״י׃ ס כד יְבָרֶכְךָ
יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ׃ רש״י׃ ס כה יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ
וִיחֻנֶּךָּ׃ רש״י׃ ס כו יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם
לְךָ שָׁלוֹם׃ רש״י׃ ס כז וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם׃ רש״י׃ ס חמישי ז א וַיְהִי
בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח
אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ רש״י׃
ב וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם
הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל־
הַפְּקֻדִים׃ רש״י׃ ג וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה
שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר עֶגָלָה עַל־שְׁנֵי

רש״י

(כד) יְבָרֶכְךָ. שֶׁיִּתְבָּרְכוּ נְכָסֶיךָ: **וְיִשְׁמְרֶךָ.** שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עָלֶיךָ שׁוֹדְדִים לִטֹּל מָמוֹנְךָ, שֶׁהַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעַבְדּוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ מִכָּל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁבָּאִים לִיסְטִים עָלָיו וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, מַה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ בְּמַתָּנָה זוֹ? אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא הַנּוֹתֵן הוּא הַשּׁוֹמֵר. וְהַרְבֵּה מִדְרָשִׁים דָּרְשׁוּ בּוֹ בַּסִּפְרֵי:

(כה) יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ. יַרְאֶה לְךָ פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, פָּנִים צְהֻבּוֹת: **וִיחֻנֶּךָּ.** (ספרי) יִתֵּן לְךָ חֵן:

(כו) יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ. יִכְבֹּשׁ כַּעֲסוֹ:

(כז) וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי. (ספרי) יְבָרְכוּם בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ: **וַאֲנִי אֲבָרְכֵם.** (חולין מט) לְיִשְׂרָאֵל וְאַסְכִּים עִם הַכֹּהֲנִים. דָּבָר אַחֵר: "וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - לַכֹּהֲנִים:

(א) וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. (במדבר רבה) "כַּלּוֹת" כְּתִיב (רָצָה לוֹמַר בְּפַתָּח וְלֹא "כְּלוֹת" בִּשְׁוָא וְדוּ״ק) יוֹם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן הָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּכַלָּה הַנִּכְנֶסֶת לַחֻפָּה: **כַּלּוֹת מֹשֶׁה.** בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל חֲכַם לֵב עָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וּתְלָאוֹ הַכָּתוּב בְּמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עָלָיו לִרְאוֹת תַּבְנִית כָּל דָּבָר וְדָבָר, כְּמוֹ שֶׁהֶרְאָהוּ בָּהָר לְהוֹרוֹת לְעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה וְלֹא טָעָה בְּתַבְנִית אַחַת. וְכֵן מָצִינוּ בְּדָוִד, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים קלב): "זְכוֹר ה׳ לְדָוִד אֵת כָּל עֱנוֹתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַה׳ וְגוֹ׳", לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יב): "רְאֵה בֵיתְךָ דָוִד": **בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים.** וְלֹא נֶאֱמַר "בְּיוֹם הָקִים", מְלַמֵּד, שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מַעֲמִידוֹ וּמְפָרְקוֹ וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם הֶעֱמִידוֹ וְלֹא פֵּרְקוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: "בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים", אוֹתוֹ הַיּוֹם כָּלוּ הֲקָמוֹתָיו, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן הָיָה (גיטין ס). בַּשֵּׁנִי נִשְׂרְפָה הַפָּרָה, בַּשְּׁלִישִׁי הִזּוּ הַזָּיָה רִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁבִיעִי גִּלְּחוּ: **(ב) הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת.** (ספרי) שֶׁהָיוּ שׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם, וְהָיוּ מֵכִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה): "וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳": **הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים.** שֶׁעָמְדוּ עִם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּשֶׁמָּנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר א): "וְאִתְּכֶם יִהְיוּ וְגוֹ׳": **(ג) שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב.** אֵין "צָב" אֶלָּא מְחֻפִּים, וְכֵן (ישעיה סו): "וּבַצַּבִּים

הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי
הַמִּשְׁכָּן רש״י׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ה קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל
מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי
עֲבֹדָתוֹ׃ ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר
וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ ז אֵת | שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת
וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי
עֲבֹדָתָם רש״י׃ ח וְאֵת | אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת
שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם
בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ט וְלִבְנֵי קְהָת לֹא
נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ רש״י׃
י וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם
הִמָּשַׁח אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם
לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ רש״י׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ
אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ רש״י׃ ס יב וְיֹהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן

מַשְׁכְּנָא׃ ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ה קַבֵּל מִנְּהוֹן וִיהוֹן
לְמִפְלַח יָת פֻּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא
וְתִתֵּן יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי גְּבַר כְּמִסַּת
פֻּלְחָנֵהּ׃ ו וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת
עֶגְלָתָא וְיָת תּוֹרֵי וִיהַב יָתְהוֹן
לְלֵוָאֵי׃ ז יָת תַּרְתֵּין עֶגְלָתָא וְיָת
אַרְבְּעָא תּוֹרֵי יְהַב לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן
כְּמִסַּת פֻּלְחַנְהוֹן׃ ח וְיָת אַרְבַּע
עֶגְלַן וְיָת תְּמַנְיָא תּוֹרֵי יְהַב לִבְנֵי
מְרָרִי כְּמִסַּת פֻּלְחַנְהוֹן בִּידָא
דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃
ט וְלִבְנֵי קְהָת לָא יְהַב אֲרֵי פֻּלְחַן
קוּדְשָׁא עֲלֵיהוֹן בְּכַתְפָּא נָטְלִין׃
י וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת חֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְרַבְּיוּ יָתֵהּ וְקָרִיבוּ
רַבְרְבַיָּא יָת קֻרְבַּנְהוֹן קֳדָם
מַדְבְּחָא׃ יא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה רַבָּא
חַד לְיוֹמָא רַבָּא חַד לְיוֹמָא
יְקָרְבוּן יָת קֻרְבַּנְהוֹן לַחֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא׃ יב וַהֲוָה דְּמִקְרַב בְּיוֹמָא
קַדְמָאָה יָת קֻרְבָּנֵהּ נַחְשׁוֹן בַּר

רש״י

וּבַפְּרָדִים״ - עֲגָלוֹת מְכֻסִּים קְרוּיִים ״צַבִּים״: **וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן.** שֶׁלֹּא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַמָּקוֹם. אָמַר רַבִּי נָתָן: מָה רָאוּ הַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב כָּאן בִּתְחִלָּה וּבִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן לֹא הִתְנַדְּבוּ תְּחִלָּה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ הַנְּשִׂיאִים: יִתְנַדְּבוּ צִבּוּר מַה שֶּׁיִּתְנַדְּבוּ וּמַה שֶּׁמְּחַסְּרִין אָנוּ מַשְׁלִימִין, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁהִשְׁלִימוּ צִבּוּר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו): ״וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַּיָּם״. אָמְרוּ: מֵעַתָּה מַה לָּנוּ לַעֲשׂוֹת? הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְהַמִّלּוּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן, לְכָךְ הִתְנַדְּבוּ כָּאן תְּחִלָּה: **(ז) כְּפִי עֲבֹדָתָם.** שֶׁהָיָה מַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן קַל מִשֶּׁל מְרָרִי, שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים הַקְּרָשִׁים וְהָעַמּוּדִים וְהָאֲדָנִים: **(ט) כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם.** מַשָּׂא דְּבַר הַקֹּדֶשׁ: הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְגוֹ׳, לְפִיכָךְ ״בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ״: **(י) וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ.** לְאַחַר שֶׁהִתְנַדְּבוּ הָעֲגָלוֹת וְהַבָּקָר לְשֵׁאת הַמִּשְׁכָּן, נִשְׁאַם לִבָּם לְהִתְנַדֵּב קָרְבְּנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לְחָנְכוֹ: **וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ.** כִּי לֹא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה: **(יא) יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ.** (זבחים כא) וַעֲדַיִן לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה הֵאֵיךְ יַקְרִיבוּ; אִם כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָם, אִם כְּסֵדֶר הַמַּסָּעוֹת, עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יַקְרִיבוּ לַמַּסָּעוֹת אִישׁ יוֹמוֹ: **(יב) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.**

אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה
יְהוּדָה רש״י׃ יג וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה רש״י׃ יד כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת רש״י׃ טו פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה רש״י׃ טז שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת רש״י׃
יז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתּוּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ פ יח בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר רש״י׃
יט הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים

עַמִּינָדָב לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃ יג
וְקַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה
מַתְקְלֵהּ מִזְרָקָא חַד דִכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
יד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סְלְעִין הִיא דְדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ טו תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא׃ טז צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ יז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵין קַרְבָּנָא דְנַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃
יח בְּיוֹמָא תִּנְיָנָא קָרִיב נְתַנְאֵל
בַּר צוּעָר רַבָּא דְיִשָּׂשכָר׃
יט קָרִיב יָת קַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא
דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין
הֲוָה מַתְקְלֵהּ מִזְרָקָא חַד דִכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא

רש״י

אוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת: רִאשׁוֹן לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, רִאשׁוֹן לִנְשִׂיאִים וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּסֵדֶר עוֹלָם: **לְמַטֵּה יְהוּדָה.** יְחָסוֹ הַכָּתוּב עַל שִׁבְטוֹ וְלֹא שֶׁגָּבָה מִשִּׁבְטוֹ וְהִקְרִיב. אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר ״לְמַטֵּה יְהוּדָה״, אֶלָּא שֶׁגָּבָה מִשִּׁבְטוֹ וְהֵבִיא? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן״, מִשֶּׁלּוֹ הֵבִיא: **(יג) שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת.** לְמִנְחַת נְדָבָה: **(יד) עֲשָׂרָה זָהָב.** כְּתַרְגּוּמוֹ: מִשְׁקַל עֶשֶׂר שִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ הָיָה בָּהּ: **מְלֵאָה קְטֹרֶת.** לֹא מָצִינוּ קְטֹרֶת לְיָחִיד וְלֹא עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד וְהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה: **(טו) פַּר אֶחָד.** מְיֻחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ: **(טז) שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת.** לְכַפֵּר עַל קֶבֶר הַתְּהוֹם (עיין בראב״ם) וְטֻמְאַת סָפֵק: **(יח) הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר. (יט) הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ.** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״הִקְרִיב״ בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר בְּכָל הַשְּׁבָטִים? לְפִי שֶׁבָּא רְאוּבֵן וְעִרְעֵר וְאָמַר: דַּיֵּי שֶׁקְּדָמַנִי יְהוּדָה אָחִי, אַקְרִיב אֲנִי אַחֲרָיו! אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: מִפִּי הַגְּבוּרָה נֶאֱמַר לִי שֶׁיַּקְרִיבוּ כְּסֵדֶר מַסָּעָן לְדִגְלֵיהֶם, לְכָךְ אָמַר: ״הִקְרֵב אֶת־קָרְבָּנוֹ״, וְהוּא חָסֵר יוֹ״ד, שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ: ״הַקְרֵב״ לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁמִּפִּי הַגְּבוּרָה נִצְטַוּוּ: ״הַקְרֵב״. וּמַהוּ ״הִקְרִיב, הִקְרִיב״ שְׁתֵּי פְּעָמִים? שֶׁבִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים זָכָה לְהַקְרִיב שֵׁנִי לַשְּׁבָטִים: אַחַת שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דה״ב א יב): ״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים״, וְאַחַת - שֶׁהֵם נָתְנוּ עֵצָה לַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב קָרְבָּנוֹת הַלָּלוּ. וּבִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מָצָאתִי: אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר: נְתַנְאֵל בֶּן צוּעָר הִשִּׂיאָן עֵצָה זוֹ:

סֹ֫לֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לְמִנְחָה רש״י׃ כ כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת רש״י׃ כא פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה רש״י׃ כב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת רש״י׃
כג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר רש״י׃ פ כד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן רש״י׃ כה קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹ֫לֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

דְּפִילָא בְּמִשַּׁח לְמִנְחָתָא׃
כ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סְלְעִין
הִיא דְּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃
כא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד
אִמַּר חַד בַּר שַׁתָּה לַעֲלָתָא׃
כב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
כג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין
דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין
בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן נְתַנְאֵל
בַּר צוּעָר׃ כד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה
רַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֵן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃
כה קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין
סְלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן

רש״י

קַעֲרַת־כֶּסֶף. מִנְיַן אוֹתִיּוֹתָיו בְּגִימַטְרִיָּא תתק״ל, כְּנֶגֶד שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן: **שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ.** עַל שֵׁם שֶׁכְּשֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלְדוֹת לְקִיּוּם הָעוֹלָם בֶּן מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ה): ״וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ וְגוֹ׳״: **מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף.** בְּגִימַטְרִיָּא תק״כ, עַל שֵׁם נֹחַ שֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלְדוֹת, בֶּן ת״ק שָׁנָה, וְעַל שֵׁם עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרַת הַמַּבּוּל קֹדֶם תּוֹלְדוֹתָיו - כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל (שם ה): ״וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה״, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר: ״מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף״ וְלֹא נֶאֱמַר: ״מִזְרָק כֶּסֶף אֶחָד״. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּקְּעָרָה, לוֹמַר שֶׁאַף אוֹתִיּוֹת שֶׁל ״אֶחָד״ מִצְטָרְפוֹת לַמִּנְיָן: **שִׁבְעִים שֶׁקֶל.** כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִבָּנָיו: **(כ) כַּף אַחַת.** כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: **עֲשָׂרָה זָהָב.** כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת: **מְלֵאָה קְטֹרֶת.** גִּימַטְרִיָּא שֶׁל קְטֹרֶת תַּרְיַ״ג מִצְוֹת, וּבִלְבַד שֶׁתַּחֲלִיף קו״ף בְּדָלֶ״ת עַל־יְדֵי א״ת ב״ש ג״ר ד״ק: **(כא) פַּר אֶחָד.** כְּנֶגֶד אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (בראשית יח): ״וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר״: **אַיִל אֶחָד.** כְּנֶגֶד יִצְחָק (שם כב): ״וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וְגוֹ׳״: **כֶּבֶשׂ־אֶחָד.** כְּנֶגֶד יַעֲקֹב (שם ל): וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב״: **(כב) שְׂעִיר־עִזִּים.** לְכַפֵּר עַל מְכִירַת יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שם לז): ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״: **(כג) וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם.** כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁנִּתְּנוּ שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם: **אֵילִם עַתֻּדִים כְּבָשִׂים.** שְׁלֹשָׁה מִינִים - כְּנֶגֶד כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וּכְנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים; שָׁלֹשׁ חֲמִשִּׁיּוֹת כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חֲמָשִׁין וְחָמֵשׁ הַדִּבְּרוֹת הַכְּתוּבִין עַל לוּחַ אֶחָד וְחָמֵשׁ הַכְּתוּבִין עַל הַשֵּׁנִי, עַד כָּאן מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: **(כד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא וְגוֹ׳.** בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הָיָה נָשִׂיא הַמַּקְרִיב לִבְנֵי זְבוּלֻן, וְכֵן כֻּלָּם, אֲבָל בִּנְתַנְאֵל שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ״הִקְרִיב נְתַנְאֵל״, נוֹפֵל אַחֲרָיו הַלָּשׁוֹן לוֹמַר ״נְשִׂיא יִשָּׂשְׂכָר״, לְפִי שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר שְׁמוֹ וְהַקְרָבָתוֹ, וּבַשְּׁאָר - שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן ״הִקְרִיב״, נוֹפֵל עֲלֵיהֶן לָשׁוֹן זֶה ״נָשִׂיא לִבְנֵי פְּלוֹנִי״, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה הַנָּשִׂיא הַמַּקְרִיב לְשֵׁבֶט פְּלוֹנִי:

כו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ כז פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ כח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
כט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ פ ל בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא
לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ לא קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
לב כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ לג פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ לד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ לה וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ פ לו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא
לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ לז קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
לח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ לט פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ מ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ מא וּלְזֶבַח

אונקלוס

מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ כו בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ כז תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא׃ כח צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ כט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבַּן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃
ל בְּיוֹמָא רְבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי
רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃
לא קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דְּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דְּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן
מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ לב בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ לג תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא׃ לד צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ לה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבַּן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃
לו בְּיוֹמָא חֲמִישָׁאָה רַבָּא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃
לז קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דְּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דְּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן
מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ לח בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ לט תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה לַעֲלָתָא׃ מ צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ מא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין

הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
שְׁלֶמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ פ ששי מב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ מג קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
מד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ מה פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ מו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ מז וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֱלִיסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ פ מח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא
לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ מט קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
נ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ נא פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ נב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ נג וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ פ נד בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
נה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה

קַרְבַּן שְׁלֶמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃
מב בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי
גָד אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃
מג קַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה
מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסְלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְּפִילָא בְּמִשַּׁח לְמִנְחָתָא׃
מד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סְלְעִין הִיא דְדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ מה תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא׃ מו צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ מז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדֵיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קַרְבַּן אֱלִיסָף בַּר דְּעוּאֵל׃
מח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי
אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃
מט קַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה
מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסְלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְּפִילָא בְּמִשַּׁח לְמִנְחָתָא׃
נ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סְלְעִין הִיא דְדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ נא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא׃ נב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ נג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גְּדֵיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קַרְבַּן אֱלִישָׁמָע בַּר
עַמִּיהוּד׃ נד בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה
רַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר
פְּדָהצוּר׃ נה קַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא

מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה: נו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: נז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: נח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: נט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר: פ
ס בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי: סא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: סב כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: סג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה:
סד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: סה וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: פ סו בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא
לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: סז קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה:
סח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: סט פַּר

דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא:
נו בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: נז תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ
לַעֲלָתָא: נח צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא: נט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר:
ס בְּיוֹמָא תְּשִׁיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי
בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי:
סא קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ
שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא דְּפִילָא
בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא: סב בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דְּדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא:
סג תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד
אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא:
סד צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
סה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין
דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין
בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין קָרְבַּן
אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי: סו בְּיוֹמָא
עֲשִׂירָאָה רַבָּא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר
בַּר עַמִּישַׁדָּי: סז קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא
דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא: סח בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב

אֶחָֽד בֶּן־בָּקָ֖ר אַ֑יִל אֶ֣חָד כֶּ֔בֶשׂ־אֶ֖חָד בֶּן־שְׁנָת֥וֹ
לְעֹלָֽה׃ ע שְׂעִיר־עִזִּ֖ים אֶ֣חָד לְחַטָּֽאת׃ עא וּלְזֶ֣בַח
הַשְּׁלָמִ֗ים בָּקָ֤ר שְׁנַיִם֙ אֵילִ֣ם חֲמִשָּׁ֔ה עַתֻּדִ֖ים
חֲמִשָּׁ֑ה כְּבָשִׂ֗ים בְּנֵי־שָׁנָ֤ה חֲמִשָּׁה֙ זֶ֣ה קָרְבַּ֔ן
אֲחִיעֶ֖זֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּֽי׃ פ עב בְּיוֹם֙ עַשְׂתֵּ֣י עָשָׂ֔ר
יוֹם֙ נָשִׂ֣יא לִבְנֵ֔י אָשֵׁ֖ר פַּגְעִיאֵ֥ל בֶּן־עָכְרָֽן׃
עג קָרְבָּנ֕וֹ קַעֲרַת־כֶּ֥סֶף אַחַ֖ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָ֑ה
מִשְׁקָלָ֗הּ מִזְרָ֤ק אֶחָד֙ כֶּ֣סֶף שִׁבְעִ֔ים שֶׁ֖קֶל בְּשֶׁ֣קֶל
הַקֹּ֑דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֗ם ׀ מְלֵאִ֤ים סֹ֙לֶת֙ בְּלוּלָ֔ה בַּשֶּׁ֖מֶן
לְמִנְחָֽה׃ עד כַּף֙ אַחַ֔ת עֲשָׂרָ֖ה זָהָ֑ב מְלֵאָ֥ה
קְטֹרֶֽת׃ עה פַּר־אֶ֣חָד בֶּן־בָּקָ֖ר אַ֑יִל אֶ֣חָד כֶּ֔בֶשׂ־
אֶחָ֖ד בֶּן־שְׁנָת֥וֹ לְעֹלָֽה׃ עו שְׂעִיר־עִזִּ֖ים אֶ֣חָד
לְחַטָּֽאת׃ עז וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֗ים בָּקָ֤ר שְׁנַיִם֙ אֵילִ֣ם
חֲמִשָּׁ֔ה עַתֻּדִ֖ים חֲמִשָּׁ֑ה כְּבָשִׂ֗ים בְּנֵי־שָׁנָ֤ה
חֲמִשָּׁה֙ זֶ֣ה קָרְבַּ֔ן פַּגְעִיאֵ֥ל בֶּן־עָכְרָֽן׃ פ עח בְּיוֹם֙
שְׁנֵ֣ים עָשָׂ֔ר יוֹם֙ נָשִׂ֣יא לִבְנֵ֔י נַפְתָּלִ֖י אֲחִירַ֥ע
בֶּן־עֵינָֽן׃ עט קָרְבָּנ֕וֹ קַעֲרַת־כֶּ֥סֶף אַחַ֖ת שְׁלֹשִׁ֣ים
וּמֵאָ֑ה מִשְׁקָלָ֗הּ מִזְרָ֤ק אֶחָד֙ כֶּ֣סֶף שִׁבְעִ֔ים שֶׁ֖קֶל
בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֗ם ׀ מְלֵאִ֤ים סֹ֙לֶת֙ בְּלוּלָ֔ה
בַּשֶּׁ֖מֶן לְמִנְחָֽה׃ פ כַּף֙ אַחַ֔ת עֲשָׂרָ֖ה זָהָ֑ב מְלֵאָ֥ה
קְטֹרֶֽת׃ פא פַּר־אֶ֣חָד בֶּן־בָּקָ֖ר אַ֑יִל אֶ֣חָד כֶּ֔בֶשׂ־
אֶחָ֖ד בֶּן־שְׁנָת֥וֹ לְעֹלָֽה׃ פב שְׂעִיר־עִזִּ֖ים אֶ֣חָד
לְחַטָּֽאת׃ פג וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֗ים בָּקָ֤ר שְׁנַיִם֙ אֵילִ֣ם
חֲמִשָּׁ֔ה עַתֻּדִ֖ים חֲמִשָּׁ֑ה כְּבָשִׂ֗ים בְּנֵי־שָׁנָ֤ה

מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ סט תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה לַעֲלָתָא׃ ע צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ עא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדֵיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃ עב בְּיוֹמָא חַד עֲשַׂר יוֹמִין רַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃ עג קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא דְּפִילָא בְּמִשַּׁח לְמִנְחָתָא׃ עד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ עה תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה לַעֲלָתָא׃ עו צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ עז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדֵיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃ עח בְּיוֹמָא תְּרֵי עֲשַׂר יוֹמִין רַבָּא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃ עט קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא דְּפִילָא בְּמִשַּׁח לְמִנְחָתָא׃ פ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ פא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה לַעֲלָתָא׃ פב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ פג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדֵיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין

חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ פ שביעי
פד זֹאת | חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
מֵאֵת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתַּיִם
עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב
שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה רס״י׃ פה שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה
הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף
הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ רס״י׃ פו כַּפּוֹת זָהָב שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת
קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה רס״י׃ מפטיר
פז כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילִם
שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר
וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת׃
פח וְכֹל בְּקַר | זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי
הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ פט וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע

קָרְבַּן אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃ פד דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ מִן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל מְגִיסֵי כַסְפָּא תְּרָתָּא עַשְׂרֵי מַזְרְקֵי כַסְפָּא תְּרֵין עֲשַׂר בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תְּרָתָּא עַשְׂרֵי׃ פה מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה מַתְקְלָא דִּמְגִיסָתָא חָדָא דְּכַסְפָּא וְשַׁבְעִין דְּמִזְרְקָא חַד כֹּל כְּסַף מָנְיָא תְּרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה בִּסְלְעֵי קוּדְשָׁא׃ פו בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תְּרָתֵי עַשְׂרֵי מַלְיַן קְטֹרֶת בּוּסְמָיָא מַתְקַל עֲשַׂר סְלְעִין הֲוָה מַתְקְלָא דְּבָזִיכָא בִּסְלְעֵי קוּדְשָׁא כָּל דְּהַב בָּזִיכַיָּא מְאָה וְעַשְׂרִין׃ פז כָּל תּוֹרֵי לַעֲלָתָא תְּרֵי עֲשַׂר תּוֹרִין דִּכְרִין תְּרֵי עֲשַׂר אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא תְּרֵי עֲשַׂר וּמִנְחַתְהוֹן וּצְפִירֵי בַר עִזִּין תְּרֵי עֲשַׂר לְחַטָּאתָא׃ פח וְכֹל תּוֹרֵי לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָא תּוֹרִין דִּכְרִין שִׁתִּין גַּדְיַן שִׁתִּין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שִׁתִּין דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בָּתַר דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ׃ פט וְכַד עָלִיל מֹשֶׁה

רש״י

(פד) בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ. בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח הִקְרִיב, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "אַחֲרֵי הִמָּשַׁח"? שֶׁנִּמְשַׁח תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִקְרִיב, אוֹ "אַחֲרֵי הִמָּשַׁח" - לְאַחַר זְמַן וְלֹא בָא לִלְמוֹד בְּיוֹם הִמָּשַׁח, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (ויקרא ז): "בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם", לָמַדְנוּ שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ"? בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח - הִקְרִיב: **קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה.** (ספרי במ"ר) הֵם הֵם שֶׁהִתְנַדְּבוּ וְלֹא אֵרַע בָּהֶם פְּסוּל: **(פה) שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת וְגוֹ'.** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ", וְלֹא פֵּרֵשׁ בְּאֵיזוֹ שֶׁקֶל, לְכָךְ חָזַר וְשִׁנָּאָהּ כָּאן וְכָלַל בְּכֻלָּן "כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ": **כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים וְגוֹ'.** (ספרי) לִמֶּדְךָ שֶׁהָיוּ כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ מְכֻוָּנִים בְּמִשְׁקָלָן, שׁוֹקְלָן אֶחָד אֶחָד וְשׁוֹקְלָן כֻּלָּן כְּאֶחָד לֹא רָבָה וְלֹא מִעֵט: **(פו) כַּפּוֹת זָהָב שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה.** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב" - הִיא שֶׁל זָהָב וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שְׁקָלִים שֶׁל כֶּסֶף. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כַּף אַחַת שֶׁל כֶּסֶף וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שִׁקְלֵי זָהָב, וְשִׁקְלֵי זָהָב אֵין מִשְׁקָלָם שָׁוֶה לְשֶׁל כֶּסֶף? תַּלְמוּד לוֹמַר "כַּפּוֹת זָהָב" - שֶׁל זָהָב הָיוּ (ספרי): **(פט) וּבְבֹא מֹשֶׁה.** שְׁנֵי כְּתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה, בָּא שְׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (ויקרא א): "וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד" - וְהוּא חוּץ

אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו רס"י: **פפפ** קעו פסוקים עמו"ם סימן

לְמִשְׁכַּן זִמְנָא לְמִלְּלָא עִמֵּהּ וּשְׁמַע יָת קָלָא דְּמִתְמַלֵּל עִמֵּהּ מֵעִלְּוֵי כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא וּמִתְמַלֵּל עִמֵּהּ: פ פ פ

רש"י

לַפָּרֹכֶת, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (שמות כח): "וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת". בָּא זֶה וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם: מֹשֶׁה בָּא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם שׁוֹמֵעַ אֶת הַקּוֹל הַבָּא מֵעַל הַכַּפֹּרֶת: **מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים.** הַקּוֹל יוֹצֵא מִן הַשָּׁמַיִם לְבֵין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים וּמִשָּׁם יָצָא לְאֹהֶל מוֹעֵד: **מְדַבֵּר.** כְּמוֹ "מִתְדַּבֵּר". כְּבוֹדוֹ שֶׁל מַעְלָה לוֹמַר כֵּן: מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וּמֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו: **וַיְדַבֵּר אֵלָיו.** (ספרי) לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן מִן הַדִּבְּרוֹת: **וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל.** יָכוֹל קוֹל נָמוּךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶת־הַקּוֹל", הוּא הַקּוֹל שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ בְּסִינַי, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לַפֶּתַח הָיָה נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לָאֹהֶל (במדבר רבה): חסלת פרשת נשא

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן חלק ב, סימן רפד סעיף יא.

הפטרה לפרשת נשא בשופטים פרק יג

יג ב וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה: ג וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן: ד וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה: ה כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן

וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: ו וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי
וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ
לֹא־הִגִּיד לִי: ז וַיֹּאמֶר לִי הִנֶּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי | יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי
כָּל־טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ: ח וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר
הַיּוּלָּד: ט וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת
בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ: י וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה
נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי: יא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ
וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: יב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא
דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט־הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ: יג וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי
אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר: יד מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה
אַל־תֹּאכֵל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר: טו וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ
וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים: טז וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ
וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: יז וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ
אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְךָ וְכִבַּדְנוּךָ: יח וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל
לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלִאי: יט וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה
וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים: כ וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל
מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה: כא וְלֹא־יָסַף עוֹד
מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: כב וַיֹּאמֶר
מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: כג וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ
לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת: כד וַתֵּלֶד
הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: כה וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ
בְּמַחֲנֵה דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאוֹל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת
וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ

אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ד אייר, תשי״ח
ברוקלין

הרה״ג וו״ח אי״א נו״נ בעל מדות איש רב פעלים כו׳ מו״ה לוי שליט״א

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מודיע אודות החגיגה של מצוה של חברת ש״ס ומשניות, לרגל סיום המשניות והתחלתו.

ויהי רצון אשר יגביר חילים בתורתנו הק׳ תורת חיים, שאין ביטוי זה יוצא מידי פשוטו, חיים בעולמנו זה, אף שגשמי וחומרי הוא, חיים מתאימים להוראת התורה, שעל זה נאמר - ואתם הדבקים בה׳ אלקיכם חיים כולכם היום.

והרי זהו גם כן הרמז בסיום המשניות, לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שלום בין הנפש והגוף, ובנפש עצמה, שלום בין הנפש הבהמית והנפש השנית בישראל, היא נפש האלקית, כמבואר בארוכה בספר תניא קדישא, ואז ממשיכים השלום והאחדות גם בעולם.

וכרמז התחלת המשנה, מאימתי קורין את שמע בערבין, אשר אף בעת החשך בעולם, בני ישראל קורין, וע״ד דרשת רז״ל, אל תקרי ויקרא אלא ויקריא, שמע גו׳ הוי׳ אחד, אמליכתי׳ למעלה ולמטה ולד׳ רוחות, אחדות במקום, שזהו נרמז באחד, וכמו כן גם האחדות בזמן, וכנרמז בתיבת הוי׳, הי׳ הווה ויהי׳, שזהו כוונת שם זה, כפסק הדין בשו״ע או״ח סי׳ ה׳.

בכבוד ופ״ש כל המשתתפים בלימוד המשנה, ובלשון הרב, הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, בברכה לקבלת התורה - הממשמש ובא - בשמחה ובפנימיות.

לוח זמנים לשבוע פרשת נשא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו		
אוסטריה וינה	3:59	3:56			7:56	7:55	9:15	9:14	19:48	19:52	20:27	20:32	19:34	20:54
אוסטרליה מלבורן	7:27	7:30	9:01	9:03	9:52	9:54	10:40	10:42	17:09	17:08	17:38	17:37	16:50	17:51
אוקראינה אודסה	4:09	4:07	6:30	6:24	8:03	8:02	9:20	9:20	19:44	19:48	20:21	20:26	19:30	20:47
אוק. דנייפרופטרובסק	3:43	3:40			7:40	7:39	8:59	8:58	19:33	19:38	20:13	20:18	19:20	20:41
אוקראינה ז'יטומיר	3:59	3:56			8:01	8:00	9:21	9:21	20:07	20:12	20:50	20:55	19:54	21:20
אוקראינה קייב	3:52	3:48			7:54	7:53	9:14	9:14	20:01	20:06	20:45	20:50	19:48	21:15
איטליה מילאנו	4:37	4:35	7:03	6:59	8:29	8:28	9:46	9:45	20:05	20:09	20:41	20:45	19:51	21:05
ארגנטינה ב. איירס	7:52	7:54	9:32	9:34	10:21	10:23	11:10	11:12	17:51	17:50	18:18	18:17	17:32	18:31
ארה"ב בולטימור	4:41	4:39	7:17	7:15	8:23	8:22	9:36	9:36	19:27	19:30	19:58	20:02	19:12	20:18
ארה"ב ברוקלין נ.י.	4:27	4:25	7:02	7:00	8:10	8:10	9:24	9:24	19:21	19:24	19:53	19:57	19:06	20:14
ארה"ב לוס אנג'לס	4:42	4:41	7:19	7:19	8:17	8:16	9:28	9:27	19:00	19:02	19:28	19:31	18:44	19:46
ארה"ב מיאמי	5:29	5:29	8:05	8:05	8:54	8:54	10:02	10:02	19:09	19:11	19:34	19:36	18:53	19:49
ארה"ב מישיגן	4:58	4:56	7:31	7:29	8:44	8:44	9:59	9:59	20:02	20:06	20:36	20:40	19:48	20:58
ארה"ב ניו ג'רסי	4:30	4:28	7:05	7:03	8:12	8:12	9:26	9:26	19:20	19:23	19:52	19:55	19:05	20:12
ארה"ב ניו הייבן	4:21	4:19	6:55	6:53	8:05	8:05	9:19	9:20	19:19	19:23	19:52	19:55	19:05	20:13
ארה"ב שיקאגו	4:17	4:15	6:50	6:48	8:03	8:02	9:18	9:17	19:19	19:23	19:52	19:56	19:05	20:14
ברזיל ס. פאולו	6:41	6:43	8:39	8:40	9:23	9:24	10:16	10:17	17:28	17:27	17:52	17:51	17:09	18:03
ברזיל ריו דה ז'נרו	6:26	6:28	8:24	8:26	9:08	9:10	10:02	10:03	17:15	17:15	17:39	17:39	16:57	17:51
בריטניה לונדון	3:48	3:45			7:53	7:52	9:14	9:14	20:08	20:13	20:53	20:59	19:55	21:25
בריטניה מנצ'סטר	3:46	3:43			7:57	7:55	9:20	9:19	20:28	20:33	21:17	21:24	20:15	21:55
גרמניה פרנקפורט	4:20	4:17			8:22	8:21	9:42	9:42	20:26	20:31	21:09	21:14	20:13	21:39
ישראל באר שבע	4:37	4:37	7:14	7:14	8:08	8:08	9:18	9:18	18:40	18:43	19:08	19:10	18:25	19:24
ישראל חיפה	4:33	4:32	7:10	7:09	8:05	8:05	9:15	9:16	18:43	18:46	19:11	19:14	18:16	19:28
ישראל ירושלים	4:34	4:33	7:11	7:10	8:05	8:05	9:15	9:15	18:40	18:42	19:07	19:10	18:02	19:24
ישראל תל אביב	4:35	4:34	7:12	7:11	8:07	8:07	9:17	9:17	18:43	18:45	19:10	19:13	18:25	19:28
מולדובה קישינב	4:13	4:11	6:31	6:23	8:08	8:07	9:26	9:25	19:52	19:56	20:30	20:35	19:38	20:56
מקסיקו מקסיקו	5:57	5:57	8:30	8:30	9:15	9:16	10:21	10:22	19:11	19:13	19:35	19:37	18:55	19:49
סינגפור סינגפור	6:57	6:57	9:18	9:19	10:00	10:00	11:00	11:01	19:08	19:09	19:30	19:31	18:50	19:42
פולין ורשא	3:21	3:17			7:27	7:26	8:49	8:49	19:48	19:53	20:34	20:40	19:35	21:08
צרפת ליאון	4:54	4:52	7:19	7:14	8:47	8:46	10:04	10:03	20:23	20:27	21:00	21:04	20:09	21:25
צרפת פריז	4:52	4:49			8:51	8:50	10:10	10:10	20:46	20:51	21:27	21:32	20:33	21:55
קנדה טורונטו	4:39	4:37	7:10	7:07	8:27	8:26	9:43	9:42	19:52	19:56	20:27	20:31	19:38	20:50
קנדה מונטריאול	4:09	4:06	6:34	6:30	8:00	8:00	9:17	9:17	19:36	19:40	20:12	20:16	19:22	20:36
רוסיה מוסקבה	3:53	3:48			8:10	8:08	9:35	9:34	21:02	21:08	21:58	22:06	20:50	22:44
רוסיה רוסטוב (דנון)	4:30	4:27	6:46	6:37	8:25	8:24	9:43	9:43	20:10	20:15	20:49	20:53	19:57	21:15
שוייץ ציריך	4:33	4:30	6:47	6:37	8:28	8:27	9:46	9:46	20:15	20:19	20:53	20:58	20:01	21:20

1. **הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.**
2. **זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.**
3. **זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.**
4. **המשבצות הריקות הן בגלל קושי טכני לחשב באותו תאריך, את הזמן המדויק של עלות השחר והזמנים הנובעים מכך במקומות אלו.**

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

להשתתפותכם **גם** על ידי תרומה כספית בהפצת "**דבר מלכות**"

בהפקדה לחשבון בנק:

ישראל ISRAEL:

"אור אבנר" בנק הדואר, סניף - 565 חשבון - 8248042

"אור אבנר" בנק הפועלים, סניף - 537 חשבון - 557709

לתרומות מחו"ל:

bank hapoalim, branch: 537, account: or avner 557709, swift: poalilit

ארה"ב U.S.A.:

dvarmalchus, north fork bank, 3464007636

למשלוחים דרך הדואר:

ישראל ISRAEL:

נא לכתוב צ'יק על שם "אור אבנר"

לכתובת: דבר מלכות ת. ד. 373 כפר חב"ד

ארה"ב U.S.A.:

Dvarmalchus 770 Eastern Parkway brooklyn N.Y. 11213

לתרומות דרך אתר "דבר מלכות" באינטרנט:

http://www.dvarmalchus.org/Donate.aspx

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail:OrHachasidus@DvarMalchus.Org ∗ USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com ∗ www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00115
01/06/2008